FR. IGNACIJE RADIČ

BISKUP Mahnić

19329

OTAC

HRVATSKOG KATOLIČKOG

POKRETA

1940

NAKLADA »DOBRA ŠTAMPA« Z. S O. J. - SLAV. POŽEGA
ŠTAMPARIJA »GRAFIKA« (A. KURTNAKER) SLAV. POŽEGA

Radić fr. Ignacij
Trećeg samostanskog Reda sv. Franje

Doktor

Antun Mahnić

BISKUP KRČKI

Provincijalat Otaca Trećoredaca sv. Franje

Zagreb, dne 2. veljače 1940.

Broj 45.—1940.

Imprimi permittitur.

M. P. o. Lovro Hržić v. r.
provincijal.

Biskupski Ordinarijat u Kotoru

Broj 390.

Nihil obstat.

Don Gracija Sablić, v. r.
cenzor.

Kotor, 3. ožujka 1940.

Imprimatur

Od Biskupskog Ordinarijata
u Kotoru, dne 8. ožujka 1940.

M. P. † Pavao, biskup, v. r.

Izvori — tumač kratica

F P. Folium periodicum Archidieceseos Goritiensis, Goritia.

R K. Rimski Katolik 1888.—1896. Gorica. Osam godišta.

H S. Hrvatska Straža, Časopis namijenjen filozofiji i drugim znanostima. Krk—Senj 1903.—1918.

S Z. Svećenička Zajednica. Krk 1911.—1918.

S I. Acta et Decreta I. Sinodi Veglensis, Veglae 1901.

S II. „ „ „ II. „ „ „ 1911.

A C V. Acta Curiae episcop. Veglensis, Veglae 1899.—1918.

Luč, Glasilo hrv. kat. narodnog đaštva, Zagreb XXV, 1929.

Z L. Zora Luč, Glasilo kat. đačke lige XXIII, 1922. Zagreb.

Čas, Znanstvena revija Leonove Družbe, Ljubljana l. XV, 1921.

Čitaocu

Prošlo je dvadeset godina, da je dr Antun Mahnić, biskup krčki, zauvijek zaklopio svoje trudne oči. I kao da su mu ruševine svjetskog rata zamele svaki trag: na oca katoličkog pokreta već se rijetko tko sjeća. A ipak je Mahnić za četvrt vijeka sam svojom rukom ispisivao vjersko-kulturnu povijest našega naroda; ali sve su te stranice već izblijedile, sve od njega uzorane brazde kao da su poravnane: Mahnić, iza dvadeset godina svoje smrti nema još svoje biografije.

Malo pomalo suzuje se broj još živih svjedoka njegovih borba i pregnuća; kao da s njima umire i Mahnić. Ali, to ne smije da bude. I ja sam imao posebnu sreću, bolje, imao sam posebnu milost, da urednika „Rimskog Katolika“ i „Hrvatske Straže“, napose kao krčkog biskupa dra Antuna Mahnića, duhom i srcem pratim na putu njegovog rada; da gledam Vođu, koji iz redova lajičke i svećeničke ruke sakuplja mladu četu u boj proti beznačelnog liberalizma, koji je onda vladao; imao sam sreću da iz bližega slijedim tragove revnog Pastira duša; da gledam organizatora đaštva i svećenstva, žarkog domoljuba, mučenika, prognanika; da se divim vrlinama njegovog uma i srca; — pa sada iza kako ga dvadeset godina nema među nama, ćutim potrebu da liku velikoga biskupa postavim okvir jedne čedne biografije.

U času kad hrvatski katolički narod proslavljuje XIII. stogodišnjicu svoje povezanosti sa Stoli-

com sv. Petra, dužnost je naša, da obnovimo uspomenu na biskupa Mahnića, muža, koji je za kulturno-vjersku izgradnju hrvatskoga naroda doprinio svoj veliki dio.

Ovaj životopis kratko prikazuje Mahnićev: književno kritički rad na polju slovenske i hrvatske lijepe knjige; znanstveni rad na filozofskom, posebno na pedagoškom, socijalnom pa i političkom polju; kulturno-vjerski organizatorni rad kod katoličkog đaštva i uopće kod katoličke lajičke inteligencije; dušobrižnički rad Pastira u svojoj biskupiji; dušobrižničko-organizatorni rad kod katoličkog svećenstva; organizatorni rad katoličkog pokreta, odnosno Katoličke Akcije; napokon njegove krjeposti i vrline.

Kod nekih poglavlja nijesam mogao odijeliti Mahnića Slovenca od Mahnića Hrvata; niti „Rimski Katolik“ od „Hrvatske Straže“. To je bila jedna fronta, i ako vremenom i prostorom razmaknuta proti jednog neprijatelja, liberalizma. Ta je borba kod Slovenaca bila žešća, kod Hrvata šira; borba ne toliko kronološki koliko logički povezana. Mahnić kao borac protiv liberalizma jedan je kod Slovenaca i kod Hrvata. Kao biskup, napose kao đački biskup i organizator hrvatskog svećenstva, Mahnić je naš, hrvatski.

Izvori su ovog životopisa Mahnićeve revije („Rimski Katolik“, „Hrvatska Straža“, „Folium periodicum Arch. Goritiensis“, „Svećenička Zajednica“); u njima je sam urednik kroz duge godine istaložio svoju ideologiju, svoje osnove, svoje nazore, pa i svoj život. To je glavno a dovoljno vrelo, da o njemu stvorimo jasnu sliku.

Mahnić profesor, biskup, pisac, javni kulturni radnik, otac i vođa katoličkog pokreta, nije mogao ostati osamljen; imao je svojih suradnika i štovatelja. Na ove sam se obratio čitavom čituljom upitnika, da mi saopće sve, što o Mahniću znadu. Nekoji se mojoj molbi rado odazvaše. U prvom redu moram spomenuti monsignora Matu Polonija, tadanjeg Mahnićevog kancelara, prepozita krčkog stolnog kaptola; zatim dra A. Alfirevića i dra F. Biničkoga oba urednika „Hrvatske Straže“; profesora Ivana Butkovića, osnivača prvih đačkih akad. društava. Njihove su mi uspomene dobro došle, što sa zahvalnošću spominjem. Uz njihove uspomene navodim i pohvale drugih Mahnićevih štovatelja, što sam ih prikupio iz revije „Čas“ (let. XV.) te iz đačkog lista Zora-Luč (let. XXV.).

Korespondencija Mahnićeva bila je doista bogata; do mene je nije mnogo doprlo. U dopisivanju je Mahnić kratak, objektivan, bez osobnih refleksija na ondašnje ljude i prilike. Nekoga pozivlje na sastanak, javlja svoj dolazak, moli za neki sastavak i u tu svrhu stavlja na raspolaganje literaturu, daje (napose đacima) po koji savjet, od nečesa se ograđuje, na druge se ne tuži. O sebi nije Mahnić ni govorio ni pisao. Držao se načela secretum meum mihi. Posebnog dnevnika, koliko mi je poznato, nije ostavio.

Moji osobni doživljaji s pokojnim biskupom nijesu preobilni. Ja sam doista iz daljega sa svim elanom svoje mlade duše pratio njegov rad; surađivao sam u „Hrvatskoj Straži“ i „Svećeničkoj Zajednici“, koju sam kao „odgovorni urednik“ i potpisivao; ali osim slučaja da bi ga katkada pratio na putovanju, prisustvovao njegovim sastancima, ja, premda sam njegovoj duši kao ispovjednik bio veoma blizu, ipak nijesam bio njegov tjesniji pouzdanik, kao što su to bili dr Fran Binički i dr Ante Alfirević. Pred očima mojega duha stajao je Mahnić uvijek kao veliki učenjak, kao sveti biskup, pa ta uspomena sveta utisnula mi je pero u ruke, da svetačkom liku biskupa Mahnića s ovom biografijom postavim što dostojniji okvir. Rado bih, da uspomena sveta na Oca i Vođu katoličkog pokreta, uvijek u narodu hrvatskom i slovenskom ostane harna i živa.

Pisac

ANTUN MAHNIĆ BISKUP KRČKI

Pregled života

Antun Mahnić rodio se 14. rujna 1850. u selu Kobdil, župa Štanjel — Sveti Danijel — na sjevernom rubu Goričkog Krasa. Sam je znao kazivati, da su se njegovi pređi onamo preselili iz hrvatskih krajeva. Svoj je rodni kraj vidio zadnji put g. 1920. na povratku iz internacije.

Njegov otac Antun, posjednik u Kobdilu, umro je 9. siječnja 1891. Majka Josipa, rođena Jerić, vrijedna i pobožna domaćica, preživjela je svog muža; ona je imala rijetku sreću, da prati svog sina kao biskupa u Krk. Umrla je na Svetu Anu 1906. u Krku, gdje je i pokopana. Na kamenom njenom grobnom spomeniku uklesane su ove riječi: Josepha Mahnić, mater episcopi, 1832.—1906.

Prvi kršćanski uzgoj primio je Antun od svoje dobre majke, koja je imala strica svećenika. Ona mu je već zarana u dušu posijala sjeme, koje će vremenom donijeti obilan rod. Neizravno, svojom čednošću i pobožnošću, izravno svojim riječima i uputama sigurno je utjecala na odluku sinovljevu u izboru svećeničkoga zvanja. Pedeset godina kasnije taj će isti sin, onda već biskup krčki, napisati ove riječi: „Pobožnim, stidljivim i čednim roditeljima, u prvom redu majkama, zahvaljuje Crkva gotovo sva svećenička zvanja. Zato Crkva pozivlje svećenika, da se posebnom molitvom u svetoj misi sjeti svojih roditelja. Lebdila mi, mila majko, tvoja čedna i sveta

slika, neprestano pred duhom, pratila me svagdje na mojim svećeničkim putevima punim odgovornosti" (SZ, I. 198). Kaže se, da veliki ljudi imaju velike majke: sveta je Monika rodila i svojim nam je suzama obratila i odgojila velikog Augustina; i mi moramo zahvaliti Bogu i plemenitoj gospođi Jerić, što nam je dala velikoga Mahnića.

Na dječačkom dobu malog Antuna ne ću se zadržavati. Godine 1863. stupi u I. razred goričke njemačke gimnazije, u kojoj se kao predmet predavao i slovenski jezik. U II. razredu mladi je gimnazijalac osnovao i uređivao list „Vrt". Tadanji njegovi saučenici a i kasniji takmaci u naucima i u radu bili su dr Antun Gregorčić, kasniji bogoslovni profesor na goričkoj bogosloviji, urednik „Soče" i politički vođa goričkih Slovenaca; dr Fran Sedej, kasniji gorički nadbiskup. Ova su trojica odličnim uspjehom položila gimnazijsku maturu.

U godinama 1871.—1875. svršio je Mahnić bogoslovne nauke na goričkoj bogosloviji. Među njegovim su profesorima bili dr Alojzije Zorn, kasniji nadbiskup gorički; dr E. C. Valussi, kasniji biskup u Trentu; dr Ivan Flapp, kasniji biskup u Poreču. U sjemeništu je bilo tada iz primorskih krajeva oko 90 đaka (Čas, XV. 268).

Godine 1874. zaređen je Antun za svećenika i u goričkoj bogosloviji bi mu povjerena služba prefekta. Sad stade mladog levitu mučiti misao, da stupi u Družbu Isusovu. Da spozna volju Božju, krene pješke spram Marijinog svetišta na Svetoj Gori. Čim se stade uspinjati na sveto brdoproćuti u srcu neki duboki mir, i misao na redovnički stalež zauvijek iščezne. Bog je mladomu svećeniku odredio drugo polje rada.

U listopadu g. 1875. preuze Mahnić službu prefekta u Dječačkom sjemeništu u Gorici, a od godine 1891. do srpnja 1895. bio je ravnateljem toga zavoda.

Godine 1880. imenovan je docentom, a slijedeće godine redovitim profesorom na bogoslovnom

učilištu u Gorici, iza kako je 11. svibnja iste godine na teološkom fakultetu u Beču promoviran na čast doktora cjelokupnog bogoslovja. U Beču su s njime studirali uz Antuna Gregorčića i dr Volarić, njegov kasniji vikar u Krku, i dr Orlić, također kasniji prepozit stolnoga kaptola u Krku.

Godine 1881. počinje Mahnićevo javno književno djelovanje. Od godine 1880. surađuje a od godine 1884.—1897. i uređuje nadbiskupski službeni list „Folium periodicum Arch. Goritiensis". U „Slovencu" (1884.) priopćuje svojih „Dvanaest večerov" i „Indija Komadija". Godine 1888. počinje izlaziti njegov „Rimski Katolik". Kroz g. 1889. za pet mjeseci uređuje list „Soča". Godine 1887. postavljen je za člana ženidbenog suda, godine 1891. imenovan je nadbiskupskim kapelanom, godine 1893. komornikom Njegove Svetosti, a malo kasnije konsistorijalnim savjetnikom. G. 1896. Franjo Josip imenova ga za krčkog biskupa; 3. XII. Lav XIII. ga prekonizira. Sedmog veljače 1897. posvećen je u Gorici za biskupa, a 22. ožujka u Krku introniziran.

To je u najkrupnijim crtama tečaj života dra Antuna Mahnića.

U nadbiskupskom dječačkom sjemeništu

Mahnić je u listopadu 1875. imenovan prefektom, a iza smrti Josipa Marušića i ravnateljem nadbiskupskog sjemeništa u Gorici. Tu je ostao punih 20 godina. Tu je mladi svećenik imao zgodnu priliku da se teoretski i praktički osposobi za službu odgojitelja mladeži, i to ne samo one, koja se pripravlja na službu oltara, već i za vođu lajičke mladeži, koja će preuzeti vodstvo katoličkog pokreta.

Mladi se prefekt za službu odgojitelja marno pripravljao. Duboko je i svestrano proučavao razne pedagoške probleme. U godinama 1881.—1895. u već spomenutom listu Folium Periodicum pod naslovom: Paedagogica, Epistolarum paedagogicarum series altera, Discipulorum feriae majores, Seminarium parvum, Convictus s. Aloysii, izlaze dugi članci učenoga profesora bogoslovja i urednika „Rimskog Katolika". U tim učenim člancima, imajući u glavnome pred očima mladež, koja pohađa srednje škole, mladi profesor raspravlja najrazličnija odgojna i didaktična pitanja. Ali nije Mahnić ostao samo kod teorije. Evo kako on, zavodski ravnatelj, u praksi provodi svoja načela.

Osobitu je pažnju poklanjao izboru dječaka, koje sjemenište prima. Htio je da tamo dopre samo „cvijet mladeži": da ti mladići budu sinovi duševno i tjelesno zdravih roditelja; jer „kakvi su pogledom na ćud roditelji, takva će biti i njihova djeca; čista i nevina djeca, bez opekline požudne vatre (candidi, nec concupiscentiae caloribus exusti); djeca ne izranjena; djeca nevina (qui primavae pueritiae innocentiam servaverint); jer, — nastavlja — grijesi se mladosti mogu doista oprati pokorom; ali kraste i čirovi, koji ostaju na duši, ako i zacijele, oni još uvijek prljavim slikama i nečistim maglama smračuju pamet i bolno ranjavaju srce svećenika još i onda, kad obavlja svete čine; hoće se dugih godina, da se iz mašte izbrišu tragovi, koje je ondje neobuzdana mladenačka požuda urezala" (FP, 1888, 205). Zato je preporučivao svećenstvu, da u sjemenište šalje samo zdravu, nepokvarenu, darovitu i pobožnu mladež, koja je takva izrasla iz zdravog panja katoličkih obitelji. Da djeca ostanu čiste i nevine duše, osnovao je Mahnić Konvikt sv. Alojzija za dječake od 7—8 godina, koji se brigom dobre majke „dižu spram neba". Ti bi dječaci došli u konvikt, pohađali bi osnovnu školu, uzgajali se pod njegom dobrih redovnica i tako se pripravljali za dječačko sjemenište. Mahnić je za tu svoju osnovu položio prvih 200 forinta.

Ljubio je svoje konviktorce kao što Krist ljubi nevinu dječicu. „Prije svega — piše on (FP, 1892, 185) — molimo našega Gospodina, da i u nama zapali onu čistu i žarku ljubav, kojom je božansko Srce gorjelo spram djece. Što je doista na tom svijetu vrijednije naše ljubavi, što ljepše nego li đaci." A na drugom mjestu (FP, 1894, 173): „Jedina je nada naše baštine ovo Dječačko sjemenište. Mi ove mlade dječake, za ovo deset školskih mjeseci, dok su u gradu, učimo, opominjemo, karamo, molimo, sad gorčije sad slađe, pokazujući im metu, za kojom idu. Djelo je ovo kadgod veoma nezahvalno, poradi tolikih poteškoća i zapreka, i nekoji zatvaraju svoje uši, da nas ne čuju, nekoji podlegnu napastima, nekoji poučeni zlim primjerima, odlaze svojim kućama. Jadnih li nas".

Sa mladeži uvijek veseo — bilo je jedno od njegovih načela. Premda uduben u velike misli, po naravi strog i mučaljiv, u nastupu uvijek ozbiljan i skoro zakopčan, u društvu manje zabavan i skoro nespretan, ipak je taj veoma ozbiljni čovjek bio s mladeži nasmijana lica, te je u mnogim prilikama znao „razvaliti" svoja široka usta, te se tako smijati, da se činilo kao da je zaboravio na sebe. „Moramo spram mladeži pokazati veselo i prijazno lice; premda smo sami propovjednici pokore i križa, ipak se smijemo veseliti i smijati". Njegov dobri poznavalac, i kasniji nasljednik na biskupskoj stolici dr Josip Srebrenić pripovijeda, kako je mladi prefekt uživao, kad je svoje đake mogao povesti na dulje izlete. Tada bi znao pokupovati pune košare zrelih trešanja te bi se slatko smijao, kad bi đaci na njih navalili. Katkad bi pogodio cijelu voćku s plodovima pa bi uživao gledajući, kako se mladi ljudi penju na stablo i poput ptica zoblju zrelo voće. Kad u zimi ne bi bilo voća, kupio bi pô vreće krumpira, koje bi đaci pekli i tada bi im dao i po čašicu vina (Čas, XV. 240). Na drugom mjestu isti Srebrnić kaže da „su ga đaci izbjegavali, jer da je malo tko znao s njime govoriti i da je razgovor s njime bio veoma težak". To mislim vrijedi za one časove, kad je naš filozof bio zaokupljen svojim mislima; jer nadodaje taj isti njegov učenik, da je „Mahnić uvijek radio. Svoje je rasprave pisao olovkom i tako ih slao u tisak. Pisao je i onda, kad je nadzirao pitomce. Pisao je stojeći pri kakvom pultu, pa hodajući gore i dolje, a knjiga mu je služila za podlogu" (Čas, XV. 243). Moguće da u takvim časovima nije bilo zgodno s njime govoriti. „Ali za vrijeme izleta bio je Mahnić silno zabavan" (Srebrenić).

Drugi jedan Mahnićev gojenac (Vodopivec) piše ovo: „Brinuo se da dečki ne samo dobro uče, nego da se i zabave i tako duševno odmore. Ako je pri tom bio razbit koji prozor, nije ga to uzrujavalo nego se je na njemu vidjelo, da ga to nije smetalo". Tako se može veseliti samo dobra duša, koja mladež ljubi, a takav je doista bio dr Mahnić. Da u đacima podržava to veselo raspoloženje služila mu je i glazba. „Da bi se dečki glazbeno izobrazili, kupil je godbene instrumente in tako ustanovil salonski semeniški orkester, ki je dobro sviral. Plačeval je tudi godbenog učitelja, ki je hodil svaki teden gojence poučevati. Isto tako skrbil je i za petje. Pa tudi v domaći kapeli smo imeli uzorno crkveno petje. Ni štedel denarja, ko se šlo za nakup novih muzikalij. Prirejali smo dobro obiskovane koncerte, katerim je povabil škofa in gimnazijske profesorje. Vodil nas je na izlete in povsod smo morali peti in svirati, tako su nam ostali ti izleti v najboljem spominu. Vse troške za izlete je nosil sam, mi dečki smo bili popolnoma prosti". Tako njegov tadanji gojenac a sada uvaženi slovenski glazbenik Vodopivec, koji i sam duguje svojem tadanjem ravnatelju dru Mahniću priliku, da već onda započne svoju slavnu glazbenu karijeru.

No nije Mahnić samo želio, da se đaci ugodno zabavljaju, već je još više nastojao oko njihovog marljivog učenja. „Strogo je pazio, da svi imadu svoje zadaće. Kraj sveg svoga posla jutrom je prije odlaska đaka u školu, osobito višoškolaca, s njima ponavljao gradivo za školu". (Srebrenić, ibi, 240). Isto potvrđuje i Vodopivec; „Dr Mahnić je bio u Đačkom sjemeništu naš brižni otac: dok smo bili u nižoj gimnaziji, svake je večeri bila korepeticija. Stariji su đaci mlađe ispitivali, podučavali i tako ih pripremali za drugi školski dan. Mnogoga je lijenivca to popravilo i privelo radu, ustrajnosti i napretku."

Mahnić je stare i novije klasike dobro poznavao i cijenio. Kod grčkih klasika divio se „dostojanstvu forme", a kod rimskih nekoj „nepobjedivoj jakosti". Ali nije ni u njima sve zlato; nije klasična kultura najviša kultura, kako su to onda mnogi

učili. „Kolikim se hvalama — tuži se on — obasiplje grčko i rimsko zlatno doba, a najcrnijim se bojama riše mračni srednji vijek, kad je Krist bio svijetlo naroda! Kakovo „zlatno doba“, kad su se ljudi klanjali kamenim bogovima; kad je tama bludnje obavijala duhove? Idolopoklonstvo u ruhu umjetnosti“ (FP. 1882, 267-8). Tužio se na nastavnike, „koji više nego sami klasici nastoje da učenike odvrate od Krista i njegove Crkve i koji lijepim i zamamnim slikama čine učenike manje sposobnima da poprime vjerske istine“ (Ibi). Tako je kod konviktoraca paralizirao slabi upliv škole.

Žalio je također da „pored tolikog obilja talijanske književnosti učenici ostaju duševno gladni, a to zato što se u školama estetika ne tumači nikako a filozofija vrlo manjkavo. Prljavi Bocaccio i perfidni Macchiavelli poradi ljepote jezika na široko se komentiraju, dočim malo tko poznaje vjersko—filozofsku stranu Danteove Divne glume (FP. 1884, 144.).

Ni njemački klasici nijesu u stanovitoj mjeri manje pogibeljni. Većinom protestanti pioniri su racijonalizma, deizma, naturalizma, skepticizma, pesimizma, svjetskog bola. Tim su pogibeljniji, što znaju sredstvom lijepe knjige još u mlada nepokvarena srca uliti otrov pokvarenih i krivih nauka. Schiller još žali, da su umrli stari bogovi. Göthe mrzi kršćansku vjeru i njezina načela; on je čovjek bez religije i bez straha Božjega. Schoppenhauer je pjesnik svjetskog bola. Na ove i druge pogibelji klasičnih pisaca, bilo pismom, bilo govorom, znao je Mahnić upozoriti svoje đake i svoje čitatelje. Ma koliko se divio njemačkom geniju, nikada nije naravna i vjerska načela žrtvovao tehničkoj dotjeranosti neke „umjetnine“. Umjetnost nije sama sebi svrhom. Umjetnik nije apsolutan, on je podložan istini; bludnja i laž nijesu nikada lijepe. Još je manje lijep grijeh. Uopće je marni rektor nastojao „da iz srca mladeži izvuče zle klice, koje bi u gimnazijama drugi u njihova srca usadili“ (FP, 3, 1889, 323). Zato je i želio, da se u sjemenište uvede unutarnja gimnazija: me quidem quod attinet, nunquam puerorum seminarium abque scholis conderem.

Đačko štivo je vrlo oprezno nagledao. Silno ga je bolilo kad bi nastavnici u ruke đaka turali po moral i vjeru pogibeljne knjige pod izgovorom, da se odlikuju čistoćom jezika i ljepotom stila. „Koliko puta mi se desio slučaj, da bi đak zatečen u čitanju ružne knjige odgovarao: tražim stil, čistoću jezika, a ne marim za sadržaj; koliko sam puta iz đačkih ruku istrgnuo knjigu, koju su oni čitali po nagovoru samih profesora! (Što bi Mahnić tek rekao danas, kad đaci po samoj naučnoj osnovi moraju pročitati toliko sumnjivog i pogibeljnog materijala?) Koliko se tako nanosi štetâ istini, vjeri i nevinosti?“ (FP. 1888, 183).

Đacima je branio čitanje političkih novina, napose onih koje narodnost istovjetuju sa samim Bogom. Slovenski đaci nijesu smjeli čitati „Zvon“, koji obiluje podvalama protiv vjere i pobožnosti te otvorenim i prikrivenim psovkama proti Boga i Njegove Providnosti“ (FP. 1888, 30). S istoga razloga nije đacima talijanske narodnosti dopuštao čitanje knjiga napisanih revolucijonarnim i uopće nemoralnim duhom, koje su onda u pograničnim krajevima širili talijanski framasoni, koji su iza oslobođenja preuzeli u Italiji upravu zemlje.

Zato je muž profinjenih književnih osjećaja i vrijedni literarni kritik u obilju đacima davao na čitanje probrano cvijeće svjetske književnosti. „Imali smo dobro uređenu i bogatu knjižnicu, on sam bi nam subotom dijelio knjige. Preporučao nam je učenje slavenskih jezika, i osnovao male kružoke, u kojima smo učili češki, ruski a najvećma hrvatski jezik.“ (Vodopivec). Đacima bi kupovao knjige i slovnice stranih jezika. Slovencima je dopuštao svoje posebno glasilo „Lipa“, a Talijanima „Il Risveglio“.

Osobitu je darežljivost prema đacima pokazivao u svim prigodama. „Gojenci nijesu smjeli imati novca;

držao ga je on. Ako bi nekome nešto preteklo, koncem bi mu godine povratio; ali nikada se nije dogodilo, da je Mahnić tražio, da đak podmiri dug, koji bi đaci kod njega učinili. Izgleda da on za to nije imao vremena — te bi naprosto dugove brisao. Nekomu je đaku, koji je na prvom semestru bio propao, platio školarinu i tako mu omogućio pohađanje drugoga semestra. A došao je tako daleko, da je na vlastite troškove poslao jednog đaka u Wörishofen Kneipu, a da od njega nije primio ni obični „hvala". (Srebrenić, Čas, XV., 240).

Mahnićeva obzirnost prema đacima također je poznata njegova krepost. „Nikada nije govorio prezirno ili uvredljivo o kakvom pitomcu, koji je u čemu pogriješio. Ako je očekivao od njih svet život, to je sveti život najprije tražio od sebe. Ostao je prava kraška dobričina, za sve bez razlike. U takvoj ga slici drže svi njegovi pitomci u najboljem sjećanju. Da, đake je rad imao". Tako iz svog osobnog iskustva posvjedočuje sam njegov pitomac dr Srebrenić (Ibi).

Veliki praznici! „Angit puerorum discessus, piše on župnicima: srce mi se steže radi odlaska đaka na velike praznike. Molimo vas, da dragomu mladiću, kojega vam mi za vrijeme praznika povjeravamo, posvetite posebnu brigu. Pripazite što čita, koje knjige prevrće, da ne gleda samo na lijep naslov, jer se zmija znade pritajiti u travi" (FP. 1888, 186). Neka čitaju apologetske knjige: Opportet juvenem apologetam fieri. Kupite đacima po koju knjigu; jer uvjereni smo, da nigdje nije žrtva korisnija i Bogu ugodnija od one, kad dobrom knjigom osvajamo mlada srca (FP. 1893, 180). Moli nadalje župnike, da đacima povjere koju časnu službu u župi, da ih kadgod sa sobom na šetnju povedu jer, dignius est sacerdote uti comite quam cane; — da ih pozovu svome stolu i slično.

U sjemeništu je Mahnić proveo cijelih 20 godina. Uza svu svoju dobrotu, po svjedočanstvu Pavlice

(Kat. Obzornik, I. 12,) „imel je u zavodu s dijaki in profesorji veliki križ." Mnogi ga nijesu, a mnogi ga i nijesu htjeli razumjeti. Nekoji svećenici — braća Gregorčići, a izgleda i sam nadbiskup Zorn nijesu odobravali njegovu taktiku: „da je pregoreč" (Srebrenić ibi 240). Činjenica je, da Mahnić kao profesor Novoga Zavjeta i kao urednik dviju revija, koje je gotovo sam ispunjavao, nije imao dovoljno vremena da đacima posveti svu i isključivu brigu. Zato je sam zatražio, da ga riješe te službe. „Bilo mi je fizično tako on — in moralno nemogoče sve dužnosti opravljati, pa poleg tega urejevati in večinom pisati va dva lista „Rimski Katolik" i „Folium Periodicum"; zapazil sam bil, da nekateri višji gimnazijski gojenci, Slovenci, ne sprejemajo mojih naukov, s tisto vernostjo kot nekadaj" (Čas, XV., 237). Radi tih se razloga svojevoljno uklonio iz zavoda, u kojemu je kroz 20 godina tako uspješno u korist povjerenih mu đaka djelovao i stekao dragocjeno iskustvo, koje će kasnije u korist mladeži u drugim mjestima i prilikama i upotrijebiti. Dječačko sjemenište je za Mahnića bilo velika škola za kasniji njegov rad među mladeži.

Profesor Novoga Zavjeta

Godine 1880. imenovan je Mahnić docentom, a godinu dana kasnije redovitim profesorom Novoga Zavjeta na goričkoj bogosloviji. Već će sada mladi profesor sa svoje katedre spremati kader svojih bojovnika za borbu proti neprijatelja naroda i Crkve.

Za svoja se predavanja Mahnić marljivo i savjesno pripravljao. Pribavio je bogatu skripturističku literaturu, koja se sada nalazi u Mahnićevoj knjižnici kod Trećoredaca sv. Franje u Zagrebu.

Prof. Mahnić bio je duboko prožet duhom Evanđelja. Za njega Evanđelje nije bilo mrtvo slovo, egzegetički problem; ono mu je bilo Božje svijetlo, Božja sila, Božja milost, koja ljudski razum, volju i srce stavlja u službu Krista i njegove nauke. Prolistajte Mahnićeve teološke i opće kulturne spise, svagdje Krist iz Evanđelja dolazi do riječi. Ovom božanskom Učitelju dovodi Mahnić u prvom redu svoje bogoslove; ali i sve svoje dobronamjerne čitaoce, kad piše ili govori o literaturi, filozofiji, estetici i socijalnoj pravdi. Svagdje u prvom redu nastupa Krist kao naš Gospodin, naš Učitelj, Spasitelj, Put, Istina, Život (Iv. 14, 6). Temelj (I. Kor. 3, 11). Živo i jasno, s nekim svetim oduševljenjem i ljubavlju, a do potrebe i znanstvenom spremom, znao je Mahnić svojim slušaocima prikazati evanđeoskog Krista kao Boga i čovjeka, Spasitelja, kojega moramo svi štovati i ljubiti.

Mahnić je govorio jezikom i duhom svetoga Pavla, tog najboljeg i genijalnog tumača Kristovog duha. Mahnić je sv. Pavla duboko poznavao, naizust bi citirao pa i sam broj retka citata. Na njegovom se pultu, kraj nekoliko rječnika nalazio crkveni Kanon i uvijek otvorene poslanice Apostola naroda. Bez njega kao da nije znao ni riječi napisati. Pavlove poslanice bile su srčika njegovih govora, glavni motto njegove inspiracije. Mahnićevi spisi, bilo propovijedi bilo poslanice, nalik su sagu, ili mozaiku satkanu iz citata Svetog Pisma i Pavlovih poslanica. Izgleda da u svojim poslanicama nije Mahnić koji govori ili piše, već sam sveti Pavao. Tako je i u školi naučavao. Jedan mi je još živ njegov učenik pripovijedao (pop Petar Zahija kanonik u Krku) kako je Mahnić tumačeći riječi sv. Pavla „civis romanus ego sum", aludirao i na političke dužnosti današnjeg svećenika. Kao što je Pavao u Areopagu, pred židovskim i rimskim sudovima branio Kristovu stvar, tako mora i današnji svećenik s govorničke tribine, u skupštinama i parlamentima, u štampi, braniti Krista, njegovu nauku i njegovu Crkvu. Tako im je govorio kroz više dana. A i napisao je o „političkom" radu svećenika veoma mnogo (vidi članak: Quantus et qualis in divo Paulo fuerit patriae et nationis amor, FP, XVIII, 269).

Svete oce, te vjerne čuvare, prenosioce i tumače Kristove nauke, često je konsultirao. Imao je bogatu zbirku njihovih djela. Njegov list „Svećenička Zajednica", kroz više je godina u rubrici „Iz škole svetih otaca", iznosio i na tadanje prilike primjenjivao njihovu drevnu i uvijek aktuelnu nauku.

Nijesu Mahniću manjkala ni druga hermeneutička pomagala, a ta su zdrav razum u službi objavljene istine. Svoja je predavanja znao znanstveno utvrditi, povezati, zaobliti, dati im praktički karakter i neku svetu unkciju, koja je proisticala iz njegova pobožnog srca.

Mahnić nije bio govornik a nije imao ni milozvučna glasa. Kako je govorio s dubokim osjećajem, lako bi prešao u afekt i tada bi počeo mucati i jecati, što bi na slušatelje, osobito za vrijeme propo-

vijedanja, učinilo težak dojam. Prava tragika za kršćanskog propovjednika, kojemu organska grješka nije dopuštala da istinu prikaže onako, kako ju je shvatio i ljubio.

Tako je počeo jecati i u Masabjelskoj crkvi propovjedajući lurdskim hodočasnicima. Onda je zajecala i sva crkva i Francuzi su zadivljeno isticali: „Taj biskup mora biti svetac, kad se tako doimlju njegove riječi" (Dr Binički).

Još nekoji živi učenici svjedoče, da su ga đaci u školi veoma rado slušali. Za vrijeme predavanja nije sjedio na katedri, već šetao tri koraka gore, tri koraka dolje. Po običaju vremena nije u školi nosio reverende već dugi crni salon i cilinder.

Svoja predavanja nije Mahnić ostavio napisana, a ni đaci nemaju njegova skripta. Oni su ga marljivo slušali. Zadovoljavao se, da svaki đak izabere auktora i da po njemu komentira tekst sv. Pisma. U ocjenjivanju nije bio pedantan; kad bi vidio da neko pokazuje nešto dobre volje i marljivosti i kad bi čuo da đak kaže nešto novoga, što bi ovdje ondje kod nekog auktora pročitao, bio je zadovoljan (P. Zahija).

Ni izvan škole nije gorički profesor ostavio svoje bivše đake; on će ih i dalje voditi preko štampe. On će preko „Rimskog Katolika" (1888.) mlade svećenike i kapelane da zaštiti od reformnog katolicizma, koji se tada preko Amerike i Engleske k nama uvlačio; od modernizma (Loysi Tyrell), koji je iz Francuske sve više prodirao na Istok; od katoličkog liberalizma, koji je pod auspicijima austrijskih dvorskih krugova prodirao i u bogoslovne zavode.

Mladim bogoslovima i svećenicima preporučit će apologetska pitanja, a sam će im praktički pokazati put, kako da se ta pitanja obrađuju, Za đake osnovat će đačke priloge, đačke listove, da tako izvježba vojsku mladih oduševljenih suradnika za katolički pokret.

Urednik nadbiskupskog lista

U studenom 1884. mladi je profesor od dra Flappa, koji je bio imenovan porečkim biskupom, preuzeo uredništvo nadbiskupskog lista „Folium Periodicum Archidieceseos Goritiensis". List je izlazio mjesečno na 32 stranice velike osmine. To je bila prava bogoslovno — znanstvena revija, koju je u glavnome ispunjao sam novi urednik; pisana je klasičnim latinskim jezikom, kojim je Mahnić potpuno vladao i velikom lakoćom i preciznošću izražavao svoje misli.

Lingua latina — tako on (F P 1892). — tot saeculorum usu sacrata, lingua sanctissimae religionis nostrae, lingua ferme omnium teologorum, lingua qua mater Ecclesia catholica utitur. Hac lingua auribus personante, non de terra sed de superioribus regionibus voces audiri videntur; etenim usui hominum jam diu subducta, aeternis religionis christianae servandis ac exprimendis veritatibus servit. Deo Sanctisque celebrandis adhibetur.

Pred nama je 12 godišta (4608 stranica) nadbiskupskog lista. Osim službenih vijesti i papinskih okružnica nalazimo obrađena različita pitanja dušobrižničke pastve: kako mora svećenik uzgajati narod (1894, 4 članka); kako ga u dogmatskim istinama podučavati (1890, 2 članka); kako mora svećenik postupati u politici (1893); kako će blagdane svetkovati (1890, 3 č.); kako će postupati sa ženskinjama (1892, 3 č.); kako će djecu pripravljati na svetu pričest (1892); a u 21 članku raspravio je pitanje o grijesima

protiv vjere, u koliko u njima sudjeljuje sam sotona. Pitanja obrađena su opširno, iscrpivo i solidno. Mahnić i nije znao drugačije.

Ali najljepši je lovor vijenac Mahnić spleo u slavu rimskih papa, napose u slavu Lava XIII., kojeg je gotovo obožavao i njegove okružnice uspješno komentirao. Napisao je u tu svrhu ništa manje nego 18 dugih članaka. Posebnim oduševljenjem branio je Crkvu Kristovu protiv napadaja modernih reformista (1889). Nadugo raspravlja o ranama, koje Crkvi nanesoše razne hereze (1893.), o protestantizmu, o krivim proroštvima, a Antikristu (1889.-90.).

Najopširnija je njegova rasprava „Paedagogica" 1881.—90. Posebnu je brigu posvetio ascetici pa i drugim dušobrižničkim pitanjima. Nije moguće ovdje ni napomenuti, a kamoli iscrpsti sve dragocjeno blago, što ga je kroz punih 12 godina tu sabrao dr Mahnić. On će kasnije u „Rimskom Katoliku", u „Hrvatskoj Straži" i „Svećeničkoj Zajednici" a osobito u svom listu „Acta Curiae Veglensis" prema potrebi ponovno upotrijebiti ovdje sabrane i izbrušene dragulje za veličanstvenu zgradu kršćanske kulture. „Folium Periodicum" bilježi početak Mahnićevog književnog rada. Preko već spomenutih revija taj će rad vremenom poprimati sve dublje i sve šire dimenzije. Mahnićev će se vidokrug sve više širiti u dubinu i u širinu. Mahnić se preko „F. Periodicum" uspinje sve više na stražarnicu, odakle gleda gore i dolje, na lijevo i na desno; promatra ideale, načela; promatra, proučava život i praksu; gleda i prodire u ljude i u svijet. Gorički — slovenski — Stražar postat će Jadranski — hrvatski — Stražar.

Na izvidnoj stražarnici

U Versajskom dvorcu promatrao sam sliku: dvije se vojske sukobile, zametnulo se ljuto kreševo. Vojni odjeli navaljuju s desna i s lijeva, sprijeda i straga. Sad pobjeđuju, — sad uzmiču. Kroz mali prozorčić promatra sve to kreševo veliki strateg — Napoleon. Prema određenom planu mirno daje zapovijedi. Pobjeda je već osigurana.

A takov je strateg duha bio i Mahnić. I on sa svoje izvidne stražarnice već dugo vremena promatra i prati borbu ideja u kulturnoj povijesti čovječanstva. U toj borbi istina se sukobljuje s neistinom, dobrota sa zlobom, Krist sa Belijalom. Razni mislioci, umjetnici, književnici, sociolozi, političari, koje govorom, koje štampom, bore se za pobjedu svojih međusobno često oprečnih ideja. Iza ideologa nastupaju radnici, koji ideje provode u čin, i poput osvajačkih četa dokrajčuju pobjedu.

Sa svoje stražarnice pozorno prati Mahnić to kretanje raznih vojska. S bolju u srcu opaža, kako ta borba poprima sve šire dimenzije, kako stvara vrtloge, koji prijete da za sobom povuku i njegov slovenski narod. Sve je njegovo nastojanje sada išlo za tim, da od svoga katoličkog naroda odbije pogibli tih vrtloga.

A koji su to vrtlozi?

Prva je kriva filozofija, koja je od Dekarta amo ispremijenila temelje, na kojima počiva socijalni, napose kršćanski poredak. Mahnić tu „modernu" filozofiju slijedi do dna njenih mutnih izvora i kroz

sve njene struje. On uviđa, da sjeme kukolja ne može roditi pšenicom; da su krive nauke, kriva načela sile, koje ruše. Tako racijonalizam Dekartov, materijalizam Spinocin, naturalizam Rusoa, evolucijonizam Darvinov, monizam Hekelov, panteizam, komunizam, nihilizam i čitava vrsta krivih filozofskih sustava, sve te pogibeljne ideologije ne će ostati na pukim teorijama. Sa svoje stražarnice upozoruje misaone duhove, da su sloboda misli i sloboda rada povezane. Kakve su čovjekove misli, takav je i njegov rad. Slobodna misao sa sobom vuče slobodu djelovanja. Kriva načela, krivo djelovanje, idejno strujanje krive filozofije — navješta oluju. I dalje.

Tu je liberalizam, koji je u drugoj polovici prošloga vijeka nesmetano pašovao u filozofiji, umjetnosti, književnoj kritici, narodnoj ekonomiji, politici. Liberalizam, čedo racijonalizma, svaku istinu izvodi iz razuma, a povrh sebe ne priznaje nikakve, a napose ne objavljene istine. Liberalizam, čedo je i naturalizma, koji postanak svega, što opstoji, nalazi u vječnom razvijanju prirode; — „natura" je sama sebi svrhom, ona sebi imanentnim silama uobličuje sve vasionske pojave, cijelu organsku i anorgansku prirodu, sve rudno i životinjsko carstvo, sav intelektualni i moralni svijet: tijelo, dušu, čovjeka pa Boga samoga. Stražar sa svoje izvidnice snažno upozoruje na taj intelektualni vrtlog evolucijonističkog panteizma.

Liberalizam je prešao na praktičko polje. On je mudro iskoristio bludnje racijonalizma, naturalizma, jednom riječju bludnje svih krivih filozofskih sustava, da konačno uzakoni svoju osnovnu dogmu: misli što hoćeš, radi što hoćeš; istine stalne nema, sve je relativno; slobodne volje nema, sve je dozvoljeno. I to osnovno načelo, sloboda misli i djela, u noetici vodi do skepticizma, u umjetnosti do apsolutne slobode stvaranja, u narodnom gospodarstvu do slobodne nemoralne konkurencije, koja stvarajući beskućnike, sredstvom klasne borbe vodi do socijalne revolucije i anarhije.

Stražarski duh velikoga Mahnića dovikuje:

„ Takva sloboda, piše on (R K. I. 256), kidajući s Božjim i crkvenim zakonima, rušeći svaki Božji i ljudski auktoritet, proglasujući narodnu volju suverenom u svim pitanjima ljudskog određenja, takova sloboda izrodila se u slobodnjaštvo i anarhiju. Takav liberalizam uveden je u sve grane kulturnog, vjerskog i gospodarskog života. Već je onda u Austriji bilo zastupnika centrumaša, dobro situiranih činovnika, neutralnih narodnjaka pa i u svećeničkoj odori, pripravnih da svakomu služe. Urednici su se konzervativnih listova bojali javno istupiti; oni neće da koga bune, koga da ražaloste; oni šute, a ako govore, to govore o zračnoj teoriji a ne o aktuelnim pitanjima. U posaničkoj zbornici oni sjede u centrumu. Klanjaju se lijevo i desno, ali nikoga ne pogledaju u lice, ni u koga se ne pouzdavaju. Kad treba glasovati, onda ih uhvati slabina i bježe iz zbornice". Eto slike austrijskog liberalnog parlamentarizma pred kojih pedest godina.

Opasni vrtlog nacijonalnog šovinizma gutao je mnoge žrtve. Narodnosne borbe zaoštriše se u ono doba do paroksizma. Našemu narodu nijekalo se pravo uporabe narodnog jezika i nije mu se priznavala narodna osebujnost. Kulturniji su ga susjedi tlačili, gdje su mogli, uz pomoć same države. Nastala je oštra reakcija. Prešla se mjera i sa strane opravdane obrane. Narod je postao najviša vrjednota. U narodnim redovima uvuklo se strančarstvo, politikanstvo. U narodnosnu borbu uvukli su vjeru, crkvu, svećenstvo, moral; sve je moralo služiti narodnoj ideji. Taj je vrtlog bez milosrđa proždirao dragocjene vrjednote.

Mahnić je za dugo vremena islijedio sve te tragove slobodne misli. Proučio je do u tančine sve krive nauke liberalizma u svim njegovim kobnim posljedicama. I napokon sa svoje stražarnice pozivlje na uzbunu: beznačelni liberalizam, evo neprijatelja! Tako nastaje „Rimski Katolik".

»Rimski Katolik«

U listopadu 1888. izašao je u Gorici prvi broj „Rimskog Katolika". Dr Antun Mahnić je urednik, izdavač i vlasnik. Čudno zaista: mladi profesor sâm bez suradnika, bez novčanih sredstava, bez sumišljenika; ne u kulturnom središtu svoga inače maloga naroda već u provincijskom, pretežno tuđem gradiću, u Gorici, počinje s izdavanjem eminentno znanstvene revije! Poduzeće, koje bi svakoga zastrašilo; ali nije zastrašilo Mahnića, koji je uvijek bio silno energičan i poduzetan. Pred nama stoji osam omašnih godišnjaka, svaki od preko 600 stranica najrazličitijeg vjerskog, filozofskog. apologetskog, književnog, socijalnog, političkog i uopće znanstvenog sadržaja. List ispunjava većinom sam: saradnika ima malo a pretplatnika još manje. Novi pokret je još u povojima.

Što je zapravo htio Mahnić? Neka kaže on sam: „Rimski Katolik". „Naslov kaže sve. Katolici smo, Slovenci. Već pred tisuću ljeta nam je zasjalo sunce kršćanstva. Pradjedovi su s vjernim srcem primili njegove oživljavajuće zrake. Od tada je Slovenac tvrdo kao klisura ustrajao u vjernosti sv. crkvi. Ostali smo katolici, katolici do današnjega dana... Katolici smo srcem, dušom i tijelom, tim odlučniji, čim više smo pretrpjeli, da bi sačuvali dragocjeno blago sv. vjere".

„Nove pogibli nam prijete: krivi nauci, koji nisu izrasli na njivi katoličkoj; nauci ne samo nekršćanski, nego i neprirodni; nauci tuđi, koji nemaju veze niti sa značajem niti s povješću slovenskoga naroda. Ti nauci dovode k otpadu od kršćanstva, koji bi bio pogubniji od povratka k staromu poganstvu. Ali mi hoćemo da ostanemo katolici i u buduće. To je volja naša, to je volja našega naroda. Kao katolici znamo, da je Sin Božji sazidao svoju crkvu na rimskoj pećini, s kojom moraju katolički narodi stalno ostati u živoj vezi: otpad od nje je otpad od crkve, od katoličke vjere, od kršćanstva..."

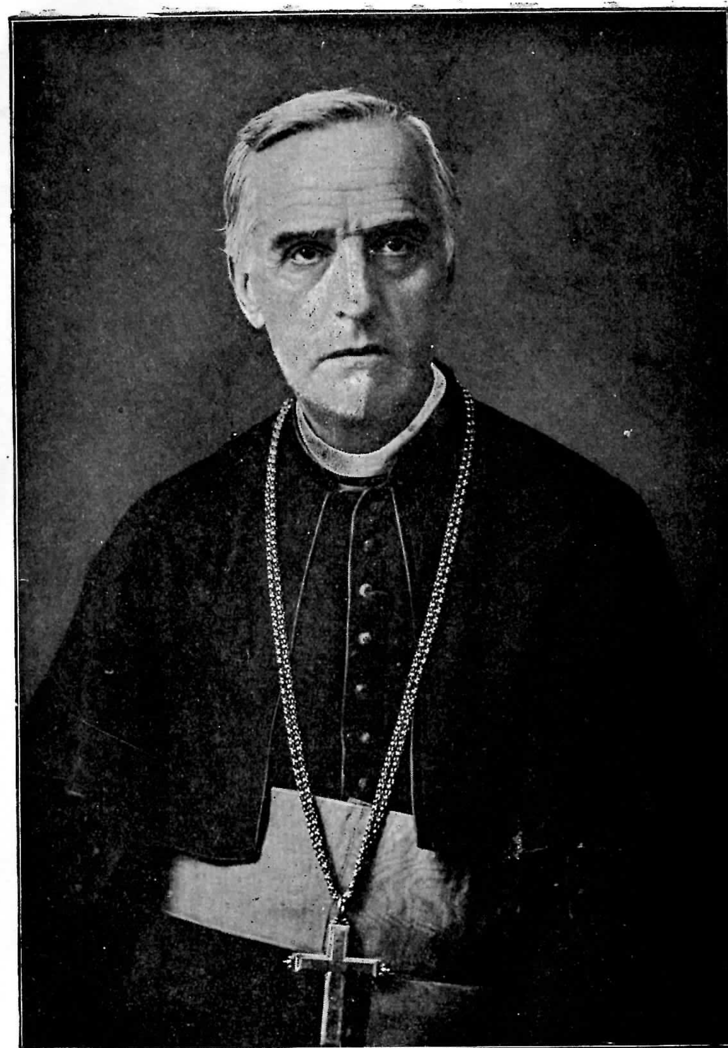
„Zato dakle hoćemo biti „rimski" katolici. Rimski! Malokad, nikad nije bila ta riječ toliko važna za katolički svijet, koliko dandanas... Da, rimski katolici ostati sa svojim narodom. To neka znade cio svijet! I upravo zato, jer hoćemo tomu narodu sveto služiti, mi ćemo braniti katoličku vjeru, odlučno odbijati sve napade na nju, došli oni s kojegod strane. Naš list neka služi otkrivanju istine, kojoj je neprevarljiva učiteljica Rimska Stolica; to će nas voditi."

„Jer je naravna spoznaja podloga vjerskoj, tako da vjera slabi, čim više vladaju ljudskim umovanjem krivi nazori, to će naš list biti otvoren i razmotrivanju znanstvenih, nada sve filozofskih pitanja, koliko zasijecaju u vjeru. To je naš program. Tko je za njega, neka pristupi!" (RK. I. 1—2).

Jasne i odlučne riječi. Tu je kazano sve, a kazano je veoma mnogo. Tomu programu, kojeg će kasnije preko „Hrvatske Straže" proširiti i na Hrvatsku, Mahnić je ostao vjeran i do kraja dosljedan sve do smrti. Čvrsto se prihvatio ralice, duboko je zaorao u ledinu, krčio je pusto zemljište, sijao je sjeme istine, a u nekoj mjeri i požeo plodove svoga rada. Vjeran svom programu nemilo tjera liberalizam iz svih od njeg zaposjednutih područja; hrabro ostaje na braniku naravne i objavljene istine; u borbi i oluji nikada ne odmiče svoj pogled od svjetionika usađenog na rimskoj pećini; kroz osam godina napornog duševnog rada provodi razdiobu duhova, katolike dijeli od liberalaca, sačuva svome narodu vjeru otaca i upućuje ga boljoj budućnosti.

„Rimski Katolik“ jedan je od presudnih faktora u kulturnoj povijesti Slovenaca u četvrtom kvartalu prošloga vijeka. Preko njega ne može se mučke preći. Tragovi Mahnićeva rada su preduboki. Mahnić je tada podrmao duhove, kako malo tko prije njega, a neznam hoće li tko i poslije njega.

U „Rimskom Katoliku“ i u „Hrvatskoj Straži“ jasno su zacrtane najviše smjernice Mahnićeva rada.

Biskup dr Antun Mahnić

Najviše smjernice

Vrhovna orijentacija prema istini i dobroti je samo jedna; jer istina je jedna, dobrota je jedna. Ta orijentacija nije od jučer; ona je od vijeka, kao što je vječna i sama istina i dobrota. Sam Stvoritelj postavio je u našu dušu svjetlo razuma a tim svjetlom mi dolazimo do spoznaje istine i dobrote, a preko njih do spoznaje samoga Boga. Mahnićeva filozofija, a prema tomu i smjernice njegova rada mogli bi uglaviti u ove točke: a) tragom ideja došao je do prve Ideje, b) tragom istine do prve Istine, c) tragom načela do prvog Načela.

Tragom ideja do prve Ideje

Sve ideje uopće gleda Mahnić kroz prizmu jedne nepromjenljive vječne ideje. Nije ideja tvarna, ali je realna. Ideju, nekako ukopanu u stvari pronađe, shvaća, uobliкuje razum. Mi očima vidimo boje, ušima slušamo glasove; ali samo razumom uživamo u harmoniji boja ili u harmoniji glasova: umjetnost je duševno uživanje. Razum je onaj, koji shvaća, koji sudi, koji umuje, koji zaključuje; a podloga tom djelovanju je vanjski svijet.

Ideja je odraz Božjih misli u stvarima. Razum te tragove uhodi, on u njima čita Božje misli. Stepenicama se kauzalnog principa, iz realnog svijeta diže u idealni svijet; zaključivanje je postavljeno na realnu podlogu. Te stepenice se s jedne strane dotiču realnosti, a s druge idealnosti. S jedne je strane stvar a s druge ideja, koja je u najzadnjoj analizi pove-

žana s Bogom, najstvarnijim, apsolutnim bićem. Sve što je stvoreno, ens reale, te i sve što bi eventualno moglo biti stvoreno, ens possibile, sve je to opstojalo odnosno opstoji u Božjoj ideji. Sa stvorenjem se ta ideja ostvarila. Tragom dakle stvorova odnosno tragom njihovih ideja mi se uspinjemo do njihovog Početnika, do Boga.

Nijesu te ideje prazni pojmovi; ideja je kaošto rekoh Božja misao, prema kojoj je sve stvoreno; Božja sila, prema kojoj se sve upodobljuje. Mahnić će svojim doista genijskim duhom takve ideje da uhodi, da ih poveže između sebe i s Bogom, da im prokrči put u srce, u duh ljudi, da prema njima upodobe svoja djela. Idealna, genijska zamisao.

„Ideja Božja je napose u drugoj božanskoj osobi ostvarila beskonačno uzvišen, a istodobno najrealniji i najviši Božji i čovječji realizam (RK. I., 155). Ideja jednoga Boga, jedne istine, jednoga krštenja, različite je narode Evrope ujedinila u zajedničko poduzeće kršćanskih vojna. Poduzeće, koje je 200 godina svijet potresalo, koje je u povijesti čovječanstva najveličanstvenije, najidealnije" (Ibi, 124—5).

Mahnić sve počinje s idejom i sve svodi na jednu ideju. To je čudnovata povezanost njegovog sistema i sva njegova jačina. Mahnić je u toj sintezi do skrajnosti logičan. S idejom bori se za Ideju. „S čudnovato genialno intuivnostjo je izbral eno poglavje za svoje misli, a to je poglavje o idejah. Tu se usredotočuje sva Mahnićeva filozofija, od tud izhaja, sem se vrača; tu je središte njegove metafizike; tu je dobil koncepcijo svog življenskega dela" (Ušeničnik, Čas XV, 149).

Mahnić je prorok božanskih ideja. Sav je u službi naravnih i kršćanskih ideja. Nesebično, recimo slobodno fanatično, taj svjetli um širi posvuda svjetlo ideje, to božansko svjetlo zapaljeno u sredini našeg duha, na čijem se žaru mora zapaliti oganj ljubavi u dušama, koje se u tom svjetlu kreću.

Tragom istine do prve Istine

Ideja je formalno u razumu, ali joj je podloga u stvarima. Suklad ideje sa stvarima, to je istina. Ideja i nije drugo no stvar povezana sa spoznajom. Ideja imade logički a istina metafizički karakter. Ideja se uobličuje prema istini. Istina je uvijek jedna; jer sama stvar, bila ovako ili onako, uvijek je ili ovako ili onako. O jednoj se te istoj stvari ne može istodobno tvrditi da i ne, ovako i onako. Nešto ne može istodobno biti i ne biti, istodobno biti ovako i onako, biti istinito i lažno, biti dobro i zlo, biti lijepo i ružno. Iz ove je stavke Mahnić izveo svoj glasoviti **aut — aut,** ili — ili: ili istina ili bludnja; ili krjepost ili grijeh; ili Krist ili Belijal; trećeg nema. A to je princip protuslovlja: ne može nešto istodobno pod istim vidom biti i ne biti.

I s ovim je oružjem nesmiljene logike Mahnić znao vješto baratati. U etici, estetici, književnoj kritici, politici, sociologiji, postavlja svom načelnom protivniku stringetnu dilemu: Ili — ili, kojoj nijesi mogao umaknuti. Svoje bi protivnike tako natjerao, da su o jednoj te istoj stvari istodobno morali tvrditi da i ne; tvrditi nonsens, nesmisao. A znao bi iz načela zgodno prijeći na konkretne pojedinosti, te neku tvrdnju predvesti pred vrhovni forum principa protuslovlja, pred kojim bi se u pepeo rasplinule tolike blještave doktrine beznačelnog liberalizma, kao na pr. tvrdnja da je misao slobodna, da je umjetnik apsolutan, da se u svijetu sve mijenja, da je istina relativna, da nema slobode volje ni obvezatnosti u savjesti. Liberalizam, koji u tim i u sličnim pitanjima hoće da spoji ono što je nespojivo, a to je baš njegova karakteristika, on sam sebi protuslovi, a time sam sebe uništuje.

Istina je dakle u svim stvarima samo jedna, a preko jedne istine moramo doći do jedne prve Istine. Logički i ontološki red su povezani. Spoznaji treba da odgovara stvarnost, a u redu te stvarnosti ima

jedna zadnja apsolutna stvarnost, jedno apsolutno, najsavršenije biće, a to je sam Bog: apsolutna istina, prva Ideja, Početak i Svrha, Alfa i Omega. Začudno je kako je Mahnić ove i slične istine znao tako zgodno postaviti u metafizički okvir; čudno kako je znao metafiziku učiniti za praktički život toli plodnom. Samo malo truda da se proučavanjem njegovih nauka sami uvjerite, kako je on svoja toli različita razlaganja prožeo toli praktičnom metafizikom.

„Istina je jedna, piše on (RK. I., 57), ona se ne može dijeliti. Jednu je istinu učio Krist, i tu jednu istinu uvijek uči Katolička Crkva. Ona ne poznaje kompromisa u javnom i privatnom životu, u kući i na ulici, u crkvi i u sabornici, u književnosti i u umjetnosti, u politici i u socijologiji; istina, koja se poradi krive ljubavi ne smije sakrivati već propovijedati na krovovima".

„Isus Krist, Sin Božji je pregnal meglo s obzorja človeškega spoznanja. V njemu se je svetu spet razkrilo apsolutno nasprotje mej resnico in neresnico. Da, On sam se je človeštvu pojavil kot jedno dvih nasprotij: Ja sam resnica. Vsled tega je zažugal: kdor ni s menoj, je proti meni; to jest, mej resnico in neresnico ni srede; kdor mene ne prizna kot resnico, nasprotuje vže v tem resnici, i je v neresnici" (RK. II., 302).

Apsolutnost je kršćanskoga načela uvijek ispovijedala katolička Crkva. Odatle, rekao bih, fanatična Mahnićeva borba proti beznačelnog liberalizma, koji je Pijo IX. prozvao pestis parniciosissima.

Tragom načela do samog Početnika

Načelo, Mahnićeva je magična riječ. Sve on svodi na načelo; sve on rješava načelno. „Umom čovjek razabira Božju misao u vasioni; odavle mu se ona u obliku ideje, kao u odsjevu vječne, nepromjenljive božanske bitnosti nameće kao načelo, tj. kao pravilo, prema kojemu treba da on udešava svoje mišljenje i djelovanje" (RK. IV., 213). Načelo,

napose etičko načelo: podržavaj red, ljubi Boga, čini dobro, vrhovni je kriterij u prosuđivanju svih ljudskih čina. „Načelno stanovište je stanovište prema istini". „Od načela, ne mislite da bih ja ikada mogao odstupiti. S načelima se ne trguje" (Ibi).

I nije načelo za Mahnića bila neka besplodna teorija, već je ono bilo pravi dalekozor, kojim je on sigurno gledao u daljinu, u praksu života; ali je načelo bilo i pouzdani sitnozor, s kojim je pojedinosti, empiriju sa svake strane promatrao, da ju konačno uklopi u svoju sintezu. On je život u toli različitim njegovim pojavama gledao kroz vidokrug načela; zdravu je teoriju povezao sa praksom i obratno. To je takozvana vitalnost načela. Svako se djelovanje najprije zameće u umu kao misao, kao ideja, kao osnova. Čovjek redovito radi onako, kako misli. Čovjek je ono, što su njegove misli, što su njegovi nazori, što su njegova načela. Dobra i ispravna načela najjači su motiv za ispravno djelovanje. Čovjek je po prirodi logičan; on ne može u sebi trajno trpjeti nesuglasja između spoznaje i rada, između teorije i prakse. Čovjek je dobar ili opak, prema nakani odnosno načelima, koji ga u radu rukovode. To je logika života.

Radi toga Mahnić, taj pravi filozof života, neprestano nabija zdrava kršćanska načela, da odanle izvede zdravo kršćansko djelovanje. Ne poput Sokrata, koji je samo naučavao i svog protivnika katkada i sofistički nadmudrivao, već kao pravi prorok, Mahnić je u sebi sabirao svjetle zrake istine, da ih uspješno usmjeri žarištu reda i dobrote. Predbacuju mu nekoji, da je u tom pogledu prešao mjeru: filozofija još nije život, spoznaja još da nije djelo, teorija, još da nije praksa, istina, da još nije dobrota. To je istina. Ali je Mahnić, kako još niko drugi, znao filozofskim razlozima povezati jedno s drugim. On je nastojao, da ljudi postanu razumni, i zato je toliko preporučivao učenje filozofije, pa će onda postati mudri i dobri. Znao je istinu, više puta neugodnu

i mrku, zaodjeti ruhom takovim, da nam postane mila. Cjelotnu istinu upoznati, znači uzljubiti je.

„Ne snovati novu filozofiju, ampak uporabiti filozofiju Aristotelovu i Tome Akvinskoga, na sve kulturno življenje, to mu se je zdela najvažnija naloga v naši dobi. In to je nalogo Mahnić vršil s čudovito dosljednostjo in izredno umno silo. Če človek sedaj prebira posamezne letnike „Rimskog Katolika" in „Hrvatske Straže", se res ne može načuditi, s kakšno intuitivno silo, je zrl v vseh pojavih metafizične odnose in s kakšno neizprosno logiko je tiral vsakega nasprotnika pred najviši forum metafizičnih principov" (Ušeničnik, l. c. 161).

Sam piše: Od bezobzirne načelne odlučnosti mi se nemamo česa bojati nego mirno čekati konačnu pobjedu. Ne mari, ako je broj odlučnih muževa malešan. Treba samo ustrajati. Krjepost ustrajnosti daje svojim boriocima samo istina, koja te ne samo rasvjetljuje u boju već te ona i ogrijava, oduševljava. Strašna je i neprobitna neprijateljskim silama moć katoličke dosljednosti; pod njezinim udarcima liberalna laž mora konačno podleći. Od kršćanskoga načela mi ne odstupamo ni za vlas" (RK I., 589).

Eto Mahnićevih najviših smjernica: idejom za najvišu Ideju; istinom, za najvišu Istinu; načelom do najvišeg Načela. Sve stvoreno, povezano sa Stvoriteljem. Bog i čovjek, vjera i znanost, milost i priroda, filozofija i teologija, sve da slavi moć i mudrost Stvoriteljevu.

Radikalizam

Smjernice Mahnićevog rada ne bismo mogli razumjeti, kad ne bismo razumjeli njegov radikalizam. „Radikalan je onaj, koji nastoji doprijeti do samog korjena — usque ad radicem — tj. do zadnjeg sveopćenitog razloga s namjerom, da mu taj određuje mišljenje i djelovanje njegovo. Razum bitno pita: zašto. Ovaj upit ide za spoznajom razuma. No razum nije zadovoljan kojekakvim razlogom, već neodoljivo teži za najvišim, zadnjim razlogom. U tome stoji intelektualni ili teoretički radikalizam.

„Kao što razum teži za spoznajom razloga, tako teži i volja za postignućem dobra. Ovo se djelo volji pokazuje kao poticalo ili motiv, što je sebi privlači. No volja nije zadovoljna kojekakvim dobrom, ili što je djelomice dobro nego i ona čezne za postignućem potpunog dobra, ili: što sasvim dobro, apsolutno dobro.

„U ostalom postoji između intelektualnog i praktičkog radikalizma neka zamjenitost. Ta ono isto, što je umu razlogom, bude i volji motivom; kako i volja od svoje strane potiče um, da traži novih razloga, tako oni opet za volju postaju novi motivi. Um se i volja između sebe podupiru. Um svijetli volji kazujući joj put i sredstva k najvišem dobru, dok volja svojim neugasivim čeznućem za apsolutno dobrim razum sklanja, te joj sve i više razrješava dvojbe i raspršuje tmine, koje joj priječe polet u viši svijet. Što je radikalnija volja, to je radikalniji i razum; i obratno«. Tako Mahnić (Kod Alfirević, 32).

Ta dva radikalizma razuma i volje, dvije su težnje na gore ili na dolje. Volja odvrativši se od idealnih težnja može ugreznuti u požudu i tada za sobom povući i razum, koji neće moći drugo nego da opravda tu težnju volje na dolje. Tako se dolazi do radikalizma zla.

Čovjek je dakle po svojoj prirodi radikalan. On se mora odlučiti ili za istinu ili za bludnju, ili za dobro ili za zlo; trećega puta nema. Ni stacijonarnosti nema; ili naprijed, ili natrag.

Zlo je radikalno i ono uvijek ruši, i nikada možda toliko, koliko u današnjim danima. Danas se drmaju temelji vjerskog, ćudorednog i društvenog poretka. Obara se vjera u Boga, u dušu, u posmrtni život. Poriče se slobodna volja, objektivnost istine, razlika između dobra i zla. Privatno se vlasništvo proglasuje krađom, pravo se svodi na princip fizične sile, ruši se svaki auktoritet. Sredstva se ne biraju; sva su dobra. Plodovi svega toga: bezvjerstvo, politička i socijalna revolucija, atentati, komunizam, koji đavolskom mržnjom „razreduje" sve.

„Ako pravo — kaže Mahnić — stoji u svršenom činu, što bi bilo da oboružana radnička pesnica obori tvornice? Ako se državi priznaje pravo da rasproda, da rasipa crkveni novac, zašto ne bi mogao i radnik da raskopa novčane zavode, dionička društva; sve to može „suvereni" narod. I ovaj će radikalizam pobijediti, tako sigurno, kaošto logika svladava nelogiku; dosljednost, nedosljednost; odvažnost, neodlučnost; a cjeloća nadmašuje polutanstvo" (HS, II., 683). Da je naš Prorok pogodio, to mi vidimo upravo sada, kad u svijetu vlada sila. Jedan je evropski diktator ovih dana kad je jedan narod lišio slobode rekao: To je naša volja, to je naša moć.

„Sotona je najljući radikalac; jer nitko kao on ne mrzi Boga. Mržnja protiv Boga očituje se osobito u slobodnom zidarstvu. Loža je doista zadojena sotonskim duhom. Sotonski radikalizam propovijeda

načelo veličanja grijeha, sistematsko tjerano obaranje vjere, sveopsežno i čudnom umjetnošću i lukavošću provedeno izopačivanje javnog morala, kvarenje katoličke mladeži, trovanje katoličke obitelji, ustrajanje javnih zavoda za prostituciju" (HS. II., 627). No našao se među ljudima na zemlji jedan radikalac dobra, jači od samog sotone. To je Bog — čovjek, Isus Krist, koji neprestano pobjeđuje sotonu. U Crkvi Krist tajanstveno nastavlja božanski život, rasvjetljujući je Duhom svojim, kojeg joj šalje od Oca. Crkva je antiradikalna po zadaći. To je božanski radikalizam (Ibi 629).

Jasno je dakle kakvim će radikalizmom krenuti Mahnićeva logika u mišljenju i u djelovanju. Ako je istina jedna, ako je Bog jedan, objavljena nauka jedna, dobrota jedna, prema tomu će i razumno biće, čovjek, napose Kristov vjernik, sa svojim razumom, sa svojom voljom, sa svojim srcem, sa cijelim svojim bićem staviti se u službu tog **Jednog.** On će biti radikalan u dobru. Tako je Mahnić uvijek postupao kao čovjek, kao vjernik, kao svećenik, kao biskup. Zazirao je od svih, kako ih sam zvao palijativnih sredstava kao „bon ton", „kršćanska ljubav" te neki nelogični kompromisi između istine i bludnje, koji hoće da spoje nespojivo. „U ime kršćanske ljubavi — piše on — kod nekih katolika načelni se momenat podređuje osobnim simpatijama, načelo se žrtvuje momentanom uspjehu; napose se katoličko načelo ne naglasuje onom odvažnošću, kako bi trebalo, da se tobože ne izazove protivnik, koji bi inače još žešće mogao navaliti na vjeru: nema potrebite odvažnosti, da bi se svjetlo nazvalo svjetlom, a tama tamom, da bi se vjernim bezazlenim katolicima doviknulo: Čuvaj se kvasca farizejskoga" (SZ. II., 193).

Radikalac, Božji radikalac Mahnić, znao je da za radikalizam zla ima i protulijeka, a to je slobodna čovječja volja, koja, kad se oplođena Božjom milošću stavi u službu dobra, onda je moćnija nego

li čovječja zloća, bila ona u najvećoj pa i đavolskoj potenciji. Pavao je govorio: sve mogu u Onome, koji me podupire. Radikalizam zla negativna je sila a ta ne može u neizmjernost; radikalizam je dobra pozitivna sila, Božja svemoćna sila, kaošto je svemoguć sam Bog. I mi povezani s tom silom možemo sve. Odakle u Mahnića onaj prosvijetljeni optimizam, koji ga je uvijek tjerao na gore, uvis. Radio je i sam organizirao radikalizam kršćanskog pokreta.

Mahnić ruši i gradi. Na što će pasti njegovi najsnažniji prvi udarci? Na liberalizam, o komu smo već nešto kazali; ali neće biti na odmet ako izbližega pratimo dvoboj između Golijata i Davida, liberalizma i Mahnićevog kršćanskog radikalizma.

Liberalizam na nakovnju

Mahnić ga je nemilo izudarao, a možemo reći i dotukao. Tukao ga je u glavu i u noge, u njegovim osnovnim zasadama i kobnijim posljedicama. Slobodna misao — kaže on — prava je nesmisao. Misao ne može biti slobodna, kaošto krug ne može biti trokut. Slobodna misao ne postoji; misao ili ideja nije drugo no izraz neke nepromjenljive stvarnosti. Sloboda umjetničkog stvaranja je besmisao; jer je i umjetnik vezan barem zakonima ljepote i istine; nije on neki apsolut, koji nije ničim vezan. Takva sloboda samo ruši; ona je negacija reda, negacija samog bivstva, puko ništa.

„Liberalizam ne razumije, da čovječje srce prema Bogu ne može biti indiferentno: ono mora da ljubi, ili da mrzi; ne razumije, da u vjerskom indiferentizmu uzgojeni narodi, od indiferentizma prelaze na očitu pozitivnu mržnju proti Bogu, na radikalizam zla. Liberalizam ne shvaća one evidentne istine, da tko hoće uzrok valja mu primiti i posljedice. Čovjek običaje djelom vršiti, što je u teoriji naučio, duhom začeta misao psihološkom nuždom u djelo se pretvara. Conceptum sermonem continere quis potest“ (Job, 4, 12 — HS. II., 132).

Beznačelni liberalizam traži uvijek palijativna sredstva, kompromis, dvije stolice, lijepo lice, koje samo prašta i vara. Ne, ne, odgovara Mahnić u svim stranicama svojih revija; s beznačelnim liberalizmom nema kompromisa. I liberalizam on nemilo tjera iz područja lijepe knjige, gdje u ime slobode širi najo-

gavniji nemoral; tjera ga iz likovne umjetnosti, gdje veliča kult golotinje; tjera te moderne farizeje i prave trgovce s vjerskim svetinjama iz Božjeg hrama.

A i pravom. Oni su učinili da „valja dijeliti privatnog od javnog čovjeka; da vjeru valja dijeliti od politike; da vjera u politici nema riječi; da je papinska vlast čisto duhovna, da se papi ne može vjerovati nego kada govori ex cathedra; da se crkva mora sprijateljiti s modernim napretkom". Oštrom logikom raskrinkava Mahnić takve dvomislice i kompromisne formule dovikujući naivnicima: „Ne znate, da ste Kantova duha?" (HS. III., 253—266).

„S liberalcima nikakve veze; ni u politici, jer bi to značilo, da politika nema s vjerom baš ništa zajedničkog, ni u lijepoj knjizi, jer ljepota se ne da lučiti od vjere, koju liberalci preziru; ni u narodnosnim društvima, jer liberalcu je narodnost najviša vjera. Liberalci su okuženi bezvjerskim liberalizmom, zato se ne može s njima združiti" (RK. I., 458).

Mahnić ruši i gradi. „Mi ćemo se truditi da dademo katoličkoj ideji sve što je po liberalizmu izgubila. Pratit ćemo liberalizam u najskrovitije kuteve, gdje se on proturao pod krinkom narodnosti i napretka da zaslijepi kratkovidne, osobito mladež. Svakomu ćemo priznati što mu ide, ali grijehe proti istine i morala ne praštamo nikomu" (RK. II., 2).

Mahniću se prigovaralo, da je takva borba besplodna i nepraktična. Mahnić odgovara: „Vama znači praktično, kad se da uporabiti za poboljšanje imovinskoga blagostanja; a meni je bolje praktično ono, što daje čovjeku mir savjesti, što ga čuva pred grijehom, što ga čini zadovoljna. I te praktičnosti ne možemo doseći bez najviše teorije, koja uči da postoji Bog, da je razlika između dobra i zla, da ima posmrtni život i vječno spasenje." (RK. IV., 4).

Liberalizam! eto neprijatelja! dovikuje i raščinja neprijatelja, da ga potuče: u lijepoj knjizi, u književnoj kritici, u ekonomiji, u politici, svagdje, gdje se pojavio.

Literarni kritik

Sloboda umjetničkog stvaranja veliku je štetu nanijela na njivi slovenske i hrvatske lijepe knjige. Prvi oštri udarci Mahnićeve kritike padaju na „liberalnu" književnost. Mi ćemo ovdje prikazati kompetenciju i stanovište Mahnićeve kritike, da vidimo, kako u vidu njegovih kritičkih kriterija izgledaju nekoji slovenski i hrvatski književnici.

Kritička kompetencija

Ima ih, koji su Mahniću poricali kompetenciju literarnog kritika. Nepravom: Mahnić je u „Rimskom Katoliku" a kasnije u „Hrvatskoj Straži", napisao toliko o estetici i literarnoj kritici, o našim i slovenskim književnicima, da bi izgledalo nerazborito poricati mu kompetenciju.[1]) Duboki mislioc, kao malo tko drugi kod nas, označio je u svojim revijama osnovne nauke estetike i lijepe umjetnosti (RK. VIII.,

[1]) Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti, RK., VIII. 120, 129.
Idealizam in realizam in njega dekadenti, RK., VIII, 254.
Estetski formalizem, RK., VIII. 361.
Platonska ljubav, RK., III. 417, 450.
Metafizika spolne ljubezni, RK., III. 55.
Nije lijepo što nije moralno i istinito, HS., I. 245.
Ideja i forma u lijepoj umjetnosti, HS., I. 360.
I duhovna je narav lijepa, HS., II. 684.
Golotinja u kiparstvu i slikarstvu, HS., II. 72.
»Sloboda umjetničkog stvaranja«, HS., III. I.
Kulturni putevi gore i dolje, HS., V. 133.
Estetski formalizam, HS., XIII.
Lijepo je i Kalifron, passim kroz više brojeva H. Straže.

26, 120); subjektivnu i objektivnu stranu lijepoga; kako se ono pojavlja u prirodi, u Bogu, samoj umjetnini. Za njega nije lijepo što nije istinito (HS., I. 245); nije lijepo što zazire od naravne i svrhunaravne istine; grijeh i nered nijesu nikada lijepi ma i nuđali se oni u najopojnijoj čaši; trnje je to između ruža, pa i u samom perivoju umjetnosti.

Lijepa umjetnost nije sama sebi svrhom; nema raja na zemlji. Umjetnost mora da je u službi idealne vječne ljepote, koja u Bogu postizava svoj zadnji dopunjak (HS. I, 529). Zato pogledom na svoj moralni sadržaj nije umjetnost posve slobodna; a sam umjetnik nije nikakav apsolutist, koji se ne treba obazirati ni na dušu, ni na narod, ni na Boga, ni na moral, kao da sve to za njega ne postoji. Umjetnik je svećenik istine, poklonik dobrote i ljepote, nije revolucionar, koji bi rušio njezine oltare. Mahnić je proučavanjem estetskih, literarnih i kritičkih problema, uz profinjeni estetski ukus stekao mnogo znanja za prosuđivanje estetske vrijednosti pojedinih umjetnina. Zato je nepravedno poricati mu kompetenciju na tom polju.

Mahnić je osim toga temeljito proučio razna duhovna strujanja, od kojih su naši književnici primali poticaj, pobude i same ideje za svoj književni rad. Tako je on Kranjčeviću, Tresiću, Novaku i drugima, prstom upro na stranicu nekog filozofa, čije su misli oni u svoje romane i u svoje pjesme pretočili. U svojim dugim člancima: Kažiput po labirintu moderne književnosti (HS. II., 195, 488, — III. 305, — IV., 169, 598) upućuje on mladog kritičara u razne filozofske i literarne probleme tumačeći mu genezu, razvoj i posljedice platonizma, neoplatonizma (Tresić), naturalizma, racijonalizma, idealizma, realizma, verizma, evolucijonizma, pesimizma u njihovoj primjeni na lijepu knjigu. Tako će on Byrona, Schoppenhauera, Hauptmanna, Kanta, Tolstoja, Ibsena i druge literate i filozofe povezati s našim književnicima i s njihovim literarnim proizvodima; ali

ne onako, kako je kod nas svojedobno činio Matoš, koji se većinom razbacivao učenim dosjetkama; on će književnicima točno pokazati, kako oni svjesno ili nesvjesno pretaču u našu knjigu misli i nazore sumnjivih književnih struja, u kojima oni možda i neznajući plove.

Za književni realizam kaže Mahnić, da se on mora držati stalne mjere, jer imade realista, koji ne poznaju realnosti osim u njezinoj negaciji. „I takav realizam pravi je nihilizam. On niječe vjerske i naravne istine, niječe samu narav, kad mjesto krjeposti uzveličuje grijeh; niječe se lijepo, kad realisti opisuju samo ružne strane ljudskoga života tako da njima nije ništa na svijetu realno, nego što je uprljano, svukud vide samo blato poput crva, koji ne osjeća drugo nego gnjiloću, kojom se hrani. Čitajmo njihove romane i pripovijesti; da li ćemo naći jednu ženu, kojoj bi svrha bila bračna vjernost; jednu poštenu djevojku, jednu zaručnicu, koja se vjereniku ne bi iznevjerila, jednoga svećenika, koji bi osjećao neku višu potrebu, nego se pitati i debeliti; jednoga junaka, koji ne bi nesrećno pao u dvoboju, ili svršio samoubojstvom? I ako ima netko što dobra u sebi, taj već mora biti ludak“ (RK., II. 264). Nije ovo rečeno apriorno; Mahnić će u svojoj istraživalačkoj kritici pokazati sijaset primjera gdje se „realistički“ prikazuje samo zlo; za njih dobro kao da ne postoji, ono je naprosto nemoguće. Zar nije imao pravo da na takve „realnosti“ upozori svoje čitatelje? To je pesimistički realizam koji uči „da je sve u svom bivstvu slabo, posvuda da vlada samo usudna sila, da slobodna volja ne postoji, da je življenje himba, laž, prevara. Ljeposlovni realisti u svijetu ne nalaze nijednog poštenjaka, nijedne stidljive djevojke, nijedne bračno vjerne žene, nijednog čina iz unutarnjeg uvjerenja. Svojom rafiniranom maštom sakupljaju sav smrad, ma gdje ga našli: eto takav je život“ (RK. II. 369). Ne, nije pretjeravao; čitajte samo — bolje ne čitajte — Vidrića, Livadića, Ivakića i mnoge druge,

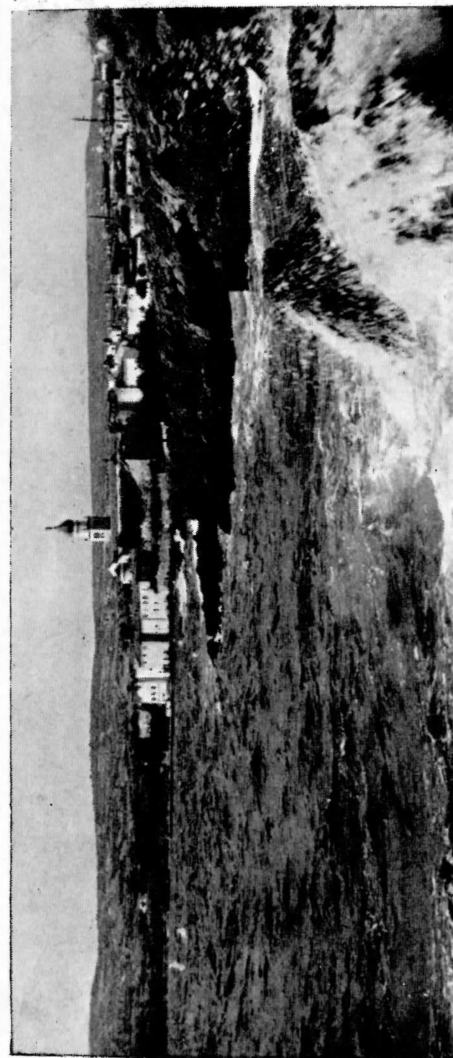
kojima je realno samo ono što je zlo i ružno. Schoppenhauer je otac pesimističkog realizma. Po njegovu naziranju cijela je vasiona jedan veliki bolesnik, pojava nezadovoljne, nesrećne pravolje, koja u svojem vječnom čeznuću svukud nailazi samo na zapreke, na trpljenje, na bol, na pakao tako, da joj nema drugog riješenja nego uništenje i povratak u prvotnu nesvijesnost i u ništavilo (RK. II., 368). Ovoj je vrsti pesimizma kod nas pripadao Kranjčević. Hoćemo ll zamjeriti Mahniću, što je prvi kod nas, u lijepoj knjizi otkrio bakcile, koji su onda bili zarazili našu čitalačku publiku?

Mahnić je realista, ali realista svoje vrsti; on će realnost spojiti s idealnošću. „Kršćanski umjetnik, kojemu je zasjalo sunce vječnih istina, on će i u griješnoj i izopačenoj naravi ljudskoj nagovještati čistoću njezinog izvornog ideala, te mu podati što savršeniji oblik. Neće on poradi toga postati kakav sanjar, već će on biti učitelj, koji će u sjetilnom obliku predočiti nebesku idejnu istinu“ (RK. I., 239). Mahnićeva je kompetencija izvan svake dvojbe.

Stanovište književne kritike

„Ne spada na naš list da pjesnika ocjenjujemo s književnoga stanovišta. Naša je svrha zapravo druga: razjasniti duševno obzorje, do kojega se pjesnik ili umjetnik uzdignuo, i napokon označiti, kakovi su njegovi nazori, ako ih usporedimo s kršćanskom istinom“. Tako Mahnić već u prvom broju „R. Katolika“ (s. 817).

Jasnije je osam godina kasnije u „H. Straži“ (III., 278) označio svoje stanovište riječima: „Mi nećemo književnost prosuđivati po njezinoj literarnoj vrijednosti, budući da je to stvar literarnih kritičara, nego ćemo je uzeti samo s etične vrijednosti njezine. Velika uloga, koju danas ima književnost u životu naroda, nuka nas da se pitamo, je li ova literatura korisna ili je štetna i pogubna. Tu moramo biti strogi i pravedni, te ne smijemo nikako očijukati sa zlo-

Grad Krk

bom, tu ne smijemo nikako popuštati slaboći pokvarene ljudske naravi, tu ne smijemo štediti ni najslavnijih pjesnika i pisaca, tu ne smijemo kaditi ljepoti sloga, jer se radi o velevažnoj stvari, o vremenitom i vječnom blagostanju naroda. Svaki obzir bio bi grješan, svaka popustljivost osvetila bi se na grozan način".

„Kritičar kod ocjenjivanja ima pred sobom knjigu a ne ličnost piščevu. On hoće da izloži, koji se nazori u knjizi iznose te ove nazore prosuđuje sa stanovišta, što ih drži objektivno pravim. Pronađe li, da su nazori krivi, još tim ne osuđuje pisca kao zla čovjeka; jer intelektualna zabluda još ne lišava pisca moralne vrijednosti i plemenitosti, koja potječe iz volje i srca. I Kranjčević, uza sve zablude i protukršćanske nazore, voljom i srcem može da je vjeran katolik" (HS. IV., 541).

Osnovna pravila zdrave kritike jesu: lučiti jezik i stil od misli i sadržaja. Glavna je misao, jezik je drugotan. Radi sjajnog sloga (stila) nemojmo pisca bezuvjetno hvaliti. Prije nego li kome pjesniku dajemo propusnicu diljem hrvatske domovine, tražimo od njega, da nam kaže svoje Vjerovanje. Ako to vjerovanje nije vjerovanje u Boga i Sina mu Isusa Krista, gonimo ga sa svog praga: „Ti nijesi naš" (HS. III., 21).

S ovog jasnog i pravednog kritičarskog stanovišta promatrao je Mahnić slovenske i hrvatske književnike.

Slovenski književnici

„Gregorčić, taj inače pjesnik po prirodi, pjesnik čovječjega srca[1]) kao svećenik bi bolje i do-

[1]) »Kakor dobro Gregorčič pozna človeško srce! Beri le pesmo »Ne plakaj«:

Ni hujšega gorja na sveti Kot zadušene solze, Ko im ni dano vreti, Pekuče padaju v srce.	En gorek rek — srce otrpe, En ljub pogled — srce se vže; En hud pogled — srce mrje, En trd izrek — srce se s tre.

Ob resničnosti teh besed, i ravno tako o umetniški le-

sljednije svom staležu služio, kad bi neke ljubavne motive prepustio drugima" (RK. I., 39). Za pjesmu „Uzetoga ptiča tožba" kaže: „da nije na čast pjesniku kao svećeniku. Ne želimo da bi misli i čustva, kako ih ona pjesma izrazuje, osvojila srca, osobito gimnazijske omladine" (HS. V., 557). Zamjera mu i pjesmu „Človeka nikdar": „ona kao nijedna druga povrjeđuje vjerski osjećaj pravog kršćanina". Ipak sve to nije Mahnića smetalo, da objektivno kaže, da je Gregorčić „najpopularniji bez sumnje pjesnik slovenski; klasik u svakom pogledu; da je njegov svjetovni nazor kršćanski", pa zaključuje: „Naša je srdačna želja da bi slavni pjesnik otvorio svoje srce rasvjetljujućim i toplim zrakama kršćanskoga idealizma" (RK. I., 83). Radi ovakve kritike bio je dr Mahnić silno sa stanovite strane napadan. Izgleda da se u Gregorčićevu muzu kod Slovenaca i u hrvatsku vilu kod Kranjčevića nije smjelo dirati.

„Stritar nije slovenski pisac, jer je zatajao onu vjeru, koja je sveta slovenskomu narodu, jer je zatajao načela zdravog naravnoga umovanja, kojih se Slovenac neće odreći, jer osim slovenske riječi nema ništa slovenskoga: glava mu je njemačka (Schoppenhauer), srce francusko, uspomene staropoganske" (RK. I., 378—9). Oštar doista sud. No s Mahnićevog stanovišta opravdan.

Vošnjak je u romanu „Pobratimi" sašao na polje vjerskoga i filozofskoga mudrovanja. I tu se morao otkriti te je u dovoljno jakom svjetlu pokazao svoje stanovište protiv one vjere, koja je vjera slovenskoga naroda" (RK. I., 419).

Aškerc, prije Gorazd. „Ne govorimo o jeziku, niti o obliku uopće, strukovnjaci će dokazati da je u tomu Aškerc majstor, komu nema para i mi ćemo to vjerovati" (RK. II., 232). Divimo se njegovoj jezičnoj umjetnosti, čistoći govora i životu boja i slika

poti in dovršnosti te kitice bi se dala napisati cela knjiga. Da, Gregorčiča po vse pravici imenujemo pesnika — človeškega srca« (RK. I., 81.)

(239); ali mi sudimo pravoga pjesnika po idealima, koje uobličuje (232). Pjesnik ne smije i ne može da ostane pri golim realnostima, koje doista opstoje, jer objava nas uči, da je narav pokvarena po istočnome grijehu. Umjetnik ne smije kopirati nego stvarati. Pjesnik mora uzimati ideje iz višega svijeta, da s njima pretvara i oživljuje materiju (233). Ali Aškerc toga ne čini. On lijepo pjeva, a lijepoga nam ne pjeva. Umjetnost, koja pretstavlja čovjeka kao igračku tajnih naravnih sila ili strasti, on zadušuje i sažiže u svom korjenu svaki ideal, svaki zanos, ispodmiče čovjeku vjeru u krjepost i ćudoređe. Takav je Aškerc (234). „Junaci njegovih romana su preljubnici, ubojice, lupeži, krvnici. To nije realizam, već nihilizam" (238).

„U svim Tavčarovim spisima ključa spolna ljubav kao krvna žila. Spolna ljubav je prava demonska moć, koju ne može krotiti duh, sve nastojanje je bezuspješno" (RK. II., 371). Svjetovni nazor dra Tavčara ukratko bi se mogao označiti ovako: Svijet je velika bolnica, u kojoj ima polovica neozdravljivih bolesnika, a druga polovica ludih. Sve je djelo krutog usuda" (385).

Slovenska mladeži, ne čitaj Levstikove pjesme; učitelji i profesori slovenski, ne dajte ih đacima u ruke niti ih hvalite, ili što bi još gore bilo, preporučite" (RK. V., 113).

Scheinigg je sakupio „narodne pjesme koruških Slovenaca, od kojih su nekoje lijepe, ali nekoje su veoma ružne. Sabirati nemoralne pjesme, skupiti ih u knjigu, raznositi u slovenski narod, kako je to učinio Scheinigg, nama se čini da je isto, što blato koje je bilo sabrano na jednom mjestu, bilo u Boronjah, bilo u Savnici, raznositi posvuda, da se s njime zasmradi cijela Slovenija" (RK. II., 112).

Posebno upozoruje Mahnić svoje zemljake, na ruske, onda mnogo čitane pisce, Tolstoja „tog niskog pisca proroka, koji je uzalud tražio istinu; ali je nije našao te si je htio skončati život" (RK. I., 144); na Turgenjeva, koji je za sebe kazao: „prije svega ja

sam realist. Najviše me zanima živa istina čovječjega značaja; što je nadnaravno to me ne zanima; ja ne vjerujem ni u kakve apstraktne sustave" (RK. I., 328). Što je time taj slavni ruski pisac htio da kaže, svakomu je jasno.

Eto Mahnićeve kritike nekih slovenskih književnika. Ta je kritika logična, objektivna, pravedna i obzirljiva. Zle nakane ne podvaljuje nikomu, prednosti priznaje svakomu. Nemilo žigoše što je protiv zdravog ćudoređa i protiv objavljene Božje istine. Mahniću nije lijepo, što nije dobro. Grijeh mu nije lijep, ma i prikazao se u najdotjeranijem obliku. Zlo kao zlo nije predmet umjetničkog stvaranja. Ni umjetnik ga ne smije prikazivati. To je kriterij kršćanske istine i kršćanske moralke. Tomu je kriteriju Mahnić utro put i u književnoj kritici.

Mnogi ga onda nijesu razumjeli, dapače su mu zamjerali, kad je svaki domoljub morao podupirati „narodnu" knjigu. Ali tada se zaboravljalo, da se iz zlatne čaše narodne knjige ponekad nuđala i podobra doza otrova. I taj se napitak ko slatki med sisao. Kad je dr Mahnić u slovenskoj a kasnije i u hrvatskoj „domoljubnoj" knjizi, bilo to kod Gregorčića, bilo kod Kranjčevića, našao obilje takvog otrova, onda mu se kad je na to i upozorio čitatelje, zamjeralo, da ruši narodni duh i narodnu slogu. Da li s pravom?

Danas već nije tako. Mi imademo svoju narodnu katoličku književnost. Onda je još u pravom smislu nijesmo imali. Onda se pod plaštem narodnosti i slobode mnogo tog nuđalo, što nije bilo ni narodno, ni dobro. Na to nas je pred 50 godina prvi počeo upozoravati Mahnić.

Književne prilike u Hrvatskoj

Književne su prilike u Hrvatskoj, napose u vjersko-ćudorednom pogledu, u prvom deceniju XX. vijeka bile žalosne. U književnosti je zavladao realizam. Nije se taj pokret u nas začeo, već je on izvana prenesen u našu domovinu; to egzotično bilje presadili

su u našu književnu dubravu Masarikovi učenici iz Praga. „Neki mladi književnici osnovali su list „Savremenik", da bude središte plitkih i drskih napadaja na vjeru, stovarište nećudoređa najniže vrsti" (HS. 1906, 2—3). Slijedili su drugi književni listovi: „Hrvatska misao", „Salon", „Život", političko kulturni dnevnik „Pokret", kojemu je bio duša Supilov „Novi list" na Rijeci, a kontrabasirao je zagrebački „Obzor". Vrijeme je to bilo hrvatsko-srpske koalicije, koja je privremeno bila preuzeka upravu zemlje.

U gornjim, a i u drugim listovima, ostaviv po strani politiku, vladao je „duh modernizma, duh negacije i revolucije, koji pregnu da poruši sve što su veleumnici i poštenjaci sagradili. Karakteristična crta te književnosti je ona mutna melankolija, ona zdvojnost, onaj mrki pesimizam, koji uza sav stravstveni lov za uživanjem uvijek s nova mora priznati, da ne može naći zadovoljstva, da mu se sve gadi, da mu život nema cijene, a smrt nema nade" (HS. V., 140). „Strahota đavolske pokvarenosti vladala je napose u „Savremeniku". Tu se cinično grdilo najuzvišenije svetinje kršćanstva. Slobodno zidarstvo, bogato novčanim sredstvima, podupiralo je ovu po narod ubitačnu literaturu, a imalo je i jako zaklonište u onim krugovima, koji su se za čas domogli vlasti u Hrvatskoj" (Ibi, 138).

A što se proti tako sramotnim izgredima uradilo, zabrinuto se pita već tada biskup krčki. „Neki katolički listovi, istina, podigli su svoj glas, inače je sve šutjelo. Nekoliko starijih hrvatskih književnika je sudjelovalo u poganskom pothvatu; dapače učitelji učiteljice i profesori pomagali su na svaki način da se održi to poduzeće („Savremenik") pa su taj časopis među mladićima i djevojkama širili za jeftinu cijenu" (Ibi, 2—3).

Mladi realisti, podupirani izvana, preuzeli su u svoje ruke sve važnije kulturne pozicije u Hrvatskoj. U njihovu duhu uz već spomenute časopise klipšu „Vijenac", „Agramer Tagblatt", „Jedinstvo" (Split),

„Naša Sloga" (Trst), „Narodni list" (Volosko), koja dva lista napose izrabljuju pitanje glagolice (Ricmanje) kao kapital protiv Svete Stolice, sve u duhu Masarika i Švehle. Udaraju i na Maticu Hrvatsku, koju djelomice i osvajaju.

I ta bi rabota bila posvema uspjela, da se u to doba nije u Hrvatskoj pojavio muž providnosti, novi Kristov Stražar na Jadranu, već biskup krčki dr Antun Mahnić.

Mahnić je davno prije pratio kulturne prilike u Hrvatskoj. Godine 1891. za vrijeme školskih praznika pohodio je Zagreb. Vrijedno je da ovdje iznesemo njegove tadanje utiske i za razumijevanje kasnijega njegova rada među nama. U „R. Katoliku" (1891, s. 355 — 359) između ostaloga piše ovo:

„Zagreb je večinom moderno mesto, deloma v velemestveni eleganci. Zrinijev trg je v tem obziri kar klasičen. Vendar izhaja moderni lik, v kateri sveti se kraljevski Zagreb, za dve tretjini od tujcev, mej katerimi zauzimajo prvo mesto Židije. Čuditi se pak mora človek, ko bere na prodajalnicah in glavnih gostilnah večinoma nemška imena (ne nemške nadpise). Sploh se pak sliši v Zagrebu in po svem Hrvatskem dost nemškega kramljanja, da si človek vse ne može razlagati kako to... Rečem se en krat: Hrvatska posebno, ako ju sodimo po lici njene stolnice, kaže na zunaj mnogo bleska. Kaj smo mi ubogi Slovenci, in pred vsem naša Ljubljana v primjeri s Hrvati, kateri ponosno gledajo na svoje sveučilište, na galerijo slika, na akademijo, na krasni učiteljski dom... In vendar i brez vse zamere, ako vzamemo maso narodovo, stoji v Hrvatski na niži stopinji nego na Slovenskem... V zagrebskem blesku se nahaja premalo prave hrvatske realnosti... Govore pak o hrvatskej realnosti mislim posebno na katoliško idejo... Ta ideja še živi v narodu in ga giblje; a na zagrebškem sveučilištu, v hrvatskem višem slovstvu, u hrvatskem narodnem učiteljstvu, in posebno v hrvatskem leposlovlju, in političkih listih, katoliška ideja če dalje bolj

zatemnuje in umira. Slišali smo, kako se javno vže bahal ateizam in materializam, kako više umikana, svetna mladina hrvatska je, ako je res, kar sam slišal, večinom bezverska, ali vsaj veri in crkvi sovražnega mišljenja."

(Glede politike). „Po mojem mnenju ni nobena sedaj obstoječih političkih strank na Hrvatskem taka, da bi katoliški duhoven mogel brez predrška pridružiti... V Zagrebu smo videli gospode, katerim v prsih bije plemenito katoliško srce, kateri, kakor mi, pa plamene za katoliško idejo, katere se z našimi nazori popolnoma slagajo; in kateri kakor smo prepričani, čakajo zgodnega časa, da stopijo pred svet z odločno katoliško zastavo, okor katere se bo zbirala nova vojska."

Dr Mahnić nije u onom času mogao predvidjeti, da će „zgodan čas da Hrvati katolici stopijo pred svet s odločno katoliško zastavo" doći tek onda, kad je bude on sam za desetak godina među nama razvio.

Proti onda tako nazvane „Moderne", od internacijonalnog židovskog kapitala novčano podupiranog pokreta, biskup krčki 1901. podignu u Krku tiskaru „Kurykta", a par godina kasnije osnuje „Hrvatsku Stražu". Nastala je borba za život i za smrt. S jedne strane moćna, kulturna i politička organizacija Hrvatsko-srpske koalicije s plaćenim novinstvom, a s druge strane biskup Mahnić s malobrojnim prijateljima.

Mahnićeva je zadaća bila: da se istobodno valja oduprijeti destruktivnom valu mladih realista Masarikove škole kao i uspavanom liberalizmu „Starih", koji su se pod krinkom nacijonalizma skrivali u „neutralnim" revijama („Vijenac"), ili se ušančili u „Maticu Hrvatsku". „Mladi" su kidali sve vjerske, etičke pa i nacijonalne tradicije; „Stari" su nastojali izravnati opreke i spojiti, što se spojiti ne može. Na bezbožni radikalizam „Mladih" i beznačelni liberalizam „Starih" upravlja Mahnić prve oštrice svoje kritike.

Neutralno-liberalnim katolicima, napose nekim „narodnim" svećenicima dovikuje: „Nemojte vući jaram s nevjernicima". Skepticima, koji lutaju u tminama sumnja, visoko pred oči stavlja svjetlo kršćanske istine; onima, koji su na rubu očaja pokazuje luku spasa; one, koji su se ogriješili o kršćansku vjeru i ćudoređe pozivlje na sud kršćanske istine.

Hrvatski književnici

Kranjčević je pred trideset godina bio najčitaniji i najobljubljeniji hrvatski pjesnik. Njegove se pjesme, štono riječ, gutale. Svojim smjelim koncepcijama, a još više svojom blještavom formom, zanašao je duhove tako, da se ni ozbiljniji mislioci nijesu mogli oteti dojmu pustog udivljenja, koje kao da im nije davalo daha ni vremena da svoju pozornost svrate i na sadržaj njegovih pjesama. I za me je, pa i za moje bogoslovne drugove u Zadru, svaka pjesma Kranjčevićeva, koja je periodično izlazila u sarajevskoj, od samog Kranjčevića uređivanoj „Nadi", bila pravi događaj. Kranjčević je bio tada na hrvatskom Parnasu prvi, pogotovo, kad je Matica Hrvatska izdala njegove „Izabrane pjesme" i kad su par godina kasnije izašli njegovi „Trzaji". I tko bi se bio usudio da ga odanle obori?

Učinio je to Mahnić (HS. I., 97, 117, 389, 413). On mu je skinuo aureolu upozorivši hrvatsku katoličku publiku na blasfemni sadržaj nekojih njegovih pjesama. „Mi prepuštamo drugima da raspravljaju o umjetničkom obliku, o pjesničkoj vrijednosti Kranjčevića. Mi drage volje priznajemo, da se Kranjčević u tom pogledu ističe između svih živućih pjesnika. Da, Kranjčević je jedan od onih umjetničkih velikana, koji su podobni udariti temelje novoj školi te čitavoj jednoj dobi utisnuti biljeg svoga duha. Nama je u prvom redu i jedino do toga, da popunimo nedostatak, što ga opazismo u dosadanjim ocjenama. Mi ćemo, što drugi nijesu učinili, Kranjčevićevu muzu pozvati na sud kršćanske istine (HS. I., 97).

Ograđujući se, da on piše za Kranjčevića ni protiv njega osobno, već za hrvatsku publiku, od točke do točke, savjesni kritik, raščinja mutni sadržaj Schoppenhauerovog učenika navodeći od riječi do riječi suhu i hladnu nauku pesimističkog učitelja, koju u stihove svojih nekojih pjesama pretače njegov sarajevski obožavatelj. Svoju kritiku zaključuje ovako: „Pravac, kojim je uz Kranjčevića krenula hrvatska lirika, to je pravac pesimizma, što ga je u modernu inteligenciju uveo Schoppenhauer. Pesimizam Kranjčevićevih pjesama je očajan krik od početka do kraja" (HS. II., 411).

Kao što je za Gregorčića u Sloveniji tako je i ovaj udarac na Kranjčevića u Hrvatskoj bio strašan i neočekivan. Onda je malo koji od nas, priznajem, mislio na blasfemni sadržaj Kranjčevićeve muze. Liberalci su oštro reagirali, naivnici zašutjeli. Kranjčević je barem kod katoličke publike zauvijek izgubio svoj golemi utjecaj. „Mahnićeva kritika Kranjčevića je kabinetsko djelo, jedna zaokružena cjelina velikog sadržaja i silnih efekata" (Maraković, Čas, XV., 195).

Tresić „je nešto od onoga što se obično zove „filozof" i „pjesnik". No Tresić svakako nije filozof, koji bi zaslužio da mu se divi i da ga bezuvjetno hvali Hrvat katolik, a kamoli katolički svećenik, kako je to u svoje doba učinio hrvatski svećenik dr Čedomil. Misao, kojom je zadahnuta njegova poezija, znači odmetnuće od kršćanske ideje: njemu nije čovjek najbolji onaj, koji je zajedno Bog, naš Isus Krist, nego Marko Aurelije, predstavnik staropoganske stoičke kreposti. Tresić je racijonalist, koji uskrisuje stoicizam zaodjenut poetičkim duhom. Njegov je popokušaj da uskrisi kult Platona i Marka Aurelija anakronizam. Tresić idući za istinom polazi sa stanovišta sinkretističkog. To je stanovište, zaključuje Mahnić, „kemičarsko" (HS. II., 205, 351, 510).

Prema ovakvim svojim kriterijama Mahnić će prigodno sam, a i drugi na njegov poticaj (Binički,

Hartmann, Alfirević) prorešetati razna izdanja Matice Hrvatske. On će to učiniti u „Otvorenom pismu" na predsjednika „Matice Hrvatske". „Matica Hrvatska" bila je prije svjetskog rata glavna, ako i ne jedina kulturna ustanova hrvatskoga naroda; ona je nesamo odrazivala duševno stanje tadanje naše književnosti, već joj je davala intonaciju i pravac. Ona je svake godine za mali novac (3 forinta) svojim članovima mogla dati u ruke 7—8 knjiga znanstvenog i zabavnog sadržaja. I njezine su se edicije kupovale i čitale. Nije dakle čudo, da su se tada „Mladi" otimali za Maticu, nesamo da proširе svoje ideje već i da preko nje nešto zarade. Matica je međutim kolebala između „Starih" i „Mladih"; tražila je dodira jednih sa drugima; tražila je neko kompromisno rješenje, koje nije moglo zadovoljiti ni jedne ni druge. Moralo se trgovati s načelima, a tu se nije nikako moglo naći za partnera Mahnića, koji je slobodom neutralnog suca iznio krivnje jedne i druge strane.

Mahnić je već godine 1904. upravio Matičinom predsjedniku prvo (HS. I., 351) pa drugo (Ibi, 413), a malo kasnije i treće „Otvoreno pismo". U njima Mahnić, faktični urednik „Hrvatske Straže", prikazujući po vjeru i moral pogibeljnu tendenciju nekih Matičinih izdanja (Bertić: Ženski udesi, Miletić: Tomislav, Alaupović: Pjesme, Novak: Dva svijeta), te iznoseći taksativno inkriminirane stavke, koje „Matica Hrvatska" kao kulturna institucija ne bi smjela širiti među hrvatski katolički narod pozivlje predsjednika da poprimi potrebite mjere.

Napokon u otvorenom pismu: „Quousque tandem Matico Hrvatska!" (HS. IV., 248), dok u vidu svojih kriterija pravednoj kritici podvrgava njezina izdanja od god. 1905. zaključuje: „Nije sad vrijeme kaošto je do onda bio običaj da se Matičina izdanja samo hvale, da se na primjer Đalski, Novak, Kozarac, Tomić, Leskovar, Tresić, Radić, odrešuju svih grijeha proti načelima kršćanske vjere i etike, a da im se za pokoru nalaže da nastave u istom pravcu,

u kojem su radili doslije. Istina da ovo odrješenje podjeljuju dva svećenika; ali mi se usuđujemo ova dva popa zapitati, od koga im ta vlast odriješiti „od svijuh slučaja" ove tako okorjele grješnike (Ovdje 253)." Onda nastavlja: „Svi dobro misleći, koji se „u duhu i istini" klanjaju Bogu i Kristu Njegovu, a na čelu im vrijedni predsjednik Matičin dr Arnold, neka na glavnoj skupštini jednodušno izjave: Mi hoćemo da „M. H." ostane vjerna kršćanskim tradicijama hrvatskoga naroda. Naturalizam i modernizam nema mjesta u „Matici Hrvatskoj" (HS. IV., 562). I ovaj otvoreni istup biskupa Mahnića nije ostao bez željenog uspjeha: činjenica je da „realisti" nijesu uspjeli da trajno osvoje Maticu, koja je kasnije bila opreznija.

Mnogi Mahnića u ono vrijeme nijesu razumjeli ili ga nijesu htjeli razumjeti. Zamjerali su mu, među njima neki katolici, da on ruši ugled „Matice Hrvatske", da sumnjiči, dapače i da kleveće naše javne i zaslužne kulturne radnike, pa još i katoličke svećenike (Čedomil, Hranilović, Prodan a da žive ne spominjem). Mahnić mirno odgovara: „Kritičar imade pred očima knjigu a ne ličnost piščevu. Pronađe li, da su piščevi nazori krivi, on time ne osuđuje pisca kao zla i neblaga čovjeka; jer intelektualna zabluda ne lišava čovjeka moralne vrijednosti ili plemenitosti" (HS. I., 389). A na drugom mjestu: „Ako smo tvrdili da Novak, u svojim pripovijestima iznosi monizam, da je monist kao pisac, da je amateur kršćanin, to znači samo to: u dotičnim pripovijestima, pisanim od Novaka, iznosi se monizam i amateur kršćanstvo. Novak je monist kao pisac, ove ili one knjige; no da li je monist u svijesti i u srcu svojem, po volji svojoj, da li znalice i namjerice prodaje monizam, to je drugo pitanje. Uvaženi hrvatski književni kritik dr Ljubo Maraković piše o Mahniću:

„Pa da i nije „Hrvatska Straža" (Mahnić) na literarnom polju ništa drugo učinila i iznijela osim glasovitih ocjena „Izabranih pjesama" i „Trzaja"

Kranjčevićevih kao i „Valova misli i čuvstva" Tresićevih, njezino bi značenje bilo kapitalno za prosuđivanje čitave savremene književnosti. Biskupovi članci bili su zrno bačeno na plodno tlo. Stil, ton, način i smjer, kritike i polemike, stvorio je čitavu školu. „Hrvatska Straža" (Mahnić) dala je besmrtnih stranica sjajnog humora (Fiat lux), oštrinu duha, snagu izražaja. Točno je Mahnić proučio sve savremene kritike pojedinih pisaca i djela i savjesno je pratio rad i govore u Matici Hrvatskoj i sve je veoma objektivno, ali željeznom logičkom nuždom konfrontirao jedno s drugim sa kršćanskim istinama (Čas, XV., 201, 203). Ipak, (tako na drugom mjestu isti profesor) njegovo principijelno stanovište ne ide do najdublje dubine pak zato i ocjena nema pravog književnog karaktera. Ona se zadovoljava praktičkim kriterijima, (to je sam Mahnić više puta napisao) a taj je, da kršćanski narod traži kršćansku književnost (Ovdje 197).

Zaključimo: da nije hrvatska književnost tada zaplovila mutnim vodama, u koje su je povukli „Mladi" Masarikovi realisti oko „Savremenika", i da se napokon „Matica Hrvatska" osvijestila te barem djelomice krenula putem hrvatskih i katoličkih tradicija, to moramo u prvom redu zahvaliti dru Mahniću. I nije bio malen posao oduprijeti se kulturnom valu, toli moćno potpomaganom s mnogo strana. Takva Mahnićeva kritika trebala bi nam kojekuda više i danas. Kritika, koja bi se morala napose proširiti na kino i na kazališne predstave. Tamo se baš „zabranjeno voće veoma lijepo za gledanje" (Geneza) za jeftin novac svim bez razlike nuđa. I sotonski pomagači, besavjesna i slobodna židovska reklama, „slobodna" kritika, zmijski prišapćuje: „Bit ćete kao bogovi, poznat ćete dobro i zlo". Čitaj samo, gledaj samo, slobodan si i baš tu zmijinu varku (sloboda mišljenja, djelovanja, gledanja) morala bi katolička kritika, nekim Božjim auktoritetom: „Od zabranjenog voća ne jedite, jer ćete umrijeti", raskrinkavati. Takva je bila Mahnićeva kritika, koja bi nam i danas bila potrebna.

Na polju javne nastave

Vrsni je pedagoški pisac dr Mahnić shvatio svu važnost javne nastave po vjersko-kulturni život naroda. Državna škola nije ga zadovoljavala te je za katoličke vjernike tražio konfesijonalne škole i katoličke učitelje, koje je posebno kod Hrvata i Slovenaca organizovao.

Mahnić se intezivno bavio pedagoškim problemima. Kaošto već spomenuh, u godinama 1881 — 1894, pod naslovom „Paedagogica" u „Folium Periodicum" izlazili su njegovi dugi članci, u kojima je objektivnoj kritici podvrgao uzgojne sustave racijonalizma, liberalizma, naturalizma, sensualizma i evolucijonizma u njihovoj primjeni na moralni i vjerski uzgoj mladeži. Silom neumoljive logike i svog osobnog iskustva (16 je godina bio kod mladeži) obara se na liberalnu školu Komenskoga (RK. IV., 65), Herbarta (V., 403, VII., 133), Straussa, Renana (V., 145, 285), Rousseaua (VI. ,292), do najnovijega austrijskoga hofrata Lindera i njegovog slovenskog pomoćnika dra Romiha (RK. III., 17, 182).

Važnost škole je Mahnić dobro razumio. „Nema važnije točke u javnom i privatnom životu nego li je škola. Školu pohađa, u školi se uzgaja i izobrazuje naša mladež, Ono, što smo mi u sadašnjosti, bit će mladež u budućnosti" (RK. II., 25).

Mahnić nije zadovoljan s državnom školom s razloga, jer ju je loža podvrgla državi. „Država je slaba uzgojiteljica. Državni uzgojitelj kao takav nije uzgojitelj krjeposti i moralnog poštenja; on može pri-

paziti da se vrši red i kao kakav politički činovnik može mladež držati u granicama discipline; ali ne može je sklanjati moralnom životu" (Ibi II., 29). Ovo izgleda preoštro, a možda i za kojega učitelja nepravedno; ali ako se pomisli, da je tada u školama vladao liberalizam i da je većina učitelja bila zadojena liberalnim duhom, za što Mahnić navodi obilje dokaza, stvar izgleda drugačije. „Od učitelja se tražio veliki broj izvješća, zapisnika, i u tu svrhu imade sva sila viših i nižih savjetnika, i nijedno kolešce ne smije da zapne, sve se pregledava; ali žalibože sve je to mrtvi papir, mrtvo slovo" (II., 31). Državna je škola ovisna o ministarstvu, koje je opet ovisno o većini glasova u državnom saboru, a tu većinu stvara javno mnijenje; stvara židovski kapital (RK. II., 31—34). U nekim su školama izbacili Propelo i slike Svetaca, da se ne povrijedi oko Židova, a međutim se školski zidovi tapeciraju slikama majmuna, elefanata, rinocerosa i što ja znam. Izbačene su i slike Svetoga Pisma, da se dade mjesta basnama iz životinjskog carstva. Sve u duhu liberalizma" (FP. 1884, 10).

Radi toga traži Mahnić konfesijonalne „škole" i katoličke učitelje. „Deco ne uzgaja mrtva crka, niti knjiga, ampak učitelj. Učitelj je šola, ki vzgoja, on utisne učencem svojo podobo, jih navdiha svojim duhom. Ne kakšne knjige, kakšne postave, ampak kakšno učiteljstvo, takšna uzgoja, takšna deca, tak prihodnji rod. Nekršćanski vzgled učitelja, ta podere tri krat vse, kar bi knjiga in beseda zazidala" (RK. 1890, 152). Pošto se na učiteljskim školama uzgajaju učitelji po načelima Herbartovim, a on je puki racijonalist, a u školama se rabi Linderova pedagogija, koja ne pozna Boga, zato Mahnić traži katoličke preparandije, koje će nam dati katoličke učitelje. Taj toli opravdani zahtjev naišao je dakako na živ otpor liberalnih učitelja.

Ali Mahnić nije mirovao. Liberalno učiteljstvo ujedinjeno oko lista „Popotnik", čiji je urednik bio

dr Romih, otvorio je oštru paljbu protiv Mahnićevih nastojanja. Mahnić sve navale snažno i okretno odbija i samom Romihu u magistralnim i duhovitim odgovorima dokazuje neznanje, nelogičnost, očijukanje s Herbartom i drugim liberalnim korifejima. Vodila se duga polemika, koja je svršila tako da je dr Romih tužio sudu urednika „Rimskog Katolika"; ali raspravi nije pristupio, premda Mahnić nije inkriminirane stavke povukao, već svečano izjavio: Naš se tužitelj povukao, a mi nijesmo ni izravno ni neizravno, po kojoj osobi zaprosili niti željeli da dr Romih odstupi; njegovo svojevoljno nepristupanje znači našu pobjedu" (RK. III., 409).

„Iza defenzive prelazi Mahnić u ofenzivu: liberalnom listu „Popotnik" suprotstavlja novi list „Učiteljski Tovariš", novu katoličku organizaciju učiteljstva sa željom da „krepko, odločno poudarja katolička načela" (RK. II., 3, 294). Tako je i bilo. Protivnici su onda a i kasnije predbacivali Mahniću da u narodnosno ugroženim mjestima, na granici s Talijanima i Nijemcima unosi razdor, da sije mržnju između braće, da cijepa narodne snage i slično. Međutim nije to borca za kršćansku nastavu prestrašilo. „Neka nam niko ne zamjeri — tako on — da smo pitanje, koje se tiče slovenskoga narodnog učiteljstva tako opširno raspravili. To pitanje nam se za razvoj našega naroda čini od tolike važnosti, da ono mora zanimati svakoga inteligenta" (RK. II., 294). Čovjek ne bi vjerovao kakve je uspjehe napose kod Slovenaca i na ovom toli skliskom polju postigao. Uzgojio je elitu katoličkog slovenskog učiteljstva. Njihova organizacija kao i njihov list postoje još i danas.

Što je Mahnić proveo kod Slovenaca to će kasnije kao krčki biskup provesti i kod Hrvata. List „Hrvatska Prosvjeta", list katoličkog hrvatskog učiteljstva u Istri, njegovo je djelo. List je izlazio sve do početka rata. On je oko sebe prikupio vrjednije učitelje na kvarnerskim otocima i u kopnenoj Istri.

Specijalno ova njegova organizacija bila mu je mezimče. Svojim svećenicima toplo preporuča da se mole „za naše učiteljstvo, koje se sve više dijeli u dva tabora: za Boga i Crkvu, te proti Boga i Crkve. Dao Bog, da bi se kršćanski misleći učitelji sve više osvijestili i združivši se u katoličkoj ideji sačinjavali nepobjedivu vojsku za svete ideale kršćanskoga puka" (Svećenička Zajednica I., 58).

Muž doista Božji, koji je na polju javne nastave posvetio našoj mladeži kao i njihovim nastavnicima toliku brigu i kome kao brižnomu čuvaru kršćanskih svetinja ništa nije iz vida izmaklo.

Na političkom polju

U nas se mnogo politiziralo. Tomu se nije čuditi, kad znamo, da je naš narod morao uvijek izdržati silne borbe protiv ekonomski i kulturno jačih susjeda na sjeveru i na jugu. Napose su se Hrvati i Slovenci na Jugu morali boriti za svoja prirodna prava. Ma kako izgledala opravdana ta borba, ipak je činjenica, da se nigdje tako lako ne prijeđu granice dopustivosti i poštenja kao baš u političkoj borbi. Politika se lako izvrne u strančarstvo, lako u svoj vrtlog povuče i vrijednosti višega reda kao pravednost i ljubav. Te je rane liječio Mahnić. On je o politici napisao[1]) veoma mnogo. Mi ćemo ovdje pokupiti neke njegove političke ideje pa i nešto spomenuti o njegovu političkom radu.

„Politika je među praktičnim znanostima prva i poglavita. Politika se bavi državom, a država je između socijalnih tvorbi najopširnija i najpotpunija. Država uređuje najvažnije socijalne odnose, uređuje

---

[1]) Navedimo samo nešto: Rimski Katolik, Vera in politika, IV., 373. - Crkv in politika, VIII., 317. - Najnovejša politička revolucija pa Crkv in država, VI., 24, 141, 278, 440. - Meje državne oblasti, VI., 257. - Politički odelek, III. 34,73, 150. - Metafizičko ozađe političkih metamorfozov, VIII., 1. - Politika sila in snovi, VII., 417. - Politične svadbe, VI., 1. - Katolički škofije pa politika, II., 129. - Smejo tudi duhovniki politikovati in celo kapelani, III., 26. - Deset poglavij narodnosnega katekizma, VII., 36.

Hrvatska Straža: Katolička politička stranka i rimska vrela, III., 206. - Naše hrvatstvo, IV., 589. - O kršćanskoj demokraciji, II., 281, 432. Više članaka imade u »Svećeničkoj zajednici«.

službe, dijeli pravicu i zato je svrha dobre politike uzeti upravu države u ruke i spremiti se za vršenje tih komplikovanih dužnosti" (RK. III., 74).

Baviti se politikom dužni su svjetovnjaci, svećenici pa i biskupi, ne svi jednako; ali svi na svom stanovitom području i u određenoj mjeri. „Moderna država prisvaja si pravo suditi i odlučivati o svakojakim pitanjima, što zasijecaju u vjeru, čak o ženidbi, koja je katolicima sakramenat. Država si prisvaja monopol javne nastave katoličke djece, hoće pri imenovanju biskupa da ima odlučnu riječ, da vodi strogu kontrolu nad svim što biskupi i njihovi ordinarijati rade i ne rade" (RK. III., 80).

Svećenik je dužan da „istupi u politici na obranu religije i prava Crkve. Ta tko je ispred drugih pozvan da brani i štiti probitke kraljevstva Božjega, nego li vojnik ovoga kraljevstva? Da je pak uplitanje svećenikovo danas postalo od prijeke potrebe i neuklonivo, uzrokom je ista moderna država, čijim predstavnicima popovska politika toliko dosađuje" (kod Alfirević 84). Ali svećenik u politici u glavnom treba da ide za „obranom i promicanjem vjerskih i crkvenih probitaka. Ali ne samo to: ono odvažno mora naglasivati ravnopravnost naroda bez razlike; braniti njegovo neotuđivo pravo slobode i samoodređenja; suzbijati narodnosni šovinizam; podsjećati vlastodršce na odgovornost, što ju nose za svoje političke čine pred Bogom; bezuvjetno tražiti, da se državna i međunarodna politika opet postavi na temelje kršćanske nauke i tradicije pokoravajući se zakonu Božjemu; to neka bude i ostane jezgra i suština svećeničke politike" (kod Alfirević, 89).

Dapače „dužnost je i samog biskupa skrbiti se za to, da se načela svete vjere ostvare u javnom životu naroda i država, napose da se škola za katolike uredi na vjerskoj podlozi i da ih politika (zakonodavstvo) ne bi priječila na putu svojoj konačnoj svrsi" (RK. II., 131).

Tako je Mahnić pred kojih 40 godina sudio o sudjelovanju katolika u politici. Je li se u sudu prevario? Kad je sveti Pavao na aeropagu pred židovskim i rimskim sudovima branio Božja prava, zašto ne bi smio to činiti Kristov vjernik i u parlamentima, gdje se kroji ne samo vremenita već i vječna sudbina naroda. Ali zato politika treba da je:

a) u službi neke ideje; jer čovjek je razumno i socijalno biće. Bog, duša, socijalno dobro, socijalna pravda, sloboda, svete su i nenadoknadive istine, s kojima mora politika da računa vodi. Svi državni ustavi — a to je politika u širem smislu, mora da budu u službi neke više moralne ideje, u službi općeg, zdravog, kulturnog dobra svojih građana (Mahnić, passim).

b) ne u službi materije, u službi brojne većine, „po kojoj čovjek elemenat države nije no broj, no atom sa prirođenim silama teže i afiniteta a država mehanizam koja ocjenjuje svoju silu po broju vojnika (sada bi rekli po broju topova, brodova, aeroplana, tankova), koja, država, tako neizravno uguše kod svojih podanika sve idealne težnje, svako pravo osjećanje, vjeru u ćudorednu krjepost i u pravicu. U kratko: smrt javnog morala i političkih ideala" (RK. I., 585).

c) ne u službi dvojakog morala, u službi „da" i „ne" u jednoj osobi ili državi. Takva politika uči: „sve se može što je korisno: krivo se zaprisegnuti, lagati, krasti, umoriti nevinoga. To je evanđelje surove sile, pravo pesnice" (RK. I., 584). Moderne nekoje države provode takvu politiku, a iza nje stoje kojekakvi „narodni" zastupnici „koji se znaju spretno naginjati desno i lijevo, a da se nikomu ne zamjere. Njihova zastava na jednoj strani piše „da" a na drugoj „ne". Zamotavaju i odmotavaju zastavu tako da ćeš uvijek kod njih naći na prodaju „da" ili „ne" kako želiš" (RK. I., 599).

Politika ne smije da bude u službi pukog nacijonalizma ili narodnog šovinizma nego u službi

naroda. „Nacijonalizam valja osuditi, narodnost valja njegovati. Bog sam je podijelio čovječanstvo na razne narode određujući svakomu svoj jezik i osebujnost. Narodnost je dobra. U narodnoj ideji je usredotočen gotovo savkoliki kulturni rad evropskih naroda (Kod Alf. 81). Narodno-politički šovinizam jest pretjerani kult narodnosne ideje, koji podređuje ovoj ideji i vjeru i zakon Božji. Ovaj je šovinizam jedan oblik modernoga poganstva. Ljudi, koji se ne klanjaju pravome Bogu, stvaraju idole. Jedan je takov idol i idol apsolutne narodnosti. Da se takvom idolu klanjaju moderni neznabošci, neće se nitko čuditi. No čudno je, da imade narodnih šovinista i u katoličkom svećenstvu" (Ibi, 94).

Mahnić se znao grozno tužiti na one, koji „su bližnjemu uskraćivali najelementarnija prava kao što je pravo materinjeg jezika i narodnog uzgoja. Takovih je svećenika bilo i u protivnom nacijonalnom taboru". To ga je boljelo.

Još je oštrije veliki biskup žigosao političko strančarstvo. „Ono je strast, koja zasljepljuje razum i zarobljuje volju. Onome, koga je političko strančarstvo obuzelo, bit će stanovište stranke vrhovnim forumom, s kojeg će neopozivo sve drugo prosuđivati. Dosta je, da ispovijedaš stranački program i bit će ti dopušteno sve: možeš psovati Boga i Svece, možeš u blato bacati najsvetije zakone kršćanskoga ćudoređa. Čitaj samo neke naše listove" (Ibi).

Kult ličnosti bio je jedan od najglavnijih idola tadanje politike. „Za nas je svaki sin ili nećak velikoga muža eo ipso velik muž, rođen narodni junak. Nema nedostojnijeg i kobnijeg ropstva od onoga, u koje čovjek pada kultom ličnosti. Zakoni simpatije nijesu zakoni razuma. U nas igra simpatija veliku ulogu, a to je opet jedna od rak-rana naše hrvatske politike" (Kod Alf. 90).

„Izvan i iznad" svih političkih stranaka, nastojao je Mahnić i kao urednik i kao biskup, da u sklisko i borbeno političko područje, gdje prelako

stradaju najsvetija načela vjere i ćudoređa, autoritet, Crkva, Papa, svećenstvo, unese malo više poštovanja, ljubavi, sloge i susretljivosti. Na to je najviše bio pozvan on, koji je toliko ljubio svoj slovenski i hrvatski narod, koji se nije dao upregnuti u stranačku borbu, ali koji nije puzao ni pred silnicima: — „napram državnoj vlasti slobodno srce, slobodne ruke, to je naša deviza" —, i koji je kao biskup znao nastupiti veoma oštro protiv onih, koji bi u školi ili crkvi drznuli se gaziti prava našega naroda, kao što ćemo kasnije vidjeti; da, takav muž imao je svu moralnu kompetenciju da i u politici zacrta staze, kojih se svaki kršćanin mogao držati.

Politički je Mahnić nastupao samo toliko, koliko su to od njega prilike tražile.

Kod Slovenaca u devedesetim godinama prošloga vijeka osuđivao je Taaffeovu beznačelnu politiku, čije je načelo bilo da nije priznavao nikakvo načelo. Mahnić je zagovarao federalizam i jezičnu jednakopravnost kao i jednake pravice za sve narode. Bio je protiv Trojnog saveza (Austrija, Italija i Njemačka); jer, „Trojna sveza znači pritrditev političkih dejanj" (RK. IV., 381-2).

Kod Hrvata je pohvalio Hrvatsku stranku prava, popunjenu s kršćansko-socijalnim programom. Pod naslovom „Političke aspiracije" (HS. III., 504.) čitamo: „Danas stoji neoborivo za svakog poštenog katoličkog Hrvata, da je, što se tiče političkih aspiracija, jedino pravo pravaško stanovište; ta danas je tako zvano obzoraštvo dotjerano ad apsurdum, pravi spectaculum mundo, angelis et hominibus; danas nitko više ne sumnja, da su realizam i naprednjaštvo izdajničke struje, koje životare od stranih novaca, od strane misli; danas se sve jasnije uviđa, da je s postojećim pravaškim strankama fuzija moguća samo onda, ako one kao osnovnu točku u svom programu prihvate katoličko načelo; danas napokon u katoličkim krugovima sve više prodire uvjerenje o potrebi katoličke stranke".

Do te stranke međutim onda nije došlo, već dvije godine kasnije. Njegovim barem neizravnim sudjelovanjem osnovala se „Hrvatska kršćansko-socijalna stranka", koju je Mahnić ovako pozdravio: „Njezino ime — njezin program. Ona nastupa pod barjakom kršćanske demokracije... Rekrutira se u prvom redu iz radništva i nižeg svećenstva, uz odobrenje i blagoslov višeg svećenstva pa i samog rimskog Pape" (HS. V.)

Vrijedno je da još ovdje spomenemo upute, koje je krčki biskup dao vjernicima za vrijeme državnih izbora:

Upute biračima

1. „Birajte muževe, za koje znate, da su pravi kršćani, t. j. da kršćanski misle i kršćanski žive. Kršćanski puk mora imati kršćanske zastupnike, jer će se drugačije dogoditi, da puk osjeća kršćanski, a njegovi zastupnici u Beču glasuju nekršćanski. Takvi ljudi ne bi bili zastupnici već izdajnici svoga naroda.

2. Birajte one, za koje znate, da su pravi domoljubi, vjerni podanici zakonitoga vladara.

3. Birajte pravedne, koji priznaju svakom narodu svoja prava, koja mu po naravnom i kršćanskom zakonu idu.

4. Birajte kršćanske demokrate, t. j. muževe, koji iskreno ljube i žrtvuju se za duhovno i vremenito dobro kršćanskoga puka. Puku treba da služe zastupnici, a ne, kako se obično događalo, da radnički puk, koji sačinjava 90% našega naroda, bude žrtva nepoštenih i sebičnih ciljeva nekolicine.

Preni se kršćanski puče! S oružjem izbornoga prava u rukama, s imenom Isus u srcu i na jeziku, izađi na megdan za pravdu Božju, za slobodu Crkve, za sve što ti je najsvetije i najdraže. Dao Bog, da doskora pod stijegom kršćanske demokracije slavimo pobjedu kršćanske misli i kršćanske pravde" (ACEV. 1907, 70-72).

Sredstvom štampe

„Riječ se Božja ne propovijeda samo u hramu, nego je valja propovijedati također i izvan hrama. To propovijedanje izvan hrama mijenja se prema prilikama i potrebama vremena. Sav se savremeni život kreće oko štampe kao svoje osovine. Štampa utiskuje modernom vijeku biljeg, daje javnomu životu pravac, štampa stvara duh vremena. Katoličku štampu zapada zadatak da svijetu izvan hrama propovijeda mudrost Boga i Kristova Križa; da ispovijeda Kristova načela, da brani Kristovu vjeru i Crkvu, da životne prilike prosuđuje s gledišta kršćanske objave, da nauku Isusovu primjenjuje u životu.

Neprijateljska štampa neće se oboriti ni utući drugačije nego katoličkom štampom. Katolička je štampa danas najradikalniji ustuk proti raskršćanjenju javnog života; bez nje nema katolicima spasa; ako ne upotrijebe ovo oružje, oni će se morati doskora sklonuti u katakombe.

Katolička štampa mora potegnuti u svoj djelokrug znanost i filozofiju, apologetiku i beletristiku, socijologiju i narodnu ekonomiju, nabožnu i zabavnu knjigu, novinarstvo i politiku, rječju sve što može čovjeka zanimati i bilo kako utjecati na njegovo mišljenje i djelovanje" (Kod Alf. 356).

Mahnić nije ostao samo kod ovih riječi; on je kao izdavatelj i urednik katoličkih revija, kao zasnovatelj katoličkih štamparskih poduzeća, kao osnovatelj Leonovog i Pijevog društva, kao promi-

catelj katoličkih novina, napose pak sâm kao vrsni pisac, u pravom smislu moderni apostol, koji će sredstvom katoličke štampe moćno na zemlji širiti kraljevstvo Božje i širiti katolički pokret.

Urednik i izdavatelj

Kod Slovenaca već godine 1884. preuzima uredništvo nadbiskupskog službenog lista Folium Periodicum Arch. Goritiensis. Za dvije trećine list ispunja sam sve do godine 1897., kad postaje krčkim biskupom.

Godine 1888. počinje izdavati „Rimski Katolik" o svom trošku. Ispunja ga većinom sâm. Ima osam velikih godišnjaka. „Rimski Katolik" je za Mahnića bio javna tribina, s koje je on kroz osam godina poučavao svoj slovenski katolički narod. Ni sada nije njegov glas još zamro. On je bio toliko sretan, da je 19. XI. 1896. u Ljubljani ustanovio „Leonovu družbu", kojoj je u baštinu ostavio svog „Rimskog Katolika", koji će kasnije kao „Katolički Obzornik", a sada kao „Čas" i dalje širiti njegove ideje. Kad je tri dana kasnije došla vijest da je imenovan krčkim biskupom, pri odlasku iz Slovenije mogao je veselo kazati: „Ko zapuščam Slovenijo, me posebno tolaži „Leonova družba", saj ima namen na znanstvenom polju djelovati po istih načelih, katere sam jaz zagovaral" (Čas).

Kad je godine 1897. došao Mahnić u Krk kao biskup k nama Hrvatima, prva mu je misao bila tiskara. „Ne mogu bez tiskare — govorio je svojima u kući —; moderni biskup mora ne samo biti novinar i pisac, nego mora imati i svoju vlastitu tiskaru. Tiskara je najzgodnije sredstvo u borbi proti zla za dobro. U toj borbi valja imati svoje vlastito oružje, a ne ga posuđivati od drugih. U svemu mora da je biskup slobodan i neodvisan; on mora imati vlastitu tiskaru, da uzmogne u pravo vrijeme odbijati navale ili promicati koju dobru stvar" (zabilježio Palčić). Zato ustanovi tiskaru „Kuryktu". Ali

kako je do nje došao? Novaca nije bilo. On pokuca na dobro srce svojih inače siromašnih svećenika. Raspisa nekoliko stotina dionica, koje svećenici rado pokupovaše; sve to još nije bilo dovoljno. Biskup se morao negdje zadužiti i obilaziti pragove bečkih bogataša i grofica, da namakne potrebita sredstva. Tiskara je iziskivala teških žrtava, a biskup nije u subotu više puta imao ni prebijene pare u džepu. Ipak je vremenom za tiskaru namaknuo sva potrebita pa i glagoljska, grčka i staro-ćirilska slova za izdavanje edicija „Staroslovenske Akademije". I ova je tiskara bila svetom biskupu prava propovijedaonica, s koje je upravljao vjerskim, gospodarskim i kulturnim životom nesamo svoje biskupije već i cijele Hrvatske.

U prosincu godine 1899. u „Kurykti" izlazi prvi broj „Pučkog Prijatelja": dvomjesečnik, list gospodarskog smjera za seljački svijet. Urednici su njegovi kapelani, kojima biskup daje hranu. Prigodno se znao potužiti quod multi sacerdotes in dioecesi ne lapillum quidem movent ut „Pučki Prijatelj" fidelibus innotescant ac diffundantur" (ACEV. 1908, 56). Taj je listić biskup materijalno i moralno podupirao, pokrivao mu deficite. Kasnije je prenesen u Pazin, gdje je 1918. prestao izlaziti.

Godine 1903. izlazi u Krku „Hrvatska Straža" pod uredništvom dra Alfirevića, a kasnije dra Frana Biničkoga. Na početku izlazi u četiri, a poslije u šest omašnih svezaka na godinu. Od godine 1910. štampa se u kapucinskoj tiskari „Mirijam" na Rijeci. List uglavnom pogotovu u prvim godinama ispunja Mahnić. Što je „Rimski Katolik" za Slovence to postaje „Hrvatska Straža" za Hrvate. Iste ideje, isti smjer, ista taktika primjerena našim prilikama; ta isti je faktični urednik i inspirator. Preko „Hrvatske Straže" biskup je Mahnić širio svoje ideale; preko nje je on zasnovao, organizovao i utvrdio svoj hrvatski katolički pokret.

Godine 1901. izlazi u „Kurykti" za svećenike klanjaoce mjesečnik „Sanctissima Eucharistia"; ona se g. 1911. stopi sa „Svećeničkom Zajednicom" u jedan list. U ovom je listu sveti i učeni biskup istaložio svoje duboko asketsko znanje, napose za katoličko svećenstvo. Tu su ispisane zadnje njegove crte.

Godine 1906. o biskupovom trošku izlazi u „Kurykti" đačka „Luč". „Lice nam se rastapa od radosti — tako piše on (HS. VI., 60) — kad vidimo kako se bujno razvija malo gorušično zrno u hrvatskom đaštvu".

Eto ogromnog rada urednika i izdavatelja dra Mahnića. Debeli godišnjaci „Folium Periodicum"-a, „Rimskog Katolika", „Hrvatske Straže", „Acta Curiae Veglensis", „Svećeničke Zajednice", koje je revije i listove dobrim dijelom sam ispunjao, iznosili bi kojih 1000 araka u velikom oktavu, deset dakle omašnih svezaka. Gradivo kako različno tako i sadržajem bogato, moglo bi se reći da je ono najveći kulturni doprinos, što ga je jedan čovjek kod nas mogao doprinijeti za katoličku stvar. To je izveo eto biskup krčki dr Antun Mahnić. Ali to još nije sve.

Beletristika - Katolička enciklopedija

I za to se biskup brinuo. „Mnogi drže, da je beletristika neka vrst sporta. Kao da ona nema viših ciljeva do onoga, da ugodno zabavlja. Kriva misao. Beletristici je namijenjena misao propovijedanja riječi Božje. Idejnu sadržinu katoličke beletristike sačinjavaju katoličke vjerske istine" (Kod Alf. 358). Prema tim načelima biskup je živo nastojao, da Hrvati katolici dođu do svog književnog lista. Njegovim nastojanjem i potporom „Pijeva društva" prekupilo se od Antuna Scholza književni list „Prosvjetu", koja pod vrsnim uređivanjem njegovog učenika Ljube Marakovića još i sada u Zagrebu izlazi pod imenom „Hrvatska Prosvjeta".

Biskupova je zamisao i enciklopedija. On je došao do namisli, da našoj hrvatskoj inteligenciji, našim novinarima, učiteljima, svećenicima, uopće našim kulturnim radnicima, stavi u ruke jedan kratki, solidni, ispravni priručnik svega znanja, jedan mali hrvatski Herder, jedan Konversationslexikon. U tu je svrhu više puta sazivao sastanke u Krku, na Rijeci, u Zagrebu, dopisivao desno i lijevo, tražio sam osobno saradnike i stručnjake za takav velebni a u ono doba originalni i smioni pothvat. Njegovim nastojanjem 6. travnja 1909. izabran je u Zagrebu odbor, u koji su ušli dr Lang, dr Pazman, dr Horvat, dr Markulin, dr Gruden, dr Ušeničnik. Odboru je povjereno da izvrši tehničke predradnje. Mahnić se pobrinuo za novčana sredstva. Obijajući pragove bogataša u Beču, u Zagrebu (nadb. Bauer), u Đakovu, prikupio je svotu od 20.000 kruna.

Sada oduševljeno poziva na saradnju: „Braćo katolici! Komu je na srcu opstanak katoličke Crkve u našem hrvatskom narodu, koji hoće da se sav narod preporodi u kršćanskom životu, neka drži na umu, da se to neće postići bez mnogih žrtava. Za Isusa, za svetu vjeru i za naše katoličke ideale, neka nam nikakva žrtva ne bude teška. Naprijed za enciklopediju!" (HS. VI., 396).[1])

Žalibože svjetski je rat omeo i ovo doista smjelo a možda i nedozrelo poduzeće, koje kao malo koje drugo očituje duh silne inicijative i neslomive ustrajnosti njegovog začetnika. I ja sam bio

[1]) Enciklopediju je trebalo izdati Leonovo društvo. Biskup se obratio na Herdera, da dopusti preraditi i dopuniti Konversations-leksikon. No Herder ponudi da će sam izdati hrvatski prijevod, a ako ne izda sam, zaiska golemu odštetu, koja se nije mogla isplatiti. Stoga Leonovo Društvo nabavi više leksikona u raznim jezicima. Profesor Butković uposli bogoslove zadarske i senjske, da ispisuju riječi. Ali planu rat prije nego se mogao srediti rječnik, pa Butković predade kartice Trećorecima na Preku. Kad se »Pijevo Društvo« združilo s Bogoslovnom Akademijom u Zagrebu, novac pripade Akademiji (Dr F Binički).

osobni svjedok mnogih napora, što ih je dr Mahnić morao danomice svladavati da prokrči put ostvarenju te osnove. O tomu znao bi mnogu reći profesor Ivan Butković, u tom poslu prvi biskupov pomoćnik. Da je biskup poživio, mi bismo Hrvati imali svoju Katoličku enciklopediju.

»Leonovo« i »Pijevo Društvo«

Kao što u Sloveniji tako je i u Hrvatskoj Mahnić osnovao „Leonovo" i „Pijevo društvo". Leonovo je društvo osnovano 30. rujna 1908. u Senju. Njegova je svrha bila proučavanje kršćanske filozofije i izdavanje filozofskog časopisa „Hrvatska Straža". Za nekoliko je godina društvo vršilo zamjernom ljubavlju tu misiju. Svjetski rat a i smrt osnovatelja uništila je i to djelo. Kruna Mahnićevog rada za katoličku štampu bilo je „Pijevo društvo" za promicanje katoličke štampe među Hrvatima. Iz korespodencije s drom Markulinom, ustrajnim glavnim pobornikom Pijeva društva razvidno je, koliko ga je truda i bolnog razočaranja stajala ta korisna ustanova. Novaca nije bilo; biskup je kao obično morao prosjačiti u Beču, Zagrebu (Posilović) i Đakovu. Izgleda da i sam osnovatelj nije na početku udario najsretnijim putem; osnovao je posebno glasilo Pijeva Društva „Jutro" stavivši time, kako su mu onda (Pazman) možda i pravom prigovarali, Pijevo društvo u red tiskarskih poduzeća, koja bi mogla konkurirati drugim sličnim katoličkim poduzećima. I s prvim urednikom Pijevog društva, Szlavikom, nije stvar glatko tekla. Društvo je tištio dug kod Scholza radi preuzeća lista „Prosvjeta". Samo „Jutro" moralo je prestati izlaziti radi pomanjkanja novčanih sredstava. Sve te neprilike zadale su osnovatelju i pokrovitelju društva Mahniću teških briga. Stvari su tek kasnije primile normalni tok. Pijevo je društvo kroz 30 godina svog opstanka sakupilo do jedan milijun dinara za katoličku štampu (H. Straža Zagreb 1938., br. 143).

Katoličke novine

Revni je biskup toplo preporučivao katoličke novine, časopise, revije, glasnike kao „Riječke Novine", „Bogoslovsku Smotru", „Katolički List", „Dan", „Luč", a napose mezimče svoje „Hrvatsku Školu" u Pazinu. Za splitsku „Mladost" piše: „Poduzeo se je važan korak da „Mladost" izlazi dvaput mjesečno. Stoga molimo sve, da materijalno i moralno pomognu „Mladost". Radom oko napretka katoličke hrvatske misli kod naše omladine dat će se time najljepši tribut Crkvi i domovini" (SZ. IV., 24).

U službenom listu biskupije piše: „Neka znaju vjernici, da neće učiniti bolje djelo kršćanske pobožnosti nego kad podupru izdanja katoličkih knjiga i novina". Preporuča zato ustanovljenje „Katoličkih biblioteka": „Je li moguće da još uvijek nehajno gledamo, kako naša inteligencija nabavlja duševnu hranu od raznih biblioteka, koje katoličku publiku zalažu od Crkve zabranjenom hranom jednog Zole i drugova" (Kod Alf. 359).

U pismu upravljenu nadbiskupu Baueru od 26. rujna 1918. piše: Treba nešto uraditi za zaštitu javnoga morala. U zadnje vrijeme u narodu sve se više širi rđavo, protuvjersko štivo po tako zvanim „narodnim bibliotekama" (imadu već četiri, ako se ne varam). Što valja učiniti na ustuk? Trebalo bi na pouzdanom sastanku biskupa (za koji se sastanak cijelog našeg episkopata u Zagrebu već onda zalagao Mahnić) spomenuti „Društvo sv. Jeronima", vijećati o tome kako bi se moglo ovo društvo sve više širiti među narodom. Potreba je sveopćeg pučkog lista poput slovenskog „Domoljuba". Osnovanje katoličke hrvatsko-slovenske narodne biblioteke. Prijevod na hrvatski jezik Jeglićevih knjižica, u kojima se raspravlja o staleškim dužnostima mladića, djevojaka, vjerenika itd. Instructio pro Clero quomodo Malthusianismus oppugnandus est". Eto predmeta za raspravljanje na konferencijama.

Pisac

Ali i kao pisac radio je dr Mahnić najintenzivnije za katoličku štampu. Dnevno kojih deset sati privezan uz svoj pisaći stol, s perom uvijek u rukama (Polonijo) a do potrebe i u ustima (Palčić), kadgod i s prstima od crnila zaprljanim, taj rijetki junak na peru, tokom četrdeset godina svog književnog rada napisao je do 15.000 štampanih stranica u velikoj oktavi veoma biranog različitog sadržaja.

Osim Svetoga Pisma Mahnić u svojim spisima rijetko navodi tuđe citate tako da je teško ustanoviti, odakle je crpao svoje bogato znanje. Starac je zamjerao onima, koji su trpali čitave stranice tuđih citata, da pokažu svoje znanje i učenost, a tim otegoćuju čitanje rasprava. Navodeći da neki u tome uživaju, preporučio je dru Biničkomu neka tu i tamo navede po koji citat u raznim jezicima „neka vide da i mi čitamo tuđa djela". I dr Binički je poslušao.

Njegove misli nijesu originalne kao ni njegova teorijska filozofija. Originalna je njegova filozofija u službi života; originalna je njegova praktična metafizika, njegovo načelno gledanje na svijet, na ljude, na kulturne i socijalne prilike vremena; originalna je njegova praktična borba s liberalizmom. Intelektivni i refleksivni njegov duh po više bi dana u dubokoj šutnji i sabranosti, duboko i svestrano proučavao razne probleme sa svoje teorijske i praktične strane (tako da je on i u najapstraktnijim pitanjima uvijek aktuelan), u svojim razlozima i posljedicama, u njihovoj genezi i organičkom razvoju; — i tek, kad bi mu u duhu postala stvar sa svake strane jasna, onda bi sjeo za stol da osnovne ideje baci na papir i da ih kasnije proširi u detalje. I sada bi otkrio nešto čisto svoga: otkrio bi vidike drugima nevidljive, neku bi teoriju približio praksi, neko načelo povezao sa životom. Baš u tomu je taj pravi filozof života bio originalan, dapače genijalan. Originalan u

nekoj sugestiji točno izvedenoj iz nekog načela: čitaoc je osjećao potrebu da radi racijonalno.

Ekspozicija je Mahnićeva jasna, periodi kratki i međusobno povezani, rečenice razumljive i logično poredane. Logika je stringentna, uvjerljiva. Istina je prikazana tako da logično osvaja. Ta bi istina poprimila prigodno neki oblik dobrote i ljepote. Mahnić je uvjeravao, osvajao, oduševljavao. Pošten čitalac morao je na kraju kazati: pravo ima, pravo ima.

Mahnić piše učeno i veoma jasno, onako kako piše onaj, koji je sam prije u svom duhu metodički riješio cijeli problem: nema se tu što nadodati a niti što oduzeti. Mahnić se ne može „ekscerpirati". Svako srednjoškolsko đače s malo predznanja može ga lako razumjeti. Mahnić posjeduje svoju posebnu didaktiku. Objašnjuje pojmove, jasno kaže, što hoće da dokaže, a sve svoje tvrdnje dokazuje. Iza točne analize dolazi shvatljiva sinteza. Svaki poprečno inteligentan čovjek može Mahnića pratiti u razlaganju metafizičkih pitanja. U tom je tajna, kojom je Mahnić za sebe pridobio mladež: ona ga je razumjela.

Da, Mahnić, filozof života, metafizičar, apologet kršćanske misli, muž dubokog uma i širokog srca, pedagog, urednik i izdavatelj revija, revni svećenik i biskup, plodni pisac, preko katoličke štampe propovijedao je kako sam reče „mudrost Boga i mudrost Kristova križa".

Sveti Pavao među nama.

Među đacima

Jedna je od najvećih zasluga dra Mahnića, što je uzgojio i organizovao slovensko i hrvatsko đaštvo. On je nosio đake u svom srcu a i oni su veoma štovali svog vođu i oca te ga nazivali đačkim biskupom. To je najljepša stranica njegove preporodne akcije.

Kod Slovenaca

Mahnić je veoma ljubio đake. „Mi smo vedno imali gorko srce za dijaštvo in njegove prave blaginje. Kdor s mladeži kakor mi dolgo let opčuje, ne mogoče je, da bi mu se ne bi priljubila, da bi hladen ostal za njene sreće. Mi tudi iz lastne kušnje dobro znamo, kar svak dan z zlastmi oči gledamo nevarnosti, v katerih se dandanes nahaja mladina naših srednjih in viših šol. Otpusti nam Bog, da smo torej v sveti gorečnosti že danas sklenili žrtvovati svoje duševne in gmotne moči v blagor mladine slovenske“ (RK. VI., 119).

Tom je zavjetu ostao vjeran cijeloga svog života pa je lajičkom đaštvu posvećivao posebnu skrb.

Prva mu je briga bila da đacima dade prigodu što dublje filozofske izobrazbe, koja je u državnim školama bila veoma nedostatna. Već u 1. broju „R. Katolika“ počinje svoja pisma „Slovenskim dijakom“ pozivajući ih na književnu saradnju. U srpnju 1892. izdaje „Dijašku Prilogu“ („Rimskom Katoliku“) za slovensko đaštvo. U otvorenom pismu kaže đacima: „Nekoji su me od vas pozvali i zamolili da bi im dao upute, po kojima bi se mogli usposobiti za plodonosno djelovanje u javnom životu. To me je silno razveselilo. I zato ću se u listu prijazno s vama razgovarati, jer imam mnogogodišnje iskustvo stečeno pri uzgoju đaka. Vodit ću vas prema vašoj dobi i prema vašim sposobnostima“ (RK. IV., 35-6).

Đaci se, najprije bogoslovi, njegovom pozivu rado odazivlju. On im predlaže razne zadatke; navedimo neke: a) gimnazijalac pripovijeda svome bratu, što je tokom godine naučio; b) posljedice križarskih vojna; c) borbe s Turcima, najsjajnije stranice naše povijesti; d) muža mora resiti ne samo razum već i srce; e) naše geslo: malo riječi puno djela. Mahnić radnje pregledava, ispravlja, sokoli, uvrstava i — nagrađuje.

Među prvima se javlja Andrej Pavlica, kojemu kasnije povjerava uredništvo Priloga. U Prilogu prvi put vidimo ime tadanjeg germaničara kasnijeg urednika „Katoličkog Obzornika“ i „Časa“, jednog od najdubljih filozofa kod Slovenaca, doktora Aleša Ušeničnika. Ne mogu da ne spomenem Jurić Ivana, kojemu je sam učitelj prigodom rane smrti (10. VIII. 1894.) napisao topli nekrolog: „Mi ki smo tudi rajnika (pokojnika) osobno spoznavali, nas je ta izguba tem hujše zadesila. Tolaži nas misel, da se je zgodila Božja volja. Tvoj spomin naj živi v našem listu — nam pak vstane slatka vspomena; zavest, da si tudi bil jedan od naših“ (RK. VI., 520).

Đaci bogoslovi su kasnije kao mladi kapelani svog učitelja dobro razumjeli. On ih je i kasnije putem svoje štampe vodio i čuvao od reformnog katolicizma, amerikanizma, modernizma i liberalizma. Slovenski kapelani su Mahnićev pokret među Slovencima širili i tako spasli svoj narod od liberalne najezde.

Za mlade je pisce organizovao „sabirni fond“. „Naj bodo darovatelji prepričani da se neda pomi-

sliti plemenitejše in Crkvi pa domovini koristnejše podjetje, kakor podpiranje mladih vspevajućih moči, ki hočejo kar posvetiti svetej stvari". I doprinosi su obilno dolazili. Urednik je mogao mlade pisce nagraditi sa 100 ili 50 forinta, što je onda bila znatna svota. Dakako da je najveći dio te svote doprinio sam.

Đaci su „Prilogu" marno čitali i u njoj surađivali. To međutim nekomu nije bilo pravo. Ravnateljstvo državne, tada njemačke gimnazije u Ljubljani zabrani đacima čitanje „R. Katolika" pa i „Dijaške Priloge". Da đake ne izloži šikanaciji školskih vlasti, obustavi sam urednik izlaženje „Priloge". „Dijaška Priloga za zdaj izostane a z denarjem ki ga naberemo za mlade spisatelje bomo od časa do časa raspisivali nagrade za bogoslovce in višešolce" (RK. VI., 121).

Slovenske akademičare upozorava na razorno djelovanje liberalnog akademskog društva „Vesna", koje se hvalilo „da se neče postaviti na oskosrčno stališče verskega fanatizma in zelotizma" (RK. V., 153) i koje je preko Tavčara i Hribara kod Slovenaca širilo „radikalno revolucijonarno husitstvo" (Ibi, 359); zato pozivlje slovensko akademsko đaštvo da „se otrese bojazljivosti; jer ako ne budemo otvoreno i neustrašivo pred svijetom ispovijedali svoje uvjerenje, pobijedit će vikači a ne mislioci te će kod nas zagospodovati kraljevstvo fraze a ne ideje" (RK. III., 417).

Đaci ga slušaju. Godine 1893. neki istupaju iz društva „Slovenija" i šalju Mahniću pouzdanicu, a g. 1895. osnivaju akademsko društvo „Danica". Što je za Hrvate „Domagoj", to je Slovencima bila „Danica". Ona im je uzgojila katolički lajikat, koji će nešto kasnije s tolikim oduševljenjem i uspjehom preuzeti političko i kulturno vodstvo katoličkog slovenskoga naroda. Ti đaci izdavaju svoj list „Zora". Mahnić je već onda dobro razumio, da „visoke škole, sveučilišta, odlučuju sudbinom naroda i tokom njegovog povjesnog razvoja" (RK. V., 53). Zato je tom pothvatu kod Slovenaca, a još više kod Hrvata posvetio najveći dio svog vremena.

Ne možemo ovdje odijeliti Mahnića Slovenca od Mahnića Hrvata. Što je onda kao gorički profesor provađao kod Slovenaca, to će on provesti i kod Hrvata. On će godine 1903. u Krku osnovati „Hrvatsku Stražu" kojoj će za svoje hrvatske đake pridružiti posebni „Đački Prilog". On će g. 1905. raspisati nagrade i hrvatskim bogoslovima za ova pitanja: Evolucionizam katoličke dogme; Čovječje dostojanstvo u kršćanstvu i kod starih filozofa; Jednakost ljudi u kršćanstvu i u nauci socijalne demokracije. Sve ove teme bile su obrađene, od njega, krčkoga biskupa, nagrađene, ispravljene i uvrštene. Oko Mahnića počeli su se sakupljati mladi borci svećenici: Butković, Alfirević, Binički, Hartmann, Manjarić, Pavelić, Dujmušić, Pilepić, Polonijo i drugi; odazvali se i redovnici: Cikojević, Eterović, Grabić, Milošević, Talija, Subotić, Vlašić. Ali mi smo već događaje pretekli.

Kod Hrvata

Istom kad je Mahnić došao među Hrvate, mogao je našem đaštvu posvetiti „sve svoje duševne in gmotne moči". Kad je g. 1897. došao u Krk, okružio se s mladim svećenicima (Butković, Dminić, Polonijo, Palčić, Premuda). Oni su i boravili većinom u njegovom stanu. S njima se biskup najrađe razgovarao o životu đaka, o đačkim potrebama, nazorima, vjerskom nehaju, o načinu, kako bi im se moglo pomoći. U takvim bi prilikama znao kazati: „Stariji su većinom srasli sa svojim nazorima, teško shvaćaju nove potrebe, ne mogu se prilagoditi novim okolnostima. Tko hoće da bude savremen, mora se u prvom redu obratiti na mlade ljude, ispravno ih odgojiti, pa će za 10—20 godina imati narod za sobom i to u onoj mjeri, u kojoj bude uzgojio elitnu mladež. A jer je inteligencija mozak naroda, mora

narodna obnova početi od buduće inteligencije: od sadanjih bogoslova i akademičara. Oni su već na vratima života; njihov je primjer odlučan za one, koji su u srednjim školama" (zabilježio Butković).

Tako je prošlo 4—5 godina. Mahnić je šutio i mislio. Napokon jedne večeri na šetnji iznenadi svog pratioca Butkovića viješću, da namjerava izdavati list poput „Rimskog Katolika" te ponudi Butkoviću uredništvo. Gradivo je za list već gotovo. Butković se nećka da primi tu službu i navodi svoje razloge. Biskup razloge prihvaća. Za urednika nađe dra Alfirevića a Butkovića šalje u Beč, da se proučavanjem filozofskih pitanja spremi za svoju buduću misiju i da istodobno poradi oko organizacije hrvatskog katoličkog akademskog društva. Butković polazi praćen blagoslovom i molitvama biskupa u Beč te iza nekoliko mjeseci javlja, da je Hrvatsko katoličko akademsko društvo „Hrvatska" u Beču osnovano. Biskup je zadovoljan: led je probijen, malo će stado od pet do šest članova brzo porasti; nade ga nisu prevarile. Međutim već je u Krku počela izlaziti (1903.) „Hrvatska Straža".

Nova je revija kod hrvatske inteligencije a osobito kod svećenstva pobudila pravu senzaciju i podrmala uspavane duhove. Iz malenoga Krka ču se snažni alarm: Hrvati katolici na okup! Vjera je vaša u pogibelji. Katolička istina mora da ima svog udjela u životu našega naroda; ona mora da ima odlučnu riječ u književnosti, umjetnosti, politici, socijologiji te uopće u svim granama javnoga života.

Poziv Stražara s Jadrana nije ostao bez odziva. Do onda, iz domoljubnih razloga navikli hvaliti sve, što se napiše u hrvatskom jeziku, kaditi svakog književnika, makar nam u opojnoj čaši nuđao i otrov; prisizati vjernost svakom političaru; klanjati se veličini, koja se nadima praznim frazama; nekritički primati sve što nam dolazi iz hrvatske metropole..., a sad se najednoč čuje i jedan drugi, novi glas: Nije sve sveto, što je hrvatsko;

nije sve zlato što sja! U hrvatskoj knjizi ima i truleža; u filozofiji i znanosti ima i bludnja; u javnom životu ima i nereda, ima sablazni. Ima puno toga što valja žigosati, osuditi, odbaciti! Takva je javna i stvarna kritika naših prilika izazvala dubok dojam kod hrvatske publike.

Omladina se prenu prva i to svećenička i lajička. „Netom osvanu prvi broj „Hrvatske Straže" — piše njezin prvi urednik (Zora-Luč, XXIII., 131, 32), primih kao urednik iz Gorice, Zadra i Sarajeva više pisama. Bogoslovi i gimnazijalci oduševljeno pozdravljaju novi časopis. Iza drugog i trećeg broja nije bilo bogoslova ni srednje škole, odakle ne stupiše u bliži dodir s uredništvom. To je bilo pramaljeće, koje je navieštalo novo doba u katoličkim redovima. Pri tome je biskupa najviše radovalo, što se domalo odazvala i mladež zagrebačkog sjemeništa i gimnazije. Kad ga u srpnju 1904. posjetih, reče mi sav razdragan: „Vidite, najviše odazova nađosmo kod katoličke mladeži. Nove ideje i novi pokret, kakav je naš, u prvom je redu za mlađi naraštaj. Omladina je vatrena i požrtvovna". I on je dalje govorio poput proroka, kako će ti mladići za nekoliko godina djelovati, zauzeti važna mjesta i voditi katoličku javnost.

Iza kako je mladog svećenika Butkovića poslao u Beč na nauke „na novu godinu 1904. šalje u Zagreb dra Alfirevića i dra Biničkoga. Njima u kapucinski samostan na Rijeci, koga su od milja zvali svratištem o. Bernardina Škrivanića, šalje svoje naputke. Oni su imali poput Josue i Kaleba izvidjeti prilike u Zagrebu. Našli su već zametak pokreta — Katolički kasino, koji su osnovali dr Njaradi, Seigerschmied, Hartman, dr Deželić i Kvaternik. Oni su se sastali s Mahnićevim izaslanicima i dogovorili se o svemu u kući dra Deželića. Ugovorili su, da se u Zagrebu počne izdavati katolički tjednik. (Međutim se izdalo „Hrvatstvo" kao dnevnik). Da nije bilo one pobude, Kasino bi doista op-

stojao, no tko jamči, da bi se išto bilo započelo na veliko" (Dr Binički).

Osim dra Alfirevića i dra Biničkoga predobio je za trajnu saradnju u „Hrvatskog Straži" iz Bosne Petra Rogulju, Dujmušića, braću Maraković i Grkca; iz Hrvatske Ekerta, Vargu, Manjarića; iz Dalmacije Šimunovića i redovnike Eterovića, Gabrića, Miloševića, Vlašića i druge. Akademičari su česti njegovi gosti i po više tjedana. On svoje „mlade prijatelje", kako ih je sam nazivao, zaposljuje i pripravlja za katolički pokret. Tako se oko njega formira Mahnićeva elita katoličke mladeži, elita lajičke inteligencije, kojoj će on povjeriti preporodnu akciju u hrvatskom narodu.

Ali „Hrvatska Straža" je namijenjena odraslijoj inteligenciji. Đacima treba posebno hrvalište. I eto Đačkog Priloga u „Hrvatskoj Straži". Sami đaci ispunjuju svoj list. Biskup rukovodi njihovo djelo, preporuča i na svoje troškove štampa u svojoj Kurykti njihovo glasilo. „Odazov je bio izvanredno povoljan. U „Prilogu" su u tri godine objelodanjena 53 članka. Tu su imena pisaca koji se kasnije javljaju kao saradnici u „Hrvatskoj Straži", u „Hrvatskoj Prosvjeti" te „Vrhbosni" (Alfirević Zora-Luč 1. c. 132). „Prilog" je g. 1908. zamijenila „Luč"; ona je imala provesti organizaciju hrvatske katoličke mladeži. Taj događaj ovako najavljuje biskup Mahnić hrvatskomu narodu: „Najradosniji znak, glasnik bolje budućnosti Hrvatske, sveopća je organizacija hrvatske mladeži. Sjevnulo je nešto u mladim glavama, pa taj sjev odrazio je eto vjeru Hrvatske. Mladi rod ustaje. Da si nam zdrava Đačka „Luči"! Hoćemo čvrstu organizaciju svega katoličkog đaštva. Ovim riječima stupa „Luč" pred hrvatski narod (uvodnik 1. broja prvog godišta). Te nam riječi kazuju sve. Više mi nećemo. Napunio Duh Sveti mlada srca, da budu ove zlatne riječi činjenicom. Udaraju se temelji budućoj Hrvatskoj. Zato na rad mladeži! Organizuj se pod stijegom križa Kristova. Sjutra

ćeš u javnom životu zboriti odlučnu riječ: narod će ostati uza te; — utri narodu put istine i krjeposti da ga privedeš slavi i sreći" (HS. IV., 84). Đake pozivlje na suradnju: „Luč" vas pozivlje na rad, na realni rad. To je ono, što sam želio: rad organizacijski i književni. Piši u „Luči" razgovijetno a prije svega shvati predmet: ako stvar nije jasna u glavi, neće biti ni na papiru. Piši zanimljivo osim slučaja da se pišu i raspravljaju pitanja filozofske naravi; piši aktuelno o potrebama dobe u kojoj živimo; nastoj tako pisati da bude moguće cijelu raspravu u jednom broju štampati. Razdijeli raspravu u više poglavlja. Rečenice da su kratke. Biraj ozbiljne teze, a ne takve, o kojima može pisati svako blebetalo" (HS. IV., 100).

I opet su đaci oni, koji ga slušaju. Sami u glavnom ispunjuju svoju „Luč". A ona će brzo postati središtem organizovanog đačkog pokreta. Nekoliko je naših katoličkih generacija prošlo kroz „Luč" i „Domagoj". Koliko je tu organizacijskog rada, koliko književnog, koliko socijalnog! Nije nama da ovdje pišemo povijest „Luči" i „Domagoja" no moramo istaći da prvi, najjači i najtrajniji impuls „Luči" i „Domagoju" te cijelom pokretu katoličkog đaštva potječe od krčkog biskupa, bez kojega ne bi kod nas bilo ni katoličkog pokreta. „Domagoj" i đačka „Luč", dva su sjajna, a nadajmo se i trajna spomenika Mahnićevog poduzetnog duha.

Đačke su organizacije nicale u svim krajevima naše domovine. Bilo ih je po različitim sveučilištima: „Hrvatska" u Beču, „Domagoj" u Zagrebu, „Preporod" u Gracu, „Kačić" u Innsbrucku, „Antunović" u Budimpešti, „Pavlinović" u Splitu, „Strosmajer" u Đakovu. Bilo ih je i po svim našim gimnazijama, preparandijama i redovničkim zavodima. Ustanovili su ih katehete ili Domagojci. U našoj domovini nije bilo srednje škole, u kojoj ne bi bilo đačke katoličke organizacije. Đaci su redovito držali svoje mjesne, pokrajinske i opće, mjesečne i godiš-

nje sastanke; ne mogu da ne spomenem one održane na Trsatu g. 1906. i u Zagrebu (1907.) a napose sastanak sveg hrvatskog katoličkog đaštva u Splitu g. 1910. kojemu sam prisustvovao. Posebni je parobrod „Daniel Ernö“ vozio učesnike iz Sušaka u Split i Dubrovnik ticajući razna mjesta. U toj prilici držali su svećenici klanjaoci svoj sastanak u Dubrovniku. Kad sam se i ja u Zadru ukrcao, imao sam što da vidim: Đake iz svih naših gimnazija s hrvatskom trobojnicom i posebnim znakom svoje organizacije na prsima. U prvom su redu bili dakako naši akademičari sa Stjepanom Markulinom na čelu. Kažu, da ih se u Splitu sakupilo do 2000. Prolazili su kroz splitske ulice pjevajući: „Do nebesa nek se ori... Dušom tijelom vijek sam tvoj...“ Od tog je časa ta himna dobila svoju popularnost. Iza svog sastanka ti su isti đaci prisustvovali teoforičnoj procesiji u Dubrovniku. Bili su to časovi neopisivog oduševljenja...

Đaci su svog biskupa neograničeno ljubili

Da, voljeli su ga; a to se moglo poznati po tome što su s njime veoma rado i neusiljeno općili, s njime se dopisivali, kod njega rado boravili, veoma ga štovali i ljubili, a što je glavno, oni su njegove naputke vršili. Taj đački i u pravom smislu demokratski biskup nije uopće trpio ovacija, najmanje od svojih „mladih prijatelja“. Ali njegovi „prijatelji“ su mu se jednom grozno osvetili. Bilo je to pri I. Slovensko-hrvatskom kongresu u Ljubljani 1912. Jedno poslijepodne urečena je svečana sjednica u „Unionu“. Ulaze pojedini biskupi, dočekani su pljeskom. Ulazi Mahnić; — sa svih strana prostrane dvorane nastane spontano, ali oduševljeno pljeskanje uz gromki živio, živio! Biskup, uspinjujući se na podij, sav smeten zahvaljuje se desno i lijevo; ali ovacije sve to življe, pljeskanje sve to burnije. Biskup se naklanja desno i lijevo, zahvaljuje, maše rukama, moli da se prestane, ali baš tada cijela dvorana,

kao po dogovoru udari u nezapamćeni frenetični pljesak. Živio! Živio! Predsjednik kongresa i drugi odličnici rukujući se s biskupom, koji ponovno desno i lijevo moli da ga se oslobodi te prave za njega neprilike. I prestali su; izgledalo je iz pukog smilovanja spram skoro povređenog molitelja. Ja koji sam bio prisutan tom prizoru, mogu kazati da je pljesak trajao punih 4—5 minuta. Tako su se hrvatski i slovenski đaci osvetili svome biskupu. Takvo spontano oduševljenje za svog biskupa jasan je bio izražaj zahvalnosti slovenskog i hrvatskog naroda ocu katoličkog pokreta kod Hrvata i Slovenaca.

Biskup je bio najsrećniji kad je bio sa svojim đacima te je veoma rado dolazio na đačke sastanke, i tu je jednak njima, u intimnoj familijarnosti, po običaju kao povjerljivi prijatelji, rješavao razna pitanja đačkoga života. Napokon moram kazati da je đački biskup sve to povjerenje koje su mu mladi prijatelji iskazali iskoristio samo njima u prilog i za opće dobro.

Biskup svoje đake preporuča svome svećenstvu i za njih žarko moli. Već u 1. broju „Svećeničke Zajednice“ između ostaloga piše: „Đaci su buduća narodna inteligencija i voditeljica naroda. U našem katoličkom slavenskom jugu, hvala Bogu, sakuplja se ovakva vojska. Hrvati gledaju velikom nadom na mlado doduše, no bujno cvjetajuće stablo đačke katoličke organizacije. Stablo zasađeno istom pred osam godina, čije se grane danas prostiru po svim hrvatskim pokrajinama. Braćo svećenici! Svratimo na ovaj najveseliji i najsavremeniji pojav našu pomnju. Poklonimo mu našu ljubav. Evo vam braćo budućih saradnika, saveznika đačke ruke diljem naše mile hrvatske domovine. Naši su. Oni ispovijedaju naše Vjerovanje. Ako o tome dvojite, čitajte njihova glasila. Prisustvujte njihovim sastancima. Isti su im s nama ideali, isti zanos za svetu stvar Božju i katoličkog puka. I nije to, vjerujte mi, momen-

tani plamen neplodnog mladenačkog ushita; ne! Jer se oni pred cijelim svijetom svečano kunu, da će vjerni devizi: „Sve za vjeru i za dom“ poraditi oko preporoda Hrvatske u Kristu“.

„Oni će s nama dijeliti rad za katoličku stvar, sporazumno podijelit ćemo i uloge katoličke akcije. Jer krv su od naše krvi, duh od našega duha. Naši su sinovi, naš mladi naraštaj. Zato opet: poklonimo im svoje srce, ljubav, činimo ih svojim baštinicima“.

Molio se za svoje đake i to sam osobno a i svećenstvu u svakoj bi prigodi preporučivao „našu hrvatsku i slovensku đačku organizaciju: neka oko Božje bdije nad njom, da ustraje na putu istine i da je ne zarazi modernistička kuga, da se očuva od vjerske i moralne pokvarenosti, kaošto je šire u nas neki listovi i časopisi“.

Zaključujem: biskup je veoma ljubio svoje đake. Moralno ih je i materijalno podupirao, savjetovao, bodrio, pohađao njihove sastanke, napose „Domagoj“. Najveseliji je bio kod njih, on inače toli mučaljiv, strog, asketa. Đaci su bili uvjereni da ih biskup ljubi, kako ih je doista i ljubio.

Je li đački pokret uspio?

Mahnić je u svemu, napose u đačkom pokretu bio veliki optimist. „Dajte mi — tako on (kod Alf. 355) — dvije stotine akademički naobraženih lajika: odvjetnika, liječnika, profesora, savjetnika i nadsavjetnika pa ih postavimo na vidnija mjesta javnoga života, i oni će polaženjem svete mise, primanjem svete pričesti, neprikornim privatnim životom, neustrašivim i iskrenim ispovijedanjem svoje vjere, slovom i tvorom narodu pružati primjer uvjerenih katolika: do deset ćete godina vidjeti Hrvatsku preobraženu i preporođenu prema onom uzvišenom idealu, za kojim toliko težimo svi, dok njegovo ostvarenje uzmiče u daljnu nedoglednu budućnost“.

Je li se taj optimizam ispunio? Nije potpuno, radi razloga koji nijesu ovisili o Mahniću. Najglavniji je razlog svjetski rat, koji je prekinuo njegov rad te đački i katolički pokret rastepao. Stariji đaci kao i sva uopće lajička inteligencija bila je mobilizovana, mladi su đaci ostali bez vođa, bez lista. Gimnazije djelomično zatvorene, listovi obustavljeni. U đačkom su pokretu ruševine bile najstrašnije. Mahnić je izgubio svoju vojsku, niti je mogao on sam da je iza „sloma“ raspršenu ujedini. Njega je samoga zatekla internacija, bolest, smrt. On nije mogao drugo, nego da plače nad razorenim Jerusolimom. Plakao je doista, trpio je, molio je, pa je i svoj život žrtvovao za Svetu Hrvatsku.

Možemo li kazati da je baš sve propalo? Nikako! Dobro sjeme ne propada nikako. Akademsko društvo „Domagoj“ slavilo je pred koju godinu svoju tridesetgodišnjicu. Koliko je „Domagoj“ uzgojio pravih katoličkih đaka lajika, koji su svojedobno, barem u umanjenom broju nego li je Vođa u svojem optimizmu mislio, doista zauzeli „vidljiva“ mjesta, (Sveti Jeronim, Kat. Akcija) kao savjetnici i nadsavjetnici, kao profesori, suci, liječnici, činovnici te uopće kao kulturni radnici na polju književne i socijalne djelatnosti. Ima ih svakako šačica; ali to je kvasac. Tu je „senijorat“ sa svojom prošlošću, sa svojim zaslugama; tu je „Pijevo Društvo“, tu je „Katolički Dnevnik“, tu je naša „Luč“, tu su naši Domagojci, naši Križari, tu je kojekuda raspršanih lijepi broj starijih Mahnićevih iskrenih simpatizera. Sjeme je posijano. To sjeme nije uginulo, ono propasti ne može, jer je ono sjeme Božje, posijano na njivama Svete Hrvatske. Eto to je Mahnićeva baština.

Ali imade i žalosti. Nestalo je Mahnića i njegov se đački pokret razdrobio. Toga se njegov osnovatelj najviše bojao. On je uvijek, osobito u zadnjim časovima svog života svoje đake pozivao na slogu i jedinstvo. Žalibože se riječ njegova u kasnijim đačkim kongresima nije više čula. On nije bio više među živima. Njegova se djeca podijelila. Ali se ona opet makar i odjelito barem jednom na

godinu sastaju na grobu svog Oca, da se tu barem duhom s njima ujedine. Đaci Mahnićeva duha to duboko osjećaju. I to je jamstvo bolje budućnosti.

Mahnić! Đački biskup, Mahnić ne više kao osoba, već kao simbol, kao duh, kao program, dao Bog, ujedinio njegove đake.

Literatura:

Prijateljski savjeti našim đacima, HS. III., 692.

Nekoliko savjeta našim đacima, HS. IV., 97.

Mladim prijateljima, akademičarima i đacima diljem Hrvatske i Slovenije, Luč VI., 166.

Poruka mojim mladim prijateljima, Koledar hrv. katol. đaštva, 1910.

Predgovor knjizi »Excelsior«, 1911.

Zablude »Mlade Hrvatske«, Luč, 1911, dug članak u pet brojeva.

Vijenac na oltar Svibanjske kraljice. Poslanica hrvatskom kat. đaštvu, Luč, 1914.

Naša duhovna organizacija, Savremeni zadaci naobraženog lajikata. Luč, 1915, 5.

Katoličko svjetovnjaštvo i svećenstvo. Luč, 1916.

Katoličkom đaštvu diljem Jugoslavije: o kršćanskoj slobodi. Luč, 1916.

Poslanica katoličkom đaštvu Jugoslavije. Zora-Luč, 1.

Katoličkom đaštvu. Oproštaj, Zora-Luč, I., 113.

U buri i oluji

S prikazom smo Mahnićevog javnog kulturnog djelovanja među Hrvatima i Slovencima u glavnom pri kraju. Dosada nijesmo mogli odijeliti Mahnića Slovenca od Mahnića Hrvata: kod Slovenaca je Mahnić bio sav Slovenac, a kod Hrvata sav Hrvat; ali kod jednih i kod drugih bio je pravi Kristov borac. Kristova je vjera učinila Mahnića najboljim našim prijateljem. On jednako radi u Sloveniji za Slovence kao u Hrvatskoj za Hrvate, kao što je Pavao radio za Grke i za Rimljane. Jednu te istu preporodnu ideju u Kristu promiče Mahnić kod jednog i drugog naroda. Njegove su strjelice uperene protiv zajedničkog neprijatelja, protiv liberalizma. Jedna dakle borba, jedna fronta, jedno oružje. Jednake navale i obrane, u različitim mjesnim i vremenskim okolnostima. Jednako ga se napadalo u Gorici kao i u Krku. Vrijedno je da pregledamo to razbojište, da ovog borca pratimo u buri i oluji.

Valjda je Mahnić svoje načelne protivnike liberalce pogodio u živac, kad su ga toli žučno napadali! „Napadaji su prišli in prihajajo od naših liberalcev. Jeza je rasla od dne do dne, drugače ni moglo ni biti. Prekipila je jeza, ko smo se predrznili Vošnjakov roman „Pobratimi" oceniti ter povedati o njem, kar smo mislili, in kar mu se tikalo" (RK. I., 664).

Bezočno ga i strastveno napadaju listovi: „Slovenski narod" (dr Ferjančić), tršćanska „Edinost", „Popotnik" pa redom sve druge slovenske liberalne

novine. Mahnić je sam iz tog mirisavog cvijeća u obliku litanija sastavio cijeli rukovjet i uvrstio ga u svom „R. Katoliku" (IV., 47—48). Nabrojimo neke cvjetove: „Blaženi Tome od Kala, poberi se od nas. Crnogled, poberi se od nas. Figura comica, poberi se... Gladiator novodobni poberi... Hinavec, poberi... Inkvizitor, poberi... Kralj komedijantov, poberi... Licemjer, poberi... Literarni mesar, poberi... Mahač goriški, poberi... Mah-nič, poberi... Mahnit... Muha doktor... Niska duša... Politički mrlič... Sirota... Škof in spe... Va se zaljubljen... Zapeljivec... Mladiciner... Crne bukve... Literarna klavnica... poberi se od nas, poberi se od nas". A onda zaključuje: „To je logika liberalcev. Sit pro ratione... blato".

Tuže ga na sud, ali ne pristupaju na raspravu. Predbacuju mu, da cijepa slovenski narod, a on odgovara: „Mi ne cijepamo, već hoćemo ponovno ujediniti i zacijeliti, što je liberalizam rascijepio. Mi smo u defenzivi. Liberalizam cijepa" (RK. I., 589).

Ismjehavali su ga, da se zatvorio između četiri zida poput svetog Antuna pustinjaka (Mahnić je bio rijetko na ulici). „Antun je sicer dr Mahnić, pa ne iz puščave. On se rad veseli in zabavlja. Posluša veselo petje in godbe, a nič mu ni več zoprno kot kisli obrazi. Ne belite si glave. Mi opet ne bomo spet uprenjavali stroge pokore svetog Ambroza. Pač nicemer drugem nas ne najdete stroge, neizprosne, brezobzirne, kot v nagovaranju načel, katere smo spoznali kot prave" (RK. 1894, 400). Tako se ironijom znao otresti neslanih šala i neozbiljnih ljudi.

Neće dakako izbjegavati polemiku, osobito kad mu je nametnuta. Branit će svoje pozicije, po potrebi će navaljivati i ušutkati neprijateljske baterije. Štedjeti će osobe, neće im podmitati krive nauke; ali krivu će nauku obeskrijepiti, oboriti. Neće se odreći objektivne kritike: po srijedi je istina, javno dobro, koje valja braniti u interesu publike radikalno. Samo radikalni pokreti uspijevaju, polovičarstvo je

osuđeno na smrt. U tom pogledu napisao je veoma mnogo.[1])

„Hrvatska Straža" vrvi apologetskim i polemičnim člancima. U rubrici „Za istinom" daje mladom filozofu upute, kako da se sačuva od grebena skepticizma i pesimizma te mu pruža u labirintu tih veoma zamršenih problema moderne filozofije Arijadninu nit, da ne zabasa. Veoma je također važna rubrika „Razum i vjera", „Odgovori na priposlane prigovore", „Ja sam katolik ali...", rasijana po svim godištima „Hrvatske Straže". Karakteristična i tipična je rubrika „Več luči". Bez nje nema nijednog broja. Tu je Mahnić pred sud istine pozivao svakoga, koji se javno u štampi ogriješio o istinu i stjerao ga u tjesnac, odakle mu nije bilo izlaza. Ta je rubrika osobito važna za razumijevanje tadanjih kulturnih prilika. Čitala se veoma rado. Mnoge je ona opametila, a mnoge i razbjesnila. Tu se markirala satirična nota „Hrvatske Straže".

Mnogi ga nijesu razumjeli. Liberalizam u životu, racijonalizam u vjeri, pretjerani nacijonalizam u politici, posvemašnja sloboda u književnosti i umjetnosti, reformni i liberalni katolicizam kod nekih svećenika i slične zablude bile su uhvatile duboki korjen. Mahnić se odvažio da zasiječe u same korjene otrovnog stabla. I kad je oštrom sjekirom stao nemilo podrezavati žile liberalizma, koji je svuda prodirao, mnogi, a i neki manje svijesni svećenici bolno zacviliše. Možda je koji udarac pogodio i nevinog; ali je zato naš Prorok poput Ilije

[1]) Važnost in naloga apologetike v naših časih. RK. IV., 321.
Apologetički razgovori. RK. V., 159, 293, 436. VI., 199.
Pisma bezvercu o najnovejših filozofskih in verskih vprašanjih. RK. II., 46, 262, 295, 301, 417.
Več luči, RK., 1888. pet velikih članaka.
Irenika u polemici. HS. I., 429, 556.
Da i ne naše kritike. HS. I., 453.
Apologetika i njezin zadatak. HS. IV., 125.
Kritična pisma mladom apologetu. HS. IV., 33, 121.

strašno i nemilice obarao krive kumire i oltare liberalizma.

Razmahala se silna bura sa strane liberalaca i masona okupljenih oko „Riječkog Novog Lista", kojemu je bio urednikom Frano Supilo, tadanji leader hrvatsko-srpske koalicije. Kakovo je bilo bojno oružje njegovih protivnika, neka pokaže pamflet, kojeg mi ne bi uvrstili, da ga sam napadnuti biskup nije u „Hrvatskoj Straži" (III., 139) uvrstio. „Biskup Mahnić — tako „Riječki Novi List" — igrao je u svom slovenskom plemenu najogavniju i najnenarodniju ulogu, koju nijedan narodni izrod igrao nije. Unio je u narod zublju razdora vjerske intolerancije. Ustrojio je „Hrvatsku Stražu", to najcrnije glasilo Torquemade XX. vijeka. Taj fanatizirani agenat dozrio je za ludnicu. Jer ovo što on radi, prelazi već u pravo bjesnilo, pogibeljno za obične smrtnike. Kukavica je svaki narodni svećenik, ako sluša takvog biskupa, koji u svojoj mržnji i bijesu ne znade više što bulazni. Jest, biskup Mahnić, — to mi najozbiljnije tvrdimo — nalazi se u neubrojivom stanju grozničavog buncanja, na koji ga dovede njegov izmećarski delirium zelotizma i intolerancije. Mahnić mahnita".

Tako su onda faktično pomahnitali tadanji „realisti" i Masarikovi učenici u Hrvatskoj. Bura je napadaja bila žestoka, dugotrajna; prelazila bi u oluju, u orkansku buru. Mahnić je ostao uvijek čvrst na biljezi; uzmicao nije ni za pedalj; u borbi je postao to čvršći, svojim protivnicima sve to strašniji i nadmoćniji.

A što su mu najviše zamjerali? Da ruši mir, slogu i ljubav. Mahnić odgovara: „Mir je i sloga dobro; ali je dobro i istina, bez koje nema ni mira ni sloge ni ljubavi. Bog je doista ljubav; ali On je i istina, nepromjenljiva istina, koja prožimlje cijeloga čovjeka te ga postavlja na ravnu crtu reda. Crkva, koju je Krist ustanovio, nije samo Ivanova Crkva, već je to i Petrova Crkva, Crkva sazidana na čvrstoj

stijeni vjere, koju je Petar ispovjedio riječima: Ti si Krist Sin Boga živoga" (RK. I., 257). „Kršćanska se ljubav ne da nikako odijeliti od vjere. Vjera je podloga i prvi preduvjet kršćanske ljubavi. Vjera može biti bez ljubavi, ali se ova bez vjere ne da ni pomisliti" (Ibi, II., 6).

„Ljubav zapovijeda, da bližnjemu činimo dobro. Jedno je takvo dobro neuke poučavati. Što drugo čini kritičar ističući krive nauke piščeve? Onaj veliki neuk, koji nažalost tako slijepo vjeruje i prihvaća za golu istinu sve što mu se pruža u ruhu narodne riječi, to je publika. Vi šuteći i zabašurujući štedite jednoga a puštate da tisuće bezazlenih čitalaca srču otrov antireligijoznih i nemoralnih nauka te se duševno upropašćuju; naprotiv žrtvujemo jednoga, da spasimo tisuće. Naši noževi da budu bez oštrine, da ne režu, već samo da glade, naši mačevi da budu od sira, da ne sijeku; a puške za paradu"? (HS., I., 432-3).

Tako se brani Mahnić. A mi koji smo dobro poznavali pošteno srce biskupa prosuđujući i povezujući njegove misli s njegovim radom vjerujemo, da je ljubav bio glavni motiv, glavni impuls njegovog nastupa. Kod njega se ni za vrijeme najžešćih polemika i bijesnih napadaja nijesu opažali znakovi povrijeđene ambicije ili kakve tjeskobne potištenosti. Uvijek je ostao miran, neustrašiv, dosljedan, uvijek u nekoj višoj vedrini istine i blagom ozračju ljubavi, zaštićen čvrstim oklopom načela, istine, ustrpljivosti, ljubavi. „Ja sam tome navikao" — reče mi jednoga dana, kad sam ga nekako sažaljevao radi bijesnih navala, koje su baš onih dana učestale.

Svojih protivnika i pojedinih pisaca, koje je kritizirao, nije ni poznavao. Pred njime je bila samo knjiga i u njoj neka kriva nauka, koja bi nekom čitaocu mogla učiniti neku štetu, on bi upozorio na otrov, ma gdje se nalazio. Dakako da je onda morao navesti i ime pisca same knjige. „Pročitajte naše polemike — piše (HS. I., 433) — i navedite samo

jedan porugljivi ili pogrdni izraz poput onih, što ih na nas siplje dr Gaj". Mahnić nije ružio nikoga, svoje je načelne neprijatelje ljubio. „Istina ne poznaje rukavica, ne mari za „esprit" ni bon-ton. Gorka je i reska da se mnogima čini, da kad te opatrne, da je psovka i poruga. Nije; mi se nijesmo naučili pretvarati se. Nas je u radu vodila ljubav prema Bogu i njegovoj zaručnici Crkvi, ljubav prema bližnjemu, osobito prema našoj dragoj Hrvatskoj. Tko se ogrješuje o tu ljubav, naš je neprijatelj" (HS. V., 68, 70).

Ali nije dopustio da se tko nabaci na njegovo osobno poštenje. Učinio je to jednom „Slovenski narod". A tada je napadnuti biskup pozvao urednika „naj pomete iz vseh kotov pred slovensko općinstvo vse blato, v katerem smo se valjali. Mi ga zato pooblašćujemo, in hočemo sami snositi vso sramoto ki si je vsed tega nakopljemo. Seveda govoriti valja konkretno, z dokazi! Ako ne..." (RK. V.)

„Slovenski narod" prestrašeno odgovara: „Rado priznajemo da ste zelot a sicer v tem življenju poštenjak in tudi do cela nesebičen človek" (RK. VI., 255). Dragocjeno priznanje. Mahnić je doista bio u dno srca poštenjak i nesebičan čovjek.

To će mu priznati slovensko svećenstvo i slovenski narod. „Zaupnice ki nam pošilajo iz celega Slovenskega, ki ih i pojasnimo. Zatrnjamo pak v tej priložnosti slovesno, da ne iščemo niti slave niti katerekoli dobička. Mi v tej boji najraje želimo ostati skriti. Ker pa to ni mogoče, hočemo kakor doslej, javno neustrašeno dvignuti katoliško zastavo. Z nami je Bog" (RK. 1890, 665).

Da je istinu govorio pokazuje cijeli njegov život.

»Nevihta«

„Nevihta" — tako su Mahnića prozvali njegovi učenici u Sloveniji. Međutim, je li ta „nevihta" — oluja — više rušila no gradila? Je li Mahnić u svojoj taktici pogriješio, je li u svojim polemikama prešao mjeru, granice pravednosti, ljubavi ili barem granice mudre opreznosti i dužnog obzira, napose prema nesvjesnima ili nezlonamjernim načelnim protivnicima? Iako smo na ta pitanja već odgovorili neće biti suvišno da rasvijetlimo još neke momente tim prije, što nijesu usvajali mnogi pa i dobri vjernici njegovu taktiku. Čujmo, što o „nevihti" sude njegova dva najbliža slovenska učenika.

Dr Aleš Ušeničnik odgovara na upit, koja je bila prava moć i veličina Mahnićeva, ovako: „Maniću ni bilo na umu da bi snoval novo filozofijo. Ne osnovati nove filozofije, ampak uporabiti filozofijo Aristotela in Tomaža Akvinskega na vse kulturno življenje, to mu se je zdela najvažnejša naloga v naši dobi. In to nalogo je vršil Mahnić sa zares čudovito dosljednostjo, in izredno umno silo. Če človek sedaj prebira posamezne letnike „Rim. Katolika" in „Hrv. Straže", se res ne može načuditi, s kakšno intuitivno silo je zrl v vseh pojavih metafizične odnose in kakšno neizprosno logiko je tiral vsakega nasprotnika pred najviši forum metafizičkih principov. To njegovo načelnost v boju proti breznačelnosti priznavaju tudi njegovi nasprotniki". Ušeničnik spominje I. Prijatelja, koji za Mahnića kaže da izraz „fanatičen za katoliškega škofa ni

upravičen, zakaj značila za fanatizem je slepa strastvenost, značajka Mahnićeva je bila načelna jasnost in logička doslednost". Dr Lončar kaže za Mahnića, da je bio „sekularen duh, ki je vtisnil v dobi znak svoje osebnosti" (Čas, XV., 161).

Ušeničnik, taj slovenski filozof nastavlja: „Dr Mahnić je bil intelektualist. Kot filozof je prezrl meje filozofije... Bil je tako logik, da je logik časih v njem zatopil psihologa. Naglasil je tako zelo načela, kakor da je poznanje že vse. V poznejši dobi su ga kušnje uverile, da ni tako. Ljudi nisu taki logiki, da bi res v vsem izvajali zadnje posledice" (Čas, XV., 162).

Iako dr Ušeničnik usvaja onu Mahnićevu: „V načelih ni kompromisov" odmah opaža: Ko pa gre za praktičko priznavanje načel, ta logika ne velja več. Kdo ispoveda liberalna načela je liberalec. Ne možemo pa logično sklepati, da je liberalec tudi vsak, ki se kdaj praktično približa liberalnim načelom. Tako bi moral sklepati le tisti, komu je bila med spoznanjem in delovanjem ustaljena nujna logičnost... Prav tako se ta apsolutna logika (Mahnićeva) za jednostransko iskazala na politiko. Možda je prav ta apsolutnost prouzročila tudi nekaj nepotrebnih bojev o lepi umetnosti". I napokon zaključuje: „Ali bomo s temi kritičkim opombami kaj smajšali Mahnićevo veličino? Ne. Ustrdili smo le, kar smo povedali o Mahniću filozofu, ni panegirik, toda objektivna sodba. Mahnić pa je prevelik da bi mu omajevanje takih nepopolnosti moglo smanšati veličino. Mahnić je imel pred očmi veliko zamisel, osnovati vso kulturo na ideje, za to zamisel je živel, tej zamisli je posvetil vse svoje duševne moči. Možje velikih zamisli pa radi prezro ne le malenkosti, ampak tudi to in ono ker se drugim važno zdi. Njih delo je kakor vihra, ki izčisti ozračje in oplodi polja, a marsikaj tudi v tal potepta, kar bi moglo kliti in živeti. Teh klic je morda škoda, a bez „nevihte" bi tudi drugo življenje zamrlo... In bolj kako kdaj nam je tih temnih dneh potrebno, da dvignemo s Mahnićem duha v jasne višave nebeskih idej" (Ibi 166—7).

Dr Srebrenić prihvaća Ušeničnikovu misao: „Nenadno je prišel ko „nevihta", in brezobzirno kot nevihta je presegal v motno in vsak polet dušeće ozračje, dokler ga ni razčistil popolnoma. Prav tako nenadno je odšel. Nevihta, ne prizanese nikomur; ljudje beže pred njo, in marsikateri kriči onemoglosti radi njene silne ravne poti. Toda ko mine, se vsak veseli čistega in svežega vzduha kroz sebe in solčnojasnega neba nad seboj, ki otpira pogled v daljave in kristalno razkriva resnico, ki je bila prej z meglo ovita. Z veseljem se škoda popravlja ki je tu pa tam nastala, in vsak priznava, kako dobro je bilo, da je prišla nevihta. To je bil dr Antun Mahnić v naši sredi. Veličanstven zgled nam dal delavnosti, svetega življenja, ljubezni do resnice. Lasnosti pa nevihte pa nič nihče ne posnema" (Čas, XV., 224). Oluja dakle, koja je pročistila zrak.

A kako je ta oluja prošla kroz Hrvatsku? I kod nas je raspršila guste magle racijonalizma u vjeri, naturalizma u moralu, skepticizma u filozofiji, liberalizma u životu. Bilo je tada kod nas „narodnih" ljudi (i po koji svećenik), koji su prema duhu vremena, možda i manje sa svijesnom odgovornošću napose u literarnoj kritici previše očijukali za slobodom u umjetničkom stvaranju bez ikakvih spona bilo nacijonalnih, bilo etičkih, bilo vjerskih. Bilo je tada i u našim redovima reformnog i liberalnog katolicizma, modernizma, koji su u traženju kompromisa između znanosti i vjere prešli granice. S malog kvarnerskog otoka diže se protiv novotara snažni vjetar, koji se katkada prometne u viharnu oluju; zrak se svakako pročistio. Bilo je dakako i žrtava.

Je li Mahnić preduboko zarezao, prejako udarao, preoštro sudio, možda i nepravedno? Moguće, a da se sam toga nije sjetio. Svećenicima napose

dovikuje: nolite jugum ducere cum infidelibus. Ali kad Prorok „tangira svećenike, koji su paradirali u kolu nekatoličkom, on je onda energičan, radikalan, katkada i ponešto personalan, ali nikada indiskretan i netaktičan. Mnogi su poradi „takta“ često napadali „Hrvatsku Stražu“; ali se ipak njemu samomu u literarnoj kritici nikad ne bi mogla dokazati lična netaktičnost“. Tako Maraković (Čas, XV., 198).

Teško bi bilo Mahniću dokazati kakve proračunane ambicije ili bar animoznosti, da nekoga ponizi: „Mi smo toliko puta izjavili pa opet izjavljujemo: „Ne tražimo sebe, ne slavu svoju, nego slavu Boga trojednoga i spas hrvatskoga naroda. Ništa ne želimo življe nego da se nađemo na okupu svi, koji smo proželi istom mišlju. I mi smo slabi, pogrešivi, prevarljivi pak smo lako u naglosti tj. u žaru i zanosu za dobru stvar mogli napisati koju žalnu i uvredljivu i opet molimo da nam se oprosti, jer nikada ne uvrijedismo nikoga iz zlobe. Čuvati nam se nesretnoga nepouzdanja, sumnjičenja, podvala i prigovora radi prošlosti. (Ovo je napisano 1909). Neka nam bude pravilo: načelo sve, osoba ništa pa ćemo se naći svi složni u borbi za Boga i za Hrvatsku“ (HS. VII., 633—4).

Tko pozna Mahnića znade da je ove riječi napisao u najboljoj namjeri i posve iskreno. On i nije znao drugačije. Ali da protumačimo njegove eventualne „napadaje“ moramo uočiti, da je Mahnić po temperamentu bio impulzivan, po duhu intelektualist, po volji energičan, a sve ga je to moglo navesti i na koji prenagli korak, na koji aprioristički sud, koju pustu teoriju bez praktičke primjene; ali bez te njegove temperamentne impulzivnosti, bez te pronicave intelektualnosti, bez načelne odlučnosti, bez tih „skrajnosti“, bez te „nevihte“ mi ne bi imali Mahnića.

Svakog Adamovog sina prati u životu i njegova sjena.

„Nevihta“, koja je i kod nas pročistila duševno ozračje.

* * *

Došlo je napokon po Božjoj providnosti određeno vrijeme, da dr Mahnić sjedište svog djelovanja prenese na drugo područje; da katedru bogoslovije u Gorici zamijeni s biskupskom stolicom u Krku; da se odijeli od svog „Rim. Katolika“, u kom je kroz punih osam godina bio duševnim vođom Slovenaca i da prijeđe Hrvatima, gdje će preko „Hrvatske Straže“ proslijediti i proširiti svoje djelovanje.

Ali ni kao biskup krčki ne će Mahnić zaboraviti svoje Slovence. On će nastojati da ih povuče u djelokrug svoga rada. Kaošto je za Slovence ustanovio „Rim. Katolik“, Leonovo i Pijevo društvo, to će isto osnovati i za Hrvate i nastojati da tim institucijama budu barem paralelna gibanja, ako ne mogu biti jedinstvena.

Svoju „Sanctissima Eucharistia“ izdavat će u oba jezika, da barem slovensko i hrvatsko svećenstvo bude jedno pred oltarom. Po njegovoj inicijativi držat će se zajednički sastanci Svećenika Klanjalaca u Dubrovniku 1910. i na Trsatu 1911., a tako i zajednički slovensko-hrvatski katolički kongres u Ljubljani g. 1913. Njegova će „Hrvatska Straža“ a poslije i „Svećenička Zajednica“ donositi barem po jedno „Slovensko pismo“. I đačke će organizacije imati međusobnog dodira, za neko vrijeme i zajednički list „Zora-Luč“. U svojem će optimizmu Mahnić Slovenac-Hrvat doći do toga, da će g. 1918. pisati nadbiskupu Baueru: „Fuzija među slovenskim i hrvatskim senijorima gotova je činjenica“. Žalibože, biskup Mahnić je bio zadnji kod nas, koji je mogao Katolički pokret kod Hrvata i Slovenaca koordinirati.

Biskup krčki

Dne 22. studena 1896. imenovao je Franjo Josip I. dra Mahnića krčkim biskupom. Tim je imenovanjem, kako se onda govorilo, htjela austrijska vlada likvidirati Mahnićev kulturno vjerski pokret među Slovencima, a ujedno je preko njega, koji je izgledao „rimskiji od samog Rima", namjeravala u krčkoj biskupiji zatrti glagoljicu u crkvenom bogoslužju. Dakle promoveatur ut amoveatur. Ali se prevarila.[1])

Dne 3. prosinca iste godine potvrdio je Lav XIII. ovo imenovanje. Neznamo, kako je primio Mahnić ovo imenovanje, koje je kidalo dosadanji tok njegovog djelovanja. Vjerojatno je, da je ovu odgovornu službu prihvatio iz posluha.

Dne 7. veljače 1897. svečano je posvećen za biskupa u Gorici. Pri samom činu posvećenja, kako je jednom kazao svojem kancelaru, bolila ga je glava, a to mu se i inače dešavalo pri težim događajima u životu. Dne 25. travnja svečano je introniziran u Krku. Tom su prilikom talijanaši k svečanom objedu poslali svoju glazbu. A dotle su narodni svećenici sa skepsom gledali u „narinutog" im biskupa („Hrv. Str." Zagreb, 107., 3.).

---

1) Krčkim je biskupom trebao biti imenovan dr Fran Volarić, pokrajinski hrvatski narodni zastupnik i krčki kanonik, koji je poslije postao apostolskim protonotarom i generalnim vikarom krčke biskupije. To je imenovanje izgledalo kao gotova stvar. Volarić je bio mrzak talijanašima pa su ga istisli ne poznavajući s prave strane Mahnića.

Biskupovi pomagači

Biskupovi su pomagači bili stolni kaptol, dekani, kurija, dušobrižno svećenstvo i redovnici.

Koliko je bilo do biskupa nastojao je da samo najsposobniji i najzaslužniji svećenici dobiju kanonički pojas: ut ad canonicatum Ecclesiae episcopalis, viri nonnisi scientia et prudentia conspicui, moribusque commendati, evehantur. Htio je da budu poštovani i da ih pojedini svećenici ne izrabe dvojbenim posredovanjem, jer ejusmodi insinuationes, si in vulgus eduntur ipseque episcopus, tamquam alterutrius factionis instrumentum exponitur, de felici Dioeceseos profectu actum est (I. Sin. 77). Prema tim je načelima, koja je postavio samomu sebi, i postupao.

„Snošaj sa stolnim kaptolom bio je uvijek srdačan. Ništa ne bi poduzeo, a da prema kanonskim propisima ne bi od kaptola zatražio pristanak ili barem savjet. Zato je često držao konsistorij; dapače neko je vrijeme, svakog tjedna s kanonicima držao nevezano vijeće tako, da su oni uvijek bili pri ruci u redovitoj upravi biskupije" (kancelar Polonijo.)

Iz njihovog je krila uzeo za generalnog vikara dra Franu Volarića, a po tom za svoje delegate dra Ivana Bolmarčića i dra Antuna Grškovića. Između njih je uzimao suce, eksaminatore i voditelje pobožnih društava. Na kanonskoj bi ga vizitaciji uz tajnika redovito pratio koji mlađi kanonik.

Osim na Veliki četvrtak još ih je dva puta na godinu pozivao k svojem stolu, gdje bi u slobodnom razgovoru rješavali i ozbiljna pitanja. „Uopće je sa svima živio u prijateljskim odnosima" (Polonijo). Istim su mu duhom uzvraćali i njegovi savjetnici. Nikada nijesam čuo, što se inače lako dogodi, da bi se koji kanonik na biskupa tužio; oni su ga poštovali i pomagali.

Za dekane sam kaže, da su „biskupove oči i uši, marni organi za vršenje crkvene discipline" (I. Sin. 78). Njima je kao svojim delegatima povjerio posebnu službu i dao posebne instrukcije: „kako će jednom na godinu pohoditi podređene im župe te se osobno uvjeriti, kako pojedini župnici u nedjeljama i blagdanima propovijedaju, kako vrše Božju službu, kako dijele svete sakramente, kako upravljaju crkvenim zadužbinama, kako uzdržavaju i upravljaju crkvenim imetkom, kako čuvaju misno i ostalo ruho, posuđe, arhiv, knjižnicu. Decet decanos ut patres reliquos sacerdotes saepe invisere, juvare, monere, si opus est corrigere, solatio errigere, lites inter eos exortas amice componere. Ako se glas nekoga svećenika negdje napada, neka dekan stvar ispita, da se sablazan, ako postoji, iskorijeni, a pravednik obrani. Pojedinim svećenicima preporuča, da u dekanima gledaju svoje duhovne oce, kod kojih će tražiti savjet, pomoć i poduku (Ibi).

Njegovi su pomagači i zamjenici u pojedinim župama svećenici, napose župnici. Svakoga bi svećenika biskup saslušao i cijenio. U svako ih je doba primao i zadržao na objedu. Nije trebalo ni da se prijave: samo pokucaj na njegova vrata i biskup odmah odlaže pero i stojeći ih saslušava. Kod njega se nije sjedjelo niti bi on, osim u rijetkim slučajevima, pozvao koga da sjedne. Na upite bi odgovarao precizno i kratko. Savjetovao je onda, kad se savjet u njega tražio. Ako nijesi imao pregršt pitanja, koja ćeš biskupu postaviti, saslušaj je bio brzo svršen; ali bi zato produljio s odgovorima, ako su se postavljala pitanja.

Nikada nijesam čuo — shvatljive i rijetke iznimke potvrđuju pravilo — da bi se svećenici žalili, da im je biskup učinio koju krivicu, da ih je zapostavljao, omalovažio ili čak progonio. Takva tužba mogla je lakše pogoditi njegovu kuriju, koja se morala držati slova zakona. Nisam također čuo, da bi se biskup makar i neizravno potužio na svoje svećenstvo. Njegove pogrješke nije objavljivao ali ih je na poseban način liječio. Vazda je bio diskretan. Krivca bi sudio odnosno liječio sâm. Nije se mogao nikome zamjeriti a nije imao ni osobnih protivnika. Za obranu svog prestiža, ne govorim ovdje o njegovu biskupskom ugledu, nije, štono riječ, tjerao mak na konac. Dakako da njegovo svećenstvo nije bilo zlato, između pšenice bilo je i kukolja; ali je biskup taj korov nježnom rukom čistio. Kad je imao opravdanog povoda da „plane", onda bi se znao malo grčevito trgnuti, pa onim svojim „no, no" neugodnu situaciju dokrajčiti. Znao je šutjeti i trpjeti, a kažu da je znao i sa svojim nebeskim Učiteljem u Getsemaniju zaplakati, kad je često morao s njime grcati suze i ispijati gorku čašu čemera. Takvih časova bilo je u Mahnićevom životu i previše.

Biskupsku kuriju, taj izvršni organ ordinarijata sačinjavali su kancelar, bilježnik i po koji pisar. Prva dvojica stanovali su redovito kod njega. Prema sinodalnim propisima imali su oni točno određen djelokrug svoga rada. Glavnu je direktivu za upravu biskupije imao redovito sam biskup. I odgovornost za teža pitanja, koja je također sam rješavao, preuzimao je na sebe. Premda se bavio važnim pitanjima, povezanim s katoličkim pokretom, osim dra Volarića, nije uopće imenovao generalne vikare. Upravu biskupije vodio je sam. Delegati bi ga redovito zamjenjivali za vrijeme njegove otsutnosti. Poštu bi pregledavao i eventualno odmah davao svoj „Expediatur" ali važnije stvari je pridržavao za sebe. U svoju je kuriju imao potpuno povjerenje i dao joj široku slobodu. Kad bi ona štogod rješavala prestrogo, nije ju desavuirao, i ako kao otac nije uvijek usvojio njezin način.

I redovnici raznih redova bijahu njegovi pomoćnici; s njima je biskup uvijek živio u najboljem miru. Isusovce je rado viđevao u svome stanu. O. J. Celinšćak je više godina kroz mjesec srpanj pro-

vodio u Krku odmor i s jezične strane ispravljao biskupove radove. Kod njega su se češće nalazili o. F. Brixi, o. A. Prešeren, o. M. Gattin i o. V. Micheli, koji su uz ostalo više puta u biskupiji držali duhovne vježbe za svećenike i uveli Društvo djevojaka presvetog Srca Isusova, koje je donijelo lijepih plodova.

Oce franjevce i dominikance pozivao je također na svete misije. Kod Franjevaca u Košljunu kao i kod Trećoredaca u Krku i na Glavatoku njegovi su svećenici više puta obavili duhovne vježbe, koje bi držali svećenici istoga Reda. Salezijance je toliko ljubio, da je u svojoj biskupiji pokrenuo posebnu sabirnu akciju „Za naše Salezijance" s namjerom da im povjeri Konvikt u Pazinu, koji je tada gradio.

Napose je nas Trećorece, — a to znam iz svog iskustva — biskup veoma rado imao. Povjerio nam je službu kapelana u Krku, na Poljicima, u Dubašnici i Lošinju. Naši su redovnici redovito bili njegovi ispovjednici. Naši su mu klerici posluživali pri pontifikalnim obredima, pjevali u katedrali, ekspedirali „Hrvatsku Stražu" i „Svećeničku Zajednicu". Kad bi biskupa pozvali rado bi prisustvovao ispitima naših klerika, zaređivao ih, i prisustvovao primicijama. Pisac kao višegodišnji njegov ispovjednik imao je dovoljno prilike da se divi izvanrednim vrlinama svetog biskupa te mora samo zahvaliti Gospodinu, da ga je postavio na položaj, s koga je crpao velike duhovne koristi.

Briga za svećenstvo

Razumio je pastir Crkve krčke i u čin je provodio Pavlovu opomenu učeniku Timoteju: increpa, obsecra, opportune, importune, in omni patientia et doctrina; razumio je te je odgajao svoje svećenstvo u svakoj prigodi poslanicama, instrukcijama, opomenama, ukorima, pastoralnim konferencijama, duhovnim vježbama.

Mahnić opominje izravno i neposredno u težim osobnim prekršajima. I tada postupa s največom diskrecijom. Sablazni nije trpio; ali kad su one nastale — opportet enim scandala esse — onda bi nastupio brzo i odlučno samo da održi ugled crkvene discipline.

Inače je predusretao nerede i sablazni. Poučavao je, svjetovao, opominjao, korio, in omni patientia et doctrina. Za vrijeme pastoralne vizitacije, pomoću dekanskih konferencija i sastanaka „Svećeničkih zajednica" doznao bi za mane i propuste, za prekršaje i zloporabe puka i svećenstva; onda bi u korizmenoj poslanici ili u posebnoj opomeni „Venerabili Clero" (to je uvijek latinski) našao načina da nerede prekori. Svakomu je, a osobito prekršiteljima bilo jasno, što biskupu nije pravo, što želi ili preporučuje. Prema potrebi znao bi finom ironijom markirati posebne nastranosti i tako pojedincima pružati i gorki lijek spasavajući uvijek dobar glas i ugled neimenovanog grješnika.

Sjećam se kako je jednom u „Svećeničkoj Zajednici" pecnuo jednog svećenika, koji je previše

pušio. „Ima ih koji se pougljenim prstima — digitis carbonizatis — svaki dan dotiču Tijela Kristova..." Već se drugoga dana prijavi krivac: Presvijetli! svakog dana perem ruke sapunom ali ne mogu istrugati i samu kožu. — Samo manje pušite i toga će nestati — odgovorio je biskup.

„Onomad sjedeći u vlaku čuh ovaj razgovor. Ticije: Kako vaš župnik? Ticija: Vrlo je dobar, apostolski revan, no jedno nam je teško, da svemu vjeruje, što mu služavka podmiće, što po njenim pričama promatra i sudi župljane" (SZ. VIII., 56).

Nekom drugom upravlja: Quaere ex orologio tuo: 1. Quot temporis momentis Missam absolvere consueveris? 2. Quot momenta consumis in Officio recitando? 3. Quot momenta adhibes ad conciones tuas? Consule auctores. Lege constitutiones dioecesanas.

Sermocinatio de mulieribus a mensa sacerdotali omnino absit. Noli famulo tuo, eoque minus famulae tuae debitor esse. Melius est jejunare et fame laborare, dummodo salarium tempore solvas.

Saltatio clericum omnino dedecet. Saltatio libidini incentivum suggerit, ideoque saepe inhonesta et periculosa fit; sacerdos vix saltari poterit, abque populi scandalo (ACEV 1898, 185). Svuda su ga pogođeni razumjeli i čuvali se grješne prigode.

Izuzevši slučaj potrebe zabranio je svećenicima da u večer ili u noći posjećuju krčme; tamo se gubi dobar glas, vrijeme i novac: Ebrietas est dissipatio rei familiaris et distructio imaginis Dei (I. Sin. 130).

Arma clericorum sunt preces et lacrimae, ideo aliorum armorum usus sacerdotibus interdicitur. Venatio quieta, honestae recreationis vel corporalis exercitationis gratia, et sine scandali periculo, moderata ac rara, licita clericis (I. Sin. 102).

Nullo modo permittere possumus, ut sacerdotes puellas vel feminas cantum vel musicam doceant, vel in earum societate, has aliasque artes exerceant

(II. Sin. 75). In negotio controversiae (pravdanja) ipse sacerdos non tamquam judex, sed mediator pacis inter partes existat. Nek se u svakoj župi ustanovi „sud dobrih ljudi" (I. Sin. 132). In curis saecularibus si sacerdos ita oneratus est, ut non possit adimplere officia sacri sui muneris, a fine suo certe aberrat; quod neque superiores suos velle inteligendi sunt (ACV, 1906, 78).

(Commoditas). Ubi deest fervor ibi adest commoditas. Commoditas multa affert damna, tum ipsi sacerdoti, tum fidelibus curae ejus comissis; fervor contra fugat commoditatem (ACV. 1907, 155).

Ozloglašivanje je oštro osuđivao: Sunt homines, qui nihil magis in deliciis habent quam sacerdotum vitam moresque scrutari, eorum defectus ac vitia proferre in lucem, maxima ubi eos incontinentiae argui posse putant. U nekoj prigodi, kad se je kod njegovoga stola počelo slobodnije kritikovati nečije ponašanje reče: Nemojte tako, da ne budem sa svetim Augustinom prisiljen da na zidu pribijem tablicu s njegovim riječima: Quisque amat dictis absentium rodere vitam, hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Duboko usaditi svećeničke krjeposti u srca svojeg klera, to je bila živa želja revnog biskupa. Prolistajte „Acta Curiae" i „Svećeničku Zajednicu"; pročitajte njegove propovijedi, poslanice, instrukcije! Samo nešto:

„Revan svećenik pravi je blagoslov za vjernike: jedan od najvećih darova, što ih Bog daje svome puku. Revan svećenik, rado i često i s najvećom korišću propovijeda. Veselo i postojano sjedi u ispovjedaonici; veoma rado boravi u kući Gospodnjoj. On neće propustiti dnevno razmatranje, ispitivanje savjesti, Gospinu Krunicu; napose brevir će moliti digne, attente ac devote, a ne prebrzo. (ACV. 156. i dr.)

Ispovijedaj kad te zovu. Ako moraš pokornika opomenuti, da dođe u drugo vrijeme, reci mu to u

ispovjedaonici, jer pokornik ondje rado prima opomenu. Vjernicima je uvijek milo, kad su svećenici u svako vrijeme pripravni za ispovijedanje. Svećenici treba da su osobito revni prema bolesnicima na samrti. Omnis commoditas in hac re gravissimos effectus habet (Ibi, 158).

Propovijedaj kratko! U Sinodi je odredio, da propovijedanje na župnoj misi ne smije nikako trajati više od četvrt sata. In praedicatione vitanda: fulcus orationis, poeticae locutiones, peregrina verba, vaniloquia et profanes vocum novitates (II. Sin.) Biskupova je posebna zasluga pastoralne konferencije.

On ih je nakon više decenija ponovno uveo; one su za učenoga biskupa postale moćno sredstvo da svoje svećenstvo uravna, uzgoji i podigne. Svrha je konferencija: Ad fovendam per communia pietatis officia mutuam aedificationem in vita spirituali, atque ad promovendam, collatis invicem consiliis et opinionibus singulorum culturam scientificam (ACV. 1898, 158).

U tu je svrhu biskup davao za obrađivanje veoma zgodne i brojne praktičke slučajeve iz morala, pastorala, jusa, liturgike, ascetike, socijologije te uopće „sve što naše vrijeme donosi i što providni pastiri moraju od duša odvratiti“ (ACV, Ibi). Svaki je svećenik morao pismeno obraditi referate. Nemarni su uvijek bili pozvani na red.

Na ovakvim bi se konferencijama svećenici međusobno upoznavali; mlađi bi se oslonili na iskustvo starijih; nazori bi se upotpunjavali, opreke izravnavale. Svećenici bi se tako povezali sa svojim ordinarijem, koji je nastojao da im pomogne doznavši njihove potrebe.

Rad je dekanskih konferencija biskup pregledavao; na upravljene upite u službenom bi listu odgovarao; do potrebe ispravljao; dvojbe rješavao i nove naredbe i instrukcije davao. Tako mu se pružala prigoda da sprema građu za svoje sinode, a

međutim da svome svećenstvu i narodu daje potrebite ukore, opomene i savjete.

Duhovne je vježbe obavljao biskup redovito sa svojim svećenstvom svake godine. Exercitia spiritualia singulis annis peragenda, regula nobis sit, quae haud facile ac nonnisi urgente causa exceptionem admittat (ACV. 1908, 59). Na njih bi pozivao sve svećenike a napose one, koji nijesu bili prošle godine, o čemu se u kuriji vodila stroga evidencija. Fratres frequentissimi in sacrum recessum veniant, praecipue ii, qui id longiore tempore facere neglexerunt (Ibi, 1889). Držale bi se redovito u dva navrata, bina vice, da se svi svećenici uzmognu izmijeniti.

Držale bi se u Kraljevici, dok su ondje boravili isusovci, kasnije kod franjevaca na Trsatu i Košljunu, kod trećoredaca u Krku i na Glavotoku. Vodio bi ih koji redovnik.

Ganutljivo je bilo kod duhovnih vježba gledati biskupa u sredini sa svojim svećenicima. U svemu njima jednak, za sebe nije tražio ni dopuštao ni baš kakve iznimke, ni kod stola ni u crkvi ni pri kojoj službi. I ja sam ga gledao u našem samostanu u Krku, kako je u koru pri izgovoru brevira sjedio ondje, gdje redovito sjede klerici. Za vrijeme duhovnih vježba bio je posve povučen i vidljivo sabran.

Za materijalno se stanje svećenstva brinuo koliko je mogao. Kod države je promicao svaku akciju, koja bi za tim išla. Želio je također da kler uči tuđe jezike, da tako proširi vidokrug svog znanja i iskustva. Radi teških prilika nije mogao darovite svećenike slati na više nauke. Briga njegova za svećenstvo bila je zamjerna. Ali — nije zaboravio ni svoj vjerni narod.

U radu za dobro vjernika

I

Kristovo je stado bilo u krčkoj biskupiji povjereno dru Mahniću. Revni će pastir najprije upoznati svoje ovčice, čuvat će ih od grabežljivih vukova — narodni poroci — i poukom, propovjedima, misijama i vjerskim bratovštinama voditi ga na zdravu pašu Kristove nauke.

„Naš je narod — kaže biskup (I. Sin. 32) jednostavan, nije dovoljno izobražen, djelomice je praznovjeran. Živi rasijan po selima. Kao ratar povezan je za svoje polje, kao pastir za svoje livade i stoku, kao ribar za svoje žale, kao mornar za svoja i daleka mora. Kao mornar ne gubi svoje vjere, ali radi posebnih prilika ne vrši vjerskih dužnosti. Ploveći po tuđim morima čuje svašta, što se kosi s njegovom vjerom i na takve je primjetbe sve neotporniji. Izložen vjetru i oluji, po naravi razdražljiv, lako privikne psovki.

Kako narodu pomoći? Eto, valja kratko i razgovjetno prema njegovom shvaćanju protumačiti, kako da se mana i zlih djela čuva, kako da se vježba u krjepostima i vrši dobra djela. Odraslim vjernicima valja svake nedjelje držati posebne katehetske i apologetske propovjedi, sustavno tumačiti crkvenu nauku, i tako neizravno razbijati razne bludnje praznovjerja.

Da se psovka iskorijeni naređuje „da se češće kroz godinu, a osobito na blagdan Srca Isusova narodu prikaže grdoba psovke i crna nezahvalnost

psovača, kad se on s onim, što bi mu moralo biti najsvetije, služi da vrijeđa Boga".

„Ples dovodi do grijeha. Roditelje valja upozoriti na pogibelj, kojoj se njihova djeca u plesu izlažu. Ples se ne da sasma iskorjeniti, zato neka dušobrižnici suzbijaju bar moderne plesove, koji teško vrijeđaju čednost i stidljivost. Neka se izbjegavaju noćni plesovi u zabitnim mjestima. Kad se to zlo već mora trpjeti, neka plesovi budu javni a plesači odjeveni decentno.

Što se tiče suzbijanja pijanstva, svećenik će „pokazati duševna i tjelesna zla, kojima ono rađa: rasipavanje obitelji i obiteljskog imetka, uništavanje slike Božje u sebi. Sacerdos semper se exibeat verbo et exemplo vindicem temperantiae. Protiv pijanaca i prileženištva može se svećenik pozvati i na državne zakone." Da se takvi poroci iskorijene preporuča često primanje svetih sakramenata, jer su oni najbolji lijek protiv takvih zala.

U težnji, da temeljito upozna stado, u pratnji bi jednog kanonika pohodio biskup svake treće godine svaku župu. Iako je po prirodi bio neprijatelj vanjskim paradama, ipak je tražio radi biskupske časti, da ga narod sa svojim pastirom svečano dočeka. Tražio je, da se biskupska vizitacija puku najavi, da „se vjerni narod uzmogne do potrebe s biskupom posavjetovati; jer tada ima on vlast da mnoge stvari riješi, koje drugi ne mogu. Biskupska vizitacija mora da narodu donese milost i blagoslov, nemirnima mir, nepostojanim ustrajnost" (ACV, 1909, 8). U takvim prilikama rado je saslušavao prestavnike naroda.

Za vrijeme vizitacije ne bi samo dijelio svetu potvrdu i inspicirao škole nego bi i propovijedao, aktuelno i praktično, no veoma jednostavno. Bez temeljite priprave nije govorio. Svojih govora nije improvizirao ni kada bi ga za to molili. Prerijetki su njegovi improvizirani govori. Oni su iznimke. Znao je govoriti tako, da bi slušaoci od ganuća

plakali. Uvijek je govorio od srca, s dubokim uvjerenjem i zanosom. U afektu bi znao jecati. Svoje je propovijedi redovito napisao i govorio ih na izust. Tek pod zadnje godine života, za vrijeme talijanske okupacije otoka, on je svoje govore u crkvi čitao. Njegove su korizmene poslanice vrlo brižljivo sastavljene, sadržajem bogate, uvijek aktuelne i poučne. Iz njih se vidi žarka ljubav pastira prema svome stadu. Ovdje treba istaći i njegova mandata, svečane biskupove poruke, koje su se morale svake godine u stanovitim blagdanima i nedjeljama vjernicima pročitati. U njima se vjernici upozoruju „kako će se čuvati od pogibelji za vjeru i kršćansko ćudoređe; — kako će od Boga objavljenu vjeru ispovijedati; — kako će se čuvati knjiga i novina, koje napadaju vjeru i kršćanske običaje; — kako će duh izobraziti kršćanskim napretkom; — kako će građanske dužnosti u korist Crkve pobožno ispunjavati; — kako će iz izvora svake svetosti, iz Euharistije, crpsti snagu i jakost, da svladaju pogibelji za spas i kako će u kršćanskom životu napredovati" (Sin. 181). Preko tih je svečanih poruka biskup bio vezan sa svojim stadom, a župnicima je olakotio teret propovijedanja i davao im prigodu, da auktoritetom biskupa izlože pitanja od zamašne važnosti.

Vodeći brigu o pojedinim staležima došao je na staleške propovijedi za roditelje, mladiće i djevojke, napose kad oni stupaju u sveti brak. Ovima preporuča strah Božji, pun sinovskog poštovanja, jasno poznavanje vjerskih istina, primjereno njihovom shvaćanju, vršenje Božjih i crkvenih zapovijedi, učlanjenje u koju vjersku organizaciju, često primanje svetih sakramenata, čitanje dobrih knjiga, poštivanje roditelja (ACV. 1898, 90—92).

Mladićima je biskup ovako govorio: „Kršćanski mladiću! U pogledu ženidbe uteci se Bogu, darovatelju svakog dara. Moli ga, da te rasvijetli, da ti dade dobru, poštenu, razboritu, vjernu i bogobojaznu ženu. Ako je dobiješ, cijelog ćeš života biti

veseo. Traži zato savjet svojih roditelja i drugih mudrih ljudi. Čuvaj se žene tašte, neoprezne, rastrošne, lijene, svadljive, brbljave. Ne daj se zavesti samo vanjskom tjelesnom ljepotom ni njenim bogatstvom, jer tjelesna dobra, kad nema dobrote duha i srca, nijesu dostatna. Više gledaj na vedrinu duha, na plemenitost srca, kojim svojstvima će tvoja žena usrećiti tebe i tvoje potomstvo" (ACV. 1899, 94).

Djevojkama bi govorio ovako: „Pobožna i poštena djevojko! Moli postojano Boga, da ti pošalje muža, koji se Boga boji, koji se dobro ponaša, koji je dobar i spretan. Ako te neki mladić zaprosi, ne zaruči se odmah niti se pouzdaj u njegove laskave riječi. Ne obećaj se nikada bez savjeta i privole roditelja. Tajnog ljubavnika odbij, njega vuče požuda, on je sotonin poslanik, da ti iz zasjede obećanjem ženidbe oplijeni poštenje. Ne pruži svoju ruku lijenu mladiću, pijančini, bezbožnome, sklonu svađi, igraču, psovaču" (Ibi).

Već druge godine svog biskupovanja (15. V. 1897.) pozivlje svećenstvo, da se u svim župama uvedu sveta poslanstva i da mu jave, kad bi bilo zgodno, da se pozovu misijonari. Ponovno, 30. IX. 1903. piše, ut quam citius cum Ordinario episcopo communicent quo tempore, per quot dies, a quot missionariis id peragi velint et Nostrum erit, ut eorum voluntati plene satisfiat. Tako je redovito svake godine pozivao svećenstvo, kako bi svaka župa barem svake sedme ili osme godine obavljala svete misije (ACV, 1908. 15).

A znao bi veoma oštro narediti, da se svakako misije održe ondje, gdje se nijesu držale zadnjih godina. Ubi ceterum his ultimis annis nullae missiones habitae sunt, volumus, plane mandamus ut ibi jam hoc auctumno vel hieme, ss. missiones peragantur, cum hic de populi christiani salute agitur, quae non ex libero parrochi arbitrio pendere potest (ACV. 1909, 93). I doista misijonari franjevci, domi-

nikanci, isusovci, svake bi godine sad ovdje sad ondje na veliku korist naroda obavljali misije.

Biskup je Mahnić smatrao bratovštine i vjerska društva jednim od sredstava pastorizacije. „Stare i običajem posvećene bratovštine nek se podržavaju i svedu na svoju izvornu čistoću; — nove nek se bez razloga ne uvađaju osim onih, koje su vjernicima u novim prilikama doista prikladne". Korist je od tih organizacija velika. One podržavaju među članovima ljubav, jedinstvo, slogu; — pospješuju često primanje sv. sakramenata, omogućuju vršenje raznih pobožnosti te su mnogima, napose mladeži, pravo utočište.

Crkva je bratovštine preporučivala i obdarila oprostima. Njihova je bitnost „svetost života i suglasje života s vjerskim dužnostima. Sve drugo su sredstva. Zato nije važno veliko mnoštvo članova. Bolje manje dobrih nego mnogo loših članova."

„Bratovština presvetoga Sakramenta odavna je uvedena u cijeloj našoj biskupiji. Pošto želimo, da se ona podržava, mi ćemo — tako biskup — njezina pravila potanje ispitati i bolje primjeniti okolnostima našega vremena". To je učinjeno. Uvedena je najprije bratovština adoracije i potpomaganje siromašnih crkvi, zatim društvo djevojaka, čije bi članice privatno obavljale mjesečnu uru adoracije; kasnije su taj običaj prihvatile katoličke žene (još prije rata), a za vrijeme svjetskog rata i sve župe. S klanjanjem se proširila i svagdanja sv. Pričest, koju je biskup žarko preporučivao osobito u korizmenoj poslanici g. 1909.

Još za vremena biskupa Andreja Šterka bila je u biskupiji uvedena „Udruga svete Obitelji". Mahnić želi, da se ona i nadalje promiče. „Župnici neka osobito u blagdanima Bl. Djevice Marije, svetoga Josipa i svete Obitelji drže o stvari topao govor. Prepobožni Otac kršćanstva želi, da se obitelj povrati u Nazaretsku kućicu, gdje se sa svojom preblagom majkom i prečistim njezinim zaručnikom

nalazi Onaj, koji daje zdravlje i život i kojemu su se u danima njegovog tjelesnog života uticali svi bolesnici, a on bi ih sve ozdravljivao" (ACV. 1899, 13). „Glavni su plodovi ove pobožnosti — kaže na drugom mjestu (ACV. 1904, 186): u roditeljima ozbiljnost ćudoređa, u sinovima poslušnost, najsigurnija pratilica neiskusne mladeži". Naredio je (II. Sin. 93), da se članovi Udruge Svete Obitelji na njezin blagdan pričešćuju i svečano obnavljaju posvetu Svetoj Obitelji.

„Apostolat molitve" službeno je uveden u svim župama iza misija. „Ništa neće više pomoći da svete misije donesu trajnih plodova koliko Apostolstvo molitve. Mora se ovo izvrsno djelo pobožnosti u biskupiji savršeno urediti, eda ta ustanova tek zasnovana ne propadne".

„Društvo djevojaka presvetoga Srca Isusova" uvedeno je u biskupiji od svećenika Družbe Isusove. Od članica se traži uzoran život i mjesečnu ispovijed i pričest. Drugo se nije tražilo, ali ovo se strogo vršilo. To je društvo bez većega truda donijelo obilje plodova; većina je djevojaka bila u nj učlanjena. Za njih je Kurykta izdala poseban molitvenik „Put Srcu Isusovu".

Za „Bratovštinu Marijinog ružarija" bio je osobito zauzet te ju je osobito mladeži preporučivao. „Časćenje Marijino jedno je od najjačih sredstava, da se mladež uzgoji i očuva od poroka, kojima se ona u ranoj dobi okužiti može" (ACV. 1899, 4). U istom listu (1898., 177) u cijelosti pretiskava okružnicu Lava XIII. o Marijinom ružariju i navodeći pravila ove bratovštine kao i razne oproste, koje molitelji svete krunice dobivaju, moli župnike da obnove odnosno osnuju tu bratovštinu i da vjernicima protumače dublji sadržaj ove, Mariji toli mile pobožnosti, i neka po starom običaju kroz mjesec listopad s narodom u crkvi mole svetu krunicu. On je sam prednjačio primjerom te je molio krunicu kroz

Marijin mjesec u jeseni svake večeri sa svojim kanonicima.

S jednakim je žarom preporučivao svibanjsku pobožnost. „Što svetije, što poželjnije, nego da se ova pobožnost, gdje je uvedena podržava i sve bolje razvija, a gdje je još nema, da se što prije uvede tako, da ne bude župe, gdje se vjernicima ne bi pružala prigoda, da se Marija kroz svibanj na poseban način časti" (ACV. 1899, 41).

„Treći Red sv. Franje" od otaca franjevaca našom privolom osnovan pohvalno se širi te u nekim župama bilježi lijep broj članova, koji u kršćanskom životu napreduju i druge vjernike svojim primjerom sazidavaju (I. Sin. 138). I doista je sveti biskup Treći Red uvijek preporučivao. „Treći Red je vježbalište i rasadište obiteljskih i socijalnih krjeposti, jer odvraća svoje članove od taštine svijeta i pohotnosti, od griješnog uživanja i zabava te ih navodi na poslušnost, na ozbiljnost i ljubav, na stalešku čistoću, na poniznost i samozataju. Mi se poslije rata mnogo, mnogo nadamo od njega. Ne možemo se Providnosti dosta zahvaliti za veliku milost, što ima baš u hrvatskim zemljama sv. Franjo toliko svojih sinova: franjevce, konventualce, trećorece, kapucine. Na njih pada poslije rata apostolska misija, da hrvatske narodne slojeve privedu u bratsku zajednicu Trećega Reda, da Crkvi okupe kršćansku demokratsku vojsku za buduće bojeve" (Svećenička Zajednica, VIII., 8—9).

Godine 1905. uveo je „Družbu svetog Rafaela za iseljenike". Ona se ukorijenila u župama (Sv. Vid, Lopar, Novalja, Beli), gdje je bilo najviše iseljenika. Društvo je životarilo. Ali biskup nije klonuo. U pismu nadbiskupu dru Antunu Baueru piše: „Od skrajnje je potrebe, da se episkopat zauzme i za pastorizaciju slovenskih i hrvatskih iseljenika u Americi i mornara. Tu bi opet naši redovnici mogli da priskoče u pomoć". Tako se zauzeo i za „Apostolat sv. Ćirila i Metodija". O njemu je pisao u „Svećeničkoj Zajednici" i u „Acta Curiae". Prije rata je apostolat sjajno djelovao. Biskup se kod najuplivnijih faktora zauzimao za uniju s Bugarskom. Uopće pratio je s najvećom ljubavlju istočno pitanje. U „Rimskom Katoliku" napisao je mnogo članaka o Rusiji i o ruskoj crkvi (1890., 45, 63, 159, 179), o ruskom uplivu na evropski zapad i na katolištvo (1889., 92), o pravoslavlju i pravoslavcima (1889., 437), o revolucijonarnom gibanju u Rusiji (1891., 195), o slavizmu i panslavizmu (1892., 321), o Bugarskoj i Rimu (1893., 185, 337, 457). Biskupu Baueru piše: „Za misije na Istoku, Apostolat sv. Ćirila i Metoda, episkopat mora da zainteresuje naročito naše domaće redovništvo napose franjevce".

II

Dr Mahnić je u „R. K." i u „H. Str." napisao nebrojeno rasprava socijalnoga sadržaja. Smatrao je dužnošću svog pastirskog apostolata, da u suglasju s papinskim okružnicama pritekne u pomoć sa svojim klerom i na ekonomskom polju vjernicima.

Proučivši bijedno stanje vjernika svoje biskupije — nerodno i pjeskovito tlo, zračne nepogode, postojana suša, tuča, radi čega su mnogi bili prinuždeni da sele u prekomorske krajeve, da se zadužuju, da gladuju i stradavaju —, biskup se u prvoj sinodi obraća na skoro jedinu inteligenciju svojih otoka, na svećenike i pozivlje ih:

a) da narod nagovaraju, da ne ostavlja rodne grude, jer kuća je bez oca slična lađi bez kormilara. Za one, koji moraju da sele ustanovljuje Društvo sv. Rafaela,

b) da narod upućuju na sađenje američke loze, jer je domaća propala. On sam svoje biskupsko imanje na Kanajatu zasađuje amerikancem i tako zaposljujući seljake praktičkim im putem pokazuje potrebu novog načina obrađivanja vinograda,

c) da upućuju seljake, da se učlane u kotarsku Gospodarsku Zadrugu u Krku, gdje će članovi do-

biti dobro i jeftino sjeme, gospodarski alat, životinje za rasplod, modru galicu i druge gospodarske potrepštine. On je dopustio svom kancelaru, da kroz više godina vodi u Krku Gospodarsku Zadrugu, kojoj je on besplatno ustupio u biskupskoj palači prostorije,

d) da se drže gospodarski tečajevi tjedni, mjesečni, godišnji, lokalni, pokrajinski, u čitaonicama, domovima, koji su se njegovim poticajem podigli u Velom Lošinju, Cresu, Baški, Dobrinju i na Unijama. Takovi su se tečaji, za uže i šire krugove, za članove i voditelje gospodarskih zadruga doista držali u Krku, Kanajatu, uz sudjelovanje svećenstva,

e) da podignu društva za štednju i zajmove, ili kako su ih zvali, posujilnice, potrošne zadruge, magazine, gdje bi članovi dobivali novac i gospodarske potrepštine. Duša tih udruga bili su svećenici.

Neposredni je svjedok i pomagač biskupov u tom radu bio njegov kancelar pop Mate Polonijo. Čujmo ga: „Na njegov su poticaj i moralni pritisak u godinama 1900.—1910. osnovane u svakoj župi krčke biskupije posujilnice (zadruge za štednju i zajmove) i potrošačke zadruge. One su u Krku imale svoju centralu. I danas još postoje posujilnice u Puntu (Aleksandrovo), Korniću, Baški, Vrbniku, Dobrinju i Omišlju, Dubašnjici i Rabu. (Ovdje se više ne spominju župe na Cresu i Lošinju, jer su potpale pod Italiju. Inače je Cres imao Posujilnicu, Potrošnu Zadrugu, Uljarsku, Ribarsku i Postolarsku Zadrugu i privatnu stručnu žensku školu).

„Mahnićevo je djelo Ženska stručna košaračka škola u Omišlju, za koju je na svom imanju Ponikve zasadio vrbik. Tako je bila neko vrijeme osigurana egzistencija mnogobrojnim usiđelicama, koje se zbog emigracije muškaraca nijesu udale.

„Godine 1902. osnovao je ženska društva Vječnoga Klanjanja za podupiranje siromašnih crkvi; ona su u Krku i u Malom Lošinju imala svoje radionice za izrađivanje i popravljanje crkvenog ruha; ona su g. 1907. održala izložbu crkvenog ruha.

„Baška je njegovim nastojanjem za doista kratko vrijeme imala svoju Brodarsku školu. Na njegov je poticaj na njegovu zaselku Kanajatu g. 1908. osnovano Parobrodarsko Društvo Austro-Croata, kojemu je od ministarstva u Beču isposlovao godišnju subvenciju. Njezini su se parobrodi Slavija, Frankopan i Učka poslije sloma fuzijonirali s Jadranskom Plovidbom pa su još i sada u saobraćaju.

Za provođenje socijalne akcije zasnovao je u Krku polumjesečnik „Pučki Prijatelj"; list je izdavala njegova Kurykta. Urednik mu je dobivao gratis stan i hranu na biskupskom dvoru.

Ogromni taj rad, što su ga njegovom moralnom a i materijalnom potporom vršili njegovi svećenici znao je Mahnić nagraditi, ako ne drugim a to barem svojim iskrenim priznanjem. On će se svojem kleru u službenom listu ovako zahvaliti: „Hvala vam, da ste se za moralno i materijalno pridignuće naroda valjano utrudili (strenue insudastis). Akcija, koja se zove socijalna, koju ste vi zasnovali i vodili, veoma je kod nas napredovala. I dobro nam je poznato, koliko ste truda, koliko brige, koliko nepogoda pretrpjeli. Hvala vam" (ACV. 1904, 186).

U drugoj sinodi (1911.) ponovno ističe, kako je „kler u socijalnoj akciji bio mnogo zaslužan te spominjući dekret konzistorijalne Kongregacije od 18. XI. 1910. „de vetita clericis temporalis administratione" kaže, da je o stvari govorio sa Papom Pijom X., koji „ne želi da bi gornjim dekretom trpjele ustanove za materijalno podizanje vjernika, već je smisao dekreta taj, da se sudjelovanje svećenika u socijalnoj akciji tako uredi, da poradi toga ne bi trpio svećenički ugled".

Radi toga u sporazumu sa Svetim Ocem kaže, da ondje, gdje nema sposobnih stručnjaka lajika, koji bi vodili novčane zadruge, to privremeno i dalje vrše svećenici. Gdje imade takvih lajika (ni-

kada liberalaca), svećenik će nastojati, da kroz koju godinu takvog lajika nađe, uzgoji i usposobi. Moći će svećenik svakako i dalje ostati u novčanom društvu kao savjetnik, kao član nadzornog odbora, premda bi bolje bilo, da se i toga riješi.

Svećenici su izvršili njegove naputke te su u mnogim mjestima novčane zavode predali našim učiteljima, s kojima su živjeli u najboljim odnosima.

O tom odnosu s učiteljima piše biskup: „Quam felix populi conditio in quo animarum curatus et magister scholae sociatis consiliis, quisque muneris suae partes explens, ast concorditer et amanter operantur.

In nostris terris magistri scholarum universim animi in Ecclesiam et sacerdotes, inimici vel infensi dici possunt. Sacerdos, cum magister bonus est, christiane sentit, in eo amicum videat, quo praesertim sacerdos ruri degens indiget; nec tamen ei amicitiae causa, quod correptione dignum sit, indulgeat; conferat cum eo consilia, quae populi felicitatem respiciunt, ut sacerdos et magister veri ejus amici appareant. Sacerdos cum magistro curet, ut eorum conversatione et amicitia populus aedificetur non ei scandalo sint.

Cum feminis, quae magistrarum munus obeunt, sacerdos caute et brevi conversetur, idque nonnisi, cum officium vel alia rationabilis causa postulat" (Sin. 146—48).

Eto u krupnim crtama Mahnićeva rada na polju socijalne djelatnosti. Perom i živom riječju, s propovjedaonice i na socijalnim sastancima, zauzimao se poput Krista za trpeće ljudstvo, kojemu je u pustinji života ponestalo kruha; pa i ako ih nije čudom nahranio kruhom, olakotio im je svakako njihovu bijedu. Krčka biskupija zauzimanjem njegovih svećenika, među kojima je on uvijek u svemu prvi prednjačio, bila je na gospodarskom polju najbolje organizovana.

Sinode

Prikaz rada biskupa Mahnića ne bi bio potpun, kad ne bismo bar ukratko spomenuli dvije sinode, koje je održao u razmaku od deset godina, a u kojima je uzakonio norme, pravila, naredbe, koje je izdao za svog biskupovanja. Iz njih blista njegovo znanje, iskustvo i duh.

Građu je za prvu sinodu počeo pribirati čim je došao u Krk. Godine 1900. počeo je u dijecezanskom listu raspravljati o instituciji sinode, koja je tako stara kao i sama Crkva. Apostoli su držali u Jerusolimu svoju prvu sinodu. Crkva je kasnije usvojila taj običaj. Po Tridentinskom bi se saboru morala dijecezanska sinoda držati svake godine.

Napose se osjećala potreba sinode za krčku biskupiju, s kojom su se tokom vremena sjedinile ukinute biskupije rapska i osorska. U tim su biskupijama nastali razni disparatni običaji, koji su bili na štetu jedinstva ove male biskupije krčke. Da se to jedinstvo ponovno provede, nije bilo boljeg sredstva od dijecezanske sinode, gdje će cijelo svećenstvo stanovite zaključke dogovorno raspraviti, poprimiti, svečano proglasiti te ih i revnije izvršivati. „Sinoda je kao sabor, u kome odlučuje biskup sa svojim klerom, kakovi će se uvesti zakoni, kakove zloporabe ukinuti, kakovi običaji popraviti. Da odredbe sinode budu mudre i trajne, da odgovaraju potrebama vremena i puka te da sinoda gradi a ne razgrađuje kuću Božju, potrebno je da se sve prilike ispitaju... Biskup ne može sve da znade, i nje-

mu treba savjeta i pomoći njegovih svećenika, koji će ga kao poznavaoci stanja stvari upoznati sa svim onim, što bi biskup za spas duša odrediti morao“ (I. Sin. 5).

Prema tim je načelima biskup radio. Najprije je zatražio mnijenje svog Stolnog Kaptola, a preko dekanskih konferencija doznao je i za intencije klera, kojemu je prije predložio gradivo i eventualne zaključke, koji bi se imali na sinodi prihvatiti prepuštajući kleru svu slobodu predlaganja i raspravljanja. Tako je doista postigao, da dvije sinode ne budu samo njegovo djelo, nego i djelo sveg njegova svećenstva.

Sinodalnu građu je također marno sakupljao za vrijeme vizitacije, gdje mu se pružila prigoda da mnogo toga na licu mjesta sam vidi, istraži i prosudi. O svem je tomu biskup djelomice raspravio u dijecezanskom listu, koji je imao svrhu, kako sam napisa, „vezati svećenstvo sa svojim biskupom, jer oni s njime pasu jedno stado Kristovo; oni pripadaju jednoj obitelji-Crkvi“. Preko ovog je lista svećenstvo upoznalo svog pastira, a pastir svoje stado.

Prema tome bile su sve sinodalne odredbe kleru prije poznate i na dekanskim konferencijama raspravljene. Na Maslinsku nedjelju g. 1901. svečano najavi obdržavanje I. sinode za prve dane mjeseca rujna. Svečanom otvorenju sinode prisustvovalo je uz veliko mnoštvo vjernog naroda malne sve dušobrižno svjetovno i redovničko svećenstvo.

Acta et decreta I. Synodi Veglensis tiskana su u klasičnoj latinštini u Krku. U pet naslova i 25 poglavlja tu se govori o vjeri i o pogiblima za nju kao i o pomagalima, kako se bogoslužje obavlja u nedjeljama i blagdanima, kako prije, a kako poslije podne, o misnim taksama, o sakramentima, o ispovijedanju vjernika, o moćima Svetaca, o crkvenoj hijerarhiji, o dekanima i župnicima, o pastoralnim konferencijama, o župnom arhivu, o dijecezanskom muzeju, o životu i disciplini svećenstva, o socijalnoj i političkoj akciji, o svećeničkoj oporuci, o vjerskom životu naroda i drugo.

Ogromno djelo I. krčke sinode djelo je u glavnome biskupa Mahnića. Jasno je to u oprosnom govoru istaknuo već tada umirovljeni sveučilišni profesor, a u samoj sinodi prokurator klera dr Antun Franki: „Nije bila mala stvar — tako on — i sama pomisao da se drži sinoda. Teške si i duge radove izvršio. I kroz ovo tri dana, s toliko truda, s toliko briga, sve si nas natkrilio. Nek dragi Bog dade, da vidiš obilne plodove i da se s njima dugo vremena veseliš. Što se nas tiče, mi ti obećajemo poslušnost. Jedino ti prosimo od Boga, da budeš spreman u zapovijedanju, kaošto ćemo mi biti pripravni da slušamo. Na tvoju volju smo se sastali u jedno (sinodu), u jednu misao, u jedan duh, u jedno srce, ganuti tvojim riječima, sjedinjeni s tobom a preko tebe s vrhovnim Pastirom svrstani smo u malu četu, koja će, ne navaljujući već podnoseći, smesti one, koji nam zlo žele“ (I. Sin. 155).

Drugu sinodu je biskup sazvao deset godina kasnije, 25—28. IX. 1911. Razlozi da je sazove, kako sam izjavi, bili su: „a) ljubav spram svoje biskupije, koja što je manja tim nam draža; b) ljubav spram vjernog puka, koji je doista čvrst u vjeri i podržava tradicije časne starine, ali koji ne vidi kako dan s danom rastu pogibelji za vjeru i kršćansko ćudoređe; mnogi su naši vjernici već okuženi kugom socijalizma i liberalizma; c) ljubav spram Kristove zaručnice, Kristove Crkve krčke. Ako ima kakvih ljaga, nabora u tijelu Zaručnice naše, a to je Crkva krčka, ako ima rana nanesenih crkvenoj disciplini, ako ima u narodu poroka, s kojih boluje kršćanski život, napokon ako mi u svetoj dušobrižničkoj službi griješimo: nastojmo takvim zlima naći lijeka“ (II. Sin. 8). Tako sam biskup, koji ne misli drugom sinodom nametnuti ni svećenstvu ni vjernicima novih tereta već samo postojeće u duhu novih crkvenih kanona i novih naredbi olakšati.

Drugoj je sinodi bilo prisutno 50 svećenika.
Treću je sinodu mislio Mahnić sazvati g. 1921. Građu je prema novom kodeksu pripravljao za vrijeme svoje internacije, ali ga je pretekla smrt.
Sinode su postigle svoju svrhu. Biskup je postojano urgirao vršenje sinodalnih propisa, prigodno ih tumačio i prilikama prilagođivao. Biskupija je dobila jedinstvo i kompaktnost, svećenici i vjernici jasne direktive.
Velikom Mahnićevom duhu i širokom njegovom srcu malena krčka biskupija nije bila dovoljna. On je kročio naprijed.

U središtu borbe za glagoljicu

Za stare pravice

Prigodom konsekracije za krčkog biskupa u Gorici g. 1897. ondje prisutni svećenici krčke biskupije poklonili su svome biskupu fino uvezani glagoljski misal. Tada se govorkalo, bolje, sumnjičio se urednik „Rimskog Katolika", da će on kao biskup biti „rimskiji" od samog rimskog pape, kojeg su neki nacijonalni krugovi objeđivali, da je neprijatelj glagoljice. Kolao je glas, da je austromađžarska diplomacija maknula dra Mahnića iz Gorice, da uguši katolički pokret kod Slovenaca i da preko novog biskupa u crkvenim obredima ukine staroslovenski jezik u krčkoj biskupiji.

Povod je takvom vjerovanju mogla biti činjenica, što se „Rimski Katolik" na cijeloj liniji borio protiv pretjeranog nacijonalizma, koji je težio, da i u stvarima crkvene discipline, kamo je spadao i crkveni jezik u liturgiji, ima glavnu riječ. Mahnić je načelno bio protiv toga. U ono se doba uporaba glagoljice u crkvenim obredima sa strane njezinih protivnika a donekle i sa strane njezinih branitelja više tretirala kao narodna ili politička stvar, a manje kao predmet unutarnje crkvene discipline. To je glagoljici samo škodilo, pogotovu kad se u borbi nije štedio nikakav pa ni crkveni auktoritet. Tada je također iskrslo pitanje župe Ricmanje kod Trsta, koje su župljani bili nahuškani sa strane neprijatelja Crkve u slučaju, da Sveta Stolica njihovoj župi ne dozvoli glagoljicu u obredima, da pređu na pravo-

slavlje. Naravno da urednik „Rimskog Katolika“ nije takve metode mogao odobriti. Mahnić se nije izravno u ovo pitanje upleo, nego je samo branio auktoritet Crkve i pape.

On je dobro razumio gestu zastupnika krčkog svećenstva pa primajući od njega na dar glagoljski misal na umirenje im je rekao, da će on to pitanje marno proučiti i pravedno, koliko do njega stoji, riješiti. Tako je odgovorio i tršćanskom namjesniku barunu Rinaldiniju, koji je pô godine kasnije došao u Krk, da ga posjeti i podsjeti radi ukidanja glagoljice. Mahnić mu nije ništa odgovorio, ali kad je isti namjesnik po naredbi austrijske vlade s istom porukom opet došao u Krk, biskup mu reče: „Još nijesam dospio, Ekscelencijo, da pitanje glagoljice proučim, ali već vam sada otvoreno kažem da pitanje glagoljice temeljito proučavam te ako pronađem, da ona zakonito postoji, ne samo da je neću ukinuti, nego ću je svom dušom braniti“. Kad to ču tršćanski namjesnik, pokupi se i nikad više ne dođe u Krk“ (Juretić, Hrv. Straža, Zagreb 1920. br. 244).

Mahnić je pitanje glagoljice sam osobno temeljito proučio. „Strašno sam moral studirati — tako sam prizna svome prijatelju župniku Brencetu (Čas XV. 250), — noben ispit ni bil za me tako hud, kakor to delo; vse sem moral sam iskati, vse dokumente sam naći in proučiti. Bilo je res hudo“. Ne mislim, da nije Mahnić imao pri ruci dokumente; ali ipak stoji, da je sam svestrano to inače škakljivo pitanje proučavao pa je i izrekao svečanu presudu, koja je pitanje glagoljice u krčkoj biskupiji za vjekove spasla.

U aktima I. krčke sinode biskup auktoritativno konstatuje, da „glagoljica u crkvenim činima, u krčkoj i njoj pridruženim biskupijama rapskoj i osorskoj, već negdje od dobe svete braće Ćirila i Metodija, svakako od XII. vijeka dalje, postoji i rabi se. Samo poradi pomanjkanja liturgijskih knjiga — zadnji je staroslovenski misal izdan godine 1741., brevir 1791., ritual 1640., — dogodilo se, da se negdje mjesto staroslovenskoga jezika u liturgiju uveo latinski, a pogdjegod, pogotovu u seoskim župama i živi hrvatski jezik osobito u onim dijelovima mise, koje je narod pjevao, dok je svećenik tihe molitve izgovarao latinski.

„Takvu je zloporabu — nastavlja biskup — uklonio kapitularni vikar dr Fran Volarić (30. IX. 1893.), zabranivši uporabu tako zvanog „šćaveta“ i miješanje živog jezika u obredima svete mise te je svim glagoljskim župama u biskupiji naredio, da nabave onda izdani Parčićev misal i da svi svećenici nauče glagoljicu.

Na temelju toga konstatira biskup ovo: „U svim je crkvama krčke biskupije uvedena čisto rimska liturgija i to u latinskom ili staroslovenskom jeziku; liturgijske slavenske knjige nijesu drugo no prevodi knjiga rimsko-latinskih“. Onda doslovno nastavlja: „Da se uklone u svetim obredima gore spomenute zloporabe — neke svojevoljne promjene i miješanje jezika — oslonjeni na stari običaj, koji u ovoj biskupiji vlada i na dozvole papinske, usvajajući odredbe sv. Zbora od 5. VIII. 1898. i 1900., predloživši prije Svetoj Stolici sve o liturgijskom jeziku, zapovijedamo i određujemo ovo: a) u ovoj našoj biskupiji, kako sada postoji, u običaju su kao liturgijski jezik latinski i staroslovenski, s rimskim obredom, b) da se u buduće ukloni svaka sumnja, koje crkve uživaju povlasticu staroslovenskog jezika, sastavili smo popis crkava, koji popis ovime proglašujemo“. Sad navodi sve župe redom u biskupiji osim župa u Krku, Osoru, Cresu, Velom Lošinju i Rabu, koje imaju pravo na staroslovenski jezik u liturgiji (I. Sin. 40—43). Time je pitanje glagoljice u krčkoj biskupiji juridički i definitivno riješeno.

Za provedbu te odredbe naređuje: „Svi svećenici u biskupiji moraju savršeno poznavati jedan i drugi liturgijski jezik, da uzmognu u jednom i

drugom jeziku svetu misu prikazivati. Nijedan mladić neće biti pripušten na svete redove, niti će biti pridruženi dijecezanskom kleru, ako ne polože ispit iz jednoga i drugoga jezika" (Ibi 44). U tu je svrhu ordinarij odredio posebnog ispitatelja za staroslovenski jezik. I to je bio konačni odgovor namjesniku Rinaldiniju i svima onima, koji su iza njega dolazili. Ali sada je tek počela strašna hajka na biskupa.

„Talijanaši su htjeli omesti i samu sinodu te oni i austrijska vlada uložiše sve sile, da Sveta Stolica ne odobri taj zaključak sinode. Ujedno podigoše strahovitu novinsku kampanju protiv dra Mahnića, optužiše ga čak i zbog krivovjerstva. U povodu članka „Verso lo scisma" (prema skizmi) izašla u puljskom listu „Avvenire" Sveta Stolica pozove Mahnića u Rim, da se pred kongregacijom svetog Oficija opravda od osvada iznesenih protiv njega u tom članku a i od drugih privatnih tužba. Poput svete braće Ćirila i Metoda, koje su nekoč radi istih razloga optužili njemački biskupi, otputuje Mahnić u Rim, gdje se sasvim opravda, ali se ipak vrati s bolju u duši. U konsistoriji plačući reče, da ga sva ta borba i napadaji ne bole toliko, koliko pomisao, da su u Rimu mogli posumnjati na nj i uzeti u obzir klevete iznesene protiv njega" (Hrv. Straža, navedeno mjesto.)

Time nije bilo sve svršeno. I kasnije bi mu Sveta Stolica dostavljala razne tužbe „talijanaša" pozivom, da se opravda. Istodobno se borio uspješno „ispravcima" na svaku neprijateljsku laž i netočnost. „Neke novine kao n. pr. La Voce Cattolica u Trentu morala je uvrstiti toliko ispravaka, da su se konačno zastidile i promijenile svoje ime (Il Trentino). Borba se razvila do paroksizma. Rim naloži silentium jednoj i drugoj strani. Mahnić se odmah pokori, ali ne htjede to druga stranka. Mahnić se potuži na Rim, ali zaključci sinode još ne bjehu odobreni. Tek na papinu intervenciju kongregacija

odobri sinodu, ali ipak vanjski uplivi zapriječiše da se objava odobrenja proglasi". Tako nepoznati ali u stvari dobro upućeni pisac (Ibi).

Jedan drugi Mahnićev savremenik i tijesni saradnik piše: Deputacija bi s tužbama dolazila u Mletke patrijarhi Josipu Sarto, koji je postao papa Pijo X. Sekretar je na kongregaciji bio Panici, koji kao da nije dobro poznavao intencije prijatelja glagoljice Lava XIII., koji je Mahniću, kako je sam priznao, ovako govorio: „Nek se proširi uporaba glagoljice, nek se ne suzuje". I baš tada su tužbe učestale, na koje je valjalo odgovarati i obraniti Mahnićev postupak. Tek iza godine 1907. te su tužbe prestale.

Čuditi se moramo zamjernoj diskreciji svetoga biskupa, kojemu u ovoj teškoj, delikatnoj i dugoj borbi nije ni u tijesnom krugu prijatelja izbjegla nikakva žalna riječ protiv nerazumijevanja odlučujućih crkvenih krugova. Nijedna žalna riječ protiv Svete Stolice, a još manje protiv Svetog Oca, kojemu je ostao uvijek sinovski odan i poslušan. Misli se da je uništio i koji dokumenat, koji bi se u kasnija vremena mogao nepravedno iskorišćivati proti Svete Stolice. I dokumenti neka šute: silentium obsequium.

U ono se doba pronosila vijest, da je biskup Svetoj Stolici stavio na raspolaganje svoju biskupiju. Mahnić nije o tome govorio. Činjenica je, da je konačno pobijedila glagoljica, koja je imala tako odlučnog branitelja i da je Mahnić u najodsudnijim časovima krčkoj biskupiji kao i cijelom hrvatskom narodu spasao onu starodrevnu povlasticu.

Pripovijedao je piscu pokojni kotorski biskup Frano Uccelini: kad su se hrvatski biskupi g. 1906. na poziv Svete Stolice sastali u Rimu da vijećaju o glagoljici, biskup se Mahnić poput svetog Ćirila i Metoda toliko zauzeo za glagoljicu, da su prisutni rimski kurijalci ostali naprosto osupnuti. I doista je radi glagoljice krčki biskup veoma mnogo trpio,

kao malo tko drugi. Za glagoljicu je bilo upravo providencijalno, da ju je branio i obranio muž kakav je bio Mahnić.[1])

Staroslovenska akademija

Mahnić piše: „Staroslovenski jezik svet je jezik, iako je davno umro. Ostao nam je poput latinskoga kao svetinja u svetim obredima. U tom jeziku prikazuje se sveta misa i dijele se svete tajne. Svet je to jezik. Svećenici treba da ga poput latinskoga potpuno usvoje. I nije za to dovoljno ono malo, što se u nekim gimnazijama predaje, sve se to lako zaboravi, ali svećenik, linguam in qua sanctissima religionis Mysteria obit, semper memoria tenere oporteat, ne orans sit velut aes sonans, aut cymbalum tinniens (I. Cor. 13. I.). Zato već u prvoj sinodi (str. 72) najavljuje ustanovljenje Staroslovenske Akademije.

Svrhu Akademije označuje: „Marno proučavanje staroslovenskoga jezika; zato će ona prema

[1]) Za ilustraciju Mahnićeve žive i ustrajne zauzetosti za glagoljicu donosimo ovu karakterističnu epizodu:

»Došavši Mahnić nekom zgodom Piju X., ad pedes, upitat će ga papa: ima li u biskupiji svećenika, koji narivavaju glagoljicu tamo, gdje ona nema za sobom ni historičkog prava ni narodne volje, tako da župljani napuštaju crkvu, a nekoji u znak protesta neće svećenika k sebi ni na smrtnom času!? Biskup Mahnić odgovori negativno, izjavivši da se glagoljica upotrebljava samo ondje, gdje ju je narod od pamtivijeka sačuvao, ili ondje, od kuda je ona bila protuzakonito odstranjena. Bez sakramenata pak da umiru oni, koji su bez sakramenata i živjeli, te udaraju na glagoljicu samo zato, da naškode vjeri ili da prošire protunarodne svoje težnje na mirne hrvatske zemlje. Pijo X., ili misleći da krčkom biskupu nisu poznati najnoviji događaji u njegovoj biskupiji, ili zato da iskuša Mahnića i da dozna od njega svu i golu istinu, pokaza jednu liberalnu novinu, koja se tužila na »narivavanje« glagoljice u nekoj župi na Lošinju uz ogromnu štetu vjeri i dušama. Tu gestu papinu uze Mahnić kao znak nepovjerenja. Stoga držeći se za svoj biskupski križ odvrati Piju X. od prilike ovo: »Kunem se biskupskom čašću, da je onako, kako sam kazao. Ako li se pak jednoj liberalnoj novini vjeruje više nego li meni, katoličkom biskupu, onda smjesta polažem svoju biskupsku čast«. (Dr Palčić — H. S. 1929., br. 107 str. 3.)

svojim sredstvima nastojati: 1) da se jedan ili dva svećenika za to stručno izobraze, 2) da svećenici određeni za glagoljske župe upoznaju staroslovenski jezik, a zato će namaknuti glagoljska slova, da Akademija uzmogne takva djela izdavati, 4) da izdaje liturgične knjige i druge staroslovenske izvore".

Materijalnom i moralnom potporom kanonika Dragutina Parčića, izdavača glagoljskog misala, koji je Akademiji ostavio svoje rukopise, došlo je godine 1902. u biskupskom dvoru u Krku do osnovanja Staroslovenske Akademije. Žalibože iste je godine umro Parčić, a onda je biskup pozvao iz Praga u Krk dra Josipa Vajsa, čijom je suradnjom Akademija izdala „Male Proroke", „Liber ecclesiasticus", „Ugotovanije k mise", „Toni mise", „Dijelovi pjevane mise", Parčićev „Abecedarij" i njegovu glagoljsku slovnicu, Stašićevu notarsku knjigu, a godine 1912.—13. i svoj posebni „Vijesnik". Knjige Svetoga Pisma izdane su starom crkvenom ćirilicom. Poslije Mahnićeve smrti Akademija se ujedinila s Bogoslovskom Akademijom u Zagrebu i od tada je žalibože prestalo njezino djelovanje.

Koliko se je Mahnić zauzimao za Akademiju neka kao dokumenat služe ove njegove riječi: Haec interim de Academia paleoslavica dicta sunt, ut quisque inteligat, quid propositi nobis sit. Ad hoc suscipiendum induxit nos pietas erga sanctam romanam Ecclesiam, obsequiumque erga Romanum Pontificem, quem nequidquam gravius desiderare novimus, quam ut veneranda superiorum temporum monumenta ab interitu vindicentur et in debito honore habeantur; ad quae monumenta etiam lingua paleoslavica pertinet. Longe a nobis absunt quaevis alia consilia" (I. Sin. 73—74).

Glagolsko pjevanje

Ni reforma crkvenog glagoljskog pjevanja, koju je toliko preporučivao Pijo X. nije izbjegla brižnoj

skrbi biskupa Mahnića. U osam je brojeva svog biskupskog glasila iznio nesamo crkvene odredbe o liturgičnom pjevanju, već je i za glagoljske crkve izdao obrasce crkvenog pjevanja. Tada su prvi put naši otočki glagoljaši primili svoj mali Cantuale: tri glagoljske mise, mrtvačku misu u modernoj notaciji, a kasnije su primili cijeli upravo luksuzni Vesperal (transkribiran) te su od tada naši glagoljaši, a to su naši domaći seljaci, mogli svake nedjelje i blagdana svečano u crkvi pjevati liturgičnu večernju, kaošto su je uvijek stari popovi glagoljaši posvuda na Krku, Cresu i Lošinju pjevali, od čega su prije morali odustati radi pomanjkanja liturgičkih knjiga kao i radi nepoznavanja glagoljskog pisma kod mlađe generacije.

Nigdje se bolje, to tvrdim iz iskustva, nije održao liturgički način molitve nego baš u glagoljskim župama. Tamo narod i sada pjeva sve čisto liturgički dijelove mise: Slava, Veruju, Svet, Aganče Božji pa i Introitus i Graduale i sve to, još i neki seljaci, čitaju iz Levakovićeva glagoljskog misala. Nigdje narod bolje ne sudjeluje u liturgiji, nego baš u glagoljskim župama. Žalibože, mnogi hrvatski svećenici s onu stranu Velebita toga ne razumiju, te vole da narod za vrijeme svete mise a da o drugim obrednim činima ne govorim, pjeva razne pjesmice, nego bi na početku mise započeo onaj svečani, starodavni ali uvijek duboki Gospodi pomiluj, Kriste pomiluj, jer da nas to približava pravoslavnima! Ja bih želio da takvi jedne nedjelje ili još bolje kroz veliki tjedan dođu u Vrbnik ili Omišalj ili u koji samostan Trećoredaca sv. Franje, pak bi se doista iznenadili, ako ne i zaprepastili, kad bi u koru pred oltarom vidjeli do desetak seljaka — odnosno svećenika ili klerika u samostanskim crkvama — gdje poput kanonika u koru pjevaju cijeli Officium tenebrarum, ne baš skladno, dapače sasma primitivno, po bodulsku; ali ipak pjevaju i sav narod ih s poštovanjem sluša. To su ostaci naših popova glagoljaša. Tu ne treba liturgičkog pokreta, već samo malo više razumijevanja samoga jezika i obrednih čina. Nek mi se oprosti ova digresija. Izazvalo ju je nerazumijevanje onih, koji se i sada „sablažnjuju" nad glagoljašima.

Na braniku jezika hrvatskoga

Biskup se Mahnić nije bavio politikom, ali ga to nije priječilo da brani prirodna prava svojih vjernika ma s koje strane bila ona povrijeđena. Sam je bio pravedan pa je pravednost uvijek branio. Za šačicu je Talijana u svojoj biskupiji svoje poslanice izdavao i u talijanskom jeziku, a u gradiću bi Krku i talijanski propovijedao. Ali zato nije dozvoljavao, da bi Talijani kršili prava hrvatskoga jezika u Crkvi ili školama.

U gradićima Cresu, Velom i Malom Lošinju, gdje je građanstvo pogledom na narodnost bilo pomiješano, državne su škole bile isključivo u talijanskom jeziku. U Nerezinama, Ćunskome i Unijama pučanstvo je bilo čisto hrvatsko a mnoga su hrvatska djeca bila prisiljena pohađati talijanske škole u tim mjestima. Njegovi su svećenici poučavali vjeronauk na takvim talijanskim školama u hrvatskom jeziku, jer djeca nijesu razumjela talijanski. Austrijska je školska oblast naprotiv zahtijevala da se i vjeronauk mora u tim školama predavati u talijanskom jeziku. Biskup se tome usprotivio i zatražio od namjesništva u Trstu, da tu naredbu opozove. Nije koristilo ništa.

Dogodi se i drugi još gori slučaj. Godine 1905. dr Bartoli, zastupnik na carevinskom vijeću stavio je vladi interpelaciju radi borbe „koju je započeo biskup Mahnić i njegovi svećenici proti talijanskoj školi i talijanskom učiteljstvu". Posljedica je te interpelacije bila, da je školska vlast zabranila našim katihetama pohađanje talijanskih škola, a poduku je u vjeronauku povjerila lajičkim osobama.

Biskup Mahnić prihvati dobačenu mu rukavicu. Cijelu stvar iznese najprije pred plenum konferencije austrijskog episkopata u Beču, koja se posebnom spomenicom obrati na ministarstvo prosvjete u Beču, ali bez uspjeha.

Sada se biskup Mahnić, kao nekad Ambrozije, prihvati skrajnjih sredstava. U svom dijecezanskom listu (ACV. 1907., 226) u članku pod naslovom „Falso asserta emendatur" u latinskom i njemačkom jeziku, ispravlja sve Bartolijeve krive tvrdnje i svečano protestira ovako: „Mi u stvari o kojoj se radi ne promičemo nikakvu političku svrhu već samo branimo: a) prava Crkve, kojoj samoj pripada pravo da katoličkim učiteljima vjere daje kanonsku misiju, b) prava prirodna, jer hrvatska djeca kao naravna bića od Boga stvorena imadu prirodno pravo, da oni, koji ih poučavaju pogotovo vjeronauku, to čine njima poznatim jezikom, c) prava roditelja, da od same škole zahtijevaju, da se njihova djeca, kako određuje sam zakon, — sittlich, religiös — uzgoje moralno-vjerski, koji uzgoj postaje izlišan, ako se vrši u jeziku, kojeg djeca ne razumiju, d) prava savjesti, jer je barbarski i tiranski prisiliti djecu, da se ispovijedaju u nepoznatom jeziku" (Ibi 229.)

Još je prije s oltara javio narodu u onim mjestima, gdje je svjetovno učiteljstvo bez njegove misije preuzelo u školama poučavanje katekizma, da su oni učitelji(ce), koje imenom spominje, pali u izopćenje reservirano Svetom Ocu. Još nadodaje, da ga u tom „ne vodi mržnja proti Talijana niti koja zla svrha, već samo čista želja za pravicom i obrana prava naravi, savjesti, Crkve, kako je nama svjedok sam Bog, kojemu služimo u istini i prostoti srca". Zaključuje sa željom, da zastupnik Bartoli javno opozove svoju klevetu.

Istodobno je zabranio svojim svećenicima svaki službeni dodir sa školskim vlastima u lošinjskom ko-

taru, sve dok se nepravedna odredba ne ukine: donec iniquum Decretum c. r. Gubernii suspendatur et aboleatur.

Napokon, pozvavši sve nadbiskupe i biskupe Austrije kao i sve svoje svećenstvo i vjernike svoje biskupije za svjedoke, izjavljuje da on „sa strane vlade trpi nasilje u izvršivanju svoje biskupske dužnosti, što se u pravom smislu može nazvati proganjanje, budući da mu ne dozvoljavaju propovijedati Evanđelje djeci, koju je Isus na poseban način ljubio i k sebi pozivao". (Vidi „Narodna Politika" Zagreb 1920. br. 244, 2).

Stvar se svršila tako, da je ministarstvo prosvjete iza četiri godine oštre borbe napokon pristalo, da se „dušobrižno svećenstvo može na talijanskim školama kod obučavanja kršćanskoga nauka u dvije prve školske godine služiti kao pomagalom hrvatskim jezikom i biti sa svojim školskim obvezanicima, s kojima je saobraćajni jezik hrvatski".

I ovdje vidimo veličinu Mahnićeva duha, njegovu ljubav za pravicu, njegovu izdržljivost u obrani prirodnih prava roditelja i naroda. Ova će se njegova značajka još snažnije očitovati u njegovu sukobu za talijanske okupacije.

Organizator svećenstva

Preko „Svećeničke Zajednice" kao lista Mahnić će provesti duhovnu organizaciju svećenika „Zajedničara", koje će on, pomoću ascetike i asceze, preko stručne izobrazbe u rješavanju savremenih kulturno-vjerskih pitanja odgojiti i usposobiti za vođe hrvatskog katoličkog naroda i za pijonire Katoličke Akcije. Biskup će krčki svećenike organizovati u dijecezanske Zajednice, pa će preko Udruge Svećenika Klanjalaca a još više preko dušobrižničkog redovništva u svijetu, nastojati da stvori elitu izabranika Kristovih službenika, koji će apostolskom revnošću širiti kraljevstvo Kristovo na zemlji. Slijedimo biskupa na tom području njegove apostolske revnosti.

»Svećenička Zajednica«

Prvog siječnja 1911. počeo je u Krku izlaziti mjesečnik „Svećenička Zajednica". List je uređivao sam biskup. Pod naslovom „Što hoćemo" u prvom je broju ovako označio program: „Apostolska (svećenička) Zajednica udruga je svećenika iste biskupije, koji sačinjavaju pod zaštitom Presv. Srca Isusova zajednicu, koje se članovi pokoravaju istim općim pravilima".

„Poglavita svrha Apostolske Zajednice je usavršavanje i posvećivanje svjetovnih svećenika. Drugo, Zajednica ima svećenicima članovima pružati priliku, da se međusobno upoznaju i zavole te poput braće u svetoj ljubavi i slozi zajednički promiču svoje probitke, bilo duševne bilo vremenite. Treće,

Zajednica ih upućuje, kako imaju vršiti svoje staleške dužnosti, da mogu promicati spas povjerenih duša".

„Kao sredstva za usavršavanje samoga sebe propisuju pravila sve bolje upoznavanje samoga sebe i nasljedovanje Krista, a to svagdanjom meditacijom, duhovnim štivom, njegovanjem bogoslovnih znanosti, primanjem sakramenata svete pokore svaki tjedan, ili barem svakih 15 dana, pobožnim slušanjem svete mise, godišnjim duhovnim vježbama i t. d.; osobito pak čistim životom, ljubavlju do svetoga siromaštva, vježbanjem u poslušnosti prema crkvenoj oblasti".

„U svrhu promicanja spasenja duša svećenici se zajedničari obvezuju da će zdušno i revno obavljati dušobrižničke dužnosti kao propovijedanje riječi Božje, katekezu, ispovijedanje, pohađanje bolesnika, priređivanje pučkih misija, ustrajanje bratovština; osobito će im biti na srcu briga za svećenički naraštaj time da čuvaju i uzgajaju učeću mladež".

„Kao najizdašnije sredstvo za postignuće navedenih ciljeva, napose za gajenje i učvršćivanje međusobne ljubavi, sloge, kolegijalnosti, smatraju se sastanci, koje obdržavaju članovi jedne skupine obično svaki mjesec. Prigodom ovih sastanaka obavljaju se zajedničke molitve te se vijeća o raznim stvarima u smislu osnovnih pravila; prvo mjesto određuje pravilnik pitanjima, koja se tiču samih pravila i njihova ovršivanja, onda dolaze pitanja dušobrižničke naravi, ili koja se odnose na razne pobožnosti, bratovštine, katoličke ustanove, napokon dnevna pitanja, što zasijecaju u kršćansku akciju". Dovde doslovno ustanovitelj „Svećeničkih Zajednica" kod nas.

Biskup je ovaj program „Apostolske Svećeničke Zajednice" kod nas ostvario. Takovom organizacijom svećenstva Mahnić je pred skoro 30 godina postavio temelje Katoličkoj Akciji kod nas; po njemu smo mi Hrvati katolici prvi, koji smo počeli K. A. u čin provoditi. Zasluga je to Mahnića.

Sa svojim je „Rimskim Katolikom" gorički profesor zadao smrtni udarac liberalizmu u Sloveniji, s „Hrvatskom Stražom", napose s organizacijom katoličkog đaštva stvorio je krčki biskup katolički pokret u Hrvatskoj, a zadnje je svoje godine sijedi biskup preko „Svećeničke Zajednice" organizovao većim dijelom i katoličko svećenstvo za uzvišenu misiju Katoličke Akcije. I postigao je veliki uspjeh.

Nije prošla ni jedna godina, da je biskup mogao u „Svećeničkoj Zajednici" zabilježiti: „Konstatujemo sa zadovoljstvom, da naše nastojanje nije ostalo bez uspjeha. Stvar napreduje. Organizacijoni pokret prožet duhom Euharistije uzimlje sve više maha. U Dalmaciji i Istri braća se svećenici udruženi u skupine marljivo sastaju, vijećaju o savremenim pitanjima, bodre se na rad za svetu katoličku stvar. I u Hrvatskoj sviće, mlado se svećenstvo okuplja oko barjaka euharističkog Kralja spremajući se na apostolski rad" (SZ. I. 205). Na drugom mjestu piše: „Poručujući vam draga braćo u Isusu apostolski blagoslov za ovo naše djelo, svršavam željom da bi se u našoj „Svećeničkoj Zajednici" doskora našli na okupu uza slovensku svećeničku braću i hrvatski svećenici, da bi se u ovoj Zajednici unio u naše redove pravi Isusov duh, a ovo naše glasilo da bi postalo zajedničko ognjište, odakle će se svukuda širiti oganj, što ga je Isus donio na zemlju htijući da se užeže. Ovaj oganj neka se užeže i raspali u našim srcima na slavu Božju i spas neumrlih duša".

Evo programa, evo polja novog rada, kojemu će Mahnić uz druge svoje dužnosti posvetiti zadnje desetljeće svog mukotrpnog života. Tom će programu, kako ga je sam gore označio, ostati vjeran. U „Svećeničkoj Zajednici" učeni će i sveti biskup istaložiti svoje duboko filozofsko, dogmatsko, ascetičko i dušobrižničko znanje, svoje bogato iskustvo, svoje

žarko oduševljenje za stvar Božju s ciljem, da uzgoji i organizuje kader vođa Katoličke Akcije, koju je Mahnić već onda u svojoj duši zamišljao i provađao, a taj kader to su Kristovi svećenici, ti pravi vođe hrvatskog naroda.

„Svećeničke Zajednice" su udruženja svećenika po pojedinim biskupijama. Biskup im odobrava pravila, njemu se dostavljaju izvješća o radu. „S. Z." čuva inače svoju slobodu i nezavisnost, jer svećenici su slobodni, da u nju pristupe ili ne. Njezini sastanci nemaju značaj pastoralnih konferencija. Njima ne predsjeda dekan već svećenik, kojega sami svećenici izaberu. A i pojedine skupine „S. Z." nijesu vezane za dekanate. Njima se prepušta sloboda glede biranja predmeta, o kojima će raspravljati. Pravilnici u pojedinim biskupijama mogu biti različiti no u bitnim će se točkama podudarati; svima je ista jezgra, svi idu za istom svrhom.

Pijoniri Katoličke Akcije moraju se formirati najprije askezom.

Askeza – unutarnja izgradnja

Glavno je nastojanje biskupa Mahnića bilo da izgradi pijonire za katolički pokret. U svakom broju „Svećeničke Zajednice" raspravlja praktična pitanja duhovnoga života. „Askeza — kaže — mora biti svagdanji kruh katoličkoj inteligenciji napose onoj, koju zapada zadaća prednjačiti i voditi u javnom životu. Askeza podređuje trostruku požudu, to vrelo svakog grijeha i neurednog življenja, razumu i milosti. Askeza ugušuje u srcu egoistične težnje a mjesto njih usađuje klice ljubavi, koja je po svojoj naravi difuzivna, koja ne zavida, ne traži svoje, sve snosi, sve trpi. Askeza uči čovjeka, kako će obumrijeti samom sebi, odreći se samog sebe, utvrđuje ga u poniznosti, u preziranju zemaljskih dobara, časti i slave; uči ga svuda ličnu korist i udobnost zapostavljati stvari Božjoj i probitku zajednice. Askeza stvara idealiste, muževe djela, čelik značajeve.

Askeza propisuje i sredstva, koja valja upotrebljavati, da stečemo krjeposti potrebite za svakoga, koji radi na prosvjetnom, socijalnom ili političkom polju kao narodni prvak, vođa ili učitelj naroda. Ova su sredstva: razmatranje vjerskih istina, molitva, primanje svetih sakramenata, svete pričesti, posmotrenje vlastite volje, zle sklonosti, obuzdavanje i kroćenje strasti" (Kod Alfirević 192).

„Lošu bi svjedodžbu dalo katoličko svećenstvo, kad bi mu askeza bilo nešto tuđe, što tobože spada pustinjacima i redovnicima, dok se svećenika ništa ne tiče. Askeza je kršćaninu zakon, što ga je Isus postavio riječima: „Tko hoće da ide za mnom, neka se odreče sebe i uzme svoj križ svaki dan i ide za mnom" (Luka 9, 23). Svećenika prati križ na svakom koraku. Svećenik Kristov sav stoji u križu. Svećenik, koji ne ljubi i ne živi iz križa, jest karikatura".

I ovakvim mislima vrvi svih osam godišta njegove „Svećeničke Zajednice".

* * *

Moli! Uoči sloma centralnih vlasti najviše je preporučivao molitvu. „Proživljavamo — bolno vapije — doba gigantskoga rvanja. Potresni svjetski događaji drmaju temeljima tisućgodišnjih uredbi preobrazujući zemlji lice. Udaraju se temelji novoj dobi, narodi napinju sve sile, kako bi obezbijedili uslove srećnije budućnosti. Tek se pri tom zaboravlja na molitvu, a ipak je molitva najsavremeniji, neuklonivi postulat. Naturalistički se vijek previše uzda u svoje sile. Smeću se s uma riječi Duha Svetoga: Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eum (Ps. 126, 1). Mi zidamo na pjesku. Ne molimo".

„Nema ništa mogućnije od muža molitve. Molitva sve nadvlađuje, sve postizava, njezina je moć divna, stvaralačka... Ugledajmo se u velikane Katoličke Akcije, u ljude molitve. Ako ikada, a ono

je pogotovu u naše doba, kad se o našemu udesu odlučuje za duge vjekove, potrebita molitva. Na kocki su najsvetiji interesi hrvatskoga naroda: vjerski, kulturni, socijalni, politički. Uložiti valja sve sile, da tok prevratnih događaja, koji potresaju svijetom, navrne u pravu kolotečinu te se narodu obezbijedi srećna budućnost. No varamo se jako, ako mislimo, da uspjeh ovisi o našem radu. Nipošto! Idealni zamišljaji, stalnost i ustrajnost, duh požrtvovnosti, obuzdavanje egoističkih pohlepa, heroizam, borba za idealna dobra, stiču se jedino molitvom; oni su plod postojane, ustrajne i ponizne molitve".

„Ovo bismo morali da ponajprije uvažimo mi katolički svećenici. Jedino svećenik molitve jest pravi Isusov svećenik, jer se jedino molitvom stiče ono, što sačinjava dušu svećeničkoga života — sensum Christi. Svećenik bez duha molitve jest riba, koju su valovi uzburkanog mora izbacili na kopno. Poginut će" (SZ. VIII., 1—2).

Odreci se sebe! „Možeš poduzeti velike stvari, ali ako ne znaš zatajiti vlastitu volju i podvrći je drugima, zapostaviti misao na sebe i na svoje stvari, to ne ćeš naprijed kročiti na putu savršenstva".

„Kad biraš prijatelja ili pouzdanika, da mu povjeriš tajne svoga srca, nemoj se pitati za savjet u tvojih očiju, jer one su slabi i nerazboriti savjetnici. Nemoj se bogzna čemu nadati od mladog neprokušanog čovjeka, ma kako ti se krjepostan činio. Jedino, dugotrajnim, mukotrpnim naporom, vježbanjem, samoprijegorom i svakojakim žrtvama u vatri napasti prokušana stečena krjepost jest trajna i pouzdana".

„Najočitiji znak, da stojiš pod posebnim vodstvom Božje providnosti i da te je Bog izabrao za nešto posebno jest, kad ti se ništa ne dogodi prema tvojoj ćudi, nego sve proti, tako da dođe svuda u sukob priroda s milošću, prirodna sklonost ili ćud s nadprirodnim znanjem".

„Vis et tu frater, loquendo mira operari, peccatores convertere, animas sanctificare? Depone quod tuum est, et assume quod divinum est. Aliis verbis: Stude Deo caritate et morum sanctitate ita conjungi ut Deus in te habitet, te moveat, in te vivat, ita ut dicere possis cum Apostolo: Vivo non jam ego, vivit vero in me Christus".

„Nemoj tražiti, da te svijet sačuva u uspomeni, jer svijet je neiskren i lažan. Dok budu ljudi nad tobom izražavali svoje sažaljenje, srcem će se veseliti tvojoj smrti, e bi mogli što prije na tvoje mjesto sjesti, ili tvoje imanje među se podijeliti".

„Trajnu mudrost imat će ono, što se začelo u duhu nakon zrelog i trijeznog promišljanja, dok ono što je zasnovano u momentanoj uzbuđenosti ili osjetljivoj skupljenosti, koja je plod ugodnog fizičkog raspoloženja ili čak vinskog duha, ma kako se u početku pričinjalo uzvišeno i dobro, neće biti trajne vrijednosti" (SZ. I., 73).

„Neuspjeh" je jamstvo za uspjeh. Mnogi inače poduzetni ljudi klonu i odustanu od započetih djela pod prvim neuspjehom. Ne misle, da su baš neuspjeh i svakojake poteškoće i protivštine najsigurniji znak i jamstvo za konačni uspjeh" (SZ. I., 94).

„Animoznost je nerazložita ili predugotrajna srdžba ili nesklonost prema bratu: ništa mirno govoriti, ništa prijatno, ljudski, nego sve podmuklo, prezirno, bodljivo, više zadirkujući i lajući poput psa. Animoznost nije kod nas rijetka. Ima i u katoličkom taboru zelanata, koje animoznost čini pravim pravcatim zelotima".

„Licemjerje truje u čovjeku ono, što je prvim prijekim uslovom svakog dobrog djela i krjeposti: čistoću namjere. Licemjer u svećeničkoj haljini grobar je kršćanskog idealizma. Čim je oko vjernikovo zavirilo pod veo lještave spoljašnosti i ugledalo rugobu, što se pod njom krije, njegova će se vjera temeljem uzdrmati te će se teško, a možda i nikada oporaviti od udarca".

Svećenički idealizam traži:

„a) žrtvu krvi. U svećenika, koji se dao uhvatiti u mreže krvi i nepotizma nestat će doskora idealnog poleta i požrtvovnosti za uzvišene svrhe kraljevstva Božjega; on će visoke ciljeve svećeničkog idealizma početi podređivati niskim ciljevima, koji smjeraju za obogaćenje njegovih po krvi".

„Majčine želje su često jaka zavornica svećeničkog idealizma, a nerijetko se majčinom smrću pokidaju zadnji vezovi, koji su svećeničko srce vezali uz zemlju".

„b) žrtva samoga sebe. Vlastiti ego najveći je neprijatelj idealističnog teženja. Ciljem mu postane j a i osobna korist a kraljevstvo Božje i njegovo promicanje postane mu sredstvom".

„c) žrtva neumornog ustrajnog rada mora da je žrtva paljenica za slavu Božju i spas duša. Odgodimo svoju mirovinu na vrijeme kad će nas Bog pozvati k sebi te ćemo čuti: Serve bone et fidelis" (SZ. III., 44).

„Staleška odora ima po svom općem shvaćanju da očituje zvaničnu osebinu ili struku i dostojanstvo onoga, koji je nosi. Crkvena je nošnja javna svjedodžba svećenikova dostojanstva, maska koja upozoruje svijet na privilegium fori. Ona je poput anđela čuvara, koji ga prati i čuva po putevima njegova zvanja, ona čuva svećenika da mu prolazeći ulicom ne blude kojekuda oči, ona ga opominje, kako da se s ozbiljnošću njegova zvanja ne slaže tjerati izvjesne športove, prisustvovati kojekakvim zabavama, u kasnu noć pijančevati i kartati, polaziti izvjesne javne lokale, prijateljevati ili se voziti javno s ljudima sumnjiva glasa ili čak cum ancilla sua, aliisve quamtumvis honestis mulieribus. Onima koji misle da bi tako mogli predobiti mnoge za dobru stvar odgovaram: „Prazne nade. Svijet štuje i brani značaj, dok čovjeka, koga vide da se srami svoga staleža prezire i žali" (Kod Alfirević 232—3).

Tako bismo mogli i dalje. Ima u „Svećeničkoj Zajednici" toliko zlatnih zrnaca, toliko finih opažaja, opomena, savjeta, ukora, nagovora u hrvatskom i u latinskom jeziku, da bi se mogao izraditi jedan izvrsni, kratko sažeti asketički priručnik za svećenika. Pregledajte samo ono, što je pod naslovom „Katolički svećenik" prikupio dr A. Alfirević. Mahnićeva asketika je solidna, jasna, uvjerljiva; ona potiče um na razmatranje, srce podžiže na ljubav a volju potkrepljuje i utvrđuje u dobru. Nijesu to goli motivi razuma, već i jaki motivi vjere, koji pomoću milosti toli snažno djeluju na volju, na srce, da te oni cjeloga osvoje. Mahnićeva asketika je uvijek stvarna, bez sentimentalnosti. Svojih zadnjih deset godina posvetio je biskup baš struci, koja je imala za svrhu da čovječje moći oplođene Božjom milosti posveti službi Božjoj i to ne samo upoznavanjem duhovnog života (asketika), već glavno vježbom u tom unutarnjem životu (askeza). Mahnić je znao povezati asketiku s askezom, teoriju s praksom, nauku sa životom, prirodu čovjeka s milošću, s Bogom. Mahnić je prvorazredni asketski pisac, onako isto kaošto je duboki filozof, objektivni kritičar, polemičar, apologet, čovjek rada, svećenik istine, muž Božji.

* * *

Da spomenem još neke njegove radove iz područja asketike: Uzlazi na goru Sionsku (SZ. I., 30, 51, 67, 82); De bino purgatorio (u više brojeva prvog sveska); Aktivnost i pasivnost kršćanskih krjeposti (I., 139); Camera charitatis (I., 210): zgodne opomene svećenicima o bratskoj opomeni; Iz carstva askeze i mistike, u više godišta; Iz riznice kršćanske mudrosti, krasna opažanja pribrana iz svetih otaca i drugih asketičkih pisaca. Tom duhu pripadaju i njegove Duhovne iskrice kroz sva godišta „Sveć. Zajednice"; Prudentiae regulae sacerdotalis; Quid sit acquiescere carni et sanguini? Muliebria; Alterutrum;

Fiat lux; Ne quid nimis; Sol non occidat super iracundiam vestram; Examen conscientiae sacerdotalis; Sacerdotis occulta; Sacerdotis aliena. Sve su to naslovi i rubrike, pod kojim je revni biskup znao svećenicima toliko toga kazati, da su ga oni sami mogli razumjeti i uvažiti. Diskrecija, nježna obzirljivost, ali povrh svega istina, spas neumrlih duša, prava revnost. Primjera radi navodim nešto.

Quo magis sacerdos mundum fugit ejusque vanitates fugit, eo magis mundum ad eum confugit, cordis arcana ei crediturus. Si vis a mulieribus revereri, utere verbis concisis, eisque semper severior quam blandior cum iis, quasi parum eas curans. — Estne tibi ordo diei, quem religiose observes praeprimis in negotiis, quae spectant ad tui ipsius sanctificationem et vocationis sacerdotalis munia? Nisi te sponte ordinaveris, a Deo ordinaberis. — Annon sacerdos, qui docet quidem, sed non facit Dei causae plus noceat quam prosit? — Ne unquam laicis praesentibus de confessione tractemus vel loquamur, etsi teoretice tantum. — Što je sadržaj života Isusova i što mora biti život svećenikov? — Tri riječi: „Non sibi placuit. — Facis prius id quod officii tui est, an quod naturali appetitui arridet? Annon, ut ephemerides legas, Breviarium relegas ad posterum ineptius tempus? — Neka ti ne imponira: Novac stečen na laku ruku; Fraza; Narodnjaštvo bez vjere; Talenat bez poniznosti.

Nemoj:

Nemoj biti jež te čovjek ne zna, s koje bi te strane uhvatio da se ne nabode.

Nemoj a ma svačem i svakomu prigovarati.

Nemoj biti trska, kojom vjetar svakamo i svukuda ljulja.

Nemoj se savjetovati u stvari očiju i grla.

Nemoj izreći nad bratom osude, a da nijesi prije poput odvjetnika sve naveo, što ga može opravdati.

Nemoj prenaglo iz rđave spoljašnosti zaključivati na rđavu nutarnjost.

Nemoj nikada dati jeziku prednost pred razumom.

Tehničko-intelektualna izgradnja

Nije se Mahnić zadovoljio da pijonire Katoličke Akcije pomoću askeze usposobi za veliku misiju, već je upro sve svoje duševne sile da svojim pobornicima dade i kulturno-tehničku, duševnu formaciju; da ih naime izobrazi za kulturno-vjersku akciju. U tu svrhu preporuča proučavanje savremenih pitanja. Čovječji se život neprestano razvija. Uslijed toga se stvaraju nove prilike, nastaju nove nepoznate potrebe, nova savremena pitanja, koja valja riješiti. Prema promijenjenim prilikama valja zauzeti i novo stanovište, rad valja preudesiti, novo pitanje valja riješiti i to što prije, „jer tko prije istupi pred svijet s jasnim odgovorom na dnevno pitanje, za njim će se povesti i publika, on će osvojiti javni život“ (SZ. I., 25).

„Ta pitanja valja riješiti što skladnije s istinom: jer oprečno s istinom riješena pitanja ne mogu ni u praksi uroditi dobrim plodom. Neprijatelj Božji i katoličke Crkve, organizovani u Internacijonali, kojoj Loža daje parole, zavladali su javnim životom, jer znaju vješto i na vrijeme rješavati savremena pitanja, koja njihova disciplinirana vojska u čin provodi i tako oni postaju gospodari položaja. Katolici redovito dolaze prekasno. Odgovornost za to veliko zlo pada i na svećenstvo. Ako pastiri spavaju, stadu će se na čelo postaviti neprijatelji, lupeži i razbojnici, koji dolaze da stado Kristovo izdadu neprijatelju.

Radi intelektualne tame, radi nedostatka katoličke svijesti, radi pomanjkanja inicijative i direktive ostaju katoličke pučke mase u tradicijonalnoj tromosti. Katolička Akcija zapinje, dok nam eto ne-

prijatelj komad po komad ispred očiju otima dragocjenu baštinu naših otaca" (Ibi, 26).

Katolički puk treba osvjestitelja, to moraju biti katolički svećenici, koji mora da se za to usposobe jedinstvenom, u crkvenom duhu provedenom organizacijom. Za tim ide „Svećenička Zajednica". „Treba jedinstvenog nastupa, a zato i bratskog razgovora i vijećanja, da spasimo Božju stvar i to ako ustreba s propovijedaonice, rječju, štampom, na sastancima; na sve moguće načine valja narod upoznati s novim položajem, razjasniti mu novo pitanje. Brzim, svijesnim i odvažnim postupkom preotet ćemo neprijatelju javnost, udarit ćemo narodu stalni pravac mišljenju i djelovanju, pravac koji se podudara s načelima vjere" (Ibi, 27).

Iz toga izvodi Mahnić: „U svećenstvu je ključ za istinsko rješavanje savremenih pitanja. Svećenik je Kristov svećenik. A Krist je Bog, koji obuhvaća sva vremena i svukoliku njihovu sadržinu. Sve je njemu poznato. On je početak i svrha svega. Svećenici sami premalo cijene um Kristov; previše im imponira mudrost svijeta, mudrost fraze i mrtvog slova, dok zaboravljaju da je riječ Kristova duh i život. Jedino temelj, što ga je postavio Isus svojom božanskom naukom pruža sigurno jamstvo za istinsko, pravo shvaćanje i rješavanje svakojakih savremenih pitanja. Božanska Kristova nauka čuva svećenika od sklizavosti stramputica, fantastičkih teorija te nepraktičkih, za život neplodnih i neuporabivih, zasada" (43).

Svećenik je narodu najbliži, on je uvijek svezan s vjernicima u Crkvi, propovijedaonici, kod bolesnika. Tu on stiče znanje, poznanje i iskustvo pitanja, „koje bitno stoji u tome, da se konkretni pojav ili događaj u načelnom svjetlu teoretske istine protumači i prema tomu udesi postupak". Svećenik, kao malo tko drugi, imade prilikâ da zaviri u tajne srca i volje, da razumije potrebe. „Svećeniku je Bog povjerio ključ do volje i do srca njegova, i u tome

stoji poglavito dostojanstvo njegovo. On je prvi pozvan da narodu bude vođom".

Da tu svrhu postigne on će raditi u suglasju s Crkvom. Crkva obuhvaća sva vremena i sva kraljevstva zemlje, ona u sebi sakuplja mudrost i iskustvo dugih vjekova. Napose Papine okružnice, upravljene biskupima i vjernicima, nijesu no tolike pouke i napuci i riješenja savremenih pitanja. Svećenik je prema tomu upućen na pravo vrelo, koje mu pruža autoritet, koji mu pruža najsigurnije jamstvo za istinsko a u konkretnim potrebama odgovarajuće rješenje" (44). Prema tomu najaktuelnija savremena pitanja jesu same Papine okružnice i izjave Svete Stolice; u naše doba okružnice Lava XIII. (biskup piše 1911.) o socijalnom i radničkom pitanju te s njima u savezu o kršćanskoj demokraciji; nadalje okružnice Pija X. o modernizmu, njegove odredbe o katekizaciji i propovijedanju riječi Božje, njegovi epohalni dekreti o dnevnoj i čestoj Pričesti kao i o Pričesti djece, sve su to temelji za izobrazbu kršćanskog puka. Ali da se sve to provede treba samo da svećenici međusobnim dogovorom nađu puta i načina (Mahnić passim).

Da u svećenstvu zavlada stega i sloga preporuča Mahnić dvoje: Čuvati čistoću načela i kloniti se političkih klisura.

Tko ne ispovijeda kršćanska načela čisto, cjelovito i bezuvjetno, kako ih Crkva tumači, taj nije naš, ne tražimo u njemu savezništva. Ne uzdajmo se u onoga, koji kršćanstvo ne prakticira. Ne zadovoljavajmo se, ako nam tko tvrdi: Evo ja ne diram u vjeru. U vjerskim se pitanjima ne može biti neutralan. „Tko nije sa mnom, proti mene je. Takav će čovjek brzo izaći kao naš suparnik" (SZ. I., 78). „U ime kršćanske ljubavi veledušno se opraštaju navale na katoličko načelo, zaboravljaju se povrede najsvetijih vjerskih osjećaja. Načelni osjećaj se podređuje osobnim simpatijama. Načelo se žrtvuje momentanom uspjehu. Liberalni kvasac" (SZ.

II., 93). Ali treba se uklanjati i političkim klisurama. Biskup postavlja ova konkretna pravila: 1.) poštuj svačije političko uvjerenje, sve dok se očito ne kosi s vječnim načelima Kristova Evanđelja ili prirodnog prava; 2.) izbjegavaj političko strančarstvo; 3.) ne istupaj na političko polje bez dozvole svoga biskupa; 4.) politički rad svećenika, koliko je moguće, neka se ograniči na obranu i promicanje kršćanskih načela i prava katoličke Crkve. Crkva to dandanas u prvom redu iščekuje od svećenika političara, pogotovo kad svjetovna inteligencija ogromnom većinom zauzimlje stanovište kršćanstvu i Crkvi protivno ili barem indiferentno (SZ. 99—101).

Treba paziti, da svećeničke organizacije ne zastrane. „Ne zamijeni crkveni ustav s ustavom države, jer prvi je neposredno od Boga a drugi posredno. Ne unosi svjetski demokratizam u Crkvu, jer demokratizam Crkve je posebne vrsti. Ne otimaj se jurisdikciji crkvene hijerarhije. Ne prisvajaj si prava nad vladajuću Crkvu; svećenički celibat, pitanje liturgičkog jezika, disciplina klera, ova i slična pitanja ne spadaju na tebe" (SZ. I., 117).

Svećenička stega zahtijeva: 1.) biti na okupu kao jedan čovjek, kad se radi o katoličkoj stvari: o načelima vjere, o pravima sv. Stolice, o slobodi Crkve, o vjerskim i ćudorednim probicima kršćanskoga stada; 2.) nikako ne podupirati liberalne novine; 3.) ne izdati neprijatelju niti iznositi pred inkompatibilni forum javnoga mnijenja ili čak političkog liberalnog novinstva naše nacrte, naše uredovne i staleške tajne; 4.) braniti i promicati svetu stvar, jedinstveno i po nacrtu, koji jednako obvezuje svakoga; 5.) međusobno čuvati ugled (SZ. I., 170).

Svećenička se solidarnost čuva tako da: 1.) svećenstvo sa svojim biskupom sačinjava samo jednu vojsku s rimskim Papom kao vrhovnim zapovjednikom na čelu; 2.) da znade, da je svrha te vojske slava Božja i spas duša; 3.) da u postizavanju te

svrhe upotrebljava svrhunaravna sredstva, što ih je Bog svojoj Crkvi ostavio.

Vezovi su svećeničke djelatnosti: 1.) načelo, koje ujedinjuje umove, za umom se povodi volja; 2.) autoritet crkvenih poglavara, biskupa i rimskoga Pape; 3.) međusobno štovanje i ljubav (SZ. I., 189).

Mahnić uvijek preporuča „cjelotno vjersko načelo", koje se ne smije podrediti osobnim simpatijama ni momentanom uspjehu. Načelo valja svečano ispovjediti i proglasiti svom odvažnošću i energijom, svom bezobzirnošću bez obzira na bilo kakve kritike i prigovore te ga vršiti u praksi.

„Radikalizmu načela treba da odgovara radikalizam rada i stvaranja" (SZ. II., 160). U ovim se Mahnićevim riječima vidi sva njegova duša, njegova ćud i temperamenat, njegova impulsivnost. U mišljenju i djelovanju, do skrajnosti logičan i radikalan.

Za radikalno izliječenje katoličkoga naroda neophodno se iziskuje, kaže biskup, duševna obnova i preporod narodnog svećenstva. Na svećenstvu se i njegovu radu osniva sav vjerski i ćudoredni život jednog naroda. Po svećenstvu se preporodna milost saopćuje svijetu, svećenstvo je postavljeno da svijetli narodima ne samo propovijedanjem riječi Božje nego i primjerom svetog života, a Bog sam zapovijeda narodima, da sluša svećenstvo" (SZ. II., 161).

Svećenicima preporuča temeljitu teološku izobrazbu (SZ. III., 142) i u tu svrhu daje potrebite smjernice (Ibi). U Katoličkoj Akciji uz temeljito poznavanje asketike preporuča i askezu i neodoljivu silu dobrog primjera (SZ. IV., 2).

Da svećenstvo postigne cilj, treba da je samo solidno organizirano.

Organizacije svećenstva

Mahnićevom pozivu: Na okup za Crkvu, za Papu, za spas povjerenih duša, za širenje kraljevstva Božjega na zemlji odazvali su se svećenici iz

svih krajeva naše domovine. Organizacije „Svećeničke Zajednice" počele su nicati u svim našim biskupijama. Uspjeh nije bio podnipošto manji od uspjeha kod hrvatskog katoličkog đaštva, i premašio ga je. Što je „Hrvatska Straža" bila za lajičku inteligenciju, to je „Svećenička Zajednica" postala za katoličko svećenstvo. A nije ni moglo biti drugačije, kad je biskup pod stare svoje dane u „Svećeničkoj Zajednici" istaložio ne samo svoje znanje i iskustvo već možemo slobodno kazati i posebni dar Duha Svetoga, a sve je to kao baštinu oporučno namro svojoj braći svećenicima. „Svećenička Zajednica" i kao list i kao organizacija, to potvrđujem iskustvom tadanjeg odgovornog urednika a donekle i saradnika, brzo je postala pravo pokretalo novih sakrivenih energija. „Svećenička Zajednica" jasno nam kaže, što može misao, ideja, kad njome pokreće svjetla i žarka duša, koju vodi Duh Sveti... Pogledajmo letimice te organizacije.

Shvatljivo je, da je taj pokret najbolje uspio u Mahnićevoj biskupiji. Tu je Zajednica imala pet okružja: sjeverni i južni dio otoka, rapsko, cresko i osorsko okružje. Sastanci bi se držali 4—6 puta godišnje. Raspravljala bi se razna dušobrižnička, socijalna, staleška pa i politička pitanja. Elaborati su se izrađivali pismeno. Svećenici su bili potpuno slobodni da izraze svoje misli i želje i da ih u obliku peticije predlože svome ordinariju, kojemu se tako pružila prigoda, da se neslužbenim načinom veže sa svojim pomoćnicima te im onako očinski pruži zatraženu pomoć i savjet, što bi on veoma rado činio.

Sam biskup nije sastancima prisustvovao osim u slučaju, kad je bio pozvan. Tada bi pozorno pratio tok rasprava, koje su redovito bile aktuelne, davao razjašnjenja, odgovarao na upite te sve očinski sokolio i tješio. Ja sam osobno više puta imao prilike, da kao član tim sastancima prisustvujem. Oni su uvijek tekli u atmosferi međusobnog povjerenja

i ljubavi. Iskrsla bi doista razna mnijenja, ali čudno zaista: svi bi se konačno složili u najradikalnijoj rezoluciji; toliko bi na prisutne djelovalo neko sveto uvjerenje, da se valja za svetu stvar posvema žrtvovati, kad to traži slava Božja.

Iz Istre stizavala bi izvješća iz Pazina, Pićna, Volovskog i Lovrana. Svećenici tamo prosvjeduju protiv tadanjeg pisanja „Naše Sloge", preporučuju katoličko učiteljsko društvo, spremaju se da u Pazinu osnuju Tiskovno Društvo, koje će preuzeti list „Pučki Prijatelj" iz Krka.

Iz Dalmacije se najprije javlja Brač (Pušić), zatim Split sa svojom gradskom, kaštelanskom, makarskom i omiškom organizacijom. U Splitu se 9. XI. 1913. sakupilo do 42 svećenika s biskupom Đivojem na čelu. Sudjelovali su Fran Bulić, Grgić, don Ante Glumac i drugi.

U Zadru se na poticaj nadbiskupa Pulišića, s kanonikom Ivanovićem i Dešpaljom na čelu, sastaje 50 svećenika, koji ustanovljuju benkovačko, ugljansko i zadarsko okružje.

U Šibeniku se „Svećenička Zajednica" organizovala pod predsjedanjem kanonika Škarpe i konventualca Miloševića.

U Kotoru je duša organizacije bio don Antun Rosa, župnik Perasta. Živjela je do 1925. godine, dok se nije ona kaošto i mnoge druge stopila u „Uzajamnost".

Iz Hrvatske javlja se najprije Senj, a onda Zagreb i Đakovo. Nadbiskup koadjutor dr Antun Bauer potvrdio je pravila „Svećeničke Zajednice". Prvi se sastanak držao u Požegi 4. lipnja 1912. Koncem listopada predsjedao je njenom sastanku kan. Strahinšćak a kasnije Đanić. Tu se je raspravljalo o vjerskoj obuci kat. mladeži, o štampi, o misijama i drugo.

Senjska se „Svećenička Zajednica" zanimala za „Leonovo Društvo". U Đakovu se također, pod predsjedništvom dra Akšamovića, držala godišnja

skupština „Svećeničkog Udruženja, koja je list „Svećeničku Zajednicu“ proglasila svojim glasilom.

* * *

Eto sumarnog prikaza „Svećeničkih Zajednica“ Mahnićevog tipa, koje su kroz tri godine uvedene po svim hrvatskim biskupijama osim u Bosni. Kako da tu rijetku pojavu protumačimo? Kako je mogao biskup tako brzo u jednu misao, u jedan pokret ujediniti naše svećenstvo? Nije lako na to odgovoriti. Ja za sebe mogu kazati ovo: Svećenička je Zajednica na mene vršila isti utisak, kao što osam godina prije „Hrvatska Straža“. Mahnić je svojim originalnim i snažnim pisanjem znao buditi sakrivene i uspavane energije dobrih ljudi. Mahnić je svojim pisanjem osvajao. Kad pročitaš jedan Mahnićev članak, reći ćeš: pravo ima, tako je. Mahnić je preko ideja stvarao pokrete. Za Mahnića je svaka ideja bila jedna sila, jedna struja, on je znao ideji dati svoj praktički oblik, a struji odrediti svoj tok. Mahnić je stvarao radnike.

No došao je i „Slom“, došla je i smrt osnovatelja „Svećeničke Zajednice“. Nije se našao nitko da Mahnića zamijeni. Poratno doba nije imalo toliko smisla za askezu i za asketiku. „Svećeničke Zajednice“, u koliko su još životarile, malo po malo prelazile su u stalešku svećeničku udrugu „Uzajamnost“. Fatalna pogrješka! Počelo se raspravljati o kruhu i plaćama, a zaboravilo se na onu Kristovu: Čovjek ne živi o samom kruhu. Tako se izgubilo i jedno i drugo. Samo svećenički idealizam može podržavati svećenika na usponu do Kalvarije. Valja živjeti, da, ali živjeti s Kristovom dušom i ne zaboraviti onu njegovu: Tražite najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu i sve ovo — kruh — će vam se nadodati. Hoćemo li narod imati uza se moramo dijeliti i siromaštvo Kristovo, čiji su vjernici od reda siromasi.

„Svećeničke Zajednice“ razorio je svjetski rat. Katolička Akcija u prvom redu traži orijentaciju vodstva. Vođe su svećenici. Svećenike valja ponovno, po uzoru Mahnićevih Zajednica organizirati.

Udruga svećenika klanjalaca

Godine 1900. započe u Krku biskup izdavati list „Sanctissima Eucharistia“, glasilo Udruge Svećenika Klanjalaca. Deset godina kasnije isti se list prometnuo u „Svećeničku Zajednicu“ sa proširenim programom. Biskup je nastojao, da se Svećenička Zajednica kao organizacija svećenstva što dublje prožme duhom Presvete Euharistije. „Prvi neophodni uslov — tako on — da se hrvatski narod duševno pridigne i preporodi, jest preporod hrvatskoga svećenstva u duhu euharistijskoga Otajstva. Zato valja ponajprije svim silama poraditi oko udruženja organizacije svećenstva pod barjakom Euharistijskoga Kralja. Naš euharistijski pokret ide za samoosvješćenjem svećenstva, ne bi li bolje shvatilo svoje nadnaravno dostojanstvo, svoje zvanje i svoju odgovornost pred Bogom“ (Kod Alf. 202). Euharistijskom pokretu posvetio je pero i srce.

On je prvi kod nas uveo u svoju biskupiju „Udrugu svećenika klanjalaca“. U prvoj sinodi, željom da se što više svećenika u Udrugu upiše, i veseleći se da su to doista već mnogi učinili, ovako nastavlja: „Neque enim aliud prestantius, temporibus nostris ad excitandum in ministris altaris Jesu Christi sensum, ad animosque eorum consociandos aptius praesidium cogitari potest, Associatione hac, quae jam plusquam sexaginta millia sociorum ubique gentium complectitur (I. Sin. 122). U drugoj pak sinodi nastavlja: „Haec Confraternitas eo spectat, ut sacerdotes spiritu eucharistico imbuat, qui est spiritus sacrificii, spiritus humilitatis, suique abnegationis, spiritus amoris. In Eucharistia sacerdotem totum constat. Tantum quis sacerdos est, quantum Eucharistiam spirat. Utinam flamma divinae charitatis in tabernaculis nostris die noctuque ardens, mentesque, animosque nostros magis magisque absumat, et in se

transmutet, ut nobis etiam in grege pietas eucharistica accendatur! Per sacerdotes, ad reliquos fideles, regum eucharisticum propagari oportet".

Ali nije se samo brinuo za „Udruge svećenika klanjalaca" već je uopće bio duša raznih euharističkih kongresa, napose onoga na Trsatu 3. IX. 1902. On sam u svojem dijecezanskom glasilu izvješćuje (ACV. 1902., 124), kako se toga dana do 200 svećenika sakupilo u Marijinom svetištu i kako je preuzvišeni knezoškof Jeglić držao u hrvatskom i slovenskom jeziku govor: vere eucharisticam pietatem, amorem, zelum pro gloria Dei spirantem. Conventus hic eucharisticus primus, quem sacerdotes Croati et Sloveni simul egerunt et celebrarunt, magni momenti est et utilitatis, tum pro sacerdotibus tum pro fidelibus, spes quoque firma uberimos adhuc fructus allaturi in tempore opportuno".

Njegovim aktivnim sudjelovanjem držao se i i drugi euharistički kongres u Ljubljani (22.—24. IX. 1904.) Trećem kongresu u Dubrovniku 3.—4. VIII. 1909. nije mogao prisustvovati, ali je zato u međunarodnom euharističkom kongresu u Beču 1912. sam mnogo toga sa drugim našim biskupima poradio da se euharistična pobožnost kod nas proširi.

Nije mala stvar da su se tada hrvatski i slovenski svećenici, poput prvih kršćana — cor unum et anima una — nalazili jedinstveni pred euharističkim prijestoljem. Svećenici su se tada puno bolje razumjeli nego li danas. Mnogo su jedni mogli naučiti od drugih. Sjećam se, kakva je sloga vladala u Dubrovniku (1909.), kad je mons. Kalan onako snažno s propovjedaonice doviknuo Hrvatima: „Hrvatje organizirajte se!" Sada izgleda da slovenski svećenik ne bi smio propovijedati u hrvatskim crkvama, ni protivno, hrvatski u slovenskim. „Zar je Krist razdijeljen?" Mahnić nije tako radio. On je bio sav Hrvat i sav Slovenac, a glavno bio je sav Kristov.

Mahnić je bio veliki štovalac Presv. Euharistije. Svaki je dan obavljao sat klanjanja pred Presvetim.

Redovništvo u svijetu

Biskup je htio podignuti svećenstvo do idealne visine, do onakve, kakvi su bili apostoli, koji su živeći u svijetu sa svojim stadom provodili zajednički život, kako to sada čine redovnici. Biskup je namjeravao između svjetovnoga klera uvesti neku vrst redovništva.

Društvo svećenika klanjalaca bila bi u tom pravcu prva etapa, perijoda duševne priprave. „Savremene prilike i potrebe upravo imperativno nalažu, da se okupimo oko euharističkog barjaka Isusova. Na to nas poziva Crkva, na to nas bodre biskupi. Naše organizacijsko nastojanje ide za tim, ne bi li se svećenstvo sa svojim biskupima i rimskim Papom na čelu što prije približilo idealu vojujuće Crkve, kao uređena vojska. Terribilis ut castrorum acies ordinata. Ovaj ideal, euharističko kraljevstvo Isusovo na zemlji, — neostvariv je bez Velikog Svećenika i Vrhovnog Vojskovođe Isusa Krista. On kraljuje među nama u presvetoj Euharistiji. Zato, braćo, dajmo se na posao, svi bez iznimke, sakupimo se oko Njega klanjajući se dan i noć Otajstvu ljubavi, dok nas euharistijski plamen ne pročisti izgoriv u nama sve, što se protivi volji Božjoj, da se uzmognemo serafinskom revnošću posvetiti promicanju slave Njegove i spasa neumrlih duša". Eto temelja.

Jasnije je označio svoju misao već u prvom broju „Svećeničke Zajednice" riječima: „Može se ustvrditi, da pravila „Unione Apostolica" odnosno pravila njegove „Svećeničke Zajednice" smjeraju ne-

kako na to, da se zakon redovničkog života primijeni na svjetovni kler tako te i ovaj, osim celibata, kojim se i onako u ređenju zavjetuje, opslužuje, koliko dopuštaju prilike u svijetu, također dragovoljno siromaštvo i poslušnost. A to je baš, napose poslušnost, što učvršćuje vezu između svećenstva i između crkvene hijerarhije te čini, da bude katolička vojska nepredobiva i nesavladiva, terribilis ut castrorum acies ordinata" (SZ. I., 3).

Ovaj smioni naum biskup polagano provodi proporučujući svećenicima redovničke krjeposti, ne doduše kao zavjet ali kao neophodno nužni preduvjet dušobrižničkog rada. Na koricama 7.—8. broja „Svećeničke Zajednice" g. 1918. napokon izlazi iz rezerve te na upit „Što će biti od našeg svjetovnog redovništva" odgovara: „Tom smo se mišlju bavili već davno. Napokon smo je iznijeli u ovom listu, da vidimo, na kakov će odziv naići. Od mnogih su nam strana stigla pisma, u kojima se posebnim ushitom usvaja ideja i izražava želja, da bi se što prije privela u djelo. Međutim, mi se uvijek držimo načela: festina lente, pogotovu, kad se radi o tako važnoj stvari. Htjeli smo, da se pitanje svestrano pretrese. Neke smo rasprave i dopise o tome objavili. Željeli smo još, da bismo se s istomišljenicima sastali te svoje nazore izmijenili usmeno, no u današnjim je iznimnim prilikama (bijesnio je rat), vrlo teško prirediti takav sastanak. Preporučamo braći Zajedničarima, da naše pitanje raspravljaju na svojim skupštinama ili prigodom pastoralnih konferencija. U narednim će brojevima i uredništvo „Sveć. Zajednice" pobliže progovoriti, da se vidi, kako ono stvar zamišlja. Dao Bog, da zamisao ne ostane „pium votum nekolicine nego da bi doskora urodila duhovnim plodom na slavu Božju i na spas duša".

No biskup nije imao više prigode da izvrši svoje obećanje. Došao je slom centralnih vlasti, talijanska okupacija i njegova internacija. Biskup ipak nije stao. On se baš u internaciji obratio na Svetu

Stolicu predstavkom, u kojoj je sažeto označio svrhu i pravila svjetovnog redovništva. Srećan sam, da mogu objelodaniti tu prestavku i odgovor Svete Stolice, sada prvi puta u javnosti.

Originalni tekst ove predstavke glasi ovako:

BEATISSIME PATER!

Ego humiliter infrascriptus Antonius Mahnić Episcopus Veglensis ad pedes Sanctitatis Tuae provolutus haec expono.

Nemo est, quin sciat mundum temporibus nostris in maligno positum esse. Ut jam populi ad obsequium Dei ejusque Filii Jesu Christi reducantur, vitaque christiana novo vigore reviviscat, ante omnia necesse est Clerum saecularem spiritu Christi regenerari sensuque Ecclesiae imbui. Sacerdotes Evangelio praecipiente sal terrae sunt et lux mundi; vitae christianae profectus potissimum ab exemplo, quo sacerdotes fidelium gregi praelucent, pendet. Atque dolendum profecto est, quod multi sacerdotes aevi nostri, dignitatis suae ac muneris immemores, gregi fidelium offendiculo potiusque ad perditionem, quam ad salutem duces sunt. Spiritu Jesu Christi sensuque Ecclesiae carent.

En aliquod vulnera quibus Cleri saecularis coetus languet. Castitati a multis non ea reverentia defertur, quae ministros Agni immaculati decet, ut etiam non raro, et fidelium scandalo graviter violetur. Neque mirum, quod nonnulis coelibatus disciplina, durior et quae observari non possit apparet. Superioribus his annis identidem a sacerdotibus vox elevata est postulantibus, ut coelibatus tolleretur, vel saltem disciplina ejus relaxaretur. Inveniuntur alii sacerdotes, qui etiam contra coelibatum non delinquant, carni et sanguini, ut cum Apostolo loquar, nimium ac inordinate acquiescunt, diligentiorem curam consanguineorum ac nepotum agentes, quam suorum fidelium, quorum patres spirituales a Deo constituti sunt. Negleguntur animae immortales, ut propinquorum opibus augendis eorumque prosperitati corporali promovendae consulatur.

Nonnulis in terris, Episcoporum, Canonicorum, Parochorum ac aliorum Beneficiatorum proventus, ampli ac pingues sunt. Hi jam beneficiati lege Ecclesiae graviter tenentur, quae honestae sustentationi superflua sunt, ad pias causas convertere. Econtra quoties videmus opes in ministerio Evangelii operatas, quarum haeredes Ecclesia et pauperes ex justitiae titulo constituendi erant, ad nepotes, et, quod pejus est, ad parochorum ancillas devolvi!

Accedit alium malum. Sunt inter sacerdotes, iique haud pauci, qui tam vehementi affectu ad domum pater-

nam et nativitatis suae locum ducuntur, ut omnino non conquiescant, donec in patriam ad suos parochorum vel cappelanorum curam pastoralem acturi redeant; ubi tamen plerumque sine ullo profectu in via Domini insudant, quinimo causae Ecclesiae magis noceant quam prosunt, veritatem experti illius effati evangelici: Nemo in patria propheta!

Neque oboedientiam quod attinet, quam sacerdotes Ordinario suo debent, res melius se habet. Haud pauci namque sacerdotes, falsae libertatis ac independentiae voce sirenica illecti ac delusi, Episcopi sui mandatis ac desideriis non illum morem gerunt, quem solemnis oboedientiae promissio in manus ejus emissa, arctaque filiorum cum patre necessitudo, quae vi ordinationis inter Episcopum et sacerdotem exsistit, postulat. Nihil hodiedum Episcopo graviores molestias parat quam sacerdotum in oboediendo durities et tarda morositas, vel contra mandata ejus rebellis voluntas. Tempora quibus agimus, celerrimo cursu evolvuntur, continua cum rerum mutatione ac trasformatione. Multiplices inimicorum Ecclesiae sunt insidiae artesque; his jam Christi hostium nusquam quiescentium artibus ac falaciis ut occuratur et obex ponatur, Summo Pontifici et Episcopis, exercitus christiani ducibus, opus sunt milites expediti, i. e. sacerdotes qui numquam non, ubi necessitas vel utilitas exigit, paratissimi sint ducibus suis oboedire, atque pro eorum arbitrio nutuve huc illuc dimicaturi currere, ut hostium impetus ab arce Sion procul arceant, eorumque audaciam retundant.

Ut brevi dicatur: triplex illa concupiscentia: carnis, oculorum, et superbia vitae, haud levem obicem ponit, quominus Clerus saecularis noster partes suas in via Domini ita expleat, sicut munus ejus apostolicum ac dignitas nec non graves temporum necessitates exigunt. Huic jam malo remedium efficax adhiberi omnino necesse est, cum alias aevi nostri in maligno positi et in barathrum impietatis et corruptionis moralis prolapsi resuscitatio et ad aeterna bona appetenda elevatio sperari nullo pacto possit. A Clero sicut omne malum ita etiam omne bonum. Ejusmodi remedium efficax offertur in votis evangelicis: castitatis, paupertatis et oboedientiae.

Humiliter infrascriptus rem hanc jam inde ex pluribus annis animo volvo mihique omnino persuasum est votorum evangelicorum disciplinam ad Clerum saecularem magno Ecclesiae commodo transferi posse. Facile autem intelligitur vota haec, quoad eorum obligationem et observatiam attinet, adaptanda esse adjunctis, in quibus sacerdotes saeculares vivunt munusque sacrum obeunt. Cuique enim patet non omnes sacerdotes in saeculo operantes posse vitae suae rationem eodem omnino modo instituere, sicut

Religiosi in communitate degentes. Sufficit eos substantiam votorum evangelicorum servare. Quae substantia ad haec circiter momenta reducenda erit:

1.) Votum castitatis. Ad castitatem colendam sacerdos jam inde a Subdiaconatu tenetur; formale ac solemne castitatis votum eum arctiore ac sanctiore vinculo, ad idem observandum adstringet. Quo fidelius autem id faciat omniaque castitatis violandae pericula efugere valeat, pro rei domesticae servitio ac ministerio adhibebit servos; nullo autem pacto licebit ei in domum recipere ancillas vel quascumque mulieres, exclusis ipsis affinibus vel consanguineis, licet primi vel secundi gradus. Porro familiam domus paternam, quamvis pauperem ac agentem, nunquam in domum cum eo habituram recipiet. Item a domo paterna frequentanda abstinebit, nisi fors patri vel matri graviter aegrotantibus pietatis officia exhibiturus. Sacerdos semper memor erit verborum divini Sponsi, qui eum sibi sacri Ordinis gratia devinxit: Obliviscere populum tuum et domum patris tui. Sollertem curam adhibebit, ut erga affines suos omnem affectum, qui carnem et sanguinem sapiat, reprimat, eumque totum ad Deum, suamque spiritualem familiam transferat. Eadem voti vi, non licebit ei curam animarum in loco patrio adpetere vel ambire, nisi fors Episcopo secus videbitur, cujus mandato parato animo obsequetur.

2.) Votum oboedientiae. Promissio oboedientiae facta Episcopo in ordinatione Presbyteratus voto renovata, sacerdoti non solum solemniorem et sanctiorem, verum etiam strictiorem obligationem adducet. Praeter ea, in quibus ss. cannonum praescriptio Ordinario subjectus est, obstringet se et in aliis ei obsequi. Talia sunt: a) Si ad beneficium aliquod, sive curatum, sive simplex, ad canonicatum, vel ad quodlibet munus ecclesiasticum vel etiam indolis saecularis aspirare voluerit, Episcopus vero ob certas rationes secus judicaverit, sacerdoti voluntas Episcopi sancta erit ejusque se mandato parato animo subjiciet. b) Item si Episcopus judicaverit sacerdote munus aliquod administrantem ad aliud munus aptiorem esse, vel necessitas exegerit, ut e loco quem tenet, ad alium locum transeat, cum id necessitas exigat vel utilitas Ecclesiae suadeat, sacerdos sine ulla contradictione Episcopo oboediet, etiamsi teneat beneficium modo inamovibili. Generatim Episcopo facultas erit sacerdotes votis legatos, pro libero suo arbitrio deligere ad quolibet munus etiam saeculare ex. gr. munus delegati ad comitia publica (parlamento), moderatoris alicujus ephemeridis etiam politicae vel periodici litteris liberalibus colendis, praesidis vel administratoris conjunctionis commodis socialibus provehendis; si nempe Episcopus judicaverit id Ecclesiae vel causae christianae profuturum esse.

3.) *V o t u m   p a u p e r t a t i s.* *Hoc voto ligatus sacerdos, e suis proventibus vitae sustentandae quidem necessaria expendere potuerit, quae autem his supererunt, ad manus Ordinarii deducenda erunt. Singulis annis Ordinario suo acceptorum et expensorum rationem reddet, praeter ea quae sibi ad sustentationem vitae necessaria sunt expendere voluerit, id nonnisi expressa Ordinarii licentia facere poterit. Testamentum Ordinario inspiciendum tradet, ut sibi persuadeat an fors aliquid contineat, quod voto contrarium sit. Testamentum Ordinario praesente sigillo munietur et in ejus archivio secreto servandum deponetur.*

T e m p e r a t i o   s e u   o r g a n i z a t i o. *Sacerdotes vel clerici, qui triplex votum, prout expositum est emiserint, per dioeceses, ad quae pertinebunt, totidem provincias distributi erunt, ita ut quaeque dioecesis unam provinciam constituat. Moderatio seu directio pênes Ordinarium erit. Sacerdotes et Clerici ejusdem parochiae unam familiam constituent, cui parochus praeerit. Ii, dummodo fieri possit, eadem in domo incolent, vitam communem acturi. Universum Ordinem moderabitur sacerdos, quem Summus Pontifex nominaverit.*

Ordinem omnes sacerdotes et clerici, sive juniores sive aetate provectiores ingredi poterunt, quod utique plenae cujuscunque libertati relinquetur. Cum tandem aetate provectiores, diuturnoque usu certum vitae habitum contrahant, novoque vivendi instituto difficilius adsuescant, vix sperare licet fore ut frequentes Ordini adfluant. Quare enitendum erit, ut praeprimis in juniorum sacerdotum et Clericorum ordinibus candidati novo instituto quaerantur. Eo consilio Episcopi satagent, ut jam in seminariis clerici sacris litteris discendis opera navantes novi Ordinis constitutionem cognoscant in ejusque spiritum inducantur. Juvenes enim cum indole sint ferventiores, facilius nobiliorum consiliorum studio accenduntur.

Vota tandem in manus Episcopi emittenda erunt. Iis emittendis aptissimum esse videtur tempus promotionis ad ordines majores.

Haud diffidendum initia novi Ordinis difficilia futura esse, ac multorum sane annorum patientia opus erit, ut hoc institutum ad formam quandam absolutam pervehatur. Neque tamen ab incepto desistendum est; nihil enim fiduciam in Deo ponentibus impossibile est.

Infrascriptus ego Episcopus jam plura de hac materia tam publice, tam epistolis privatis tractavi ac etiam quorundam piorum sacerdotum sententiam exquisivi. Inde a tribus annis in ephemeride »Svećenička Zajednica« sacerdotum adoratorum nec non Unionis sacerdotalis SS. Cordis Jesu organo, quod jam decimo octavo anno in lingua slavica (simul et latina) a me in lucem editur, quaestio de clero saeculari consiliorum evangelicorum ope regerando principem locum obtinet. Persuasum enim mihi erat sacerdotes, qui hujus sancti operis momentum digne aestimare noverint paratique sint eidem adherere, nullibi facilius inventum iri, quam in coetu Adoratorum, quorum multi igne eucharistico accensi gloriae Dei ac animarum salute studio ardent. Neque eventus fefellit me. A pluribus etenim sacerdotibus Adoratoribus litteras accepi, quibus consilium Ordinis Clero saeculari regerando desiderium exprimentes, ut quam primum ad opus deduceretur, ut ipsis votis emissis, Deo ejusque Ecclesiae strictius se devoverent; ita ut si jam hodie Ordinis statuta definita et auctoritate ecclesiastica adprobata praestarent, statim absque dubio plures ei nomen darent.

Nolui tamen in tanti momenti incepto praepropere vel immaturius agere. Prae omnibus necessarium duxi S. Sedis judicium exquirere mihique firmum propositum erat, antequam in patriam reversurus ex Urbe discederem consilium operis Cleri saecularis regerandi, ad S. Sedem examinandum defere. Id jam his litteris ad Sanctitatem Tuam scriptis exequor.

Sanctitati Tuae supplico ut quaestionem hanc paterna benevolentia ac pietate examinare dignetur, nobisque aperire, an Sanctitati Tuae probetur ita ut expediat mihi, stantibus super fundamento principiorum expositorum, novi Ordinis statuta conficere suoque tempore S. Sedi examinanda et probanda proponere.

Cum osculo ss. Pedum addictissimus Sanctitatis Tuae filius

Romae, die 15. Julii 1919.

Antonius Mahnić
Episcopus Veglensis.

ODGOVOR SVETE KONGREGACIJE NA MAHNIĆEVU PREDSTAVKU O REDOVNIŠTVU U SVIJETU

SEGRETARIA
DELLA
SACRA CONGREGAZIONE
DEI RELIGIOSI

Roma, 19 Dicembre 1919.

Ill.mo e Revmo Signore,

Questa Congregazione avendo sottoposto a maturo esame il progetto che V. PV. ha presentato al S. Padre per l'introduzione dei voti Religiosi e della vita comune nel Clero, loda altamente la nobile e santa iniziativa, ma non crede che possa essere attuato coll' organizzazione di un Istituto Religioso.

Avendo il Codice raccomandata e lodata la vita comune o coabitazione del Clero secolare, la S. V. farà opera lodevolissima a promuoverla nel suo Clero, tenendo anche presente che esiste a questo scopo una Associazione, che ha sede a Roma.

Che se troverà dei ferventi Sacerdoti i quali per adimpiere più meritoriamente i loro doveri o per desiderio di maggior perfezione volessero legarsi con voti privati di castità, povertà e obbedienza nelle mani del Vescovo, nulla osta che possa soddisfarsi il loro santo proposito.

Con sensi di perfetta stima mi confermo della S. V. Ill. e Rev.ma

Devotissimo in G. C.
Marco M. Serafini A. M.
segretario

Ill.mo e Rev.mmo Monsignore
Mons. VESCOVO di Veglia.

Ova predstavka u hrvatskom prijevodu glasi:

Sveti Oče!

Potpisani Antun Mahnić, biskup krčki ponizno prostrt pred nogama Vaše Svetosti predlažem (iznosim) ovo:

Nema nikoga, koji ne bi znao, da je svijet u naše doba sklon na zlo. Da se narodi privedu natrag poslušnosti Bogu i Njegovom Sinu Isusu Kristu i da kršćanski život oživi ponovno novom snagom, spoznao sam, da je prije svega nužno, da se svjetovni kler obnovi u Kristovom duhu i smislu Crkve. Svećenici su sol zemlje i svjetlo svijeta, kako to uči Evanđelje; napredak kršćanskog života zavisi najviše od primjerâ, kojima svećenstvo prednjači stadu vjernika. Doista treba žaliti, što su mnogi svećenici našega doba, zaboravljajući na svoje dostojanstvo i stalež, vode stadu vjernika ali na smutnju i prije na propast nego na spas. Oni su bez duha Isusa Krista i crkvenog osjećanja.

Evo nekoliko rana, na kojima je stalež svjetovnoga klera slab. Čistoći se ne pridaje ono poštovanje, koje treba da resi službenike bezgrješnog Jaganjca tako, da to ne rijetko prijeti vjernicima sablazni. A nije ni čudno, što se nekima celibat čini

kao neka uredba vrlo teška i koja se ne može obdržavati. Prijašnjih se godina ponovno podizao glas od svećenika, koji su zahtijevali, da se celibat ukine ili da se bar uredba ublaži. Ima nekih svećenika, koji ne griješe protiv celibata nego se, da tako kažem s Apostolom, više i neumjereno brinu za meso i krv vodeći brigu o rođacima i nećacima nego o svojim vjernicima, čiji su duhovni oci, određeni od Boga. Zaboravljaju se besmrtne duše samo zato, da se brinu za rođake uvećavajući i poboljšavajući njihovu tjelesnu sreću.

Neki imaju bogate i velike prihode na imanjima biskupa, kanonika, župnika i drugim beneficijima. Ova se dobra (svjetovna) već po crkvenom zakonu teško pridržavaju, jer što preteče od poštenog potroška, ima se upotrijebiti u pobožne svrhe. Naprotiv, koliko puta vidimo, da su dobra, koja su bila namijenjena u službu Evanđelja i čiji su baštinici po pravednosti bili određeni, Crkva i siromasi, žrtvovana rođacima ili, što je još gore, župničkim služavkama.

Dolazi drugo zlo. Ima među svećenicima i to ne malo njih, koji su toliko gonjeni jakim osjećajem za rodnom kućom i svojim rodnim mjestom, da uopće ne miruju, dok se ne vrate k svojima u rodni kraj vršeći pastoralnu dužnost župnika ili kapelana; kako se većina njih znoji na njivi Gospodnjoj bez ikakva uspjeha, dakako da crkvenoj stvari više škode nego koriste potvrđujući istinitost one evanđeoske izreke: Nemo in patria propheta.

Ne stoji bolje ni u pogledu poslušnosti, koju svećenici duguju svome biskupu. Mnogi naime svećenici zavedeni i prevareni sirenskim glasom lažne slobode i neovisnosti ne iskazuju željama i zapovijedima svoga biskupa ono, što zahtijeva svečano obećanje pokornosti, položeno na njegove ruke i zajednička potreba sinova s ocem, koja postoji snagom uredbe između biskupa i svećenika. Ništa danas ne pribavlja biskupu težih neprilika nego sveće-

nička oporost i troma zlovolja prigodom pokoravanja ili buntovnička volja protiv njegovih naređenja. Vremena, u kojima živimo razvijaju se vrlo brzo u vezi s promjenom i preobrazbom stvari. Neprijatelji crkve upotrebljavaju mnogo zasjeda i lukavština; da se predusretne ovim zasjedama i lukavštinama neprijatelja Kristovih, koji nikada ne miruju i da se sruše zapreke, vrhovnom su svećeniku i biskupima kao vođama kršćanske vojske, svećenici snaga i spremni vojnici, koji su uvijek, gdje to zahtijevaju nužda ili korist, najspremniji slušati svoje vođe i prema njihovoj želji i zapovijedi dotle se htjeti boriti, dok navale neprijatelja ne odbiju daleko od tvrđe Siona i njegovu drskost ne sruše.

Da se ukratko kaže: trostruka ona želja, oholost mesa, očiju i života stavlja vrlo tešku zapreku, da naš svjetovni kler ne ispunja svoje dužnosti na njivi Gospodnjoj onako, kako to zahtijevaju njegov apostolski poziv i dostojanstvo, a ne manje i teške prilike vremena. Ovome zlu nužno je već suprotstaviti djelotvorni lijek, jer se drugom ne može ni na koji način nadati od našega doba, vrlo sklona na zlo i osuđena na propast zbog bezbožnosti i moralne pokvarenosti i za vječna dobra izgubljena. Kao što je mnogo zlo od klera, tako je od njega i svako dobro. Takav djelotvorni lijek nudi nam se u evanđeoskim zavjetima čistoće, siromaštva i poslušnosti.

Potpisani skromno već mnogo godina razmišljava o ovom i čini mu se, da bi se ustanova evanđeoskih zavjeta mogla uvesti među svjetovni kler na veliku korist Crkve. Lako se pak razabire, da se ovaj zavjet, što se tiče jamstva i obdržavanja, mora prilagoditi prilikama, u kojima živi svjetovno svećenstvo, jer inače propada sveta služba. Odatle je očito, da svi svećenici, koji rade među pukom, ne mogu svoj način života posve prilagoditi ovome kao oni, koji žive u zajednici po vjerskom zakonu. Dovoljno je, da oni imutkom služe evanđeoskim zavjetima.

Ovaj imetak, koji se treba razdijeliti na ove činioce, bit će:

1.) Zavjet čistoće. Neka se svećenik uči, da poštuje čistoću već od subđakonata. Obično i redovno zavjet ga čistoće veže čvršćom i svetijom vezom, da ga se drži. A da to što vjernije čini, neka bude jak, da izbjegava sve pogibli, kojima bi povrijedio čistoću; za upotrebu i službu u domaćim stvarima upotrijebit će sluge; ni na koji način ne će dopustiti, da primi u kuću služavke ili kakvegod ženske, isključivši i same bližnje i rođake — slobodno je u prvom ili drugom koljenu. Nadalje, nikada neka ne prima obitelj rodne kuće, da s njim u kući stanuje, pa makar ona bila siromašna i oskudna. Isto tako uzdržavat će se od mnogog posjećivanja očinske kuće, osim ako možda ne kani iskazati dužnosti poštovanja teško bolesnima, ocu i majci. Svećenik će se uvijek sjećati riječi Božanskoga Zaručnika, koji ga je milošću svetoga reda k sebi privezao: Zaboravi svoj narod i kuću svoga oca. Uvijek će nastojati, da svaki osjećaj prema svojim rođacima, koji miriši po mesu i krvi, potisne i cijeloga sebe posveti Bogu i svojoj duhovnoj obitelji. Istom snagom zavjeta ne će mu biti slobodno moliti i tražiti brigu za duše u rodnom mjestu, osim ako se biskupu drukčije svidi, čijoj će se naredbi pripravno pokoriti.

2.) Zavjet poslušnosti. Obećanje poslušnosti dano i obnovljeno biskupu prigodom ređenja, ne veže svećenika samo nekom svečanijom i svetijom vezom nego i težom. Osim onoga, u čemu je po propisu svetih kanona biskupu podložan, obvezuje se i u ostalom njemu pokoravati. To je: a) Ako bi htio pomišljati na neko dobro, pa zatim oprezno i brižljivo na kanonikat ili na kojugod drugu crkvenu službu ili svjetovne darove, a biskup je radi izvjesnih razloga drukčije odredio, svećeniku će biti sveta biskupova volja i njegovoj će se odredbi najpokornije podvrći. — b) Isto tako, ako biskup misli, da je svećenik zgodniji za neku drugu službu od one,

koju vrši ili ako je nužda zahtijevala, da ode s mjesta, koje ima, na drugo, kad to potreba iziskuje ili korist Crkve svjetuje, svećenik će se pokoriti biskupu bez ikakva prigovaranja, pa makar posjedovao i nepokretno dobro. Biskupu će se posebno pružiti prilika, da zavjetima vezane svećenike odabire po svojoj slobodnoj volji i za neku svjetovnu službu — među ostalim službu zastupnika u narodnoj skupštini, upravitelja nekog političkog dnevnika ili koji se povremeno bavi lijepom književnošću ili da nekoga uzdigne do načelnika ili upravitelja zajedničkog udruženog dobra, ako naime biskup nađe, da će to koristiti crkvi ili kršćanskoj stvari.

5.) Zavjet siromaštva. Ovim zavjetom vezan svećenik moći će zadržati od svojih prihoda samo ono, što će mu biti potrebno za održanje života, a što od ovoga preostane, bit će predano na ruke biskupa. Svake godine podnosi svome biskupu račun primitaka i izdataka, osim onoga, što je sebi htio pridržati, a što mu je potrebno za održanje života, i to bi mogao učiniti jedino uz jasno dopuštenje biskupovo. Oporuku predaje biskupu, da je pregleda i da mu savjetuje, ne sadržaje li možda nešto, što bi se kosilo sa zavjetom. Oporuku zapečati u prisustvu biskupa i položi na čuvanje u njegov tajni arhiv.

Ustroj ili organizacija. Svećenik i klerici, koji su položili trostruki zavjet, kako je izloženo, bit će podijeljeni po biskupijama, kojima će pripadati, a isto toliko i po provincijama tako, da svaka biskupija osnuje po jednu provinciju. Uređenje i uprava bit će u rukama biskupa. Svećenik i klerici iste župe činit će jednu obitelj, kojoj će biti na čelu župnik. Oni će, doklegod to bude moguće, stanovati u istoj kući provodeći zajednički život. Sveopći red propisuje ipak svećenik, koga je vrhovni svećenik za to odredio.

Red mogu primiti svi svećenici i klerici bilo mlađi ili stariji, što se ostavlja svakome potpuno na

volju. Pošto se stariji uslijed dugog života ipak priviknu na neku udobnost, teže se prilagođuju novom načinu života, pa se jedva može nadati, da će ih biti, koji bi se podvrgli redu. Zato će se trebati truditi, da se potraže među mlađim svećenicima i klericima kandidati za novoustrojeni red. S tom će namjerom biskupi nastojati, da klerici već u sjemeništima učeći sveto pismo upoznaju i vrše odredbe novoga reda i privikavaju se na njegov duh. Mladići naime, kako su već po prirodi zagrijani, lakše će prići proučavanju poznatih prijedloga.

Zavjeti trebaju biti ipak položeni u ruke biskupa. Za njihovo polaganje čini se da će biti najzgodnije vrijeme davanja viših redova.

Ne treba sumnjati, da će počeci novoga reda biti teški i mnogo će godina trebati dosta strpljivosti, da se ova odredba dovede do nekog savršenog reda. Ali od započetoga ne treba ipak odustati, jer ništa nije nemoguće onima, koji svoje uzdanje polažu u Boga.

Potpisani biskup raspravljao sam već o većini ovih stvari čas javno, a čas u privatnim pismima i ispitivao sam također mišljenje nekih pobožnih svećenika. Zatim već tri godine u časopisu „Svećenička zajednica", glasilu svećenika klanjalaca i svećeničke zajednice presv. Srca Isusova, koji već 18. godinu izdajem na svjetlo na hrvatskom jeziku (ujedno i na latinskom) ima prvo mjesto rasprava, kako da se svjetovni kler ponovno približi evanđeoskom duhu. Svećenici naime, koji znadu dovoljno cijeniti vrijednost ovoga svetog djela i pripravni su njega se držati, bijahu mi savjetovali, da se nigdje neće naći lakše, nego u društvu klanjalaca, od kojih mnogi raspaljeni euharistijskom vatrom gore od oduševljenja za slavu Božju i spas duša. A u uspjehu se ne varam. Od većine svećenika klanjalaca primio sam pisma, u kojima izražavaju želju, da se uvede duh reda u svjetovni kler i da se što prije prijeđe na djelo, da se položivši same zavjete po-

svete više Bogu i njegovoj crkvi tako, da kad bi već danas pravila reda bila utvrđena i od crkvenog poglavarstva odobrena, mnogi bi bez sumnje odmah na nj dali svoj pristanak.

Nisam htio ipak žuriti u djelu tolike važnosti ili nezrelo raditi. Držao sam prije svega potrebnim, da zapitam za mišljenje Sv. Stolicu i bila je moja čvrsta namjera, da prije nego što odem iz Rima htijući se vratiti u domovinu iznesem Svetoj Stolici na proučavanje prijedlog obnavljanja svjetovnoga klera. To sada ovom predstavkom iznosim Vašoj Svetosti.

Vašu Svetost ponizno molim, da udostoji ovaj prijedlog očinskom dobrohotnošću i ljubavi uvažiti, pa da nam javi, da li se sviđa Vašoj Svetosti, i napokon da se dostavi nama, koji stojimo iznad temelja izloženih prijedloga, da li se odredbe novoga reda usvajaju i da se svojevremeno iznesu Svetoj Stolici na razmišljanje i odobrenje.

Uz poljubac presvetih nogu Vaše Svetosti najodaniji sin

U Rimu, 15. srpnja 1919.

Antun Mahnić,
biskup krčki.

Odgovor Svete kongregacije za redovnike u Rimu od 19. prosinca 1919. našao sam u izvoru na talijanskom jeziku u pretincu lista „Svećenička Zajednica“. Taj odgovor glasi u prijevodu ovako:

„Sveta kongregacija veoma cijeni visoku i svjetlu inicijativu, ali ne vjeruje da bi se ona mogla postići organizacijom jednog Reda. Pošto je Crkveni zakonik preporučio i pohvalio zajednički život svjetovnog klera, Vaše će Gospodstvo učiniti predobru stvar da ga izmeđ svog klera promiče. Ako pak pronađete revnih svećenika, koji su, da što zaslužnije ispune svoje dužnosti, ili za ljubav višega savršenstva, pripravni da se vežu privatnim zavjetima čistoće, siromaštva i posluha u rukama biskupa, nema ništa protivno da se njihovoj želji udovolji“.

Mahnića je u izvedbi ove zamisli pretekla smrt. A ja vjerujem, da bi on našao načina, da je privede u djelo, da je ostao na životu.

Otac katoličkog pokreta

Kod Slovenaca je katolički pokret počeo osnutkom „Rimskog Katolika" (1889.) a bio je na kulminaciji na Prvom katoliškom shodu u Ljubljani (1892.), na kojem je osnovana velika Ljudska kršćanska stranka.

Prvi je slovenski katolički kongres u Ljubljani isključivo djelo Mahnićeve impulsivne inicijative. On je taj kongres već g. 1889. najavio. Kad su se pred takvom inicijativom i prestrašili neki njegovi prijatelji, dvije godine kasnije zagrmi urednik „Rimskog Katolika": Neumorno ćemo raditi, da se kongres sazove; ako ga ne sazovu drugi u Ljubljani, sazvat ćemo ga mi. I kongres je iduće godine održan. On mu je odredio smisao i svrhu: „Poglavita naloga slov. kat. shoda je da Slovencem slovesno proglasi katoliško načelo kot vodilno za javno življenje" — „da javno in slovesno konstatira načelnostni razdor mej nami in tistimi Slovenci, katere nazivljemo liberalce". Monumentum, — kaže dr Srebrenić (Čas XV., 3.) — aere perennius je dr Mahnić tukaj sebi postavil. Bolj ko se tisti časi od nas odmikajo, bolj se dviga on kakor orjak iz njih, ki je takrat ves naš narod z rokami svojega silnega duha zagrabil, res stresel, in prisilil, da otpove življenju fraz in jokave sentimentalnosti ter prične novo dobo v svojem življenju, ki naj jo označuje katoliško načelo ter resno programatično delo za ljudski blagor. Tako je njegova zasluga, da nas je prestavil iz malenkostnih malomeščanskih razmer v idejne toke svetovne kulture. Breznačelni liberalizem je skoroda izumrl; odločna katoliška struja ga je prisilila, da se je raskrojil v svoje prave barve: v brezverski kapitalizem in brezverski socializem, oziroma komunizem".

Kongresom je Mahnić Slovencima utro put, kojim su oni dalje sigurno stupali: osnovali su svoje jake političke i socijalne organizacije i tako su sačuvali svoj narod u najvećem dijelu od mutnih izvora pogubnog liberalizma.

U Hrvatskoj je katolički pokret počeo osnutkom „Hrvatske Straže" (1903). Krčki biskup provodi svoju pripravnu akciju kao i kod Slovenaca. On:

kao kršćanski filozof stvara solidnu podlogu i jedino pravu ideologiju katoličkog pokreta

kao vrsni polemičar obara kule beznačajnog liberalizma

kao oštroumni apologet brani naravnu i kršćansku istinu

kao socijalno-kulturni radnik utvrđuje načela kršćanske demokracije

kao pedagoški pisac obara se na liberalnu školu te kaošto u Sloveniji tako u Istri osniva katolička učiteljska društva

kao katolički književni kritik obara se na prljavu književnost, kojoj osporava karakter dobrote i ljepote

kao đački organizator pripravlja kader katoličke inteligencije za borbu protiv liberalizma a za preporodnu akciju naroda u Kristu

kao organizator katoličke štampe organizuje Leonovo i Pijevo društvo, uređuje revije i časopise

kao politički ideolog daje više smjernice političkom radu

kao organizator svećenstva uzgaja pijonire Katoličke Akcije

kao biskup i Nadpastir skrbi za povjereno stado i u dvim sinodama kodificira mudra pravila za upravljanje biskupijom.

Sav taj sistematski teoretsko-praktički organizovani rad na tako raznim i brojnim područjima, to je ono što mi zovemo: **Mahnićev Katolički pokret.**

Pregledajmo tipične oblike Mahnićevog pokreta.

Kršćanska demokracija

Kršćanska demokracija, kako ju je u svojim okružnicama naučavao Lav XIII. bila je glavni ideal Mahnićevog pokreta, to je katolički pokret. Mahnić je demokraciju povezao s Evanđeljem, Crkvom i Papom. Navest ćemo neke karakteristične biskupove izjave, koje imaju važnosti za današnje doba, kad je „liberalna" demokracija zahirila, izdala i izazvala reakciju sa strane pokreta raznih oblika (fašizam, rasizam i dr.). Mahnićeva je demokracija kršćanska, vlada kršćanskog malog puka.

Godine 1904. piše biskup Mahnić svome kleru: „Ispovjedajmo onu kršćansku demokraciju, čije je zadatke odredio neumrli blage uspomene Lav XIII. a potvrdio Pijo X. Ova je demokracija potekla iz božanskog Isusovog Srca, koji nije došao na svijet, da bude služen, već da služi; koji je svoju krv prolio, da Ga narod slijedi, koji je prva mjesta u svojem kraljevstvu odredio siromasima. Mi Kristovi službenici nastojmo osloboditi od mogućnika siromaha, koji nema pomoćnika; oprostimo siromahu i spasavajmo duše siromaha, izvlačimo duše njihove iz lihvarskog ropstva (ex usuris et iniquitate) i nek bude časno ime njegovo pred nama (Ps. 71). Nastojmo nevoljni narod, s kojim se toliko vjekova postupalo kao sa životinjom, da podignemo na ljudsko i kršćansko dostojanstvo" (ACV. 1904, 190).

God. 1907. u „Hrv. Straži" (V. 417—18) piše: „Luđak bi bio, tko bi danas sanjao, da se može obustaviti smjer vremena. Nasuprot demokracija u kršćanskom duhu mora biti naš ideal. Prva crkva bila je prava demokracija, a Bog će i one koji neće, prisiliti, da se povrate tom izvornom demokratskom

duhu Crkve. Tko danas razumije znakove vremena, taj će radosno pozdraviti dojduće doba prave kršćanske demokracije pa će svom dušom prionuti da pospješi to doba. Ustrajan, žilav, požrtvovan rad može nas dovesti do pobjede. Crpimo svi ovu čistu, svetu ljubav prema hrvatskomu narodu iz Srca Onoga, koji je i za Hrvate prolio svoju krv iz božanske ljubavi, jer pravi patrijotizam nije samo naravna već i svrhunaravna krjepost".

„Ideja kršćanske demokracije se kod nas slabo shvaća; ona nije drugo no kršćansko-radnički stalež, koji je kod nas još ostao vjeran Kristu, organizovati, da se obori na redove neprijateljske Kristove vojske, da ih svlada i ukine okove duševnog ropstva te isposluje sebi i Crkvi onu slobodu, što ju je stekao svome puku Sin Božji krvlju svojom na križu. Jao nama, jao Crkvi i državi, ako bi kršćanski puk prešao u redove neprijateljske. U njegovim je rukama naš život i naša smrt" (SZ. I., 62—63).

Tako je učeni biskup shvaćao kršćansku demokraciju; ona se temelji na principu jednakosti i bratstva sviju ljudi u Isusu Kristu, u koliko su svi sinovi Božji i braća Isusova. „Kako je pak liberalizam, negacija svakog kršćanstva, ovu jednakost poremetio podjarmivši veliku masu kršćanskog naroda židovskom kapitalu: zato eto i Crkva želeći kršćanskom puku, koji je jedino ostao vjeran Isusu Bogu opet izvojštiti slobodu sinova Božjih, i zato diže barjak kršćanske demokracije".

Već u sutonu svoga života, pod kraj svjetskog rata, još se je živo oduševljavao za svoj Katolički pokret baš pod oblikom kršćanske demokracije. Godine 1918. u prvom dvobroju „Sveć. Zajednice" piše: „Nama nije kršćanski demokratizam pusta krilatica, da se njom šepirimo i gramzimo za popularitetom. Kršćanski je demokratizam nama znakom, koji danas jedino vodi k pobjedi; silom Božjom na spas svima, koji vjeruju. Kršćanski demokratizam podoban je vršiti zadaće demokracije" (SZ., 28). Onda

se s pravom tuži, da se „često u nas ponavlja, kako je još nepokvaren moralno zdrav, djevičanski naš seljački narod! Ne pustimo se opsjeniti takvim šupljim frazama... Mnogo, mnogo moralnog zla ima u pučkim slojevima našega naroda. Rasipnost, pijanstvo, pohlepa za prekomjernim uživanjem, psovka, grješne zabave, plesovi, tučnjave i ubojstva, bezbrižnost i lijenost, te i druge mane haraju i moralno upropašćuju naše pučke slojeve" (Ibi). A bijela kuga?

Kao glavno sredstvo za narodnu izobrazbu u pravom demokratskom duhu preporuča biskup katekizam, koji je bio i ostat će do svršetka svijeta za kršćanski puk prvo uzgojno sredstvo k prosvjeti (Ibi, 29). „Najveća je zapreka napretku i pobjedi kršćanske misli vjersko neznanje. Vjerski dobro uzgojen i temeljito poučen seljak ili radnik, makar i njegova izobrazba ostala ograničena na sam katekizam mnogo istinitije i zdravije i praktičnije sudi o životnim i drugim prilikama, nego li kojim mu drago darvinističkim ili evolucijonističkim doktrinama zadojeni moderni inteligenat" (SZ. I., 63). Povrh toga preporuča još i naobrazbena društva (a dakako i primanje svetih sakramenata). „Sveti otac Pijo X. sa svojim dekretima o svagdanjoj i čestoj Pričesti udario je nepokolebive temelje kršćanskoj demokraciji" (Ibi).

Za inteligenciju odnosno za izgrađivanje katoličkog lajikata dr Mahnić je tražio troje:

a) načelnu izobrazbu, koja se stiče temeljitim i trajnim učenjem filozofije u širem smislu,

b) dogmatički kriterij, jer „bez temeljite teološke i filozofske naobrazbe nije općenito govoreći ni moguće u stvarima, koje se tiču visokih religijskih problema ispravno suditi, a kamo li život u raznim njihovim pojavama udesiti sukladno s ovim problemima" (Kod Alf. 257),

c) asketično formiranje. „Askeza mora biti svagdanji kruh katoličkoj inteligenciji, naročito onoj, koja ima zadaću da narodu prednjači i vodi ga u

javnom životu. Krivo je uvjerenje, da je askeza samo za redovnike i svećenike. I lajik koji vojuje u redovima katoličke vojske, treba da se hrani kruhom askeze. Duhovne vježbe i nijesu drugo nego primjena Kristova Evanđelja na savremene prilike u svrhu, da izvojštimo Crkvi slobodu i da spasimo ljudstvo od vremenite i vječne propasti preporodivši ga duhom kršćanskim. Kršćanski demokratizam zapada uloga obnovljenja svega u Kristu."

Eto Mahnićeve kršćanske demokracije, eto ideala! Kako da ga ostvarimo? Organizovanjem kršćanskih masa. Tako je nastao Hrvatski katolički narodni savez.

Hrvatski katolički narodni savez

Mahnićevo je to djelo, organizacija poput tadanjeg njemačkog Volksvereina, organizacija katoličkog naroda. Taj je Savez osnovan u Zagrebu 7. IV. 1910. Prvi mu je predsjednik bio dr Julije Golik, sveučilišni profesor. Poslije godine dana bila su potvrđena pravila. „Ovaj Savez je za Hrvate od najveće važnosti. Sveti Otac papa Pijo X. naš Savez u velike odobrava i podijelio mu je svoj posebni blagoslov" (SZ. I., 36).

Mahnić se snažno zauzeo, da Savez postigne svoju svrhu, jer „program Saveza obuhvata svekolike katoličke narodne čimbenike, od prostog seljaka i radnika do učenog profesora i književnika", te treba da se uzgojna akcija odozdo sustavno provodi.

„Odozgo" — sa strane crkvene hijerarhije i svećenstva. Biskupi jedne crkvene pokrajine, jedne države ili naroda imaju posebnu zadaću da okupljaju u organizaciju katoličke sile. Oni sačinjavaju generalni štab katoličke vojske. Hoćemo li izvojevati pobjedu, treba da vlada jednodušnost i sloga među članovima generalnog štaba" (SZ. IV., 192). Žalibože Mahnić je i u ovom pogledu naišao na znatno nerazumijevanje: „odozgo" nije vladala jed-

nodušnost, a „odozdo“ nije se provodila organizacija. Nije ni čudo, kad i danas, kad je Papa u provođenju Kat. Akcije već davno rekao svoju, ipak se željena jednodušnost misli i rada još nije postigla. Mahnić je već tada kod nas postavljao temelje Katoličkoj Akciji, ali sloga se episkopata još onda nije postigla.

„Odozdo“ — tu ulaze narodne mase pod vodstvom katoličkog lajikata i svećenstva. Za šire mase preporučivao je biskup narodno izobražavanje (katekizam); jer samo „duševno osviješćen, moralno zdrav narod, pa značajan narod povezan za lajičku katoličku inteligenciju morao bi biti stalnom rubrikom u programu katoličke akcije. Svagdanje slušanje svete mise, svagdanja sveta Pričest ne bi smjela biti ništa rijetko u redovima naših lajika; katoličkom bi lajikatu moralo postati pravilom, da se upiše u jednu ili drugu bratovštinu, u Treći Red sv. Franje, u Marijinu Kongregaciju i slično“ (Kod Alf., 192—3).

Eto iz takvih članova odozgo i odozdo morao bi se rekrutirati Hrvatski katolički narodni savez. Time je Mahnić utirao put Katoličkoj Akciji naših dana.

Katolička Akcija

Već je pred 35 godina biskup Mahnić o njoj jasno pisao. Bilo je to u prigodi, kad je Pijo X. dne 28. VII. 1904. talijanskim katolicima upravio posebnu okružnicu u tom pravcu. Dr Mahnić veseli se, da su „sazivači zagrebačkog sastanka krenuli pravim putem, koji odgovara napucima, koje je dao Pijo X. talijanskim katolicima“ (HS. III., 497). Dvadeset godina kasnije Pijev je nasljednik točno odredio svrhu Katoličke Akcije. Kao da je svetog Oca pretekao Mahnić, kad je 1905. napisao doslovno: Katolička Akcija (i samu riječ rabi) je po svojoj naravi i u prvom redu posao katoličkog lajikata u ovisnosti pod vrhovnim nadzorom Crkve“ (Ovde, 499).

A sad vidimo kako je biskup fiksirao sredstva i svrhu:

„Točke savremene Katoličke Akcije u nas:

1. Katoličko osvješćenje i udruženje klera, da se od njega dobije nepredobitna vojska za slavu Božju, za kršćanske ideale i za spas duša. Tu svrhu promiče euharistična organizacija „Svećeničke Zajednice“.

2. Osvješćenje i udruženje katoličkog lajikata. „Svećenstvo neka bude uvjereno, da samo ne može udovoljiti svim zahtjevima, što ih stavlja Katolička Akcija u naše doba; svećenstvu treba pomoći od lajikata, koji jedini može uspješno vršiti izvjesne zadatke u modernom javnom životu. Taj se lajikat u katoličkoj Hrvatskoj već kupi iz redova katoličke srednjoškolske mladeži. Iz tih je redova već izašao u javni život priličan broj starješina. Uporedo s đačkom mladeži valja također i seoskoj mladeži posvetiti svu brigu“ (SZ. II., 1912., 218). Godine 1911. u „Svećeničkoj Zajednici“ (I., 233) piše: „Potreba se ovog lajikata to življe osjeća, što rjeđi postaju redovi svećenički, dok se u drugu ruku svećenički poslovi sve više množe. Hvala Bogu, da se množi i broj katoličkih vojnika lajičke ruke, koji su pripravni, da svećenstvu olakšaju teško breme njegovih dužnosti“.

Mahnić je dakle jasni i izričiti preteča Katoličke Akcije kod nas. Njegov Katolički pokret i nije drugo no Katolička Akcija, koja se pod njegovim vodstvom kod nas provodila još od godine 1903.

Je li uspio?

Mogli bismo još pitati: Je li Mahnićev katolički pokret kod nas uspio? Taj „pokret“ kod nas koincidira s đačkim pokretom. Mahnić je radio s mlađima, o simpatizerima ovdje ne govorimo. Što

smo rekli o đačkom pokretu, to možemo kazati i o njegovom katoličkom pokretu uopće.

Mnogi, napose u Zagrebu, Mahnića u ono doba nijesu ili nijesu htjeli razumjeti. Dobra stvar svagdje nailazi na zapreke i nerazumijevanje. To je njezina sudbina. Mahnić je imao protivnika i u katoličkim redovima. Među katolicima nije ni onda bilo sloge, a nije je bilo ni među episkopatom. Bili smo podijeljeni i po državnom uređenju. Svjetski rat razdrobio je organizacijski Mahnićev rad i prorijedio njegove vojnike, ako ih nije i uništio. Vođa već nije bio u stanju, da raspršane sile ujedini. Zatekla ga je talijanska okupacija, progonstvo i smrt.

Ali mimo svega toga možemo li kazati da od njega posijano sjeme nije donijelo nikakvih plodova? Nikako! Mahnić je bio Božji sijač, njegove zdrave kršćanske ideje ne mogu umrijeti; one će opet i opet naći načina da ožive; a one žive i sada, u još živim njegovim simpatizerima, žive u njegovim spisima i u njegovim djelima. Mahnićev katolički pokret, njegova Katolička Akcija, pruža i sadanjoj papinskoj Katoličkoj Akciji moćnu ideologiju, snažni impuls, kojeg nema nikada previše, a danas, čini se, da ga ima premalo. Mahnić, otac katoličkog pokreta, u svojim je spisima i danas veoma aktuelan. Nije dovoljna tehnika, treba nam i duha; a tog duha, te zdrave kršćanske ideologije obilno je i za današnje doba rasijao Mahnić. Mahnić je program, ideal, lozinka. Mahnić ne umire.

Ali bilježeći Mahnićev kulturni rad kao da smo zaboravili na sudbonosne događaje, koji su stubokom promijenili lice Evropi. Uoči smo svjetskog rata.

Svjetski rat

Mahnić ga je predvidio. Točno dva mjeseca prije nego li je buknuo ratni požar, napisa on u „Sveć. Zajednici" (IV., 85): „Slijep je, tko ne vidi, da se za bližnju budućnost spremaju veliki događaji. Socijalne su prilike i međunarodni odnošaji sve zamršeniji, nesnošljiviji. Svaki nam se dan rađaju nova pitanja, dok se moderni diplomati i mudraci pokazuju sve nesposobnijima, da ih riješe, pače rješavajući postojeća pitanja stvaraju nova. Čini se, da ne preostaje drugo nego da se gordijski čvor presječe mačem".

Poslije dva mjeseca buknuo je rat sa svim svojim strahotama. Trajao je preko 50 mjeseci. Njegove su ruševine u svakom pogledu strašne. I naš ih je prorok predvidio: „Velika političko-socijalna katastrofa je neizbježiva. A kakva će biti ta katastrofa? Valjda nalik na katastrofu francuske revolucije od g. 1780.: svrći zakonite vladare, oboriti postojeći državni i socijalni poredak postavivši društvo na socijalističku osnovu, ukinuti pravo privatnog vlasništva i proglasiti komunizam" (Ovdje, 1914, 85). Dvadeset pet godina kasnije ovo se ispunja. Svjedoči nam Meksiko, Rusija, crvena Španija, napokon i rasističke države. „Povijest modernih prevrata svuda konačno vodi do alternative, kojoj se ne može nitko ukloniti: ili Bog ili vrag, ili Krist ili Belial. Aut, aut".

Ratni je požar zahvatio onda cijeli svijet pa i našu domovinu. Sve je militarizovano: kuće puste,

djeca gladna, bez odijela, na frontama se lijeva bratska krv. „Koga da ne potresu ovi događaji? Bog kao da drži duhovne vježbe, sveopće svjetske duhovne vježbe. Smrt, sud, vječnost, to su istine, koje se danas, i bez misijonskih propovijedi silom nameću duhovima. Već sama vijest sveopće mobilizacije kako je djelovala! Kolike ispovijedi i pričesti... S pravom moramo ustvrditi, da se nije više vjekova toliko molilo, toliko se Bogu klanjalo, tako sveopće priznalo Njegovo gospodstvo nad životom i smrću, koliko baš ovih dana" (SZ. IV.. 167).

„Mi svećenici sa stadom svojim prinosimo žrtvu ponizne i ustrajne molitve za pobjedu pravedne stvari. Svi na okup za pravdu Božju i za domovinu. A zato organizujmo sveopću molitvenu akciju. Gojimo svijest svetih dužnosti, koje Božjom naredbom imamo prema domovini. Pozdravljajmo s ushitom činjenicu sveopće posvete naše Domovine Božanskomu Srcu. Poučavajmo i prosvjetljujmo narod u ovo kritično ratno doba, osvješćujmo ga duhom evanđeoske nauke, da bude stao tvrdo i nepokolebivo na temelju, što ga je Isus Krist udario za sve vjekove. Sada nas upravo zove svećenička dužnost, da se prenemo na ustrajni rad za pravdu Božju, za slavu i spas naše hrvatske domovine" (SZ. IV., 191). Svećenstvu svoje biskupije napose kaže: „Fratres, haudquidquam omissuros vos esse, ut fidelium grex, funestissimo hoc tempore contineatur in timore Dei ac in Ecclesiae Patriaeque fide integra" (poslanica svećenstvu).

Vjernicima svoje biskupije uz Papinu preporuku da „se upriliče javne molitve u svrhu da se Bog gane na milosrđe i da se od nas udalji bič rata i da nadahne vrhovnim vladarima misli mira", biskup preporuča narodu i svećenstvu, da pred Presvetim obave sat klanjanja, kojemu je on sam, sa svojim kaptolom nefaljeno svake nedjelje, za cijelo vrijeme rata prisustvovao. „Veliki bo rat — piše on — ovaj sveopći požar sa svojim užasnim posljedicama nije

no kazna za grijehe, a mi tu kaznu primimo u duhu skrušenja i pokore". Kroz vrijeme rata biskup je mnogo molio. Jednoga se dana, dobro se sjećam, biskup preda mnom sagnuo koljenom do zemlje i uzdahnuo: „Prosti, prosti Bože puku svomu". Takovi su se osjećaji češće rađali u njegovom srcu.

Književni je rad za vrijeme rata ograničio na svoj biskupski list „Acta Curiae" i na „Svećeničku Zajednicu", koja je izlazila u stegnutom obliku kao dvomjesečnik sve do talijanske okupacije. Njezini su članci bili sada duboko vjersko-asketičnog sadržaja. Njegova bi „Luč" tek kojiput slabim svjetlom zaplamsala. Đaci su bili na frontama, gimnazije većinom zatvorene. Inače je listovna i novinska cenzura bila veoma stroga. Lična je sloboda bila skučena. Više je svećenika bilo internirano a inteligencija na frontama. Za putovanje je iz Krka do Rijeke trebalo dopuštenje iz Sarajeva. Provodila se stroga mjesna blokada, jer ni izvan kuće nijesi mogao bez legitimacije.

Glad je osobito u primorskim krajevima silno morio pučanstvo. Sretan, koji je imao šaku kukuruza za jednokratni dnevni obrok. I tu je biskup učinio sve što je mogao, da bilo sam, bilo preko drugih pomogne ogladnjelom pučanstvu. Stidljive je siromahe, kojih je iz evakuiranih krajeva oko Pulja i Gorice bilo previše, izdašno podupirao. U njegovoj je kuhinji morao siromah uvijek dobiti po koju krunu i komad kruha.

Spomenica Benediktu XV.

Za vrijeme rata slavenski su narodi, napose naš hrvatski narod, strepili za svoju budućnost. Biskup je Mahnić u tim odsudnim časovima izvršio svoju domoljubnu dužnost do kraja. Dok je vladala najstroža cenzura, u najvećoj tišini, sastavljena je posebna spomenica za Svetu Stolicu, jedini neutralni međunarodni forum, preko kojeg je svijet mogao saznati za naše narodne aspiracije. Dr Fran Binički

prikupio je za nju povjesne podatke, o. Josip Milošević konventualac obradio je njezinu pravnu stranu, a Mahnić je sve to prenio u klasičnu latinštinu. O. Milošević i o. Škrivanić probili su ratnu blokadu i osobno predali spomenicu Papi Benediktu XV., koji je obećao, da će je predati na konferenciji mira, ako bude na nju pozvan. U spomenici se moli Sveti Otac da posreduje u prilog Hrvatske. Ostane li Austrija, Hrvati i Slovenci traže, da im Zagreb bude središte bez obzira na Beč i na Peštu. Propadne li Austrija, Hrvati i Slovenci osnivaju svoju državu, sporazumno s velikim vlastima. Latinski koncept te spomenice predan je Velimiru Deželiću starijemu za arhiv Braće Hrvatskoga Zmaja, a hrvatski prijevod predan je Ivanu Krešiću (Binički).

Papa je u toj prigodi saopćio o. Miloševiću, da nas je Rusija ostavila (londonski pakt). Milošević je upozorio dra Trumbića, ali je njega zavaravao ruski poslanik, da to nije istina. Na želju dra Trumbića bio se ponudio dr Binički da pođe u Švicarsku. Mahnić je bio pripravan da u tu svrhu pošalje u inozemstvo dra Pilepića. Ali Italija se je međutim uplela u rat i do toga nije došlo.

Otvoreno se za našu narodnu stvar počelo raditi, kad je Jugoslavenski klub u Beču[1]) (dr Janez Ev. Krek i drugovi) u carevinskom vijeću podnesao svoju deklaraciju 30. svibnja 1917. Ta je deklaracija poznata pod imenom „svibanjske deklaracije“, a u carevinskom vijeću pročitao ju je dr Anton Korošec.

Svibanjska deklaracija

Mahnić je bez straha ustao na obranu jugoslavenske ideje, koju je u Beču inicirala svibanjska deklaracija. On je u tadanjim katoličkim „Novinama“ pod naslovom „Politika hrvatskih katolika“ iznio seriju članaka, koje je državna cenzura redom pli-

[1]) U njemu su tada bili i hrvatski zastupnici iz Dalmacije i Istre.

jenila, a koje su zagrebački bogoslovi šapirografirali i dalje širili. Na početku odmah kaže: „Prihvaćam za svoj politički program Svibanjsku deklaraciju[1]). Germanstvo hoće da se kao tuđi elemenat uvriježi u slavensko tijelo. Ovakve aspiracije same sebe žigošu kao nasilje, kao prostu otimačinu. Ili misle li zaista pangermani, da će se dati stotina milijuna slavenskih i drugih istočnih naroda tako lako strpati pod germansku kacigu? Politikom Svibanjske deklaracije mi se branimo i zaštićujemo hrvatstvu, srpstvu i slovenstvu nesamo narodne političke aspiracije i interese, nego u eminentnijem smislu također i vjersko kulturne“ („Narodna politika“ Zagreb, 244., str. 2—3). Mahnić je taj članak potpisao. I tako je „jugoslavenska ideja“, protiv koje se je najviše agitiralo da je na štetu katolicizma, dobila sankciju od katoličkog biskupa i više se nije nitko usudio protiv nje ustati u ime vjere“.

„Njemačke novine međutim nijesu prestale s kampanjom na jugoslavenske katoličke biskupe: Mahnića, Jeglića, Bauera, zbog njihova pristajanja uz jugoslavensku ideju. Katolička revija „Das Neue Oesterreich“ nazvala ih je „Sviralom Velikog Orijenta“ (masona). Dr Mahnić je oštro u „Novinama“ odgovorio na takve napadaje predbacujući napadačima, kako oni kao katolički krugovi mogu stajati u službi bečkog i peštanskog imperijalizma.“

Dr Palčić mi piše, da je „vojnička vlast god. 1918. htjela internirati samoga biskupa s cijelim njegovim kaptolom i s još drugih 15 svećenika. Jedino je ministru Hussareku uspjelo da ga spasi. Ali iza

[1]) Svibanjska deklaracija glasi: »Zastupnici udruženi u Jugoslavenskom klubu, zahtijevaju na osnovu narodnog načela i hrvatskog državnog prava ujedinjenje svih krajeva monarhije, što ih nastavaju Slovenci, Hrvati i Srbi u jedno samostalno državno tijelo slobodno od svakoga tuđeg gospodstva i sagrađeno na demokratskoj podlozi a pod žezlom habsburške dinastije, te će svima silama raditi za ostvarenje ovoga svoga zahtjeva. Uz ovu će ogradu učestvovati kod rada parlamenta«. Jos. Horvat, Politička Povijest Hrvatske, I. knjiga str, 479. i sl.

Svibanjske deklaracije Damoklov je mač neprestance visio povrh njega. Više puta bio je sa stanovite strane opomenut, da se ne igra vatrom. Ali Mahnić na to haje i ne haje. Napokon mu se sam ministar predsjednik pismom od 24. IX. 1918. zagrozi, da ako ne prestane s propagandom, da će ga „mit ganzer Staatsgewalt zerdrucken", zatrti svom silom državne vlasti. No slom centralnih vlasti bio je na pragu.

Mahnića nijesu satrli Austrijanci. Iza sloma ga je čekala još teža kušnja.

Pod okupacijom

Rat je napokon svršio, a tada je nastupilo najsudbonosnije doba naše historije. Radilo se o našoj koži: čiji ćemo postati plijen. Talijanska je okupatorna vojska 14. X. 1918. okupirala otok Krk. U sva je poveća mjesta postavila svoj vojnički presidij. Sijelo je okupatorne vojske bilo u gradiću Krku. Talijani su zaposjeli sve urede, općine i na njima izvjesili talijanske zastave. Hrvatski su činovnici otpušteni, internirani ili protjerani. Sretni oni, koji su na vrijeme mogli umaknuti na hrvatsko tlo!

Šačica krčkih talijanaša u društvu s pridošlicama počela je najbučnijom i najljućom propagandom za Italiju. Nad našim se narodom vršio teror. Svi su naši listovi obustavljeni, čitaonice pozatvarane ili demolirane. Svi zidovi a naročito zidovi biskupske palače tapecirani su plakatima, na kojima se velikim slovima čitalo „O Italia o morte". Biskupsku su ulicu prekrstili u Via Giordano Bruno. Vrijeđanja i izazivanja bila su na dnevnom redu. Razularena je ulica znala provaliti u biskupsku palaču i demolirajući čega se dočepala bijesno je vikala: Dolje biskup, u more s njim! Bilo je to vrijeme kapetana Turra, koji je na pristanu pred biskupskom palačom na sav glas vikao: Quaranta milla pugni sono sollevati per difendere l' italianissimo Quarnero (četrdeset hiljada šaka podiglo se da brane najtalijanskiji Kvarner).

Biskup je, što je shvatljivo, mnogo trpio, i te trpnje, uvjeren sam, pospješit će mu konačno smrt.

Prema okupatornoj vlasti postupa korektno. Dopušta, da se u našim crkvama drže propovijedi na talijanskom jeziku; ali kad se iz političkih razloga od njega traži, da dopusti da se svečana misa pjeva za talijanskog kralja, Mahnić odgovara: Ne, — ovo još nije Italija. Tako u njegovo ime odgovaraju i njegovi svećenici. Njih optužuju, da ne vrše naloge okupatorne vlasti i bivaju kao buntovnici deportirani u Sardiniju. Prvi će na udarcu biti biskupov kancelar pop Mate Polonijo, pa njegov tajnik Antun Pilepić i aktuar Josip Palčić, dok ne dođe red i na njega samoga.

Biskup je tada u svom biskupskom dvoru provodio život utamničenika. Nije popuštao. Vjerovao je u konačno oslobođenje. Držao se hrabro odbijajući od sebe sve spletke, koje su proti našem pučanstvu izmišljali i provodili lukavi i nemilosrdni imperijalisti.

Memorandum na mirovni kongres u Parizu

Starac već nije mogao da mirno gleda nepravice. Dne 31. prosinca 1918. poslao je na mirovni kongres u Pariz opširni memorandum, u kom je opisao sva stradanja hrvatskog i slovenskog naroda u okupiranim zemljama. Uzdigao se do ogorčenja starozavjetnih proroka pišući:

„Ja kao biskup apeliram proti takvom postupku u ime svoje, u ime svoga klera i svega puka na taj slavni međunarodni sud, koji treba da dade narodima uvjete trajnoga mira.

Taj se rat vodio za potlačene narode i proti imperijalističkoj politici. Bog je blagoslovio oružje boraca slobode. Najdragocjenije dobro naroda je sloboda vjerovanja i savjesti. Prokletstvo svim silnicima, koji se usuđuju u hram Gospodnji s mačem u ruci.

Kao pastir svoga mukotrpnoga naroda, koji je osigurao teškom mukom svoj opstanak u vrijeme tiranije njemačko-austrijske, ja dižem svoj prosvjedni glas. Prosvjedujem u ime zakona, koji nalazi svoju jeku u petoj i sedmoj zapovijedi: Ne ubij! Ne ukradi!

Prosvjedujem u ime zakona Isusa Krista, koji je došao ne da uništi naravni zakon, već da ga upotpuni i usavrši, koji naređuje: Ne čini drugomu ono, što ne bi rado da ti drugi učini. Po pravilima Evanđelja propovijeda se pravednost, a bez pravednosti nema ništa. Ako se želi osigurati svjetski mir, odnošaji naroda moraju biti uređeni na bazi pravde.

Ako je primjenjivanje ovoga pravila igdje prijeko potrebito, a to je svakako u ovim stranama, gdje trinaest vjekova živi naš narod Hrvata, Slovenaca i Srba. Svaka pogrješka u rješavanju Jugoslavije mogla bi sa sobom nositi teške posljedice za cijelu Evropu.

Jugosloveni konačno zaslužuju iza dugog robovanja pod igom njemačkim, madžarskim, turskim, da jednom počnu živjeti životom dostojnim naroda, koji je kroz vjekove lio svoju krv za kršćansku kulturu i za slobodu Evrope. Jugoslaveni odbacuju novoga tlačitelja, koji se nametnuo silom i tvrdo se nadaju, da nas slavodobitni saveznici, koji su krenuli u rat za slobodu potištenih naroda, neće zaboraviti.

Krajevi, koji su uzduž Jadranskoga mora, za Jugoslaviju su pluća, kroz koja ona diše, za njih Jugoslavija živi, za njih će umrijeti. Svaki pokušaj, da je tkogod udalji od mora, naići će na skrajnji otpor. Jugoslaveni neće nikad dopustiti da se otrgne od njihova tijela jedan organ, bez kojega nije moguć njegov život" (Čas, XV., 258. Priopćio Grgec).

Pred internaciju

Mirovna se konferencija slabo brinula za Mahnićev memorandum. Šikanacije su se samo povećale. Okupatori prelaze na crkveno polje. Oni prinudiše lošinjskoga župnika dra Klementa Bonifačića,

šadanjeg biskupa splitskoga, da se odrekne župe. Biskup prosvjeduje na samoga admirala Cagni-a: „Izjava dra Bonifačića nije bila slobodna, već iznuđena a zato je na temelju kanona 185. ništetna. Ako ide stvar tako dalje neće preostati drugo, nego da se 85% pučanstva, koje je hrvatske narodnosti, odavle iseli". Zaključuje: „Imam još mnoge žalbe. Postupak protiv stanovništva ovih otoka, koje je za 85% hrvatsko, zaslužuje naziv persekucije" (Ovdje).

Još je admiral Cagni zatražio od biskupa, da mu pošalje popis glagoljskih župa. Mahnić poput Grgura VII. odgovara: „U tom zahtjevu vidim intenciju, da nadzirete moj rad i da vidite, da li se ja držim propisa mojih poglavara. Što bi Vaša Ekscelencija rekla, kad bih ja Vašu Ekscelenciju pitao, koje ste naloge dobili, kad ste bili pozvani u Polu u svrhu, da se uvjerim, da li se oni vrše. Ja imadem svog poglavara jedino u Rimu. Neka se Vaša Ekscelencija izvoli tamo obratiti".

Sam je admiral Cagni došao u Krk i čekao, da ga biskup posjeti. Mahnić nije toga učinio. „U činu smo jednaki, on je inače stranac pa je njegova dužnost da prvi posjeti domaćinu".

Ovolikoj otpornosti sa strane jednog starca, koji je tada već počeo pobolijevati, nijesu se osvajači nadali. Biskup je čvrsto sve do kraja ostao na braniku vjerskih prava svoga naroda. Jednom je i meni mimo svog običaja potvrdio, da ga je Bog ovamo poslao, da brani prirodna prava naroda hrvatskoga.

Time je Mahnićeva sudbina bila zapečaćena. Talijani su mislili, da će skršiti otpornost pučanstva tek onda, kad budu biskupa poput njegovih pomoćnika deportirali u sužanjstvo.

Zazorno im je također bilo, da se svećenstvo, jedina otočka inteligencija, u svemu solidarizirala s biskupom. Već je za vrijeme rata njegova kancelarija bila jedino utočište, obrana i utjeha našem pučanstvu na kvarnerskim otocima. Tu se u biskupsku palaču smjestila krčka hrvatska čitaonica. Za vrijeme sloma našlo je tu utočište i Narodno Vijeće, kojemu je bio na čelu kancelar pop Mate Polonijo, koji je otpuštenim financima, žandarima i drugim činovničkim obiteljima na račun istoga Vijeća dijelio mjesečne plaće.

U progonstvu

Mahniću je tekla 68. godina. Do onda uvijek zdrav, vitak, pokretljiv, radišan, počeo je na jednom popuštati. Svakidanje njegovo duševno naprezanje kao urednika znanstvenih revija, kao vođe katoličkog pokreta, teške biskupske dužnosti, nevolje svjetskoga rata, dnevne šikanacije okupatornih vlasti — radi kojih, kako Polonijo tvrdi, biskup je za čudo u časovima postao nervozniji i plašljiviji, — da, ove i druge okolnosti naviještale su, ako ne još neposredne, ali svakako simptome nedaleke katastrofe.

Sam se biskup o tome uvjeravao. I sada se više no obično molio Bogu. Kad bi dobio koje nepovoljno pismo, metnuo ga u džep i eto ga u kapelu da u Boga traži utjehe i savjeta. Najednom odluči da će u Rim pred Kristova namjesnika. Zatraži za to dozvolu putovanja. Iza dvomjesečnog čekanja uskrati mu okupatorna vlast propusnicu.

Međutim biskup doista oboli i morade u krevet. Liječnik ustanovi teži živčani napadaj i preporuča bolesniku mir i odmor u kojem sanatoriju. Biskup zatraži putnicu za Jugoslaviju. Okupatorne mu vlasti tek tada dopuste putovanje ne u Jugoslaviju nego u Rim. Mahnić prozre njihove namjere i odgađa svoje putovanje u Rim te urgira radi bolesti putnicu za Jugoslaviju. Stanje od dana u dan postaje sve kritičnije. Napokon mu izdadoše putnicu za Jugoslaviju i ponude se sami, da će ga na svojoj torpiljarci prevesti na najbliže hrvatsko kopno u Senj.

Biskup povjerova. Ipak, iz neke opreznosti, a i na nagovor svojih prijatelja zamoli svog tjelesnog

liječnika dra Stanjeka i svog ispovjednika, pisca ovih redaka, da ga doprate do Senja.

Što ovdje pišem, bio sam sâm svjedokom. Dne 2. travnja 1919. u 6 sati ujutru posebnim vojničkim čamcem prevezosmo se na R. Caccia torpediniera Espero, koja je bila usidrena na pristanu ispod same biskupije. Kad je stupio biskup na brod, iskazaše mu vojnički pozdrav. Na tom je ratnom brodu bio i komandant mjesta Turre i mjesni civilni komesar. Odmah je zatraženo, da se kućni biskupov liječnik iskrca, jer brod ima svog vojničkog liječnika. Biskup na savjet svog liječnika nije na to pristao. Komandanti se povuku na vijećanje. Nešto prije sedam sati stupe pred biskupa kapetan broda i kapetan mjesta, da iz kurtoazije zatraže od biskupa dozvolu, da uzmognu otploviti. „Eccelenza vuole che si parta" ? Presvijetli, želite li da otplovimo? Biskup će na to: „E per dove?" A kamo? Obadvojica kapetana jedan iza drugoga potvrdiše: „Per Segna, u Senj." Biskup mahne rukom i promuca: „Bene, dobro". I malo kasnije stavljeni su u pogon strojevi i torpiljer svom silom upravi spram Senja. O tome se uvjerismo i ja i dr Stanjek.

Biskupu je dana na raspolaganje kapetanova kabina. Sjedoh do njega. Bio je zamišljen. Napokon prekinuh njegovu šutnju: „Presvijetli, bolje je da odete u slobodnu domovinu. Tamo ćete moći našoj narodnoj stvari više koristiti nego li ovdje (onda se na sva usta govorilo, da će Krk potpasti pod Italiju)". „Pa da, odgovori — zatim mislim posjetiti naša đačka društva u Zagrebu, Ljubljani a možda ću i do Beograda". Tako prođosmo u razgovoru kojih 20 časaka.

Kad najednom eto pred nama kapetana broda te izgovori tekstualno riječi: „Eccelenza! in questo momento ho ricevuto un radiotelegramma dall' ammiraglio Cagni, che devo proseguire per Ancona. Presvijetli! u ovaj sam čas primio radio telegram od admirala Cagni-a, da moram proslijediti u Jakin".

Biskup ga ozbiljno pogleda te skoro zagušljivim glasom ali odlučno izusti samo jednu riječ: „Protesto". I zašutio je sasma. Kapetan se odaleči, a lađa zaokrenu prema jugozapadu put otočića Ilovik. Bili smo tada ispod Stare Baške. More je bilo uzbibano. Lađa se naginjala snažno desno i lijevo. Biskup legne. Meni nije ostalo drugo, nego da u mislima prevrćem povijest omišljanskog Ivana Frankopana, kojeg Mlečići prevarom dovabiše na svoju galiju, da ga odvedu u Mletke.

U četiri sata poslije podne stigosmo u Jakin. Biskupu je dozvoljeno da prenoći kod jakinskog biskupa, a mene i dra Stanjeka odvedoše u vojnički logor. Drugoga nas jutra biskup posjeti i pod vojničkim nadzorom krenu na stanicu pa u Rim, a nas dvojica poslije dana vratismo se u Krk noseći sobom jedan biskupov kovčežić. Na torpiljeru vraćajući se u Krk i gledajući taj kovčežić sjećah se pripovijesti Josipa egipatskog, kojeg braća prodaše, skinuše mu haljinu, umočiše u krv ubijenog janjeta i povratiše je ocu...

Mahnić je bio interniran blizu Rima u Frascattiju, Eremo Camaldoli. Tu je ostao od 4. IV. 1919. do 11. II. 1920., dakle jedanaest mjeseci. U zavodu je Bezgrješne imao dvije sobice bez peći, tako ledene da je uvijek zebao. Zato bi i po danu upalio električnu žarulju, ili legao u krevet, ili lutao po ulicama, samo da se ugrije. Jeo je vrlo malo, a i hrana je bila nedostatna. Plaćao je dnevno 12 lira. U istom je zavodu bio i dr Šime Kurelić iz Pazina i neki svećenik imenom Toroš iz Gorice. Njemu se kasnije pridruži vraćajući se iz Sardinije njegov kancelar Polonijo, kojemu i zahvaljujemo ove vijesti.

Biskup je u internaciji mnogo molio tako da su ga ukućani zvali „Vescovo che sempre prega" — biskup koji uvijek moli. Ali ni u progonstvu nije prestao raditi za jugoslavensku stvar. Radio je uvijek u najboljoj vjeri. Uspjelo mu je da dođe u dodir s članovima našeg poslanstva u Rimu i s dru-

gim odlučnim ličnostima, koje su u službenom poslu putovale po Italiji. Uspjelo mu je pohoditi i vatikanske krugove, koje je izvješćivao o svim političkim i vjerskim prilikama u našoj domovini. Došao je u doticaj i sa Papom Benediktom XV., koji mu je darovao biskupski prsten, koji je on odmah nataknuo na prst te ga sa zahvalnošću svakom pokazivao.

Njegovi su prijatelji doznali o njemu samom mršave vijesti. „U listopadu 1919. prenio je jedan dobrovoljac bivše jugoslavenske legije u slobodnu domovinu jedno pismo i jedan njegov vlastoručni članak, koji je po izričitoj biskupovoj želji bio objelodanjen s njegovim potpisom. U članku vidimo krepčinu prijašnjega borca Mahnića, koji je nakon svibanjske deklaracije svom neustrašivošću zadavao velikih briga austrijskoj vladi i njenoj cenzuri. Iz zatočenja u Frascattiju dovikivao je Mahnić svomu narodu: Osvanuo nam je veliki dan, na nebu nam se ukaza S. H. S. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostajete na vijeke nerazdruživo ujedinjeni. Promisao odredila vas je za visoke ciljeve. Samo u jedinstvu je vaš spas, vaša budućnost. Gdje je izdajnička ruka, koja se usuđuje rušiti ovo jedinstvo? Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja“ (Kod „Narodne Politike“ Zagreb, 1919., 245).

Razumijmo ga dobro: u času kad je prijetila tako ozbiljna pogibelj, da se od slavenskog debla po zlokobnom londonskom paktu odvoji srednji Jadran; u času, kad se ispod biskupske palače vikalo: Quaranta milla pugni sono sollevati per difendere l' italianissimo Quarnero — (ja sam to čuo); što je drugo mogao Stražar s Jadrana, naš prognanik na tibarskim vodama, nego da sa Konstantinom na nebu gleda znak S. H. S., Srbi Hrvati i Slovenci, kao znak pobjede, znak slobode naroda svoga? Tako smo onda svi mislili. I ništa ne smeta ako nas je kasnije stiglo razočaranje, koje inače nije vječno.

Jeremija je na babilonskim vodama plakao propast svetoga grada Jerusolima; Mahnić je plakao nad tibarskim vodama. Sretniji od Jeremije vraća se naš prognanik u oslobođenu domovinu, ali vraća se ko skršen ratnik, ko trajni invalid, koji je Domovini dao sve, što je mogao; vraća se Preradovićev Putnik s uzdahom

U tvom polju daj mi groba,
Tvojim cvijećem grob mi kiti.

Dne 12. II. 1920. vraća se posebnim parobrodom biskup krčki u svoju rezidenciju, ali jao, već teško bolestan: soko s polomljenim krilima.

Ali prije nego se od velikog muža rastanemo promotrimo njegovu svetu dušu.

Svakidanji život

U pet sati ujutru počinje biskupov dnevni život. To je njegov sat ustanka, a onda meditira do šest sati i služi svetu misu, pri kojoj mu poslužuje njegov kapelan; iza svoje mise pribiva kapelanovoj. U 7¼ doručkuje i moli „Horae".

Triput na dan, uvijek u stalno vrijeme, dolazi u kancelariju, otvara poštu, za neka pisma daje odmah svoj expediatur a druga pridržava za proučavanje. Čita i potpisuje koncepte riješenih spisa. Kod pojedinih stane podbočiv laktima čelo, proučava ih, moli Boga za rasvijetljenje; znao bi i koncipirani akt vratiti kancelaru govoreći: „Ja potpisujem, za sve sam odgovoran".

U podne je u kapelici. U 12'30 s. objeduje s kancelarom, tajnikom, urednikom „Pučkog Prijatelja", iznimno s drugim gostima. Hrana je bila dovoljna, ali ne preobilata. On bi sam naređivao, što treba spremiti, bez salate i voća nije nikada bilo obroka, „jer voće osvježuje krv".

Kod stola bi biskup, kad nije bilo gostiju, redovito šutio, a kadgod i po više dana redom, pogotovo kad bi rješavao kakav problem. Ali nikada mu nije bilo teško, što drugi razgovaraju. Sve je bilo drugačije, kad je imao goste. Tada bi se u pravom smislu za stolom odmarao i razvedrio. Mila mu je bila i šala i dosjetka te se znao smijati veoma veselo. Ali i njegovi drugovi za stolom znali bi ga izazvati. On bi nastupio u obranu istine, a oni su bili veseli, što su ga ipak „namamili". Za stolom nije trpio nikakva ogovaranja, pa ni na štetu načelnih neprijatelja liberalaca, jer oni su — kako je on isticao — više žrtve neznanja nego li zlobe.

Posjetivši poslije objeda Presveti Olt. Sakramenat povukao bi se u svoje odaje. Iza kratkog odmora izmolio je Vespere i nastavio radom. Pod večer bi se prošetao vrtom ili okolicom, a zatim bi s ukućanima izmolio Gospino Ružarje slovenski, dok mu je majka bila živa a iza toga Matutin i Laudes. Večerao redovito ne bi; pri koncu večere svojih ukućana došao bi k stolu da uzme koju suhu smokvu ili voće pa i crnu kavu. Tada bi se sa svojima razgovorio, pročitao novine, pošalio se s majkom.

Ostali dio dana, 6—7 sati biskup redovito radi u svojoj sobi. Sobu su mu zapljuskivali morski valovi, koji bi se za jake jugovine dizali do njegovih prozora; onda bi uživao — sličan vještom kormilaru, koji za vrijeme jake oluje sigurnom i vještom rukom kormilari, da lađu dovede do svoje luke. Naš Stražar s Jadrana sa svoje pećine snažno je odbijao bijesne nasrtaje đavla i pakla te je vodio lađicu svoje biskupije i lađu naroda luci spasa.

Biskup Mahnič izlazi svake večeri na šetnju u pratnji svog kapelana. Voli stramputice, prelazi preko njiva i šuma. Ide odvažnim i prilično brzim korakom. U proljeće bere ljubice, uživa u pjevu ptica.

Mnogo je putovao. Zahtijevale su to od njega posebne prilike. O svakoj je stvari htio da se sa svojim prijateljima sporazumi. Odatle česti njegovi sastanci na Rijeci u „hotelu" o. Bernardina Škrivanića, u Zagrebu, Senju, Krku i drugdje. Često bi posjećivao đake. Putovao bi redovito sam, incognito bez biskupskih insignia. Nije sobom nosio ni kapice, ni križa pa ni biskupskog prstena. Sam je nosio svoju prtljagu ne upuštajući se ni s kim u razgovore.

Svoj tako reći cjelogodišnji naporni rad prekidao je svake godine odmorom, koji je nalazio skoro punih trideset godina kod svoga prijatelja župnika Ivana Brenceta kod Sv. Gregorja nad So-

dražico u Preski. U njegovom se putnom kovčegu nije tada našlo ni knjige ni papira ni olovke. Svake se službene brige otresao. „Najrajše sam zahajal v gozd, v samoto daleč od ljudi. Tam sem ure in ure brez misli posedel in sanjaril" (Čas XV. 240—41). Kad je navršio 60. godinu te nije mogao planinariti, ostao bi u župnom dvoru i vrtu ili kod crkve.

Kako je trpio na želucu, i na odmoru je živio s hranom „zelo preprostom", kaže Brence. Volio je društvo i umjerenu zabavu. Ali kad je bilo veselja dovoljno, ustao bi i rekao: „Vi se zabavljajte, jaz pa idem moliti". Posjeti su mu bili dragi. Osobito mu je bio drag posjet dra Petra Rogulje, koji ga je posjetio u Presku nekoliko puta. Mahnić mu se osobito radovao poput oca, koga voli sin i koji ga nenadano obiđe. Jednoč je Rogulju prisilio, da kod njega ostane nekoliko dana. Bili su kao drugovi, koji su si mogli povjeriti sve. „To je mož, rekao je Mahnić kasnije župniku, odločen, neustrašen, katoličan, pobožan kakor otrok". Lako možemo shvatiti, koliko je Mahnića zaboljela vijest, da je taj njegov ljubimac umro usred djela (dr Srebrenić, Ibi 251).

Za vrijeme posljednjih praznika u Preski 1918. Mahnić je mnogo molio. „Značilno — piše jedan svjedok — da so postajale počitnice zadnjih let v Preski posvečene molitvi. Župnik Brence je to zelo opazil. Po cele ure je Mahnić postajal v crkvi pred Najsvetejšim. Tudi je bolj in bolj naglasal potrebo in vzvišenost molitvenega življenja. Sploh je počel rad govoriti o molitvi ter je rad preporočati. Rado je tudi čital knjigo: Memoriale vitae sacerdotalis seu summi Pastoris Jesu Christi, monita ad Ecclesiae suae pastores aliosque sacerdotes". Tu je knjigu stalno imao pri ruci i župnik mu ju je morao pripraviti.

Zadnji put bio je u Preski 1918. Sam je spomenuo župniku, da bi Talijani mogli doći na Krk. „A što će onda biti sa mnom? Neka se vrši Božja volja", reče. I otišao je sa slutnjom, koja se ispunila.

Vjera i pouzdanje u Boga

Mahnić je po svom temperamentu bio odlučan, neustrašiv, bojovan, pun inicijative, impulzivan, u dobrom smislu revolucijonaran duh. Pronicavošću je i spekulativno-praktičnim duhom intuirao razne savremene probleme te ih s teoretske i praktične strane rješavao aktuelno. Velika energija njegove volje rušila je i gradila. U njemu je prežarko bilo srce za dobrotu i ljepotu. Sve te energije duše oplođene Božjom milošću stavio je u službu Boga i bližnjega. Narav je obuzdao uzdama milosti, razum stavio u službu istine, srce u službu ljubavi. Primio je pet talenata, a s njima je istrgovao drugih pet. To nam pokazuje njegova vjera i pouzdanje u Boga i njegove krjeposti, s kojima ćemo se posebice zabaviti.

Vjera u Boga Oca svemogućega, u Krista Sina Njegova, Spasitelja svijeta, i Duha Svetoga, izvor svakog Božjeg dara, takva je vjera snažno prožimala sve njegove misli, riječi i djela. Svijet, prirodu, vasionu, čovjeka, sve Mahnić gleda pod kutom vjere. On, duboki filozof i teolog, svagdje nailazi na tragove božanstva. Filozofija mu je prava službenica teologije — ancilla theologiae. Ideja Božja prožima sve stvoreno. I tu Božju ideju slijedi Mahnić u svoj njenoj dubini i širini. Ne samo kao naravno, već i kao svrhunaravno svjetlo Božje, koje se u vječnoj Riječi Očevoj, u Kristu našemu Gospodinu, objavilo svijetu. I to svjetlo — vjera treba da provejava cijelo mišljenje i djelovanje. U književnosti i umjetno-

sti, u etici i estetici, u svakom čovječjem djelovanju uopće mora da ima glavnu riječ Bog, Stvoritelj, uređitelj i vrhovni Gospodar vasione, Gospodar i zakonodavac čovječanstva. Eto Mahnićeve vjere. On kao filozof, kao teolog, kao vjernik, duboko je vjerovao u Boga Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje, vjerovao je u Njegovu Providnost i u Njegovu ljubav.

Mahnić je upravo djetinjski vjerovao u Isusa Krista i u Duha Svetoga. Njegova je vjera prosvijetljena, dogmatska. Ona je svjetlo Božje za razum, sila Božja za volju, Božja ljubav za srce. Ona je prava kršćanska vjera, kojoj je on stavio u službu sve svoje znanje i sve svoje talente. Kao učenjak, kao literat, kao kulturni radnik, Mahnić je samo čovjek vjere. Bez te vjere Mahnića ne bismo mogli ni razumjeti, ne bismo imali temelja, kompasa, horizonta, jer ona mu je bila glavno pokretalo u radu. Na njenom je temelju Mahnić zidao, ona je bila meta njegovog putovanja, početak i duša njegove energije, vjera, ta Božja milost, koja ga je rasvjetljavala i vodila i kojoj se on podavao. Na toj je vjeri gradio sve svoje pouzdanje u Boga.

U Boga je stavio Mahnić svu svoju nadu, posao svog osobnog posvećenja i spasavanje duša i sve svoje osnove. Silni njegov rad u promicanju slave Božje, kraj tisuća zapreka, pored malodušnosti i prirodnog razočaranja, koje stizavaju čovjeka, neprestana borba i postojani elan za dobro, to neprestano uspinjanje na Kalvariju, — i stalno iščekivanje Božje pomoći u borbama, sve se to ne može shvatiti i očekivati od slabog čovjeka bez posebne Božje milosti. Ta milost Božja bila je Mahniću kršćansko ufanje, koje krijepi borca, kakov je bio Mahnić, sve do konačne pobjede.

Letimičan pogled na Mahnićeve osnove: bezkompromisna i radikalna borba protiv beznačelnog liberalizma u književnosti, politici, socijalnoj djelatnosti; odgoj i organizacija Kristovih vojnika između

svećenstva i lajikata, naposе mladeži; organizacija katoličke štampe i naroda u Hrvatskom katoličkom narodnom savezu kroz duge godine i uz sva pusta razočaranja, ta sila duha, koja uza sve to ne malaksa, sve to nije samo Mahnićeva inicijativnost i impulzivnost temperamenta, to je viša sila duha oplođena milošću kršćanske nade, koja sa svetim Pavlom kaže „sve mogu u Onome, koji me hrabri".

Bez prebijene pare osniva tiskaru, ostaje kadgod bez slagara i majstora. Tipografski mu savez pravi neprilike, treba da u pravom smislu prosjači kod svog svećenstva, da obija pragove domaćih i tuđih bogataša. Ne mari Mahnić za sve to: tiskara mora biti u pogonu, enciklopedija se sprema, na svim linijama gigantski rad i borba. Dok bi se svatko drugi prestrašio pred ogromnošću postavljenih zadaća, Mahnić ne očajava. Sa svojim „Pijevim društvom" dijeli svoje zadnje pare. Umro je siromah, u tuđoj kući, bez duga. Kako svladati tolike financijalne „nemogućnosti", kako ustrajati „tvrdoglavo" na započetom putu? Ufao se u Boga i Bog mu je pomagao.

Gotovo kao preveliki optimist djetinjski je vjerovao u pobjedu dobra. Istina je svjetlo, pa to svjetlo treba da se svakom razumnom duhu zasjaji; za tim se svjetlom mora da povodi svaki razumni stvor. I on je s nekim fanatičnim oduševljenjem otkrivao to svjetlo i čvrsto je vjerovao, da će svatko poći za njim. Takav ga je optimizam podržavao do borbenog uspona. Nikada nije klonuo, uvijek se boljemu nadao. On kao da nije računao na ljudsku slaboću, a još manje na ljudsku zlobu ili prkos. Ovaj nevini, pak ako hoćete i naivni optimizam, koji mu je na neki način bio prirodan, razlog je, da je doživio i po koje kruto razočaranje, ali ni ono ga nije oborilo, jer je njegovo pouzdanje u Boga i nepokolebiva vjera u Božju pomoć i blagoslov bila neograničena.

Darovi Duha Svetoga

Za svetog se Stjepana ističe, da je bio „pun Duha Svetoga“ u času, kad je svjedočio za Krista riječju, životom i mučeničkom smrću. U svakoj duši boravi Duh Sveti po svojoj milosti. I za biskupa Mahnića možemo kazati, da je u njemu boravio Duh Sveti s darovima znanja, savjeta, jakosti i pobožnosti.

Dar znanja, ne samo prirodnoga, već Božjega znanja, koje sve stvorove prosuđuje u odnosu spram Boga, znanje, koje razumije unutarnju harmoniju vjerskih istina, koje duševnim načinom nekako proćućuje Božje istine (sapida Dei cognitio), koje nekako instinktivno, nekom posebnom lakoćom goneta puteve Božje, takovo je znanje dar Duha Svetoga. Takav je dar imao Mahnić, kada je u „Svećeničkoj Zajednici“ pisao članke o asketičko-mističkim putevima, kad je kao biskup svome kleru i puku davao pouke (dvije sinode) o duhovnom životu, kad je kao propovjednik znao toli žarko prosvijetliti razum, ganuti volju, umekšati srca slušalaca, te su mislili, da slušaju apostola Pavla, kojeg je sveti biskup toliko štovao i nasljedovao. Da, biskup krčki bio je pravi Kristov Mučenik, vjerni crkveni učitelj, kojemu je Duh Sveti mnogo toga kazivao u pero. Njegovi te spisi zanašaju, osvajaju kao Božje misli, kao tragovi Duha Svetoga. Istina i ljubav ujedinjene.

Mahnić je čovjek rada. Cijelog se života borio protiv Kantovog suhog kriticizma, protiv praznog Dekartovog idealizma, protiv hladnog pesimizma.

Mahnićeve su ideje plodne, pune života, praktički provedive. I malo tko drugi kao on znao je svojim idejama preosnovati materiju, načelima oploditi praksu, svojem radu dati idealnu sadržinu i neki viši Božji impuls. To je dar savjeta u širem smislu za sve one, koje je vodio na putu zdravog razuma, tog svjetla Božjeg u nama.

Ma koliko bio Mahnić kadgod refleksivan, apstraktan, znao je ipak u vidu Božjih načela gledati i prosuđivati stvari i djela i u tom pogledu davati savjete povezane s konačnim našim određenjem. Nema dvojbe, da je Duh Sveti urednika katoličkih revija u stanovitim prilikama nadahnjivao. Mnogi, osobito oni iz mladih redova, kazivali su mi, da bi Mahnić na postavljena pitanja odgovarao jasno, precizno, uvjerljivo kao Prorok, vođa i Pastir, za kojeg se Krist, molio da mu vjera ne uzmanjka. Ta svi pravi crkveni reformatori bili su vođeni Božjim duhom.

Dar jakosti, taj dar Duha Svetoga, davao je njegovoj volji energiju ne samo da aktivno radi za dobru stvar, već i da za nju pasitivno trpi. Neustrašivi je krčki biskup poput svetoga Stjepana branio pred ljudima Krista, Papu i prirodna prava svoga naroda. Za pobjedu je dobre stvari znao i progonstvo trpjeti. Najljepše su stranice „Svećeničke Zajednice“ njegovi članci o pasivnim krjepostima (SZ. I., 139, 151). „Sva aktivnost, uza najsjajnije uspjehe, koristi malo ili ništa, ako nije obuzdana pasivnošću. A poniznost prva je između pasivnih krjeposti“. Poznata je njegova aktivnost, ustrajnost i izdržljivost, ali manje su poznati Getsemanski njegovi časovi, kad je sa svojim Spasiteljem grcao gorke kapi žuči, kad je u samoći svoje kapele pred svojim Spasiteljem prolijevao tajne suze boli. Izdržao je do kraja — usque ad finem.

„U našem krhkom tijelu boravi pravi Bog, mi smo hram Duha Svetoga, templum Dei estis, kad je u nama njegova milost. Koli je uzvišen dar Božja

milost! Ona rasvjetljuje naš omeđašeni razum Božjom silom te se naša tjelesna narav nekako pobožanstvuje. Kakva se viša duševna ljepota odrazuje s tijela, gdje Bog boravi po svojem Duhu, po svojoj milosti! Kakva vedrina prosijeva iz čela, kakav tihi sjaj iz očiju, kakva ljupkost iz ustiju, kakva plemenita otmjenost iz cijelog držanja! Posljedica ujedinjenja s Bogom. Umotvori Božje mudrosti i dobrote" (Kod Alf. 154). Nije li tim riječima sveti biskup nehotice opisao samoga sebe?

Pobožnost

Mahnićeva je pobožnost duboko ukorijenjena u vjeri. Za nj pobožnost nije bila drugo, no posvemašnja služba Božja, savršena Božja ljubav „svim srcem, svom pameću, svom dušom, svim mislima" (Matej).

Njegova je pobožnost bila solidna, logična, osnovana na kršćanskim istinama, iskrena ne gubeći se u neodređenim ganućima, jaka, usklađena s vršenjem dužnosti, s duhom mrtvenja, odlučna, kakov je bio njegov rad i njegova nauka.

Svome je Bogu poklanjao Mahnić ne samo poklonstvo duha, već i poklonstvo tijela. Gledao sam više puta biskupa za vrijeme pontifikalne mise. Ni okom da bi krenuo a kamo li glavom. Sav zaokupljen obrednim činima, kao da ništa nije oko sebe ni čuo ni gledao.

Mnogo je molio. Po dva sata prije i poslije podne (uključiv oficij, misu, razmatranje, adoraciju). „Pitanje je molitve pitanje vjere. Što smo dublje prožeti duhom vjere to se usrdnije utječemo Bogu za pomoć. Nema ništa mogućnijeg od muža molitve. Molitva sve nadvlađuje, sve postizava, njezina je moć divna, stvaralačka. Varamo se, ako mislimo, da uspjeh ovisi o našem radu. Nipošto. Idealni zamišljaji, stalnost i ustrajnost, duh požrtvovnosti, obuzdanje egoističkih pohlepa, heroizam, što ga iziskuje

borba za idealna dobra, stiču se jedino molitvom; oni su plod postojane, ustrajne i ponizne molitve. Jedino svećenik molitve je pravi Isusov svećenik, jer se jedino molitvom stiče ono, što sačinjava dušu svećeničkog života, sensum Christi. Naše doba zahtijeva velike, moralne, jake vođe Kristova stada. Samo u školi Propetoga, u školi Euharistije, askeze i molitve možemo se izvježbati, da budemo dorasli zadacima savremenog svećeničkog apostolata" (Kod Alf. 177).

Za molitvenu akciju raspisao se već u prvom broju „Svećeničke Zajednice". Tu on piše: „Mi ćemo u svakom broju iznijeti nekoje najaktuelnije i najvažnije potrebe naše slovenske i hrvatske domovine uz poziv i preporuku za molitve. Na ovu akciju pozivamo sve hrvatske i slovenske vjerne katolike u prvom redu braću svećenike, redovnike, bogoslove, trećorece". A što preporuča? „Našu hrvatsko-slovensku katoličku đačku organizaciju, neka oko Božje bdije nad njom, Hrvatsku enciklopediju, naše učiteljstvo, da bi se sve više osvijestilo i združeno u katoličkoj ideji sačinjavalo nepobjedivu vojsku za svete ideale kršćanskoga puka; našu inteligenciju većim dijelom zadojenu liberalnim idejama, naše iseljenike, koji većinom ne primaju svete sakramente, Hrvatski katolički narodni savez, tako nužni i tako savremeni, mladež, da se očuva od vjerske i moralne pokvarenosti, da prestanu javne sablazni sa strane onih, koji su u prvom redu pozvani, da drugima prednjače kršćanskim životom, da se kršćanska mladež uzgaja u pravom kršćanskom duhu, da Bog otkrije urote liberalaca i njihovih saveznica loža na kršćanski značaj škole. Traži, da se molimo za milost, da bude kraj profanaciji imena sv. Ćirila i Metoda, za hrvatski episkopat, za zavod sv. Jeronima u Rimu, za Pijevo društvo, za hrvatsku beletristiku, za savjesno provođenje papinskih dekreta, za slogu u katoličkom taboru, za Crkvu, da izađe iz sadanje krize (rat) osvježena, jača, jedinstvenija,

za plod duhovnih vježba kod klera, za pobjedu pravedne stvari iza rata, za spasenje od vremenite i vječne smrti vojnicima na ratištu, za teško bolesne, za đake pozvane pod oružje". Eto samo nešto! Mahnić je radio i molio. Molio se poput Mojsija neprestano za svoje vojnike, za potrebe crkve i naroda.

Mahnić je bio žarki štovatelj presvete Euharistije. On je na podnožju oltara, poput blaženoga Julijana Aymarda naučio ljubiti Krista, raditi i trpjeti za Njega; tu je naučio onu svetu apostolsku revnost, koja ga je poput sv. Pavla izjedala da se žrtvuje za svoje stado; tu su dozrijevale osnove katoličkoga pokreta, tu ona nesebična ljubav spram katoličkog đaštva, tu ona mirna borbenost, koja pobjeđuje trpeći: Mahnić postao je velik, postao je svetac na podnožju oltara. Zato on tako često poziva vjernike na euharističko klanjanje, na dnevnu i čestu svetu Pričest. „Najveće djelo Pija X. jest širenje pobožnosti do svete Euharistije i do česte i svagdanje svete Pričesti. Tko u tome ne vidi prst Božje providnosti? Time Bog stvara i organizuje katoličku Internacijonalu te je suprotstavlja crvenoj Internacijonali" (SZ. IV., 127). A nije ni mogao pisati ni raditi drugačije on, koji je svaki dan obavljao sat adoracije te je svakog mjeseca izručivao libel sa oznakom Quotidie nisi impeditus, t. j. obavljam svaki dan, ako nijesam zapriječen.

Neću spominjati druge njegove posebne pobožnosti: znam, da je bio veoma pobožan Bl. Mariji Djevici, koje bi krunicu tako često molio. Mnogo je preporučao molitvu, ali i sam je mnogo molio.

Strpljivost i prostodušnost

„Često se tužimo na neshvaćanje, na nezahvalnost ljudi, na napasti sa strane svijeta, na neuspjehe u našem radu, na teškoću dužnosti, na nesređenost prilika, na mušičavost i promjenljivost naše naravi; tužimo se, ali to ne pomaže, mi moramo trpjeti. Jedino kroz mnoge nevolje pročistit ćemo naše srce od neurednih sklonosti (pravi razlog tolikih nevolja) spram vanjskih dobara: i baš zato ogorčuje nam dragi Bog i najmilije poslove, e se ne bi k njima privikli i u njima našli uspjeha; a odstranjuje od nas čudnim načinom osobe, spram kojih možda ne gojimo najčišću ljubav; dozvoljava da i sami poglavari nam ne naklanjaju onog povjerenja, za kojim smo mi prekomjerno hlepili" (Kod Alf. 285).

Ovim je sveti biskup nehotice opisao samoga sebe, svoje kušnje i napasti, „teškoću svojih dužnosti, nesređenost prilika, neuspjehe u radu, otuđivanje raznih osoba, neshvaćanja sa strane poglavara i još mnogo, što je ostalo duboko ukopano u njegovom srcu. Činjenica je, da „revolucijonarnog" biskupa mnogi nijesu shvatili, već su ga kojekako sumnjičili, stvarali mu zapreke, a da ne govorim o očitim protivnicima, koji su ga teško klevetali i progonili. Uprava biskupije, delikatan položaj službe, donosili su sami po sebi, da se komu može i zamjeriti; — njegove oštre kritike javnih prilika, knjiga i pisaca pa i katoličkih „narodnih" svećenika; — ekonomske poteškoće s Kuryktom, s pazinskim konviktom i s upravom biskupskih dobara, poteškoće s Pijevim Društvom i s Hrv. katol. narodnim savezom, s enciklopedijom, s pravaškom kršćansko-socijalnom strankom, napokon šikanacije okupatorne vojske, internacija, teška bolest..., eto udarac za udarcem, koji tim hrastom, tako duboko svojim korijenjem uvriježenim nisu mogli podrmati, jer on se nije tužio niti koga optuživao. Šutio je i trpio, radio i molio. Skrajni optimist, svakoga bi dana počeo s nova. Vjerovao je u pobjedu dobra. „Ja neznam — tako on 17. IV. 1911. piše Biničkomu — kako se stvari razvijaju u Zagrebu, mnogi dobri su pesimisti. Međutim ja nijesam za ovaj pesimizam, dok je Bog među nama".

Ostao je vjeran svome pokliku: In cruce salus — u križu je spas, poklik utisnut ne samo na nje-

govom biskupskom grbu, već još dublje zapisan u dubini njegove duše. Tamo je vladao duboki mir borca, potkrjepljen nadom konačne pobjede. Pri koncu svog života mogao je sa svetim Pavlom kazati: Cursum consumavi, fidem servavi!

Neznam, da li je naš biskup štogod napisao o prostodušnosti: znam svakako, da je on tu krjepost propovijedao životom. On je bio prostodušno dijete Božje, koji je svom nebeskom Ocu služio odanošću sina i poklonstvom sluge, koji, kad je izvršio ono što je morao i mogao, priznavao se beskorisnim slugom. Čudno zaista: ovaj tako duboki filozof, tako uplivni i uvaženi kulturni radnik, otac pokreta, biskup, muž toli izvanrednih vrlina uma i srca, bio je do skrajnosti prostodušan i skroman, skrajni optimista, „pravi Israelac, u kom nema zlobe".

Sa svojim je svećenicima bio kao mio drug u svemu. Kad je morao, sjeo bi na prvo mjesto, ali se vladao kao da bi bio najzadnji. Mirno je slušao što drugi govore. Svog mnijenja ne bi drugomu narivavao, a još manje bi se nametao svojim znanjem ili iskustvom. Njegova je učenost izbijala samo iz njegovih spisa. Pisao je lijepo, bistro, logično, jednostavno; čuvao se puste doktrinarnosti i nametljivosti. Rado je tražio savjet u drugoga pa i u mlađega. A to je jedan razlog, da je tog strogog asketu, tog mučaljivog čovjeka mladež voljela i štovala.

Poniznost

Mahnićeva je poniznost dopirala do u dno njegove duše. Ona je izvirala od Bogom prosvijetljenog razuma, koji se prostodušnošću djeteta klanjao objavljenoj Božjoj istini, izvirala je iz Božjom milošću posvećene volje, koja se stavila u službu Božje dobrote. Iz ova dva vrutka proključala je poniznost srca, ono unutarnje iskreno uvjerenje, da je Bog Stvoritelj sve, a čovjek, stvorenje, ništa. Takva prosvijetljena poniznost iščekivala je od Boga sva pomagala da službu Božju ispuni, da Boga proslavi. Takva je bila Mahnićeva poniznost: poniznost plemenita, veledušna, koja sve svoje velike vrline uma i srca samo Stvoritelju pripisuje i Njemu ih na službu stavlja. Sve što je radio, radio je za Boga.

Kraj sveg svog dostojanstva i uspjeha nije Mahnić nikada pokazao znakove samodopadnosti i taštog samoljublja, kao da nije bio svjestan izvanrednih darova naravi i milosti, kojima ga je dobrota Božja tako obilno nadarila.

I biskupske se časti primio iz poslušnosti. Sam je priznao dru Biničkomu, da mu je bila ponuđena đakovačka biskupska stolica, da bi se bio možda i primio samo da bi mogao podupirati novčano svoje organizacije; ali kad se od njega tražilo, da služi još nekog drugog gospodara, da se pokloni madžarskom premijeru Vekerlu, onda je to odbio motivacijom, da „moramo više služiti Bogu nego li ljudima". Prosvijetljena poniznost Ambroza i Grgura VII., koja ne puza pred svjetskim mogućnicima.

Tome čovjeku nijesi mogao laskati. Zazirao je od svih komplimenata. Pozdravnih govora nije trpio. Iznimno bi dozvolio poljubac biskupskog prstena. Kad je u Zagrebu đaštvo odlučilo proslaviti njegovu 60-godišnjicu ovako 20. studena 1910. piše dru Markulinu: „Ja sam se ipak nadao, da će moja 60-godišnjica proći neopažena. No Bog ne će da mi iskaže ovu milost. Ako baš mora biti, neka se ipak ne pretjera, neka se ima pred očima stvar, a ne da se slavi osoba, koja nema od sebe a ma ništa dobra. Hvala Vam i svim ostalim štovateljima mojim na nezasluženoj ljubavi". Tako je bilo pri desetgodišnjici i dvadesetgodišnjici njegovog biskupovanja. U prvoj zgodi su mu njegovi svećenici poklonili biskupski križ, a u drugoj, iznenađen čestitkama biskupskog kaptola, srdačno se zahvali svojim pomagačima na pažnji; ali nikakvih drugih priredbi nije bilo niti bi ih on bio dopustio. Takav je bio biskup Mahnić.

Čistoća i siromaštvo

Mahnić je pogledom na svoje osobno poštenje i čestitost osobito pogledom na svetu čistoću bio veoma delikatan i strog. U tom mu pogledu nitko nije imao što da prigovori. Kad je ipak jednom „Slovenski Narod" nešto i u tom pogledu predbacio, onda je Kristov svećenik tako odlučno ustao na obranu svoje časti, da su se klevetnici smjesta povukli.

Za svoju je službu imao sobara. Njegova soba bila je prava klauzura za svakoga. Sa ženama bio je silno rezerviran. Nije dopuštao, da ga ma kakova žena poslužuje pa ni za vrijeme bolesti, dok nije silom okolnosti u tuđoj kući bio prinuđen, da ga dvori jedna sestra milosrdnica, ali i to je bilo onda, kad si sam nije mogao nikako pomoći.

Brižljivo je pazio i kod svoga svećenstva, da u tom pogledu na vrijeme odstrani svaku sumnju i sablazan. Pod naslovom „Muliebria" napisao je u „Svećeničkoj Zajednici" u latinskom jeziku veoma zgodnih opomena za katolički kler. (Bilo bi oportuno, da se one preštampaju i mislim, da bi našle najbolju prođu i kod svećenstva drugih naroda).

Bez bojazni, da bi nas tko oprovrgao, možemo ustvrditi, da je biskup Mahnić bio puki siromah. Za sebe nije ništa imao. Njegove osobne potrebe bile su veoma čedne: najnužniji skromni namještaj i nekoliko knjiga potrebnih uredniku, biskupu i učenjaku. Sve je drugo pripadalo drugima. Mahnić je učinio privatni zavjet siromaštva — kako je meni osobno priznao — tim se zavjetom obvezao, da će sam živjeti siromašno, a sve svoje prištednje da će upotrijebiti za vjersko-kulturne potrebe Crkve i naroda. Tom je zavjetu ostao vjeran.

Već je u Gorici imao groznih financijalnih poteškoća za izdavanje „Rimskog Katolika". Tako je bilo i s Kryktom i sa njegovim revijama i listovima, jer su ta sva njegova štamparska poduzeća

bila nerentabilna. Biskup, kako je sam priznao, nije više puta imao ni prebijene pare, da u subotu plati radnike. Morao je moljakati desno i lijevo. Nije se stidio, kako Binički potvrđuje, obijati pragove, da dobije novac za katolički pokret.

Jedinu prištednju, koju je imao, a to je meni priznao, bilo je jedno osiguranje za slučaj smrti, da se njime pokriju troškovi za mrtvački sprovod. Ni u tom nije imao sreće: i to je za vrijeme rata propalo a troškovi sprovoda morali su se namiriti iz jadne njegove ostavštine: to je bila njegova biblioteka, koja je tako prešla u ruke Otaca Trećoredaca na Ksaveru.

Biskupski je dvor bio jednostavno uređen. Nije bilo u njem skupocjenih slika ni zlatnih okvira osim onoga, što je pripadalo biskupskoj menzi. Njegove slike pa ni fotografije nijesi mogao u dvoru naći. Lijepo je iako ne prebogato iz svojih prihoda uredio kućnu kapelicu.

Njegova je soba izgledala ovako: veći pisaći stol, iza njega pult, na njemu Sveto Pismo, kodeks, nekoliko rječnika. Radnu su sobu od spavaće dijelile dvije stelaže knjiga, a to je bila njegova biblioteka. U sobi je bilo nekoliko većih i manjih stolica. Iza stelaže bila je spavaća soba, tri metra široka i pet duga. Prostrt drveni krevet, klecalo, par stolica, jedan ormar. Tu sam sobicu vidio tek iza njegove smrti.

Poslije Sloma bio je uvijek u financijalnim neprilikama. U internaciji je ovisio o milosti drugih. Još je gore prošao, kad se bolestan i slomljen vratio u domovinu. Za liječenje se u Varaždinskim Toplicama morao zadužiti, jer je i zadnji novac poklonio svojim đacima; tješio se, da će prodati vino i namiriti dugove. Ali — nastupila je teška bolest i biskup Mahnić kao puki siromah, bez svoga prevezen je u tuđi stan, u nadbiskupski dvor u Zagrebu. I tu je umro kao siromah u tuđoj kući. Svome narodu dao je sve, što je imao.

Prema biskupima i Papi

Dosta je pročitati, što je Mahnić u „Rim. Katoliku" i u „Hrv. Straži" napisao o autoritetu, napose biskupskom, da uvidimo, koliko je držao do biskupske časti. Njegova je lozinka bila: načelo sve, osoba ništa. Držeći se izjave velikoga Pape Lava XIII. „Nemo privatus sibi accipiat personam judicis", nije dao dirati u biskupe ni pod kakvim izgovorom. Tako je osuđivao porugljivo pisanje o biskupu Palunku u polemici o „Meliti". Ako se i radilo o znanstvenom pitanju, nije trpio napadaja na biskupovu osobu.

Kad je nadbiskup dr Posilović prevaren (mason Chavrak) glasovao za interkonfesijonalni zakon, proti kojemu su već prije javno ustali biskup Maurović i Voršak, a đakovački službeni list malo prežestoko napao na starca nadbiskupa, Mahnića je to ogorčalo. Odobrio je pritužbu Sv. Stolici, ali je osudio javni napadaj na biskupsku čast.

Mnogi su zamjerali Mahniću, da se miješa u poslove tuđih biskupa, kad je uopće poticao sve, pa neizravno i same biskupe na obnovu katoličkih načela u životu. No daleko je od njega bila i pomisao, da prekorači granice svoje vlasti. Bio bi najvolio, da drugi rade i vode, a on da bude prosti vojnik kao i drugi. Ali i među biskupima — ta svi smo ljudi — nije bilo sklada. Zato je na Euharističkom kongresu u Beču potakao prisutne naše biskupe, da se ujedine i postigao je to, da je osnovan među-biskupski odbor, na kojem je za pročelnika bio

izabran nadbiskup Bauer a za tajnika pomoćni biskup dr Ivan Šarić.

Bilo je doista došlo do razmimoilaženja u pogledu jedne knjige apologetskog sadržaja[1]) između Mahnića i dra Bauera, dok je ovaj još bio profesor na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Ali sve je to prošlo, kad je dr Bauer postao koadjutorom a kasnije i nadbiskupom zagrebačkim. Ova dvojica naših velikana živjela su kasnije u najvećoj slozi. Sjećam se, čini mi se godine 1912., kad je dr Bauer posjetio Mahnića u Krku, da su pri stolu pale zdravice, u kojima se dr Bauer potpuno solidarizirao s Mahnićevim Katoličkim pokretom te se izjavio spremnim, da radi s Mahnićem u svemu suglasno. Veliki se duhovi u velikim stvarima lako slože.

Sa senjskim biskupom živio je Mahnić u skladu i prijateljstvu. Kad je austro-madžarska diplomacija bila pritisnula Svetu Stolicu, da odcijepi Rijeku od senjske biskupije, zatrube na uzbunu tadanje „Riječke Novine". Biskup ustade javno proti nepravdi, a senjski kaptol i bogoslovno sveučilište brzojavno prosvjedovaše Sv. Stolici i Franji Ferdinandu. I biskup Mahnić pruži pomoćnicu ruku i napisa jezgrovitu predstavku Sv. Stolici i druge hrvatske biskupe zamoli po dru Biničkomu, da se tomu pridruže. Tako Sv. Stolica dobi jak oslonac i Rijeka bi onda sačuvana senjskoj biskupiji.

Još za vrijeme Austrije nastojao je Mahnić, da se hrvatski biskupi sastanu u nacijonalnim biskupskim konferencijama u Zagrebu a ne samo u Beču kao što se onda običavalo u Translajtaniji. U tu svrhu zamolio je nadbiskupa Bauera, da u Zagrebu sazove takov kongres. Tražila se za to u ono vrijeme posebna odvažnost.

Svi su naši biskupi Mahnića uvažavali, a dokazom nam budi i činjenica, da su se tako reći u

[1]) Polemika radi »Moderne apologetike« dra Frana Barca.

svim biskupijama osnovale „Svećeničke Zajednice“ Mahnićevog tipa.

* * *

Mahnić je bio ne samo žarki branitelj već i pravi ljubitelj Papa. Pokazao je to riječima i djelima, u svim prigodama svog života. To je njegova karakteristika. Kao mladi urednik u „Folium Periodicum“ pod naslovom „Laudes Romanae“ kroz više je godišta napisao mnoštvo članaka, kojima je u zanosnom stilu i klasičnoj latinštini slavio Pape kao branitelje i širitelje kršćanske vjere i filozofije, prave znanosti, zdrave književnosti i lijepe umjetnosti, a također i kao branitelje građanskih i političkih sloboda.

Mladi profesor bio je žarki štovatelj slavnoga Lava XIII., čije je okružnice, napose onu o kršćanskoj filozofiji i kršćanskoj demokraciji, duboko proučavao i komentirao; može se tvrditi, da su baš te okružnice stvorile čelični Mahnićev „rimski“ duh.

„Rimski Katolik“ nije drugo no odjek one zdrave kršćanske nauke i objavljene Božje riječi, koju je rimska Crkva, Pape, naučavali. Mahnićev „Katolik“ ne može biti nego „Rimski“, papinski. „Kot katolici pa vemo, da je Sin Božji sezidal svojo crkev na rimsko Skalo, s katere morajo katoliški narodi, vedno ostati v živi svezi: otpad od nje je otpad od katoliške vere, od kršćanstva. Previdnost Božja je v naših časih z dogmatično definicijo rimske nezmotnosti pred narodi poveličala Petrovo Stolico, da je očitno znamenje vsem, ki iščejo resnice. Zatorej hočemo biti tudi mi — Rimski katolici“.

„Rimski! Malokdaj, nigdar ni bila ta beseda pomenljivejša za katoliški svet kakor danes. Rim, neomaljiva skala sred svetovnoga morja. Rim, svetilnik postavljen od Boga, da ne zgrešimo proti v deželo večnega mira. Rim, osrednje ognjište, ki ogreva z ognjem ljubezni vesoljni svet. Rim, naša zvezda. Rim, dom našega očeta, zibelka čeznaravnega življenja. Na Rim nas veže spomin, v Rim nam bije srce“ (RK. I., 2).

Rim dakle, ne mrtvi Rim cezara, već živi Rim, u kojemu stoluje nasljednik Petrov, zamjenik Kristov, rimski Papa. Mahnić tako duboki filozof, nije poznavao višeg kriterija za prosuđivanje ne samo vjerskih i ćudorednih istina već i za razumijevanje opće kulturnih i socijalnih pitanja, nego što su papinske okružnice i instrukcije, koje je uvijek s poštovanjem i ljubavlju proučavao, branio i širio. Nema nijedne njegove učenije rasprave, koje on, uz Sveto pismo, ne bi potkrijepio autoritetom Papa. Taj je autoritet uvijek branio. A stoga se znao gorko potužiti da „se u katoličkom taboru odigrava žalostan prizor: Otac progovara djeci! Vrhovni vojskovođa daje učenicima direktive! A oni? Nekoji se papinskoj riječi oglušuju, drugi je očito suzbijaju, tek jedan dio prima je i pokorava se“ (Kod Alf. 310). Onima, koji su tražili reforme u Crkvi mimo i protiv volje Pape, što više, počeli ih i uvoditi, ogorčeno dovikuje: To je anarhija. Zar iza Pape ne stoji Krist Gospodin, koji preko njega govori: Tko vas prezire, mene prezire, tko vas sluša, mene sluša“.

Veoma ga je uznemirila misao, da bi i njegova „Zajednica“ mogla skrenuti s pravog puta, da bi „njome zavladao neki krivo shvaćeni demokratizam idući za tim, da okupi i ujedini tako zvani „niži kler“ u svrhu, da si ovaj tim putem izvojšti neku samostalnost, ili barem veću nezavisnost od „višeg klera“ t. j. od Pape i biskupa. Ne, ne, to je najnoviji oblik katoličkoga liberalizma, koji bi se htio uvući i u nas a kumuje mu na žalost i po koji svećenik (žuti starokatolički pokret, opaska pisca). Braćo! Red je na nama da odvažno i neustrašivo istupimo te na našim skupštinama jednodušno i svečano izjavimo, da ljubimo Papu i da se bezuvjetno pokoravamo njegovim napucima ma kojeg se pitanja ticali, na koji mu bilo drago način, ili kojim

mu drago putem ih on nama saopćio. Neka se čuje diljem Katoličke Hrvatske, da u nas ima mjesta samo onom katoliku, koji u svemu i svagdje stoji uz Papu, ni u čemu i nigdje proti Pape“ (SZ. III.. 61-63).

U „Svećeničkoj Zajednici“ (III., 86 i sl.) toplo preporuča Ligu pro Ecclesia et Pontifice, opravdavajući njezinu savremenost i korist i pozivljući svećenstvo, da se u nju upiše, da moli za Papu, da svake godine za njega čita jednu svetu misu, da vjernom narodu često o Papi govori, da ne čita liberalne novine, da brani slogu između Crkve i države a eventualno da položi i zavjet poslušnosti Papi. To bi zapravo bila pravila Lige. „Dobro je i korisno — zaključuje — ako se neustrašivi svećenici i puni žara za svetu stvar po onoj mudrosti, koja je mudrost Kristova, a ne od svijeta, dakle „sensus Christi“ ujedine, da stvar Papinu, koja je ujedno i stvar Crkve, prava religije i Božja prava, brane“ (Ibi, 126).

U privatnom je životu Mahnić uvijek branio ugled Svete Stolice i ugled Papa. „Nikada nisam čuo, da bi se ma izdaleka potužio na Pija X. sve i ako sam znao, da su mu talijanaši u Vatikanu i te kako zasolili“, tako njegov pouzdanik Binički. I doista, poradi glagoljice došlo je privremeno do razmimoilaženja, ali od Mahnića nijeste mogli čuti, ma baš nikada, ni u privatnom razgovoru, da bi se na nečije neshvaćanje potužio. Mahnić, muž Božji, znao se podići povrh svih ljudskih slaboća.

Ljubav

Nije bez razloga, što baš na posljednjem mjestu govorimo o kraljici sviju krjeposti, o ljubavi. Ljubav je prva, ali je i zadnja krjepost; iz nje sve proističe i na nju se konačno sve svodi. Ljubav ih sve nadahnjuje, podržava, usavršava i konačno ih sve u sebi ujedinjuje. Nema bo krjeposti bez ljubavi, kao što nema živog bića bez duše. Ljubav je bitni, nerazdruživi oblik sviju krjeposti, a i svake pojedine. Bez ljubavi nijedna krjepost nije krjepost, kroz svaku krjepost treba da prosijava duh, zraka i svjetlost ljubavi.

Da li su Mahnićeve krjeposti bile prodahnute ljubavlju: ljubavlju Boga i bližnjega? To se zna! Inače, kako bismo mogli protumačiti njegovu vjeru, njegovo pouzdanje u Boga, njegovu strpljivost i izdržljivost u kušnjama, jakost njegova duha i njegova pokorništva? Ljubav, pokornička ljubav, podržavala ga je na putu pokore, na putu čišćenja, mrtvenja i odricanja; ljubav, koja je i u njemu, u starom čovjeku, isklesala novog Adama, koji je po Bogu stvoren u pravednosti i istini. Ustrajati se na putu kršćanske pokore ne može bez ljubavi.

Još manje možemo u njemu protumačiti njegove ćudoredne krjeposti, njegovu poniznost, blagost, skromnost, pobožnost, koja ga je naučila da sve svoje duševne i tjelesne sile stavi u službu Božju, sav njegov život bez jedne svesilne ljubavi, kojom je obuhvatao sve.

Ljubio je Boga i Sina Njegova Isusa Krista i Duha Svetoga Posvetitelja. Ljubio je djelo Kristovo, Crkvu njegovu, sakramente njegove. I ta ljubav prožeta milošću Duha Svetoga i njega je poput Apostola, poput Stjepana učinila vjesnikom, propovjednikom i širiteljem kraljevstva Kristova na zemlji. To je ljubav zapaljena na žaru vječnih istina i božanskih tajna.

Mahnić je u bližnjemu gledao sliku Božju — neumrlu dušu; gledao je sinove Božje, otkupljene krvlju Kristovom; gledao je zaručnice Duha Svetoga posvećene njegovim darovima. U bližnjemu ljubio je Boga i k Bogu privodio duše. Mahnićev rad Božji je rad; ljubav je to bližnjega, koja nije sentimentalna već nesebična, požrtvovna i stvarna ljubav Kristovog Pastira.

Je li ta ljubav dosegla herojski stepen savršenosti? A zar to ne bi moglo i da bude? Međutim o tome može donijeti konačni sud samo Crkva. Možda će i zato doći vrijeme. Ja neću nikada moći zaboraviti svetačkog lika dra Antuna Mahnića i kad prolazim mimo njegovog groba u crkvi sv. Ksavera u Zagrebu, ne mogu da ga prođem a da mu se ne pomolim.

Možda da sam se previše zanio i pustio preslobodni lijet svome duhu a još više srcu. Mahnić je doista imao i mana kao svaki čovjek. Ali i te je mane (u momentima malo prezatvoren, malo mizantrop, skoro preveliki teoretik, kadgod nesmiljeni kritičar) već za svojeg života pokorom ispaštao; one su mu pribavile gorkih razočaranja, ali su ga i podržavale u poniznosti, one su ga pročistile i dale priliku za zasluge. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Mahnić u listovima

Iz velikog mnoštva pisama dalo bi se izraditi zanimivo poglavlje biskupove biografije. Još bi bilo zanimivije, kada bi se mogla sabrati sva biskupova prepiska, koja je bila obilata. Iz tisuća njegovih pisama iskočio bi značajni lik Mahnićev. Čovjek, koji je poput njega nekoliko decenija stajao u središtu života, akcija, plodnoga rada i koji je razgranao svoju ličnu djelatnost, bio je u brojnim vezama s ljudima, koji su aktivno radili. Koliko je pisama otišlo samo s Krka diljem Hrvatske!

Do mene je, istina, malo doprlo biskupovih listova. Ali i iz ono nešto listova zrcali se lik pisca njihova. I u tim je listovima Mahnić potpun, sav.

Naša bi zadaća bila, da saberemo te dragocjene listove, koji se uglavnom nalaze u privatnim arkivima mnogih naših ljudi. Vrijeme će i tu učiniti svoje; tako će propasti i ti listovi, i ako bi mogli biti mnogi još sačuvani. Središnjica Katoličke Akcije u Zagrebu kao posljednji ustaljeni organizacijski oblik mogla bi stvoriti uz novi svoj arkiv i arkiv spisa hrvatskog katoličkog pokreta. Tu bi našli svoje mjesto i listovi biskupa Mahnića kao i drugih radnika njegova pokreta.

Način pisanja, sadržaj listova, pa čak i same crte pisma i vanjski oblik listova, odaju čovjeka, njihova autora. Mahnićeve crte pisma su odlučne, jednake, čvrste i izrazite kakav je bio i sam. Iz tih crta, tih vanjskih znakova, izbija sav njegov značaj i sva njegova energija. To se vidi i u njegovim ru-

kopisima. Kada nešto i precrtava, i ta su precrtavanja sigurna i odlučna.

Mahnić ne piše duga pisma. Ali piše jezgrovito uvijek se ograničujući na predmet. Tko je poznavao biskupa, iz svakog ga je pisma mogao živa gledati pred svojim duhovnim očima. Borac i radnik na svakom mjestu. Našoj kulturnoj historiji, a osobito historiji hrvatskog katoličkog pokreta veliku bi uslugu učinio, tko bi se odvažio sabrati i objelodaniti najznačajnija biskupova pisma.

Bolest

Nema podataka o tom, da li je tokom života dr Mahnić teže bolovao. Bio je čvrstog tjelesnog ustroja, jakih mišica i zdravih živaca. Kadgod bi nesvjesno trgao ramenima, a desno mu je rame izgledalo nešto više od lijevoga. Bio je vitkog stasa, visokog čela, bistrih i upalih očiju, poduljeg lica, crne kose. Svakog bi dana pa i po zlu vremenu po jedan sat šetao. Po koji mjesec praznika nije si redovito uskratio. Ni u starosti se nije služio naočalima. Kažu, da je perijodično trpio na želucu pa i od nekih drugih staračkih bolesti. No on se nije tužio na svoje boljetice. Nije uzimao ljekova niti posjećivao kupališta ili sanatorija, a nije konzultirao ni liječnike specijaliste. I tako je uza sav svoj duševni i tjelesni rad dočekao sedamdesetu godinu.

Providnost je Božja bdila nad njim. Našla se jedna propala duša, koja je pokušala da ga otruje. Bila je to, kako me obavijestiše, službenica nekog svećenika, kojemu je biskup naredio, da je odpusti. Svećenik posluša, ali time izazove bijes nesretnice, koja, kako razumih, ulije jak otrov u bočicu, u kojoj se čuvalo misno vino određeno za biskupa. Ali ministrant, kako je u bočici bilo malo vina, ostavi to vino za tajnika a za biskupa spremi drugo vino. I kapelan, koji je slučajno uzeo veoma malo vina za konsekraciju, doista je stradao, ali jer je bio slabog želuca, odmah izbaci vino i brza liječnička pomoć izbavi ga pogibli. Biskup, koji je redovito uzimao više vina, bio bi zacijelo stradao. Neke su ta-

lijanske novine dale stvari publicitet a i naše su novine nešto donijele, no težih posljedica nije bilo. Bilo je to g. 1910. Providnost je Božja bdila nad Mahnićem.

Iz internacije se 12. II. 1920. vratio bolestan. Drugi sam ga već dan posjetio. Junačio se, koliko je mogao. S radosnim smješkom pokaže mi zlatan prsten, što mu ga je darovao Sveti Otac. Ni na koga se nije tužio. Posvršavao je svoje poslove. Na Veliki se četvrtak po zadnji put sakupismo mi svećenici oko njegova stola. Izgled mu je bio umoran.

Tajna ga je bolest počela sve više mučiti. Nije ležao, ali nije mogao ni raditi. Jednoč pokucah iznenada na vratima njegove sobe. Polagano otvorih. U sobi potpuna tama. Iznenada skoči s divana biskup i nježno se ispričavajući reče: oprostite, duša bi rada, ali je tijelo slabo. — Bio je potišten i nekako utučen, ta bio je bolestan. Trebao je ne samo odmora već i liječenja; žalibože, bilo je već prekasno.

Tražio je putnicu za Jugoslaviju i sada ju je lako dobio. Krk je bio za Italiju izgubljen. I već skršeni starac ostavlja nekako početkom srpnja 1920. za uvijek onu kapelicu, u kojoj je u 24 godine proboravio tolike i tolike satove u molitvi; ostavlja kvarnerski hrid i onu sobu, koju su tolikoput zapljuskivali valovi Jadrana, u kojoj je njegov svjetli um prikupio toliko duševnog blaga, koje je ostavio u baštinu narodu svome; ostavlja revni Pastir svoje stado, sve ostavlja u čvrstoj nadi, da će se povratiti. Ali se ni živ ni mrtav više onamo nije povratio. Preko Šila i Crkvenice uputio se Mahnić put Zagreba, da vidi svoju djecu, svoje sinove, koji su ga željno iščekivali.

„Radosnim smo uzbuđenjem, kako piše tadanji predsjednik Katoličke đačke Lige Nikola Kolarek (Zora-Luč XXIII. 1921., 135—137), očekivali na zagrebačkom kolodvoru prvog srpnja riječki vlak, koji je imao da nam doveze Njega, našega biskupa dra

Mahnića. Pred malo ne dvije godine neposredno prije svršetka rata slušali smo ga, kako nam naviješta skori slom Austrije i svoju blizu smrt. Nije se plašio, samo je žalio, da će morati napustiti pokret u času, kad će mu se otvoriti ogromno polje rada u slobodnoj domovini. „Ali vi ste mladi, i sada treba da svom silom poradite, da uzgojite narodnu njivu za Krista". I sada eto poslije patnja i progonstva dolazi k nama, da odpočine među svojima i da nam kaže riječ veliku, koju smo tako željno iščekivali".

„Ali jao! Jedva ga upoznasmo, kad se umornim korakom bližao vratima dvorske čekaonice. Porazna misao prođe nam tada dušom: mi ćemo se za uvijek morati oprostiti s njime, kojega smo htjeli, da do kraja granica ljudskoga žića gledamo svježa na braniku Siona našega".

„Prem izmučen naporima puta izrazio je ipak želju, da ga drugi dan posjetimo mi, najmlađi njegovi. Pođosmo. „Pratio sam vaš rad, reče. Iz „Luči" sam saznao za reorganizaciju vaših redova, koje ste tako lijepo dotjerali. Upravo sam radostan, da ste formalno gotovo savršeno organizovani u Ligi". Prelazeći na učenje filozofije nastavi: „Gledajte, kuda je zla filozofija dovela Njemačku. Po Hegelovom načelu, da je država nazočni bog, preuzela je svu odgoju u svoje ruke i tako u korjenu zarobila svako slobodno mišljenje. Ja sam strašno radikalan u tom, da se čuvaju prava roditelja i djece na vjersku slobodnu uzgoju". Biskup se najednom zažario, podigao desnicu i visokim glasom govorio: „Naši parlamentarci moraju se prije svega odlikovati dubokom načelnom izobrazbom. U svim pitanjima moraju nastupati i s načelnim razlozima. Takav istup imponira svima pa i liberalcima, koji su u svemu površni. To sam opazio iz vlastitog iskustva".

Naprezanje ga je u govoru malo izmorilo i nakon kraće stanke zapita, kako se razvija žuti pokret. „Drago mi je — reče — što ste tako radikalno na-

stupili prema tom žalosnom pokretu. Ja sam se dugo molio, da tu pravo pogodite. A kako vaše financije?" Tu je položio na stol 40 lira za svoje đaštvo... „Kad se vratim kući, prodat ću vino, što mi je preostalo i poslat ću vam. A sad moram jednom starom prijatelju". Razgovor je završio i za čas su ga vozila kola, da izmoli, kako smo kasnije doznali, barem predujam za svoje liječenje u Varaždinskim Toplicama, jer on, Prognanik, nije ni toga imao, ali je za svoje mlade prijatelje dao možda i posljednju liru". Tako Kolarek. Reproducirali smo ovaj razgovor, da se vidi sva plemenitost svetoga biskupa a i da razumijemo, kako i zašto ga je đaštvo toliko štovalo i ljubilo.

Po savjetu je liječnika tražio po prvi put pomoć u Varaždinskim Toplicama. Bolest mu nijesu razumjeli. Skrivala se ona sama, a moguće da ju je sakrivao i već oslabljeni Prognanik. Liječenje nije uspjelo i zdravstveno se stanje pogoršalo. Kod njega se nalazio njegov kancelar pop Mate Polonijo. Ondje je ostao nekoliko mjeseci.

U rujnu se vraća u Zagreb. Potpuni siromah našao je sklonište u nadbiskupskom dvoru, da tu provede zadnja dva mjeseca svoga mučeništva. Napokon liječnik konstatuje neizlječivu bolest raka na prostati, koji se nije dao operirati. Sada je svima bilo jasno, da je katastrofa neminovna. Njegovi prijatelji s nadbiskupom Bauerom na čelu odlučiše, da otac katoličkoga pokreta zaklopi svoje trudne oči u hrvatskoj prijestolnici. I tako se Prognanik iza okupacije Krka sa strane D'Annucijevih četa ne bi ni bio mogao povratiti u svoju rezidenciju, kako je to vruće želio.

Sada redovito borave uz njega njegov kancelar Polonijo, koga početkom listopada zamjenjuje dr Josip Palčić. Veliki se bolesnik još uvijek nadao, da će se povratiti na svoje otoke te je i više puta spominjao svojoj okolini, da će još dvije godine živjeti, da posvrši svoje poslove, ali je bolest postojano podgrizavala njegov organizam. Strašno je trpio te bi ga čuli, gdje kroz noć uzdiše i vapi: Bože moj, Bože moj. Dvorila ga je jedna sestra milosrdnica, koje je pomoć sa zahvalnošću primao. Ni ta sestra nije više među živima. Ona bi nam bila mogla dati potanjih obavijesti o biskupovoj posljednjoj bolesti i svetoj smrti.

I u časovima, dok je ova žrtva paljenica izgarala na postelji bola, ovaj veliki prijatelj mladeži nije zaboravio svojih dragih mladih đačkih prijatelja. Njima dajemo riječ, da prikažu ganutljivi oproštaj od svog Učitelja.

Zadnji oproštaji

Od Katoličke Đačke Lige

„Bilo je 14. rujna 1920. Teška ga je boljetica prikovala uz krevet. Liječnici mu dosudiše još najviše dva mjeseca. On toga još nije znao. Noć je proveo veoma nemirno. Dolaze brojni posjetioci. On sve na kratko prima, trpi strašne muke. Poslije 11 sati najavismo se mi, predstavnici Liginog đaštva. U kutu stoji krevet, do njega noćni ormarić na kom je položena „Narodna Politika" s uvodnim člankom „Otac Katoličkoga pokreta". Neprospavane noći ispile su mu zadnje ostatke bojâ na njegovu licu, a bol je još jače utisnula nabore oko ustiju. Ležao je nauznak. Poljubismo ga u ruku i rekosmo mu, da mu za sedamdesetgodišnjicu mjesto zlata i srebra dajemo nekoliko tisuća svetih pričesti, koje smo u te dane prikazali Providnosti, što nam je dala dobroga Oca. Stiskao je zube i krio osjećaje srca, ali suze što su skliznule niz lice, odale su borbu Oca i Vođe. Otac je pobijedio.

„Hvala vam, što ste me se sjetili sv. pričešću. Meni ide na bolje, ali polagano. Doskora ću stići na svoje otoke i tamo ću se brzo oporaviti. Liječnici kažu, da ću za tri tjedna tamo sasvim ozdraviti. Moji će me otoci brzo izliječiti. Samo da mogu što prije otputovati a onda ću se opet povratiti k vama". Govorio je ispresijecano. Bol je morala strašno vršiti okrutni posao, jer biskup je prestao govoriti. Oko ustiju su se zamijetili jaki trzaji, ruke su se

počele grčiti, dah je zapinjao. Htio je nešto da kaže, ali nije mogao.

„Presvijetli! Želite li nam priopćiti kakvu posebnu poruku? Tiho i ekspresijonalno je rekao: „Da, nastojte da sačuvate jedinstvo. Ja se samo toga bojim, da sada, kad smo ojačali, ne nastanu rascjepi u pokretu. Kadgod imate kakvo sporno pitanje, rješavajte ga polagano. Ako se međusobno ne složite, idite pred Senijorat. To jedinstvo moramo sačuvati, jer imamo veliku zadaću, da se s rastavljenom braćom ujedinimo u jednom ovčinjaku Kristovom. Oh, kad bi mi Slovenci i Hrvati shvatili tu svoju misiju. Moramo se čvrsto držati u tom radu stijene Petrove, na kojoj je Krist sazidao Crkvu svoju. Rim je princip našeg jedinstva. On je izvor sve istine. I uz episkopat moramo čvrsto stajati, jer je to veza, koja nas veže s Kristovom stolicom".

Baš kao Krist naš Gospodin, koji je uoči svoje smrti molio za svoje učenike: „Da svi budu jedno, kao što i ti, Oče, u meni a ja u tebi, da ja i oni u nama budu jedno" (Iv., 17. 21). Predvidio je umirući biskup razdor između đaštva, koji je doista iza njegove smrti i nastao, a kojeg on nije želio.

„Na pitanje, je li oportuno, da o neriješenom pitanju mariborskog sastanka debatiramo u svojim glasilima, dao je odlučno negativan odgovor".

Tada se obrati ženskoj đačkoj sekretarici i upita: „No, kako Vi?" Kad je čuo za uspjeh ženskog zborovanja u Mariboru i kako se organizacija brzo razvija, reče: „Sretan sam, što sam pod stare dane doživio i to da ste se vi tako oduševile i da se također okupljate u svojoj organizaciji. Kad se oporavim, ja ću više puta doći među vas, da se razgovorimo o potrebama organizacije". Dalje nije mogao. Bol je opet navalila. Tek nakon stanke okrene se prema nama te uprtim pogledom i toplim glasom naglasujući pojedine riječi reče: Recite svima, da ih pozdravljam, kao otac pozdravljam. Zbogom!"

„Više ga ne vidjesmo do onoga dana, kad položiše na mrtvački odar Učitelja i Oca našega (Zora-Luč XXIII., 1921., 137.-8. Nikola Kolarek u ime upravnog odbora Lige i predstavnica Kat. Đačkog ženskog pokreta).

Oproštaj od katoličkog đaštva

Na smrtnoj je postelji đački biskup izdiktirao „svojim milim prijateljima" svoju posljednju poslanicu. „Doskora će biti konac mome životu na zemlji, jer osjećam, da mi dnevno propadaju sile. Prije svrhe želim, o moji dragi prijatelji, da vam još jednom upravim srdačnu, a dakako i posljednju riječ. Siguran sam, da ćete je primiti dobrohotno, kako ste je susretali dosada i to za volju katoličke stvari, ne obzirom na moju osobu".

„Najprije vam stavljam na srce jedinstvenost i slogu u katoličkim redovima... Visoko cijenite opomene svetoga Pavla: starajte se držati jedinstvo duha u svezi mira" (Ef., 4, 3); „predusretnite se časću (Rim. 12, 10) te svi jedno govorite i da ne budu među vama raspre, nego da budete utvrđeni u jednom razumu, u jednoj misli" (I. Kor., 1, 10).

„Tvojoj brizi, učeća mladeži, preporučam i organizaciju seoske katoličke mladeži. Jedni i drugi mladići mora da uporedo stupaju te tako budu „dobro uređena vojska" katoličke misli u javnom životu... Oživite dakle što prije i za njih što jače udruženje i posebni časopis".

„Cijeli sam svoj život stajao protiv modernog poganstva raznih oblika, i to vam ostavljam za amanet. Protukršćanske ideje neka budu daleko od vas".

„Mladi prijatelji, želim, da svi budete pokoljenje, koje ima u „svojoj unutarnjosti novi duh" (Ezeh., 11, 19) t. j. duh Božji. Vruće želim, da postanete dobra sol sebi i narodu. To ćete jedino time postići, ako se spojite s Kristom; ako se u vašim redovima

bude često i prečesto pristupalo presv. Euharistiji... Ovaj je duh doslije tako uspješno kod mladeži gojila Marijina Kongregacija".

„Katolička omladino! Svršavam. Mnogo toga imao bih da kažem, ali me izdaje snaga..' Svi budite veselje vječnom Bogu, kod koga ću se za vas moliti u lijepomu nebu i od koga već sada prosim najobilatiji blagoslov.

Zagreb 25. rujna 1920. † Dr Antun Mahnić".

Rastanak s krčkim kaptolom

Bolest se danomice pogoršavala. Napokon mu rekoše, da neće preboljeti. Tu je vijest primio mirno i predano u volju Božju. Ali uza sve to gojio je nadu, da će umrijeti u svojoj rezidenciji. Bilo mu je teško, što je drugima na teret. Međutim sama bolest kao i trajne besanice strašno su ga mučile. Neko olakšanje donosile su mu razne injekcije, koje je od vremena do vremena primao. Stanje je bivalo vidljivo sve teže.

Dne 20. XI. krčki kaptol dobije brzojavnu vijest, da je njegov ordinarij na umoru. Kanonik Jakov Dminić, dr Palčić i pisac, preko Šila i Crkvenice, a odanle kočijom do Bakra dostigosmo sušački vlak za Zagreb — Sušak je bio pod talijanskom okupacijom — kamo stigosmo drugi dan. Kod bolesnika je nastupila mala olakšica te svog dragog biskupa nađosmo prilično raspoložena. Kad nas ugleda, upalo mu se lice zasja posebnom radošću, a svjetle su oči kazale više nego li je mogla kazati i jedna njegova riječ. Uzalud je pokušao da ustane i da sjedne u naslonjač. S nama je razgovarao vrlo ljubezno, iako se razabiralo da mnogo trpi. Kretao je glavu desno i lijevo a rukama je gestikulirao. Bilo je očito, da nam je želio mnogo toga kazati, ali nije mogao. Suza se zacaklila na uvijek svjetlim i dubokim njegovim očima. Šutjeli smo, ali što je šutnja u tom času značila? Moradosmo se odalečiti.

Sestra, koja ga je njegovala rekla nam je, da bolesnik silno trpi i da se po noći, kad drži, da svi spavaju, čuju jecaji: Isuse, Isuse! Jednom je tako jako zavikao, da mu se je ona primakla i počela ga tješiti Isusovim mukama na križu. „Da, da, — odgovorio joj je biskup — ali i on je vapio i vikao: Oče moj, Oče moj, zašto si me ostavio".

Drugog je dana primio ponovno kan. Dminića i dra Palčića sjedeći u naslonjaču. Neznam, što su razgovarali. Meni je bilo toliko teško što nijesam i sam mogao biti s njima pa odlučih, da ga makar još jednom posjetim.

Moj posljednji sastanak s biskupom

Neka mi se ne zamjeri, ali ne mogu a da ne zabilježim onaj četvrt sata, što ga provedoh uz dragog pokojnika. Kroz sedam sam godina bio njegovim ispovjednikom i najljepši su časovi u mom životu bili oni, kad sam imao priliku, da svake subote, poslije svete Ispovijedi s njime provedem koje vrijeme u razgovoru. Žalim, da te sretne časove nijesam i pribilježio.

Stupih u bolesničku sobu. Pokleknuh do bolesničke postelje, prihvatih ruku, da je poljubim. „Nemojte, nemojte — reče — blatna je". Dakako da ga nijesam poslušao. Zametnusmo razgovor o prilikama na Krku nastalim iza Rapalskog ugovora i pripojenja otoka novoj Riječkoj državi. Dobro sam zapamtio biskupove riječi: „Uvijek sam smatrao svojom dužnošću da branim prirodna prava našega naroda".

Zatim ga zamolih blagoslov za moje svjetovne Trećorece. „Blagoslovite ih (nije rekao: blagoslivljam ih) i recite im, da se Boga boje". Znajući da se nalazim pred umirućim svecem, zamolih ga da blagoslovi i mene, njegovog nevrijednog štovatelja i pomoćnika. Biskup se nenadano trgne i tresući se

od uzbuđenja reče: „Nemojte, nemojte. Oprostite, ako sam vas uvrijedio..."

Poniknuh glavom duboko ganut s tolike poniznosti i dobrote. Svetoga biskupa uvijek sam duboko štovao i iskreno ljubio. Nikada ga se nijesam bojao, a još manje izbjegavao, ali ovaj posljednji čin u njegovu životu ostavio je u mojoj duši dubok dojam, koji se neće nikada izbrisati. Ta znao sam, da se nalazim pred patničkim krevetom velikoga Mahnića, velikoga trpnika, za me pravoga Sveca. Sa suzama ostavih sobu, a da ga živa više nikada ne vidjeh.

Smrt

Rak je nemilice razarao tjelesne snage, mišićje i živčevlje bolesnikovo. Bolovi su postajali sve žešći, trpnje strašne, duge noći bez sna. Često bi uzdisao i plakao osobito u časovima, kad mu se činilo, da je sam, i oni koji su bili blizu, čuli bi njegove riječi „Isuse, Isuse, Majko Božja! A kad bi tko iznenada došao k njemu, rekao bi: „Nije ništa. Prije me je nešto boljelo, ali sada već nije ništa". I svojoj je sestri, koja ga je iz Gorice posjetila, rekao: „Nije zlo, posjetit ću te, čim ozdravim, doskora".

Ali bolest se primicala svome kraju. Dne 11. XI. dr Lochert je konstatirao novu komplikaciju, upalu pluća. Žrtva je izgarala, svijetlo se gasilo. Sam bolesnik zatraži sakramente umirućih. Podijelio mu ih je dr Palčić, a on je sveti obred sabrano pratio. Kako je? zapita ga svećenik. „Slabo, nek se vrši volja Božja".

U noći između 13.—14. XI. stanje se bolesnikovo pogorša. Dr Palčić započe molitve umirućih. Kako je poluglasno molio, biskup mu reče: „molite glasnije". A kad je svećenik izgovarao riječi: „Ali on je vjerovao i revnovao za Boga, vjerno se klanjao Bogu, koji ga je stvorio" reče umirući biskup: „Da, da, tako je".

U ponoći nastupi agonija. Brzo se nađoše uz biskupa, koji je umirao, nadbiskup Bauer i drugi. U četiri sata nastupi mala olakšica. Opet je mogao da prati molitve za umiruće i što više, zaželi i čašu

vode, koju sam prihvati rukom i ispije do dna. Bila je to posljednja.

U sedam je sati izgubio svijest. U sobi se čula samo molitva svećenika. U sedam i pô sati dne 14. XI. 1920. veliki je biskup Mahnić predao svoju patničku dušu svome Stvoritelju. Bilo mu je točno 70 godina i tri mjeseca. Svećenikom bio je 46 godina a 24 godine biskupom.

Koji čas kasnije veliko je zvono zagrebačke katedrale oglasilo smrt krčkoga biskupa dra Antuna Mahnića.

* * *

Kao što su nekoć učenici svetog Martina, tako su i učenici Mahnićevi zaridali nad mrtvačkim njegovim odrom: „Komu ćeš nas, Oče, ostaviti? grabežljivi vuci iza tvoje smrti napast će stado tvoje, invadent gregem tuum lupi rapaces..."

Bolno zajeca Sudetina harfa i još bolnije odjeknu u srcima onih, koji izgubiše Oca i Vođu. „Oči njegove ko dvije nerješene tajne zaklopiše se za uvijek. — Kuda si pošao, Oče naš? — Zašto nas ostavljaš, zašto? Zašto nas ostavljaš u ove decembarske dane, kad je duša prazna ko čaša, a oči zdvojno zure? — Zašto su oči tvoje hladne, ko ugasle svijeće. — Lice tvoje žuto kao napisani pergamen? Zašto nam nijesi rekao još jednu riječ? Još jednu riječ?"

„Monotono tuku četvrti tužne naše katedrale. Od zida u zid jecaj, od kuće do kuće glas: Mrtav je, On — veliki Vođa naš. — Kraj odra njegova: cvijeće, svijeće, očaj i molitva, — kraj odra njegova mir, — i mi. Nemojmo ga buditi — umoran je — On, knez naš".

„Oh, jesi li napokon usnuo, veliki mučeniče naš, naše zemlje, naših rijeka, našeg mora. Ti, što nikad nijesi klonuo na teškom putu svog patničkog života. — Ti, što si vječno za nas bio; jest — Ti kralju naš — nisi nas ostavio — ne!... Mi te osje-

ćamo na svakom našem koraku, mi te osjećamo u radu i u molitvi — mi te osjećamo danju i noću. Ti si za nas sadašnjost i budućnost. — Ti si onaj, koji nam je dao sebe u dobrobiti dobrog Nazarenca... Ne, nije još umrlo evanđelje naših tužnih ulica — ne, ono živi sveto i drago, ko uspomena na Tebe... "(Zora-Luč, XXVIII., 121.—122.)

* * *

Odar sa smrtnim ostacima velikog pokojnika bio je izložen u nadbiskupskoj kapelici. Mladi junaci, gimnazijalci, đaci, orlovi, senijori i drugi njegovi štovatelji te silno mnoštvo naroda guralo se k odru, da mu rekne zadnji s Bogom. Po dogovoru na odar položiše vijence: J. K. Đačka Liga: Svome Vođi; hrvatski katolički Senijorat: Svome osnivaču; Pijevo Društvo: svome Pokrovitelju. Za druge organizacije bilo je odlučeno, da mjesto vijenca daruju štogod u novcu „Baštini dra Rogulje".

Osmrtnice su izdali krčki kaptol, Hrvatski katolički Senijorat i Katol. Đačka Liga. Sažalnice su stizavale od svih naših kulturnih ustanova. U ime kraljevskog dvora brzojavio je general Antić. Kraljevska vlada po predsjedniku ministarskog savjeta dru Miljenku Vesniću izrazila je saučešće. U ime pokrajinske vlade u Ljubljani brzojavno je odao izraze duboke žalosti predsjednik dr Brejc. Izrazima saučešća priključila se hrvatska pokrajinska vlada u Zagrebu, biskupi, kaptoli, kanonici, svećenstvo i brojni svjetovnjaci.

Sprovod

Brigu oko žalobnih svečanosti preuzela su zagrebačka katolička društva. Odar je pokojnika dne 18. XI. u žalobnoj povorci prenesen u katedralu. Svečani je Requiem uz veliku asistenciju održao dr Antun Bauer. Od biskupa su bili prisutni dr Jeglić, knez-biskup ljubljanski, dr Karlin, biskup mariborski, dr Dionizije Njaradi, vladika križevački, dr Ivan Šarić nadbiskup sarajevski, dr Antun Akšamović, biskup đakovački, dr Josip Lang i dr Dominik Premuš biskupi. Preko mrtva Mahnića nije se moglo preći.

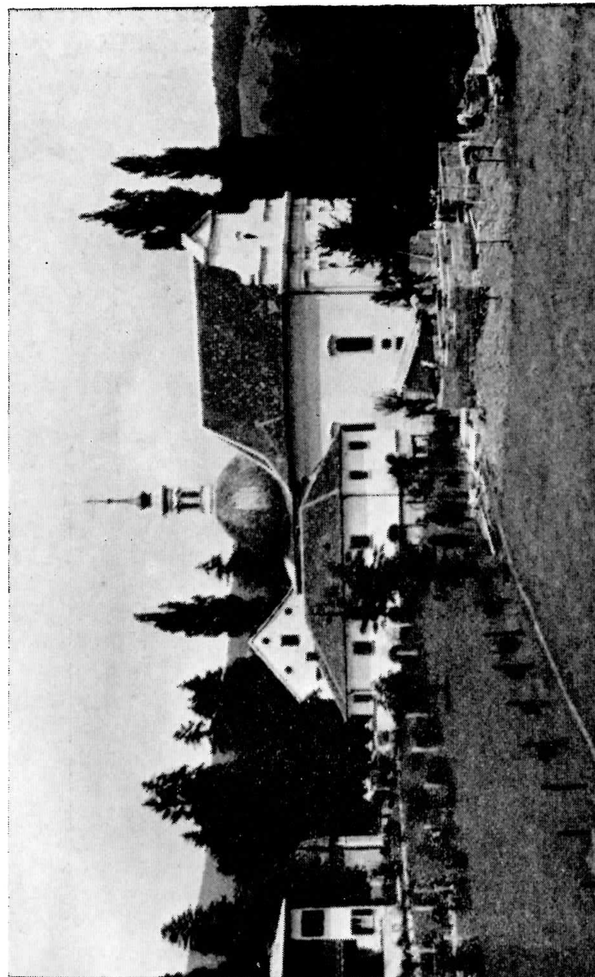
Od državnih su vlasti bili zastupani: regent po generalu Tucakoviću, vlada, stol sedmorice, gradsko poglavarstvo, sveučilište, Vojna komanda. Od pojedinih istaknutih ličnosti spominjemo dra Trinajstića, dra Antončića, dra Matka Laginju, mnogobrojnu deputaciju s Krka i rodbinu pokojnikovu. Bile su prisutne: sve zagrebačke srednje škole s profesorskim zborovima, sva katolička društva, predstavnici Jugoslavenske akademije, omladina i mnogo drugog naroda tako te je katedrala bila dupkom puna.

Oko odra su držali počasnu stražu domagojci i orlovi (Zora-Luč XXVIII., 139). Žalobni je govor izrekao nadbiskup Šarić. On je između ostaloga rekao: „Naš Otac, naš Vođa, naš Učitelj nije više živ — uzdiše naša kršćanska omladina, učenica njegova. Za svojim velikim sinom plače naša sveta Crkva, plače naša Domovina. Svi plačemo za njim,

za ljubimcem Boga i naroda našega. I Gospod je naš plakao nad grobom prijatelja svoga.

„Boj, što ga je Mahnić započeo s liberalizmom u potpunoj osamljenosti proti svim silama našega javnoga života, taj boj jednoga čovjeka proti zaostalosti i predrasudama cijeloga naroda, pa konačna pobjeda toli silnoga čovjeka, jest prizor, koji do u dnu potresa dušu naše katoličke mladeži uvijek, kadgod ona na to pomisli. Znanje dra Antuna Mahnića, njegova neodoljiva energija, njegovo neslomljivo pouzdanje u snagu kršćanske misli, jest izvor svemu idealizmu naše omladine, naše duševne nove generacije. Najviše što može na tom svijetu da izvrši jedan čovjek, izvršio je dr Antun Mahnić. On se sav dao i žrtvovao katoličkoj ideji. Sve svoje sposobnosti, sve svoje misli, svoje zdravlje, svoje živce, sve svoje vrijeme, svoje srce, sav svoj temperamenat dao je u gradnju velebnoga Hrama, u slavu Boga. Corroboravit templum Dei — podupro je doista Hram Božji. I zato Bog, Sudac živih i mrtvih — ja sam o tome uvjeren — skida danas mitru s njegove glave i meće mu na glavu krunu vječnoga života; uzima iz ruku njegovih danas biskupski štap i daje mu palmu vječite slave. O slava Ti, presjajna Luči u Hramu Svevišnjega“. Zaključio je ovako: „Predragi naš Oče, naš Vođo, naš Učitelju, Brate i Prijatelju naš, s Bogom ostaj, s Bogom premila dušo naša. Živi s Kristom. Počivaj u miru svetom. Amen“. (Čas, XV., 264.—67.)

Iza svete mise četiri su biskupa podijelila po crkvenom obredu svečano odriješenje. Zatim su senijori i akademičari mrtvo tijelo prenijeli na mrtvačka kola. Žalobna je povorka od više tisuća rastuženih učesnika kroz Novu Ves krenula prema crkvi sv. Ivana. Vodio ju je dr Jeglić uz asistenciju dra Karlina i Akšamovića. Na čelu povorke stupali su orlovi s barjacima, iza njih katoličko đaštvo, senijori, vjerska društva, redovno i svjetovno svećenstvo, mrtvačka kola s počasnom stražom. Iza lijesa

Sveti Ksaver u Zagrebu

su se svrstali pojedini izaslanici, rođaci, predstavnici vojnih i civilnih vlasti, razna društva i mnogobrojni vjernici.

Pred crkvom sv. Ivana ponovno je tijelo blagoslovljeno. Iza toga se bogoslov Nikola Kolarek oprostio u ime Đačke Lige. „Mrtvi otac katoličkog đaštva neće zamjeriti, da mu njegovi najmiliji prije nego predamo umorne kosti na vječni počinak, kažu topli hvala za sve i reknu mu posljednji s Bogom. Učenici bez Uzor-Učitelja, sirote bez oca, stojimo danas mi predragi sinci i kćerke, kako nas apostrofira u mariborskoj poslanici, s bolom u srcu, žalošću u duši, pred mrtvim tijelom dra Antuna Mahnića. Veliki Učitelj nije poznavao kompromisa ni u načelu ni u životu, i svoj je neumoljivi povik: Aut Christus aut Belial, pomno usađivao u srca učenika. Učio nas je, da katoličko načelo mora radikalno preobraziti um i srce svakoga pojedinca, da svaki bude kao čitav čovjek spreman borac za kraljevstvo kršćanskoga demokratizma u svojem narodu..."

„Mrtvi naš Učitelju i Oče! Zauvijek ugasnuše bistre oči Tvoje, zanijemiše usta Tvoja a posvećena se desnica Tvoja neće više dizati da blagoslivlje vjernu djecu Tvoju. Duh Tvoj ostaje i ostat će među nama, učenicima Tvojim, i mi Ti na ovom posljednjem putu obećajemo, da ćemo ga čista i neokaljana predavati od generacije do generacije, da ga čuvaju kao dragocjen amanet. Obećajemo Ti, da ćemo ići putevima, kojima si nas Ti učio te nećemo klonuti, dok do kraja ne izvedemo zavjetnu misao Tvoju: kršćanskog preporoda Tvoga naroda" (Zora-Luč XXV., 140—1)

Zbor franjevačkih bogoslova ispjeva tužaljku. Sipila je tiha kiša, ko da samo nebo plače. Sitni je snijeg bjelinom pokrio zemlju, kao da je i ona htjela posvjedočiti bjelinu Pokojnikove duše, koja je u bijeloj haljini krsne nevinosti stupila pred svoga Stvoritelja. Tako ga njegovi najmiliji otpratiše do Mirogoja. Tu se od njega oprostiše u ime senijorata

16

Stanko Banić, dr Josip Srebrenić u ime Slovenaca, sveučilištarac Vidovec u ime slovenskog đaštva. Napokon u ime već onda rasparčane krčke biskupije potresnim govorom oprostio se od svoga biskupa pop Mate Milovčić, župnik iz Baške. On između ostaloga reče, da Krčani neće mirovati, dok mrtvi ostaci njihova nadpastira ne budu našli svoj trajni počinak u oslobođenom Krku. (Tamo su tada još bili Talijani).

A iza toga je kaptolska grobnica primila u svoje krilo novog stanovnika...

Svjedočanstva i sjećanja

Godine su prolazile iza Mahnićeve smrti. Iz naše su sredine počeli pomalo nestajati živi svjedoci života i rada velikoga biskupa. I uspomene i sjećanja počela su pomalo blijediti. I odlučio sam, da izradim biografiju oca hrvatskog katoličkog pokreta, a u svoj sam nacrt uključio poglavlje, u kom bi pojedinci biskupovi saradnici, savremenici, prijatelji, znanci i učenici, prikazali svoja svjedočanstva i sjećanja, svoje lične uspomene na biskupa. Ali takva bi zamisao u okviru ove knjige bila i neostvariva, iako bi bilo vrijedno dapače, da se upravo kao popuna ove knjige izdadu u posebnom djelu uspomene pojedinih radnika u hrvatskom katoličkom pokretu na biskupa Mahnića. Takova bi knjiga bila skoro čitava historija pokreta. Bila bi potrebna, kao što bi bio potreban životopis Petra Rogulje i Rudolfa Ekerta.

Zabilježit ćemo ipak nekoliko uspomena i svjedočanstava.

Dr Ljubo Maraković sjeća se svog prvog susretaja s biskupom Mahnićem ovako:

„Ni traga kakve nemile nesigurnosti. Od prvog smo se časa osjećali kao kod kuće, kao da je svaki predmet, koji je okruživao našeg velikog domaćinu, odisao njegovom neiscrpivom ljubeznošću i blagošću. Nikada neću zaboraviti to veče, a držim ni nitko od onih, koji su bili zajedno. Biskupova mila blagost, čar mirnih i dubokih voda, prenosila se na nas onim karakterističnim stiskom ruke, onim tihim

pogledom očiju, i onim ljubaznim „no, no, dajte, dajte", kojim bi svršavao razgovor. Za večere je palo nekoliko zdravica, ne sjećam se više govornika — ali sve „u novom stilu" kratko, stvarno, bez fraze ili oduševljeno" (Zora-Luč XXIII., 118).

Biskupov tihi, zamišljeni način govora, nije sam po sebi dizao vihore oduševljenja. Uvijek stvaran i intiman, bez patosa, žario je srca, regbi krišom a nije trgao sa sobom kao retorika velikih govornika. Što je kod njega naročito djelovalo, bila su uvijek djela. Privlačio je svojom ličnošću neodoljivo, ali svojim djelima je zapanjivao. Toliko diskretnog takta, toliko finoće i delikatnosti u saobraćaju, toliko — da se tako izrazim — nježnog demokratizma, rijetko je kada pokazao koji gostoprimac" (118.) „Čudan prizor za carski Beč je bio taj crkveni dostojanstvenik, koji imađaše duh demokratizma i geste istinske duševne aristokracije" (119).

„Ja sam u njegovoj blizini zaboravljao literaturu i sve. Vidio sam velikog čovjeka i biskupa. I pošto sam cio svoj život radio na tom, da budem čovjek, razmišljao sam o onom, što sam vidio i čuo kod njega. Nijesmo nikada vodili duge razgovore. Ali nitko me u čitavom katoličkom pokretu nije toliko razumio kao pokojni biskup. Duboko je u srcu najljepša uspomena obasjana zorom mladosti i žarom oduševljenja. Ona neće nikad na papir. Ovo nekoliko redaka tek najskromniji spomenik đačkom biskupu" (120).

Dr Fran Binički, višegodišnji urednik „Hrvatske Straže" i tijesni pomagač biskupov piše: „Jednom me jedan visoki crkveni dostojanstvenik zapita: molim vas, zašto đaci toliko slave toga Mahnića? Eto, svi su ludi za njim. Ja mu odgovorih: Mahnić ne traži slave svoje, ali je pogodio put u mlada srca. Prorok (tako je Binički zvao Mahnića) znao se svakomu prilagoditi pa usvojiti đačku misao. Znali su to dobro đaci pa su se obraćali Proroku kao svome ocu. Često sam gledao Starca među omladinom, koja se oko njega skupljala kao pilići oko kvočke, a on nije nikoga odbijao".

Polonijo Mate, njegov kancelar piše: „Đacima i njegovim društvima davao je knjige i novčane potpore za izdavanje njihovih listova, ali tajno; prva godišta „Luči" izlazila su u Krku iz njegove „Kurykte", koja je umrla s njime. Đake je k njemu privlačila njegova izobraženost, skromnost, idealizam, optimizam, radikalizam i hrvatska borbenost".

Krešimir Pećnjak, sada rektor bogosl. sjemeništa reče mi: „Veoma rado smo mi kao đaci gledali Mahnića u svojoj sredini, napose pri našim debatama. On, veliki demokrata, dozvolio bi đacima, da svaki slobodno kaže svoje mnijenje. Pozorno bi sve slušao i pratio. Pri koncu debate znao bi od svega onoga što bi čuo sakupiti nešto dobra, pak bi onda tomu neopaženo dodao nešto svoga, te bi tako đake priveo jednoj jedinstvenoj misli, kojoj niko nije mogao protuslovitI. I đaci su pri koncu bili svi zadovoljni i oduševljeni".

Milan Pavelić, trajni suradnik „Hrvatske Straže" napisa: „Biskup Mahnić zanio je đaštvo, zanio ga je u Sloveniji i u Hrvatskoj kao nitko prije njega; izveo je i izvodit će preko svoje djece silna djela. Gdje je ona magnetska igla, što je vukla mlada srca k njemu? Gdje je tajna Mahnićevih uspjeha? Bio je u njega veliki um, golema obrazovanost, ali je toga bilo i kod drugih pa ni traga sličnim uspjesima. Isticao se velikom, da, svetačkom nesebičnošću, krjepošću; ali ni to nije glavno. Bio je neustrašiv ko mučenik, ko apostol, ali to je samo izazvalo udivljenje u ona naša vremena puzavosti i sitnih ljudi. Ono pravo, ono glavno, radi čega je mladež njega volila, bila je njegova golema ljubav. Da, u tom mirnom, šutljivom čovjeku plamsala je orijaška nadprirodna ljubav, koja je bila pokretačicom svega njegova rada, kojom je zahvatao Boga i ljude, koja mu nije dala mira danju i noću. Oh, kako je on volio svoje prijatelje. Ja vas ljubim — pisao je —

toplije i svetije nego majka rođenu djecu. Sinovi moji, mili, poželjni, radosti moja i vijenče moj".

„I nijesu to bile fraze — nastavlja pjesnik Pavelić — Mahnić ih nije poznavao. O tom je kazivalo njegovo lice. Kad je govorio s kojim od djece svoje (đaci), sinula bi na onom, drugačije mrkom obličju, na onim historičkim blijedim licima, neobična nježnost i dobrota, kud i kamo veća od očinske" (Zora-Luč XXIII., 130).

Dr Nikola Kolarek iza razgovora, što ga je dne 29. VIII. 1918. sa zagrebačkim bogoslovima imao u Zagrebu s biskupom u svojem dnevniku napisao je ovo: „Dojam što sam ga imao, bio je velik. Na prvi pogled opaziš, da je to čovjek velikih ideja, energičan, uman. Odmah shvati što želiš reći. Više sluša nego govori i onda stavi par pitanja. Nakratko daje upute, a svojim neprisiljenim demokratizmom brzo osvaja čovjeka. Zato je i završio svoj razgovor riječima: „Moramo biti pravi demokrati i to kršćanski demokrati. Demokratizacija ima budućnost".

Obilata su spominjanja Ante Alfirevića D I. Iz njegove bogate zalihe iznijet ćemo neka njegova zapamćenja.

O Mahnićevom radikalizmu bilježi Alfirević: „Mahnić je bio čovjek načela. Kršćanstvo i njegova načela prožela su njegov um, srce, krv, dušu. To mu je podavalo „maršrutu" u svem njegovom programu, radu i shvaćanju. Za njega su svjetlost i tama, Krist i Belijal bili potpuni antipodi. Nikada se nije zadovoljio teoretskom spoznajom nego je tu spoznaju primjenjivao i na praksu, na svako polje ljudske djelatnosti. Poput Ilije nije trpio načelne šepavosti na obje strane. I Mahnić je kao i taj prorok dovikivao svojim savremenicima: „Dokle ćete hramati na obje strane? Ako je Gospodin Bog, idite za njim; ako li je Baal, idite za njim" (3 Kralj. 18, 21). Stoga je snažno napadao i poluliberalizam i htio je da katolike očuva od te polukuge. I katoličkim je poluliberalcima iznosio pred oči Isusove riječi: „Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko ne sabire sa mnom, prosipa" (Mat. 12, 30).

Kad smo se dogovorili, da u „Hrvatskoj Straži" otvorimo rubriku „Fiat lux", počeo je bez milosrđa perušati ispade naših domaćih novina, političara i beletrista. Tu sam ga često izmijenio, jer sam vidio, da ljudi to vrlo rado čitaju. Tako mi je pokojni prijatelj fra Karlo Eterović priznao, da on svaki put, netom dobije novi broj „Hrvatske Straže", najprije pročita „Fiat lux".

Biskup je Mahnić želio, da svi katolički svećenici budu radikalni. Sjećam se, kako je na svećeničkom sastanku u Splitu g. 1913. to naglasio. Svoju je tvrdnju ovako obrazložio: „U Crkvi Krist tajinstveno nastavlja svoj božanski život rasvjetljujući i oživljavajući je Duhom svojim, koga joj šalje od Oca. Kako On, tako je i Crkva nepogrješiva, sveta. Kako On izlazi od Boga Oca, tako i Crkva sve izvađa od Boga, iz Boga crpe svjetlo, život i snagu. Crkva je dakle po svom početku najradikalnija ustanova, jer se ona temelji u Bogu samom i nikla je iz Srca Sina Božjeg. No, Crkva je radikalna i po zadaći, što je vrši u ljudskom rodu. Ona čovjeka rasvjetljuje svjetlom nadnaravnog spoznanja; očišćuje ga od grijeha milošću Duha Svetoga, ona ga preporađa na priliku Božju te ga tako sve više približava onom savršenstvu, gdje će živjeti, ne on, nego Krist u njemu (Gal. 2, 20); približava onom blaženstvu, gdje će Boga gledati i uživati licem u lice (1 Kor. 13, 12); gdje će mu biti Bog sve u svemu (ib. 15, 28). Ostvarenje dakle božanskog radikalizma u čovjeku — evo u tome sastoji se zadaća, što ima da je vrši katolička Crkva" (Mahnić, Kat. svećenik 36). No zašto je Mahnić najjače zahtijevao od kat. svećenika da bude radikalan? Često mi je znao kazati: „Ako mi svećenici nijesmo radikalni, kako to možemo od drugih zahtijevati? uopće drugima preporučivati? Nije li Krist rekao apostolima

i preko njih svim katoličkim svećenicima: „Vi ste sol zemlje. Ako li sol obljutavi, čim će se soliti? Ne vrijedi već ni za što, nego da se baci napolje i da je ljudi pogaze. Vi ste svjetlost svijeta. Ne može se sakriti grad, koji stoji na gori. Niti se upali svijeća i stavlja pod vagan nego na svijećnjak, da svijetli svima, koji su u kući. Tako neka se svijetli svjetlost vaša pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega, koji je na nebesima" (Mat. 5, 13—16).

Mahnić je takov radikalizam preporučivao i đacima. I bio je uvjeren, da ni Crkva ni domovina nemaju što dobra da očekuju od omladine, koja nije radikalna u načelima i djelima.

*

U politici je Mahnić bio protiv strančarstva, kojemu „treba navijestiti rat do istrage" (vidi knjigu: Katolički svećenik, str. 83, 91, 94, 96, 98, 100), kao i proti kulta ličnosti. Nolite fieri servi hominum (1. Kor. 7, 23).

„Ovo pokojnikovo shvaćanje navelo me bilo, te sam nešto prije svjetskog rata napisao u „Hrvatskoj Straži" odulji članak, gdje sam zagovarao neka bi zastupnici, uvjereni katolici u pokrajinskim saborima i u bečkom parlamentu stvorili svoj „Katolički centrum", t. j. ostali bi i dalje u svojoj stranci, ali bi skupa nastupali, kad bi trebalo ustati na obranu katol. načelâ ili interesâ naše sv. Crkve, kako to vidimo da rade katolički zastupnici u engleskom parlamentu. Malo poslije toga bio sam u Ljubljani i razgovarao s Krekom. On mi odmah reče: „Sigurno si ono napisao u dogovoru s Mahnićem. Ali to je u praksi neprovedivo, jer nijedna politička stranka ne će dopustiti, da njezini zastupnici budu podvrgnuti kome izvanstranačkom forumu". Nažalost taj se nacrt nije kod nas nikada proveo pa ne znamo, što bi životno iskustvo na tom polju pokazalo. Da nije došao svjetski rat i poremetio nacrte

i provedbu, ipak bi se, mislim, i na političkom polju bilo dalo provesti Mahnićevo shvaćanje. U ostalom nijedna ondašnja hrvatska stranka — ako izuzmemo ondašnje naprednjake — nije uzela u svoj program protukatolički stav. Teško je tu a priori suditi, ali bi se sigurno ipak bilo mnogo dobro i od toga postiglo, da se barem pokušalo spomenuti nacrt privesti u život. Postojeće stranke dakako bile bi ustale protiv toga, ali u tom sukobu brzo bi se barem pokazalo, da je katolička svijest pojedinih zastupnika iznad svakog ljudskog obzira; atmosfera bi se bila barem nešto razbistrila i bili bismo znali, na koga možemo računati, da će i u javnosti nastupiti kao katolik. Kat. centrum ne bi bio posebna katolička stranka, nego stalan odbor izvan i iznad svih stranaka. Dakako samo onda takav odbor nije prijeko potreban, kada je narod okupljen u jednu i to takovu stranku, koja otvoreno zastupa i brani katoličke interese. Quod est in votis!

Nekoliko mi je puta priznao — nastavlja Alfirević — da se svagda veseli ljetnim praznicima možda više nego mladi gimnazijalac. Zašto? upitah ga. Odvratio mi je: „Da odahnem, prekinem školsku monotoniju, te uzmognem daleko od svoje sobe pripremiti nacrte za novo pisanje i rad, nova potrebna poduzeća. No i za to se veselim praznicima, što ću moći da posvetim neko vrijeme čitanju sv. Otaca pa tako na vrelima prvih vjekova opet oživim u vjeri prema Bogu i ljubavi spram sv. Majke Crkve".

Jednom je preda mnom katoličkim sveučilištarcima svjetovnjacima ovako preporučio čitanje sv. Otaca: „Tu ćete naći silnu riznicu katoličkog blaga i crkvenih načela, koje upravo danas toliko hitno trebamo kao ozebao sunca. Tu ćete i vidjeti, kako su sv. Oci pobijali stare liberalce svoje suvremenike, a ti se stari liberalci gotovo ni u čemu, čak ni u taktici ne razlikuju od današnjih svojih sljedbenika. Tolle, lege!"

Poznati hrvatski katolički radnik prof. Petar Grgec kao aktivni radnik u pokretu imao je više-puta priliku, da dođe u neposredni dodir s biskupom. U svojim „ratnim uspomenama", a naročito u knjizi „Krvava služba", koju je izdalo zaslužno Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu, na više je mjesta zabilježio svoja sjećanja i opažanja o biskupu Mahniću. Tu se spominje i značajno njegovo pismo o shvaćanju nacijonalizma. Prije II. hrvatsko-slovenskoga katoličkog kongresa u Ljubljani godine 1913. kao i poslije tog kongresa boravio je dobra tri tjedna na biskupovu dvoru. „Često sam šetajući po malenom vrtu ispred biskupske palače razgovarao s Mahnićem, koga sam upoznao kao čovjeka odmjerena u riječima, više šutljiva nego razgovorna, uvijek zamišljena i puna ljubavi prema svakom radniku u hrvatskom katoličkom pokretu... Vrijeme je Mahnićevo bilo matematički odmjereno... O posljednjim Mahnićevim danima mnogo znade dr Nikola Kolarek, urednik „Katoličkog Lista". Svi očevici, koji su s njim govorili u Zagrebu i u Varaždinskim Toplicama znadu, da je Mahnić bio upućen o svim podhvatima mladoga hrvatskoga katoličkog pokreta i da je odobravao i bio ponosan i tim pothvatima i čitavom organizacijskom strukturom. Postoje još rukopisi Mahnićevih članaka, u kojima se vidi, da je Mahnić već u vrijeme rata namjenjivao mladom pokretu i političku zadaću".

*

Nekadanji sekretar Saveza hrvatskog katoličkog narodnog đaštva u Zagrebu i pročelnik đačkog sekretarijata Đuka Kuntarić iz Požege iznosi:

Bio sam đački sekretar. Mogao bih reći da je to doba, doba pred svjetskim ratom, bilo zlatno doba naše đačke organizacije. Skoro po svim srednjim i učiteljskim školama u svim hrvatskim krajevima postojale su organizacije. Vlasti se za njihov opstanak nijesu pitale. Paralelno sa srednjoškolskim

organizacijama djelovala su hrvatska katolička akademska društva „Hrvatska" u Beču, „Preporod" u Gracu, „Kačić" u Insbruku, „Dan" u Pragu, „Antunović" u Budimpešti, „Domagoj" u Zagrebu. Akademičari pojedinih hrvatskih pokrajina zajedno s bogoslovima osobito za ferijalni rad u narodu imali su svoje organizacije „Pavlinovića" u Zadru resp. Splitu, „Dobrilu" u Pazinu, „Martića" u Sarajevu, „Strossmayera" u Đakovu, „Kačića" u Zagrebu. Na svim katoličkim bogoslovijama živo su djelovali bogoslovski „Zborovi". Posebno je bila organizirana redovnička bogoslovska omladina: „Duns Skot" u Zagrebu, „Bakula" u Mostaru, „Akvinac" u Dubrovniku, „Milovan" u Makarskoj, „Ferkić" u Cresu. Uz zajedničko glasilo „Luč" izlazilo je preko dvadesetak srednjoškolskih listova. Đački sekretarijat je posjećivao organizacije, s njima dopisivao. Predstavništvo Saveza hrvatskog katoličkog narodnog đaštva sastajalo se 3—4 put godišnje. Hrvatski je katolički akademski senijorat od godine do godine jačao. Od najmlađe do senijorske organizacije bila je povezanost organizacijska, disciplinska, idejna. Svi smo s ponosom nosili domagojski znak, hrvatsku trobojnicu s križem i lipom. Bujan su rad provodili đaci u školskim praznicima, kada su svuda, gdje ih se ma samo tri četiri našlo, ostvarivali ferijalne klubove. U to se doba podjedno počela jače razvijati i organizacija hrvatske seljačke omladine.

Rad se razvijao u više pravaca: literarnom, socijalnom, filozofskom (domagojska Leonova sekcija), narodno-obrambenom. Naše su oči tada bile uprte na Rijeku, Međumurje, Vodene Hrvate.

Đački biskup vodio je o svemu brigu, poput pravoga oca. Sjećam se jednog sastanka našega predstavništva. Došao je k nama, u našu sredinu, u našu skromnu dvoranu na Pejačevićevom trgu br. 15. I. kat. S njegova je lica sjala radost i duboka ozbiljnost. Klečali smo, dok nam je podijelio svoj biskupski blagoslov.

Nekako u veljači g. 1913. poslao me je u posebnoj misiji na Krk biskupu pok. Pero Rogulja. Nosio sam biskupu pismene izvještaje, a i mandat sam imao, da mu štošta usmeno iznesem. Bila je bura. Hladnoća je i zima prodirala nesamo kroz zidove dvora, ona je prodirala kroz kosti. Sam nam je biskup, meni i drugu Kovačeviću, koji je sa mnom putovao, nosio gunjce i pokrivao nas, da mi „Slavonci" ne ozebemo. Tada je na biskupovu dvoru živio naš mladi literarni kritik Stjepan Varga iz Srijemskih Karlovaca, koga je već onda nagrizavala tuberkuloza, a na Krku mu je bila zadaća, da koji taj biskupov rukopis jezično korigira.

Za cijeli mi je život taj boravak u Krku ostao duboko usječen u dušu. S tog sastanka nikada ne ću zaboraviti jedne primjedbe biskupove. Bila je riječ o našem svećenstvu, o svećenstvu naših krajeva u Hrvatskoj i pogotovu Slavoniji. Biskup je jednostavno rješio našu zagonetku, zašto naš pokret snažnije ne djeluje na našim župama, zašto nema dosta razumijevanja za nj u našem svećenstvu. Jedan od velikih razloga za to našao je u blagostanju, u kom je živjelo naše svećenstvo u relaciji prema svećenstvu pasivnih krajeva. On je to hladno i logički i obrazložio. Tako je bilo onda.

Bio sam jedno vrijeme u uredništvu „Luči" i prvi urednik „Đačkog Vjesnika". Od tih vremena čuvam dva biskupova rukopisa, dvije njegove poslanice, koje su i štampane u „Luči". Jednu sam donesao sâm s Krka. Prvoj je naslov: „Vijenac na oltar svibanjske Kraljice", a drugoj: „Hrvatskim katoličkim akademičarima i đacima srednjih škola diljem Hrvatske, milost i mir od Isukrsta Gospodina našega: „O biti katoličke vjere i o kršćanskom životu". Čuvam ih kao dragocjenost i rado ih uzimam u ruke. I sve se više i jače uvjeravam, da je u ono doba Mahnić bio jedini čovjek, koji je mogao okupiti omladinu, uvijek punu idealizma za Boga i Hrvatsku. Samo on je mogao da ima omladinu. On je bio Svjetlo u daljini, za kojim su polazile brojne i neslomive čete organizirane đačke omladine. On je znao prirođeni radikalizam omladine staviti u službu vrhovnih ideja Crkve i domovine. On je bio legitimiran, da nas odgaja i uči na žrtve i zato je on jedini u ona vremena s pravom u poslanici „O biti katoličke vjere i kršćanskom životu" gledajući prilike u Hrvatskoj mogao napisati: „Sanacija ovih moralnih i socijalnih zala traži cijele muževe, čelik značajeve te se dade postići samo heroičkim žrtvama. Hrvatskoj nema drugog spasa. Pravi domoljub hrvatski mora biti spreman i na mučeništvo".

I mi smo bili spremni, da iz ljubavi prema Božjoj stvari i tim putem pođemo za Božju Hrvatsku.

Snimak s originalnog rukopisa biskupa Mahnića

Prenos u Sveti Ksaver

Mrtvi ostaci biskupa Mahnića devet su godina počivali u grobnici zagrebačkog Kaptola na Mirogoju. Dragocjene ostatke biskupa mučenika željeli su čuvati krčki Oci Trećoreci, koji su se godine 1925. preselili u Zagreb i oko crkve Svetog Ksavera podigli svoj samostan. Trećoreci su bili u Krku u mnogočem biskupovi pomoćnici. I meni je, koji ovo pišem, godinu dana prije svoje smrti blagopokojni biskup rekao: „Pođite, pođite u Zagreb. Vi možete ondje s glagoljicom u svetim obredima donijeti velikih koristi Crkvi i narodu našemu". Nije onda ni slutio, da mi idemo u prijestolnicu Hrvatske, da mučeniku za glagoljicu pripremimo zadnje počivalište.

Protiv ovakve odluke i želje nijesu prosvjedovali ni oni u Krku, a ni biskupovi prijatelji u Zagrebu, pogotovo ne onda, kad je dična „Hrvatska Žena" prigodom jubileja hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva obnovila crkvu Svetog Ksavera i Kalvariju. Trećoreci su o svom trošku podigli kapelicu Bezgrješnoj, a ispod kapelice grobnicu za svoga biskupa dra Antuna Mahnića.

Svečanost je prenosa organizovala i o svom trošku provela Bogoslovska Akademija u Zagrebu. Sudjelovala su sva katolička društva, napose katoličko đaštvo, saradnici i štovatelji velikog pokojnika u Zagrebu i izvan njega.

Dne 3. XI. 1929. priređena je u spomen biskupa Mahnića svečana komemoracija, kojoj su prisustvo-

vali biskupi dr Akšamović, dr Srebrenić, dr Bonifačić, dr Marušić, dr Njaradi, dr Premuš, dr Saalis Sevis, dr Tomažić u zastupstvu dra Karlina, preč. Ivaniš u zastupstvu biskupa Garića. Ispričao se biskup Pušić.

Istoga dana poslije podne sakupiše se na Mirogoju tisuće zagrebačkih katolika. Lijes je ekshumiran (rekoše mi da je tijelo sačuvano netaknuto) i postavljen u novu kapelicu na Mirogoju. Počasnu su stražu držali đaci. Opijelo je obavio nadbiskup Bauer. Kratki govor držao je prvi urednik „Hrvatske Straže" dr Alfirević.

Zatim se žalobna povorka uputila spram crkve svetog Ksavera, gdje je o. Bono Zec provincijal Trećoredaca primajući u pohranu dragocjene ostatke velikog pokojnika između ostaloga rekao: „Evo došao je mrtav k nama da s nama dijeli našu radost i našu žalost, kao što smo i mi dijelili s njime za života njegove radosti i žalosti. Tijelo njegovo ostat će trajno s nama, a duh njegov vodit će nas u svetom radu za duševno i religijozno prosvjetljivanje hrvatskoga naroda. I tako će ovaj hram Božji, ovaj živi spomenik trnovite, ali i slavne prošlosti hrvatskoga naroda biti spomenikom Mahnićeve borbe za narod i glagoljicu, svetište, komu će hodočastiti svi oni, u kojima živi duh velikoga i neumrloga Mahnića" (Hrv. Straža 1929., 108, 2).

Dne 4. XI. dr Josip Srebrenić u crkvi sv. Ksavera održao je u staroslovenskom jeziku svečani Requiem uz veliku asistenciju. U žalobnom svom govoru rekao je i ovo: „Čeznuo je za potomstvom, da nastavlja njegovu borbu za načela — oh divote; tko može prebrojiti stotine katoličkih lajika, inteligenata, stotine i stotine đaka naših srednjih i visokih škola i hiljade od naše omladine, koji mu grob okružuju i za njegove se ideale organizuju u službu Crkve; stotine organizacija, koje ga štuju kao svog oca u službi Crkve. Išao je za tim, da osniva i širi štampu katoličkih načela; divan je upravo broj li-

Grob biskupa Mahnića u Svetom Ksaveru

štova, kojih nije bilo, kad je on započeo svoj rad, a u službi istih svetih ideja, za koje je htio da se osnuju. Prava je staroslovenskog jezika neustrašivo branio u crkvi. Božja promisao hoće da ima svoj grob u hramu, gdje se svete tajne danomice slave u staroslovenskom liturgičnom jeziku".

Iza opijela spušten je lijes u grobnicu, gdje čeka uskrsnuće tijela. Povrh grobnice uklesane su riječi: Dr Antun Mahnić biskup krčki *1850. † 1920.

* * *

Bože, koji si učinio, da sluga tvoj Antun među apostolskim svećenicima ima biskupsku čast, podaj molimo Te, da se i njihovu zboru zauvijek pridruži. Po Kristu Gospodinu našemu. Amen.

KONAC

Još jedna piščeva molba

S posebnim pijetetom čuvajte, o braćo moga Reda, svete kosti pohranjene u zakrilju Bezgrješne i molite Boga, da po njezinom zagovoru uskori sretan dan, da bi se zemaljskim ostacima biskupa Mahnića moglo iskazivati štovanje, kojim se časte i slave blaženici i sveci.

Hrvatska katolička omladino! Moli svoju zaštitnicu, Prečistu Majku, da nam isprosi od Svog Sina milost, da Sveta i nepogrješiva Crkva savije oko glave Tvojega Oca, Učitelja i Vođe aureolu svetačke slave.

Vi svi, sinovi i kćeri naroda hrvatskoga, vi članovi Katoličke Akcije, jurišajte svojim molitvama na Prijestolje Svevišnjega Boga, da proslavi slugu svoga Antuna na zemlji, da on, koji je pred trideset godina utirao put našemu apostolatu i rekristijanizaciji javnog i privatnog života, isprosi nam milost, da stupamo do kraja po njemu utrtim i od Crkve blagoslovljenim stazama.

I vi, slovenska braćo i sestre, poduprite svojim molitvama molitve svoje hrvatske braće, da naš i vaš dr Antun Mahnić bude uzdignut do časti oltara.

Bože, podijeli nam tu milost!

K ovome velikome cilju — uz naše molitve — neka je i ovaj moj trud smjerni prinos, koji stavljam u svoj poniznosti na oltar Imakulate...

Popratnica

Svagda, a naročito u vremenima teških kriza i nevolja, koje biju svijet i koje imaju odraza i na život Hrvatske, vrijedno je i korisno iznositi pred oči sadašnjice svjetle likove prošlosti. Među takove likove iz nedavne prošlosti ide i lik velikoga Mahnića, neustrašivoga čuvara naših kršćanskih i narodnih, vazda časnih tradicija.

Mahnić je simbol, znak, orač, koji je ravnim crtama orao narodnu brazdu. Na toj su se brazdi vrstale uređene čete radljive i marljive, čitava jedna omladinska armada. Novi rod intelektualaca.

Usporedo sa strahotama savremenog života hrvatski narod slavi trinaest stotina godina, što se prislonio nerazdruživo uz Petrovu Pećinu. U tom časnom narodnom jubileju svete Hrvatske iznosimo Mahnićev svjetli lik. Da i sada bude Svjetionikom sadanjim generacijama i budućim pokoljenjima. Da nas sve, sve, s jednakim idealima i težnjama da Hrvatska bude Božja, ujedini u nerazorivu i neosvojivu vojsku. Mahnić — bio je naš vođa i učitelj živ, on nam takovim ostaje i mrtav.

S takovom nakanom i uz preteške žrtve izdali smo ovu biografiju. Prva je, ona je naš spomenik biskupu Mahniću. Možda nije najljepši i najsavršeniji. Primimo ga svi sa punom srdačnošću i pođimo svi za zrakama Svjetla, koje se ne trne.

Požega na Petrovo 1940.

Dr Đuro Kuntarić
urednik izdanja zadruge »Dobre Štampe«

Sadržaj

Naslovni list V. Mirosavljević
Štamparija „Grafika" Sl. Požega